

GÖK-TANRI

İNANCININ BİLİNMEYENLERİ

DİN ve MİLLET KAVRAMLARI

Akay Kine'nin Bilgileri Işığında

GÜNNUR YÜCEKAL ARPACI

cati
KİTAPLAR

Çatı Kitapları / Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri
Ün ve Millet Kavramları
Akay Kine'nin Bilgileri Işığında
Günnur Yücekal Arpacı

© Çatı Kitapları / Günnur Yücekal Arpacı

1. Baskı Temmuz 2012

TC Kültür Bakanlığı Sertifika No: 11803

Dizgi - İç Düzen : Efendi Ajans

Baskı - Cilt : Lord Matbaası

Davutpaşa Cd. Davutpaşa Emintaş San. Sit.

No: 103 / 430 Topkapı - İstanbul

Matbaa Sertifika No: 22858

ISBN: 978-605-4337-88-0

www.kitapart.com

ÇATI KİTAPLARI

Klodfarer Cd. Dostluk Yurdu Sk. 4/1

Cağaloğlu / İstanbul 0212 518 79 87

faks: 0212 518 79 86

E-Posta : info@kitapart.com, info@catiyayincilik.com.tr

GÜNNUR YÜCEKAL ARPACI

**GÖK-TANRI İNANCININ
BİLİNMEYENLERİ**

DİN VE MİLLET KAVRAMLARI

**AKAY KİNE'NİN
BİLGİLERİ IŞIĞINDA**

Karşılığı ödenmez destekleri için Rusaniya Altay, Kürşat Altay ve küçük yaşlarında özveri nedir öğrenen, iki çok özel çocuğa Tansılı ve Kubrat Altay'a, Sevgili Mukadder Altaylı'ya, Türk Mitolojisi ve Türk Dünyası uzmanı Sayın Arif Acaloğlu'na, Türkmenistan'ın Atamurat Köyünden Batırkul kızı Sayarı Roziva'ya, en kıymetli rehberim, sevgili eşim Ercan Arpacı'ya ve her zaman yanımda olan Annem Günsen Yücekal'a teşekkür ediyor, Enes Kutay Ölmez ve Hakan Akpınar'ın ileride parlayacak güzel isimlerini burada anmak istiyorum...

Günnur Yücekal Arpacı

Önlerinde Diz Vurarak
Bu Kitabı,
Tanrı Dağı'ndaki Türk Atalarına
İthaf Ediyoruz.....

Gönlümün yarukları (ışıkları)
Yaktı karanlıkları
Fethettim dorukları
İndikçe öze doğru

N.Y.Gençosmanoğlu

2006'da Altay'da yaptığım alan araştırması, geniş literatür çalışması ve 2009 yılında Altay Tanrı başı Akay Kine'yle yaptığım görüşmeler sonucunda bu kitap ortaya çıkmıştır. Özel ve yoğun bir bilgilendirilme sürecinden sonra yüklediğim bilgiyi, ilgilenenlerle paylaşmak için yazmaya başladım. Tanrıcılık ile ilgili doğruluğundan şüphe etmediğim (Türkiye'deki birçok kişinin de şüphe etmediğini düşündüğüm) birçok bilginin temelden yanlış olduğunu gördüm. Atayurt'tan kopuk olunması ve Türklüğe ait bilgiyi Türk dışı kaynaklardan alma alışkanlığı nedeniyle oluşmuş ve acı tarafı, oturmuş bu yanlış bilgiler mutlaka düzeltilmeliydi. Bu misyonla bu kitap kaleme alındı ve bu kitabın kendilerine ulaşacağı farklı yerlerde bulunan okuyucuların birçoğunun da bu misyonu üstleneceklerine inanıyorum...

Gök Tanrı İnancı hakkında yapılmış olan çalışmaların tartışma ortamından uzak tutulması gerektiğini düşünüyorum. Buradaki amaç, bu bilgiyi gerçekten arayanların ulaşmasını sağlamaktır. Ancak o zaman bu sunum doğru ve Gök Tanrı İnancının özüne de uygun bir sunum olacaktır. Amaç bu konudaki kitapların çok okunmasını değil; okuması gerekenlerin okumasını sağlamak olmalıdır.

Türklerin ilk kutsal inancı, varoluşun ilk inanç sistemlerindendir. Yeryüzünde ilk Türk var olduğunda, Türk'ün inanç felsefesi de yazılmaya başlanmıştır. Yüzyıllarca saf ve özgün olarak yazılmış, temelleri hayat ağacının kökleri kadar derin ve sağlam olan bu inancın yolu zamanla başka inanç sistemleriyle çakışmıştır. Farklı politik ortamlar, güç mücadeleleri bu dinin sağlam kökünü bozamasa da dallarını başkalaştırmış; toprağın altında (ulusun bilinçaltında) bozulmadan duran o Koca Çınar'ın toprağın üzerindeki kısmını zaman zaman zor tanınan bir hale büründürmüştür. Bölgelere göre dinin bazı niteliklerinden sapmalar, farklılıklar ve bazı çelişkilerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Türklerin neredeyse var olan tüm dinlerin içinde politik, ekonomik, sosyal nedenlerle bulunmuş olmasıyla, durum bütünü karmaşık bir hale dönüşmüştür.

Bu noktadan hareketle, tarihin en derin, en uzak noktasında doğmuş bu inancı ele alırken tüm dış etkilere arınmış olan esas Türk inancının, Türk düşüncesinin ürünlerini ayıklama ve ortaya çıkarma çabası zaruridir. Yoksa Gök Tanrı İnancı diye ortaya koyduğumuz şey, kendisine ek olarak tarihte cereyan eden tüm dinlerin karmaşık bir sentezinden başka bir şey olmayacaktır.

Eski Türk İnancı'nın esaslarını kavrayabilmek ve onu yabancı etkilere ayıklayabilmek için Türk düşüncesinin işleyiş mantığı bize yol gösterecektir. Bunun yanı sıra kadim Türk töre ve geleneklerinin araştırılması da gereklidir. Çünkü Türk töre ve geleneklerinin temelinde de bu inanç, anlamlar ve semboller dizisi ve dünya görüşü yatmaktadır. Bu inanç, Türk'ün sahip olduğu her şeyin üstüne sinmiş durumdadır.

Deryanın içinde, deryadan bîhaber konumunda olan Türklerin, öz olan, farklılaşmamış, yabancılaşmamış Türk-

lük felsefesine ve bilgisine ulaşabilmelerinde onlara en çok yardımcı olacak konu şüphesiz Gök Tanrı İnancı'dır.

Tarihte bilinen en eski din olmasına karşın bugün dahi hâlen yaşamaya devam eden, sanatın, eski öğretilerin, dinin ve tıbbın kaynağı olarak görülen Gök Tanrı İnancı, bir kaç iyi niyetli girişim hariç bugüne kadar bir birlik ve bütünlük çerçevesi içerisinde ele alınmamıştır. Bazı çalışmalarda elde edilen veriler, Türk hissiyatı ve değer yargıları ile ele alınmamış ve araştırmacının kendi yorumu, konuyu inanç sisteminin özünden oldukça uzaklara taşımıştır.

Yapılması gereken şey Gök Tanrı İnancı'nı oluşturan her parçayı kapsamlı bir şekilde ele alarak onu, bizim çizdiğimiz sınırlar içerisinde değil; onun kendi sınırları içerisinde tek tek yerli yerine koymaya çalışmak ve bu gizemli bulmacayı tamamlamaktır.

Akay Kine bu konuda şöyle der: *"Bu nedenle Ak Din zamanı gelmiştir. Bu yüzden biz birbirimize sadece misafir olmakla uğraşmıyoruz. Bizim vazifemiz ve amacımız eski öğretilerin dağılmış parçalarını bir araya getirmek ve hatırlamaktır. Bir araya getireceğimiz bilgi parçacıklarını saklayan Türk kavimleri değişik renklere bürünmüştür. Ama Altay, tüm Türklerin hafızalarında kayıtlıdır, o yüzden aslında hiç unutulmamıştır. Hepsi bu inancı hatırlar ve bilir. Bizim belleğimizde kutsal kurallar genetik olarak kayıtlıdır. Atalarımızdan miras olan kutsal belleğimiz vardır. Bunlar devasa bir bulmaca, bir yapboza benzer. Bu yapboz parçalarını bir araya getirerek gerektiği yere koyarsak değişik renkleri bir araya getirmiş oluruz. Ve eski atalarımızın kadim bilgilerini kapsayan bu öğretiyi tamamen kavramış oluruz ve bu her biri ayrı bir bilgiyi içeren yapboz parçalarından o çok güzel resmi ortaya çıkarmış oluruz. Bu resim ile eski gök kuralları, toprak kanunları geri dönmüş olur. Sonunda değişik renklere bürünmüş Türk kavimlerinden elde edilmiş bir sürü renkteki bilgi parçacıklarının bir araya gelmesiyle biz, başlangıcın rengi olan Ak rengi elde etmiş oluruz."*

Türklerin ilk inanç sistemi olması nedeniyle Gök Tanrı İnancı bir temel teşkil etmiştir ve ileri dönemlerde ortaya çıkan ve Türkler tarafından kabul gören tüm dinler, bu temel üzerine inşa edilmiştir. Gök-Tanrı İnancı, içinde doğduğu toplumun neredeyse tüm kültürel öğelerini ve yapısını etkisi altına almıştır. Bu nedenle, Türklerin zamanla kabul ettikleri dinler (Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet) bu inancın etkisini, Türk şuurundan ve Türk kültüründen silip atamamıştır. Gök Tanrı İnancı, yeni kültür çevresine ayak uydurarak, yaşamını şu veya bu şekilde sürdürebilmiştir. Yasaklar, bu kadim inanç unsurlarının kılık değiştirip yeni dinin içine gizlenmesine sebep olmuştur. Bu ölmeyen inançlar ya yeni dinin kılıfına ustalıkla uydurulmaya çalışılmış ve kabul görerek yaşamaya devam etmiş ya da yaşamaya devam etmekle birlikte yeni inançla aşikâr bir şekilde çeliştiğinden dolayı batıl inanç yaftasıyla varlığını korumuştur. Temel veya kök niteliğindeki bu inancın, günümüzde yaygın olan dinlerde izlerini çok net bir şekilde görebilmekteyiz. "Kitaplı dinler" olarak ifade edilenler bile eski dinlerin ve inançların etkisinden kurtulamamışlardır.

İnsan davranışlarının, eylemlerinin ve insanın ürettiği her şeyin arka planında onun değer yargıları, kavramlara ve varlıklara yüklediği anlamlar, kısacası kendine özgü olan dini yatmaktadır. Yani insanın ortaya koyduğu her şey, anlamlar dünyasının ve inanışlarının yansımasından ibarettir. Toplumların özünden çıkan inançları bilmek, insan yaşamının hemen hemen her alanını, ortaya çıkan olayların neden ve kökenlerini açıklamada ve tüm bunların sırrını çözmede elbette ki yardımcıdır. Hiç şüphesiz kabul edilmektedir ki; medeniyetlerin kaynağını dinler oluşturmuştur. Türk medeniyetinin kaynağının şifresini çözmek için de bu ilk kutsal inancın sırrını çözmek elzem görünmektedir.

Gök Tanrı inancını tanımak ve anlamak bir öze dönmek meselesidir ve hayatıdır. Bu konuyu bilen değil hâlâ araştıranlardanım ve bu kitabı sabırla okuyan birçok kişinin bu konuyu araştıranların arasına dâhil olacaklarına eminim ve onlara N.Y. Gençosmanoğlu'nun aşağıdaki şiirini hatırlatmak istiyorum...

Günnur Yücekal Arpacı

Hazır mısın?

Has unumla, öz suyumla kardiğim...!
Teknelerden taşmaya hazır mısın?

Som yürekler ateşiyle yakılan
Fırın kızdı... Pişmeye hazır mısın?

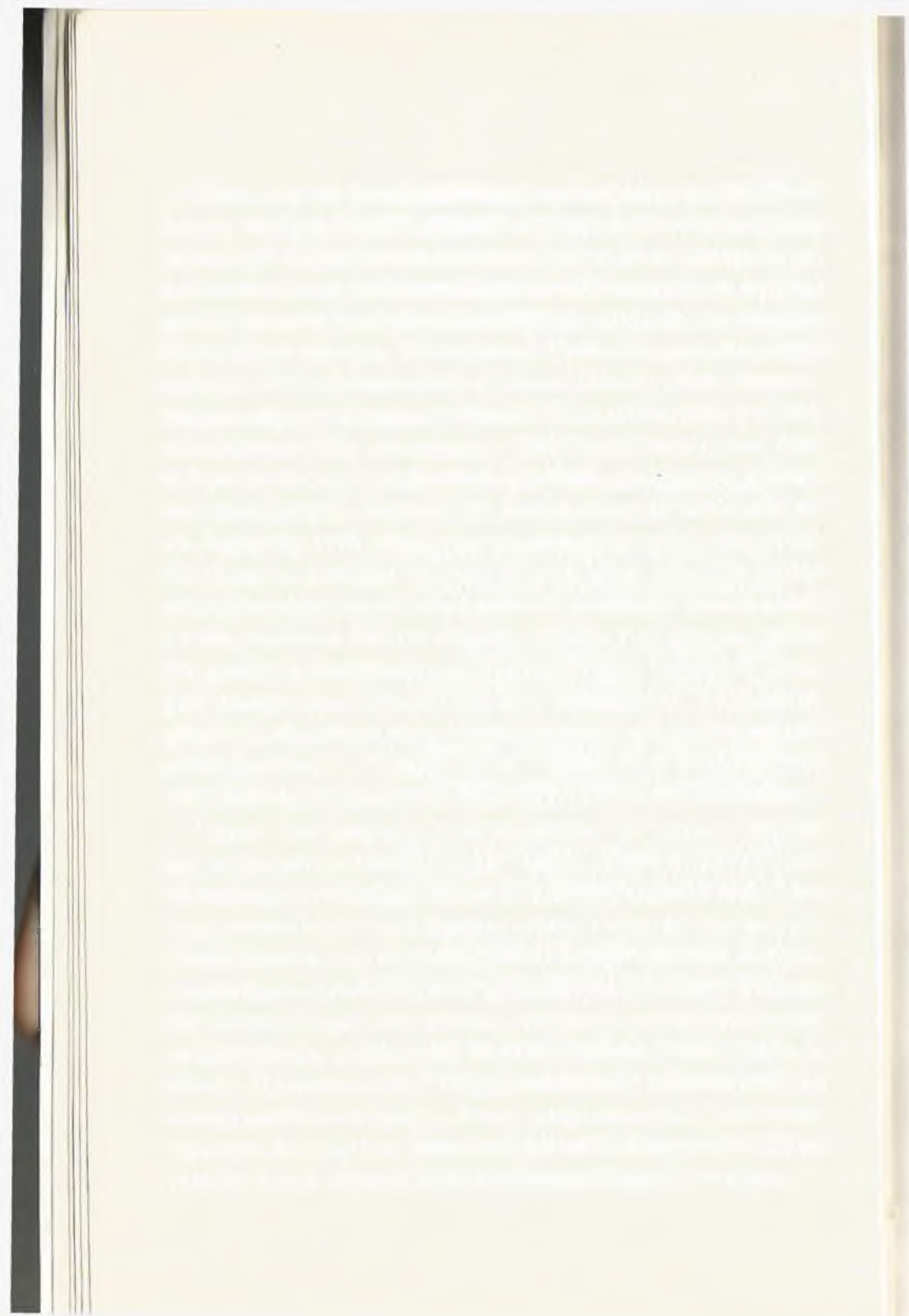
Bahar geldi. Ey bahtımın cemresi...!
Gönüllere düşmeye hazır mısın?

Bin derdimin dermanı soylu neşter...!
Kör çıbanlardeşmeye hazır mısın?

Işdı gün, göründü yol menzile...
"Benli Boz"um ! Koşmaya hazır mısın?

Atan, deden dağlar, deryalar aştı...
Sen, kendini aşmaya hazır mısın?

Elin olsun göklerin alt katı... Sen
Arş'a doğru uçmaya hazır mısın?

AKAY KİNE KİMDİR?

Altay'ın dinî ve ulusal lideri Akay Kine'yi kendi sözleri ile tanıtmayı uygun görüyorum:

"1995 yılında, rüyamda Altay'ın ruhu gelip bana hayvanın içinden çıkan ak kemiğe benzer bir şey verdi. 'Bu büyük bir küt, ben sana büyük bir küt veriyorum' dedi. Bu Ak şeyi benim elime verdi. 'Sen hiç korkma, yorulma, sen her yere gir, ben arkanda olurum' dedi. İkinci defa tekrar geldi, 'Kutupyıldızı, Altın Kazık Altay'a inse çok iyi olur' dedi. Benim eşim, Atanar Taş'ta doğdu, gördüm. Altay'ın ruhu üçüncü kere bana, 'Sen toplamaya başla; Türk birliği için çalışmaya başla ve yolun İleriş Kağan'ın yoludur' dedi. Ben buraya gelmeden önce Kırgızistan, Kazakistan, Başkurdistan, Tataristan ve İran'a gittim. Bu Türkleri birleştirme yolunda, Türkleri birleştirme çabasının onlarda da olduğunu gördüm. Sonra buraya gelip bu amaç doğrultusunda bir şeyler yapmam gerektiğine inandım. Çünkü Sovyet zamanında bu birleştirme çabası tamamen yok olmuştu.

Ben Altay'da kendi arkadaşlarımla Türk örf ve adetlerini canlandırmaya başladığım zaman, diğer Türk devletlerine daha cesur bir şekilde gidebildim. Çünkü benim arkamda Altay vardı. Çünkü Altay'da Türk kültürünün canlanması ve inancımızın gelişmesi gerekiyordu. Bu-

nun için Altay beni koruyor, Altay bana güç veriyor. Ben Türk illerine öğretmeğe değil, onlarla bildiklerimi paylaşmaya geliyorum. Sizden de kavmimizin eski örf ve adetlerini öğrenmeye geldim. Bizim kavmimiz sadece Altaylı değildir; diğer kavimleri de koruma özelliği taşıyan kavimdir.

Türklerde çok gelişmiş bir boy sistemi vardır ve biz dışarıdan evleniriz; egzogami vardır. Yani Kıpçak'la Kıpçak evlenmez. Bir tane bile kalsa evlenmez. Ben, Dölös'üm. Dölös; Kıpçak, Nayman gibi bir boydur. Sizde oynanmak istenen bölücülük oyununa benzer bir durum Altay'da Telengitler arasında da var. Ben hem Dölös'üm hem Telengit'im ama ayırım yapmam. Bölüneni Börü (kurt) yer. Telengit sadece konuşma farklılığıdır, ciddi bir ayırım değildir. Konuşma farklılığı olunca Moskova para veriyor ve Altay halkı bölünüyor. Kızıl-derililerin de Telengitleri vardır, onlar da Altay'dakilerle karındaştır. Onların dilinde hâlâ 400 Altay kelimesi vardır. Altay'daki Telengitlerle, Türkiye'deki Aleviler ve ABD'deki Telengitlerin benzerlikleri yazılmalıdır. Fakat Telengit'in Altay'dan ayrı olduğu yazılmamalıdır. Telengitlerin Türklüğünden bahsetmek yeterli değildir. Altaylı Telengit demek lazımdır. Altaycılık olmazsa bu devlet yok olur. Şimdi hiç olmazsa bir bayrağımız var; Telengit ayırımı yapılırsa, o da elimizden gider. Ben Telengit yerinde doğdum, aslım Telengit, ama ben ayırmıcılık yapmıyorum, ben Telengit'im desem Moskova bana para verir, beni destekler ama ben Altaylı'yım diyorum. Birliğin olmadığı yerde Tanrı da olmaz."

ADLANDIRMALAR

*"Sözcükler gezginler tarafından yaratılmış, sonra etno psikoloji heveslileri tarafından düşüncesizce benimsenmiş ve gelişigüzel kullanılmıştır. Bu belirsiz sözcükler arasında en tehlikelilerinden biri Şamanizm sözcüğüdür."*¹

Kadim Türk inancı genel olarak araştırmacılar ve bilimciler tarafından "*Şamanizm*" olarak adlandırılmaktadır. Yabancı kökenli -izm- ekiyle "*Şamanizm*" kelimesi, hem bu inanca mensup olan halkların diline hem de bu inancın mantığına ve felsefesine ters düşmektedir.

Şaman, inanç önderinin adı olduğuna göre, din görevlisini merkez alan bu adlandırma, bu inancın özüne aykırıdır. Daha çok din görevlisi yani rahip merkezli dinlerin etki alanından gelen ya da bu dinlere mensup kişiler tarafından incelenen Gök Tanrı İnancı, kendi özüne ve işleyişine aykırı bir adlandırmaya maruz kalmıştır.

Bu inanç asla rahip merkezli değildir. Bu inançta, şamanlar - Kamlar, en son ve nadiren sahnenin görünen yüzüne

1 (Arnold Van Gennep, El término "chamanismo" es peligrosamente vago, 1903, s. 51)

çıkan kişiler olmuşlardır. Bu sebeple de Şamanizm kelimesi, bu dini tanımlayan en son kelime niteliğinde kabul edilmelidir. Kam, dinî bilgiyi aktaran kişi de değildir. Akay'ın dediği gibi "Tanrıcılıkta başçılık, öğrencilik olmaz. Herkes Tanrı'dan öğrenir".

Akay Kine'nin ifadelerinden ve Altaylılarla yaptığım görüşmelerden yola çıkarak bu inanç sistemi ile ilgili Ak Cang / Gök Tanrı İnancı / Tanrıcılık isimlendirmelerinin yaygın olarak kullanıldığı sonucuna vardım. Akay Kine, Şamanizm kelimesini de birçok bilimcinin tanımlamalarından çok farklı bir şekilde anlamlandırmaktadır.

Görüşme yaptığım Akay Kine, "Bizim asıl inancımız 'Ak Cang'dır başka bir ifadeyle 'Tanrıcılık'tır. Başka dinlerin içinde yaşayan Tanrıcılığa, Şamanizm denmektedir" şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Tanrıcılık + Hristiyanlık, Tanrıcılık + Müslümanlık veya Tanrıcılık + Budizm, Şamanizm olarak adlandırılmaktadır. Akay Kine "Nasıl kelebek kışın kışada saklanır, yazın çıkar. Tengricilik de Şamanizm'den öyle çıkacaktır" diye belirtmiştir.

Herder şöyle der: Millî topluluklar eşi benzeri olmayan, kendilerine özgü oluşumlardır. Özlerini unutmuş bir gerileme sürecine girmiş olabilirler ama bu eski doğal, otantik hallerine dönmeyecekleri anlamına gelmez "

Akay Kine ile Ak Cang – Ak İnanc'taki 'Ak' sembolizmi üzerine yaptığımız sohbette Akay, "Var oluş Ak'tır. Var oluş Ak'tan başladı ve şimdi Ak renge dönüş olmalıdır. Evren, Ak ışıktan var olmuştur." açıklamasında bulundu ve şöyle devam etti:

"Ruslar atalarımıza hangi dindensiniz diye sorduklarında, Ak Cang diye cevapladılar. Bu adlandırma Ak inanç, Ak ruh anlamını

2 (Özkırımlı Umut, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Doğubatı Yayınları, Ankara, Ağustos 2009, s.39-40)

da taşımaktadır. Cang, din değil, dinin üstünde bir inançtır. Ruhtur, algılama biçimidir, örftür, adettir. Yani Ak Cang, Ak İnanç, Tanrıculuk bir din değildir. Yaşamın ta kendisidir. Cürümdür, hayattır. Din olsa Hristiyanlık'a, İslam'a denk olur. Bu onların üstünde onları birleştiren bir şeydir. Zaten Türk'ün yaşamında maddi hayat ile manevi hayat ayrı değildir. Tanrıculuk din değil, yaşamdır dedik. Yaşam da başka başka olur. Her kişinin cürümü, hayatı, yolu başkadır. Birbirine denk olan kadınla erkeğin bile cürümü bir olmaz."

Zaten Türklerde çoklu dünya kavramı bulunmaktadır. Benim dünyam, senin dünyan... Her insan bir dünyadır. Akay Kine'nin mektuplarının altında yer alan söz "Ben kendi dünyamın içindeyim" dir. Kam sürekli dünyalar arasında seyahat yapar; orta, yukarı, alt olarak üç dünya motifi sürekli tekrarlanır.

Türk Mitolojisi uzmanı Arif Acaloğlu ise Tanrıculuk ve Şamanizm arasındaki farkı, İslam ve Tasavvuf arasındaki fark ile açıklamaktadır. Nasıl ki din, İslam'dır ve tasavvuf da bu dinin çerçevesi içinde bireysel pratikler olarak ortaya çıkmıştır; Şamanizm de Tanrıculuk diye adlandırılan inanç sisteminin içinde ortaya çıkmış olan bireysel pratikler şeklinde algılanmalıdır.³

Özetle, inanç sisteminin yaygın adı Tanrıculuk'tır; bu dine mensup olanlara verilen ad Tanrıci; din görevlisine verilen en yaygın isim de Kam'dır. Bu adlandırmaları ele aldığımızda bu inancın merkezinde elçilerin veya ikincil unsurların değil de Tanrı'nın yer aldığı, Yaratıcı'nın adı haricinde bir adlandırmaya girilmediği; Yaratıcı'nın isminden gayri bir kurumun adı şeklinde algılanabilecek ikincil isimlerden kaçınılmış olduğu; Tanrıci isimlendirmesiyle de bağlılığın, bir inanç sisteminin veya öğretinin taraftarı şeklinde değil de dolaysız olarak Tanrı'ya bağlılık kapsamında ifade edildiği izlenimini almaktayız.

3 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Türk Mitolojisi Ders Notları)

Gök Tanrı İnancında din adamları birçok farklı isimlerle anılmaktadır ama Türk kavimleri, din adamlarına genellikle *Kam* demektedirler. *Kam* kelimesi hem yaygın kullanımıyla, hem de varlığının çok eski tarihlere kadar dayanmasıyla dikkati çekmektedir. *Kam*; “kahin”, “şifacı”, “büyücü”, “ıslah eden”, “hâkim”, “hikmetli”, “vakur”, “ağırbaşlı”, “akıllı”, “filozof”, bilge kişi” demektir. Altay, Teleüt, Lebed, Şor, Şagay, Koybal, Kaç, Küerik, Soyon, Kumandı ve Uygur ağızlarında, Tuvalarda, Hakkaslarda, Kırgızlarda ve Urenhalarda din adamına, *Kam* denildiği Radloff tarafından saptanmıştır.⁴

“En sık kullanılan ve en eskiye dayanan kelime *Kam* olması- na rağmen bugün yaygın olarak karşımıza çıkan *Şaman* kelimesi *Tunguzca*’dan *Rusça* yolu ile Batı ilim dünyasına geçmiştir. *Şaman* sözcüğü bir *Kuzey Sibirya* kabilesi olan *Tunguz*’lardan gelmektedir.”⁵ Bu bölgede Rusların yaptığı araştırmaların tercüme yolu ile yayılması, şaman kelimesini uluslararası kitabyata geçirerek zihinlere yerleştirmiştir. Bu kelimenin yaygın olarak bilinmesinin nedeni, kelimenin yaygın bir şekilde kullanılıyor olması değil, bu kelimenin kullanıldığı bölgede yapılan araştırmaların tercüme yolu ile yaygın hale gelmesidir.

Eski Türk İnançları ve Şamanizm Sözlüğü’nde de araştırmacıların çoğuna göre, şaman ya da baksı terimleri yerine “*Kam*” kelimesini kullanmanın daha doğru olacağı ibaresi mevcuttur. Bu terimi Rus araştırmacılar, XVII. yy. sonlarında *Kuzey Sibirya*’da yaşayan *Tunguzlar*’dan öğrenmişlerdir.⁶ *Eliade* de şaman kelimesinin Türk-Moğol dil grubuna ait ol-

4 (Versucht eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Petersburg, 1889, II, 476 vd)

5 (Donald F. Sandner, Steven H. Wong, Türkçesi Nur Yener, Kutsal Miras Yılanın Biri Beni Şaman Yoluna Çağırıyor Şamanlık ve Jung Psikolojisi, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, s.8)

6 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.91)

duğu fikrindedir. Mircae Eliade'nin ifadeleriyle "şaman kelimesi, Kam kelimesinin Türk-Moğol dillerine çeşitli fonetik şekillerde uyum göstermesiyle ortaya çıkmıştır. Tunguzca şaman, Türk Moğol dillerinin çoğunda tam da şaman kavramını ifade eden Kam teriminin sesbilimsel eşdeğerlisidir."⁷

Batılı kaynaklarda geçen 17 Kam ifadesi hakkında bir açıklama istediğimde Akay şu açıklamayı yaptı: "Eski Türk yazılarında önce 7 sonra 17 sonra da 77 Kam ifadeleri geçiyor. Onlar Gök Tanrı'ya başvuran şahıslardır. Onlara toprak ve suyun gücünü arkalarına alarak savaş ile kendi devletlerini kurma görevi verilmiştir."

KAM KİMDİR?

İncelendiği zaman Kam'ın ancak olağanüstü durumlarda işbaşına geçtiği görülmektedir. Onu bozulan evrensel, fiziksel ve ruhsal dengeyi tekrar sağlamakla meşgul olan kişi, yani dengeyi temin eden kişi olarak tanımlayabiliriz. Kam her şeyden önce tüm toplumun manevî dengesinin bozulmamasını sağlamakla yükümlüdür.

Tüm çarelere başvurulup, çözüm bulunamayan, olağanüstü durumlar ve büyük toplumsal sorunlar haricinde Kam için yapılacak iş yoktur; yaşam, Kam'ın müdahalesi olmaksızın sürüp gider. Kam, bu kişisel sıkıntı ya da toplumsal felaketlerin ortaya çıktığı durumlarda, tiyatral bir tören düzenler ve o ilahi tiyatroda cezbe haline girip, sıkıntı ya da felaketin nedenini ve ona karşı alınacak tedbirleri öteki dünya ile bağlantıya geçerek öğrenir ve sanatın birçok dalını kullanarak hem ruhsal çöküntüyü giderir ve ruhları ayağa kaldırır hem de atalarla temas kurarak aldığı öğütleri aktarır ve çıkmazdaki topluluğa ya da bireye yön verir.

7 (Eliade, Mircea, Şamanizm, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999, s. 540)

Bu âyin, durumun değerlendirilmesi için yapılan bir tanrısâl tiyatro gösterisidir. Bu ilahî tiyatroda ya Kam'm ruhu cezbe ile bedeninden ayrılarak başka dünyaya gider ve orada ruhlarla istişare ederek geri dönüp elde ettiği bilgileri kişilerle paylaşır ya da ruhlar, Kam'ın içine girerek ona esin verir ve cezbe halindeki Kam, onların verdiği öğüdü, onların sesiyle aktarır.

Kam denge ve uyumu özler. Her şeyin çevresel, iklimsel, biyolojik ve çoğu kez toplumsal dengelerin alt üst olduğu yerlerdeki dengeyi yeniden sağlamak için sahneye çıkar, doğru yolu ve doğru çareleri bulur. Kam düzenlediği ayinlerle etrafına yeniden yapılanmaları için güç sağlar. Erhan Tuna, Kam'ın bu bağlamda yaptığı ayinlerini şu sözlerle tanımlamıştır:

“Oturumlar, özellikle Kamların gösteriyi hiç görülmemiş mimiklerle, bedensel hünerlerle, etkileyici sözler, şiirler ve ilahilerle ve el çabukluklarıyla süslemeleri halinde daha da değer kazanırlar. Bu oturumlar, tüfek çakmaklarıyla kıvılcımlar çıkararak şimşekler elde edilen, düğümlerin kendiliğinden çözüldüğü doğüstü bir tiyatro sahnesidir. Bu tiyatroda insanlar içinde bulundukları sorunla her yönüyle ve boyutuyla yüzleşirler. Kendi sorunlarının kökenini, nedenini ve bu sorundan kurtulma sürecini bir bir dışardan izlemek imkânını bulurlar.”⁸

Kam, bu dünyada, ruhânî yardımcılarla ve Ata ruhları ile kurduğu ilişkiler sonucu kazandığı gücü veya bilgiyi başkaları için kullanmaya adar. Ata ruhu ile irtibata geçip askere güç verir, değişken olmayan, gerçek bilgilere -sezgi ile- ulaşır, bu bilgiler ile hasta tedavisi, gelecekte haber alma, mesele çözme gibi işlerle uğraşırlar. Kamlar, tam anlamıyla göğün, yeryüzüne ulaşan sesidir. İrtibatın koptuğu ve

8 (Erhan Tuna, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000)

sıkıntının yaşandığı, karmaşanın hâkim olduğu zamanlarda, Gökle kurdukları derin bağlantıyı yere yansıtarak, karanlığı aşmaya yardımcı olurlar. Yani Ergun'un da belirttiği gibi "bir elleri gökyüzünde diğer elleri ise yeryüzüne yönelmiş durumdadır [...] Sırta ermeden sonra Kam, 'Ruhsal Âlem'le iç içe yaşamaya başlar ve ayinlerinde, o âlemden aldığı yardımlarla gökyüzünü yeryüzüne yansıtan bir ayna olur. O artık gökyüzünün yeryüzündeki bir eli olmuştur"⁹

Kam, zor durumlarda eldeki kaynaklardan yararlanan bir yönetici, zeki bir psikolog, etkili bir sanatçı işlevi üstlenir. Hem ataların ve ruhların sözcüsü olur, hem de siyasal bir planlamacı niteliği taşır. Türklerin eski dini konusunda önemli çalışmalara imzasını atan Jean Paul Roux, Kam'ı şöyle anlatır:

*"Kam tamamen hayata dönük ve olumlu eylemler gerçekleştirmek isteyen kişiliği ile hiçbir zaman kara büyüye alet olmaz ve hiçbir zaman kötülük yapmaz; sahip olduğu yetkileri kendi kişisel hizmetinde ve kendi savunması amacıyla bile yapmaz. Kabile reisi veya hükümdarlarla anlaşmazlığa düştüğünde bile bu böyledir."*¹⁰

Kam, topluluğu için çalışır; ayinleri bilgisi ve gücü, zengin ve özerk bir mitolojiye dayanır. Kam, ruhlarla olan mistik ilişkileri ve esrime yeteneği sayesinde zamanı yürürlükten kaldırıp mitlerin söz ettiği köken ve başlangıç durumuna yeniden kavuşabilir, yani kökene döner. Kamlar "kendi toplumlarının kozmoloji, mitoloji ve teolojilerini tek başlarına yaratmış değillerdir; onlar zaten varolan bu öğeleri doğru okuyup, anlayıp onları içselleştirmiş, kendileri için deneyimlenebilir kılmış ve esrimeli yolculuklarında kullanmış insanlardır"¹¹

9 (Candan, Ergun, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırdışı Yayınları, İstanbul, 2004)

10 (Jean Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 63)

11 (Mircea Eliade, Şamanizm, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999, s. 298)

Kamlar aynı zamanda birer söz ustasıdır. Onlar şifahi destan edebiyatının da koruyucularıdır. Kamların söz hazinesi şaşırtıcı derecede zengindir. Kamlar aynı zamanda dinsel ve diğer halk geleneklerinin ve menkıbelerinin, birkaç yüzyıllık efsanelerin de koruyucusu ve yaşatıcısıdır. Kurgusal, nazarî düşüncenin nesillere aktarımı Kamlara dayanmaktadır.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki; *"Kam'ın eyleminin en küçük motifi dahi mitlerle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Kam eylemleriyle, kıyafetiyle, sözüyle, tüm varlığıyla, mitlerin simgesel bir ifadesidir. Kam, toplumun kıyısında, onlardan farklı, fakat onlar için çalışan biri olarak varolmaktadır. Fakat bütün eylemi, topluluğun mitolojik olguları ve ritüelleri ile uyum içindedir"*¹² Ataların isimlerini hatırlatmak da onların görevidir.

Kam bir otun, bir hayvanın, bir insanın veya bir varlığın olsun, hep kökenini, ilk yaratılışını bize anımsatır. Hep ilk varoluşa ve mitsel zamana taşıyarak, o yaratılış anını tekrar hissettirerek, adeta yeniden doğuşu ve tazelenmeyi sağlamaktadır.

Bütün Kamların derin sezgileri, geniş düş güçleri vardır. Bir Kam'ın içinde insanları ürkütmeyen, ama gücünün de bilincinde olan bir içsel kuvvet bulunduğu hissedilir. Kamlar bir kurt gibi uzağı görür, fakat bir Kam gibi bilirler. Tabiat-taki bazı sırlara da vakıftırlar. Kamlar aynı zamanda kabîle veya oymağın öğütçülüğü görevini de yüklenirler. Öğüt vermek Kam'ın tekâmülünü gösterir. Halk için, bir Kam danışılacak ve faydalanılacak ulu kişidir.

Kamlar, şarkıcı, şair, müzisyen, kâhin, hekimdirler. Kam'ın üstün kabiliyetleri ve farklı bir yaradılışı vardır. Kamlar hayali geniş, mistik, zeki, kurnaz, düşünceli, coşkulu, şair ruhludurlar. Mizaçlarında doğuştan gelen şairlik vardır. İrticalen şiirler, ilâhiler söyler ve meydana gelecek

12 (Erhan Tuna, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000).

bir olayı önceden hissedebilirler. Şair ruhlu olsalar da her zaman güçlü karaktere sahip kişilerdir. Zira gerek yetişmeleri sırasında, gerek görevlerini yaparken, kendilerine hâkim ve güçlü bir iradeye sahip olduklarını kanıtlamak zorundadırlar.

Kamlar çoğu kez konuşmayı sevmezler, oldukça ketumdurlar. O açıdan ve daha birçok nedenle Kamların dünyasına girmek oldukça zordur. Bazı Kamlar çok uzaklara gider, toplumdaki uzakta yaşarlar ve çok az insan onların yerini bilir.

Kam bir ruhlar kılavuzudur. Kam, bu dünya ile öteki dünyayı birlikte görür; olay ve olguları bu bakış açısından anlamlandırır. Perrin'in tarifiyle ele alırsak *"İki yüze sahip bir dünyada, her yüzün diğeri için biçim bozucu bir ayna olduğu, iki yüz arasında büyük dinlerin varsaydığı açıklığın bulunmadığı bir dünyada, doğüstü yardımcılarında destek alan Kam, her şeye anlam katan, olacakları bildiren ve başa gelenleri açıklayan simgeleri tanımlar."*¹³

Kam, hayatın içinde yazılı olan simgeleri, yanılgısız olarak okumayı bilir. Bizim rastlantı diye nitelendirdiğimiz olaylardaki mesajları ve sebep sonuç ilişkisini ortaya koyarak, onları rastlantı olmaktan çıkarır. Zaten bu inancın bakış açısı doğrultusunda tümüyle rastlantının dışlandığı bir evrende Kam'dan her şeye yanıt getirmesi istenir. Michel Perrin'in dediği gibi Kam, *"iki dünya arasındaki sınırları at üstünde aşar"*. Kam görünen gerçeklikle, görünmeyen gerçeklik arasındaki bir bağı görür ve bu iki gerçekliğe zihinsel ya da ruhsal seyahatler yapabilir.

Ruh ve onun başına gelen şeyler (dünyada ve ötesinde) Kam'ın yetki alanı içerisindedir. Kam, ruhun kökenine ve tekâmül basamaklarına dair bilgilere hâkim olduğundan in-

¹³ (Perrin, Michel, Şamanizm, İletişim Yayınevi, Eylül 2003)

san ruhlarının dramını bilir. Buna ek olarak "ruhu tehdit eden güçleri bilir ve bunların ruhu götürebileceği yerlere ilişkin bilgiye sahiptir"¹⁴

Türk dininde Ak Kam-Kara Kam kavramlarının olup olmadığı sorusuna yanıt bulmak üzere Tanrıca başı Akay Kine'ye soru yönelttiğimde "Ak Kam, Kara Kam diye ikiye ayrılmadığı; Kara Kam'ın yere, Ak Kam'ın göğe yolculuk ettiği konusunun doğru olmadığı; Kara Kamların insanlara yardım ettiği ve aslında iyi kişiler olduğu tanınının yanlış bir tespit olduğunu belirtmiştir. Kara Kam tabirinin, gücünü kötüye kullanan ve bu sebeple de gözden düşmüş Kamlar için geçerli olabileceğini" ifâde etmiştir.

Geleceği Ulu Tanrı,

Olacağı, sezen bilir.

N.Y. Gençosmanoğlu

Kam'ın kehanet gücü bulunmaktadır. Ancak yanlış biçimde Kam'ın kehanet gücü, sıradan falcılıkla bir görülmüş-tür. Oysa bir iş ya kötüye bağlanacaktır ya da iyiye, ya savaş çıkacaktır ya da çıkmayacak, ya yağmur yağacaktır ya da yağmayacak. Birileri bunları öngörebilecek zihinsel ve ruhsal gelişimi elde etmiştir ve görür; kimileri ise gözleri önünde cereyan eden bir olayı dahi anlamaktan acizdir ve göremeyenler, görebilenleri saygı ile karışık bir korku ile kâhin diye adlandırırlar.

Aslında unutmamalıdır ki, bir Kam büyücü olmaktan daha çok büyüleyicidir. Braem, Kam'ın büyü gücü hususunda Ata ruhlarının Kam'a seslenişini şöyle ifade etmiştir: "Ata ruhları Kam'a şöyle seslenir: Sen tüm doğaya büyü yapabilirsin; eğer onun yasalarını anlar, şarkısını söyler ve söylediğin anda sen hoş çıkarsa. O zaman dağlar eriyip suya dönüşür, buzlar açan

14 (Erhan Tuna, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000)

çiçekler haline gelir ve hastalar iyileşir. Seninle aramızda bir bağ olduğu için, sen her şeyi söylediğimiz gibi etkilersin. Biz güç ve kuvvetiz, biz biliyoruz. Bizi çağır, o zaman sana yardıma geliriz”¹⁵

Her Kam, aynı zamanda bir sanatçı da olmak zorundadır. Çünkü ruhları anlamak ve ruhu geliştirmek, ancak bir sanatçının yapabileceği iştir. Bu sebeple bir kişi, ne kadar büyük bir sanatçıysa, dinî yönü de o derece yüksek olabilir.

Kamlar ruhların dillerini bilirler. Bu konuda ustadırlar. Lisanını hiç bilmediğiniz halde herhangi bir Kam’a gidebilirsiniz ve onunla kusursuzca anlaşabilirsiniz. Çünkü ruhun dili aynıdır. Kam ruhlarla muhatap olduğu için, karşısındakinin ölü, diri, bitki veya hayvan olması hiçbir engel teşkil etmez. Kam ruhlardan esinlenen, ruhlara hitap eden kişidir. Gerçek bir sanatçının tarifi de budur. Sanatın hemen hemen tüm dalları Kam’la özdeşleşmiş durumdadır.

Altay’da yaptığım görüşmelerde ifade edilene göre Kam, bazı kaynakların belirttiği gibi illaki emci (tedavi yapan) olmak zorunda değildir. Emci Kamlar vardır, ama bu olmazsa olmaz bir özellik değildir. Bunun aksine bir sanatkâr olması, emci olmasından çok daha gerekli bir niteliktir.

Ak Dinin özü tedavi edicidir. Sanatın özünde de bu nitelik yatmaktadır. İkisi de ruha hitap ederek bozulan dengenin önce ruhsal sonra fiziksel boyutunu tedavi etmeye yönelir. Ruha unuttuğu ama ait olduğu kaynağı hatırlatır ve onu aslına döndürür

Refik Ahmet Sevengil, Türk tiyatrosunun kökenlerini incelediği *“Eski Türklerde Dram Sanatı”* adlı kitabında Kam ayinlerini ve Kam’ı şu sözlerle tarif eder:

¹⁵ (Braem, Harald, Ateşin Efendisi Şaman, Yurt Yayınevi, Ankara, 1994)

*"Topluluk arasında mahşeri bir heyecan uyandırarak yapılan dinî dramlar din adamları tarafından idare ediliyordu [...] Bunlar ilk çalgıcılarıdır, musiki ile birlikte birtakım dokunaklı, güzel ve sıralanmış sözler söyledikleri için ilk şairlerdir; bu musikili sözleri söyler ve çalarken hoplayıp zıplayarak oynayan ilk dansörlerdir, sihiri, dinî, bedî bir heyecan içinde bütün bir dramı temsil ettikleri için de ilk aktörlerdir; topluluğun derdine çare bulan, topluluğa maddî, manevî dinlenme ve yükselme yolları gösteren, maddî, manevî birliği sağlayan ve mahşeri heyecan uyandıran bütün bu sebeplerden dolayı da topluluk içinde saygı gören ilk din adamı-sihirbaz-sanatkârlardır"*¹⁶

Kam, gücünü ve niyetini gizem şarkılarıyla dışa vurur. *"İr, sihirli şarkı anlamına gelen bir kelimedir. Irlamak, hem şarkı söylemek hem de büyülemek anlamına gelmektedir"*¹⁷ Sihirli şarkılar bilmek Kam olmanın gereklerindendir ve Kamlar bu şarkıların bazılarını rüyalarında ölmüş Kamlardan, atalarından veya göksel eşlerinden öğrenirler, bazılarını ise ayinlerde aldıkları ilhama göre bestelerler.

Kam'ın bilinç durumuna girmesine şarkı söyleme ve danslar yardımcı olmaktadır. Esrime esnasında Kam'ın söylediği yırlar (ilahiler) öbür dünya ile temasın sağlandığı anlamına gelir. Kam, vecd durumuna geldikçe, şarkıların temposu artar. Kam sanki rüzgâr ve fırtına seslerinin kudretlerini sınırmış gibi, sesinin en gür tonlarıyla söyler şarkılarını. Bu şarkılar yinelemeli şarkılardır. Kam yırları, destan, efsane, mitoloji ve tarihten motifler içerir.

16 (Refik Sevensil, Eski Türklerde Dram Sanatı, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959, s. 7)

17 (Jean Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 71)

Kam, sembolik olarak Dünya Ağacı'na tırmanmakla bu dünyanın dışına çıkıp ruhlar alemine girmektedir. Bu ağacın dokuz basamağı vardır ve Kam, Doç. Dr. Feza Tansuğ'un ifadelerine göre bir taban nota ve ısıklık şeklinde üst nota içeren hoomei (gırtlak) şarkısı söyleyerek, giderek daha yükseğe tırmandıkça, üst notalar, fizik âleminde dururken ruh âlemiyle irtibat kurmayı temsil eder.

Doğa ruhları, Ata ruhları veya yeraltı ruhlarına seslenen Kam'ı dinlerken kuşların çığlıklarını, kurtlarını ulumasını, Kam'ın karnından konuşarak elde ettiği bambaşka ses tonlarıyla ifade edilen kelimeleri duyarız.

Kam, adeta şarkısını ata ruhlarından, doğadan, kuşlardan veya rüzgârdan ödünç alır. Kam, gök gürültüsünün sesi ve rüzgârın fısıltısı veya uğultusuyla konuşur. Bu seslerden ruhların âyin yapılan yere indiği hissedilir. Sessizlik birdenbire garip ama gerçekten ürkütücü çığlıkların kopmasıyla bozulur, ulumalar ve kartal çığlıkları duvarları titretir. Bu karmaşık ama ahenkli sesler ritmik bir şekilde yükselir, sonra yavaş yavaş uzaktan gelen boğuk bir homurtuya dönüşür, sonra yeniden şiddetlenir.

Budak'ın *Türk Müziğinin Kökeni* adlı çalışmasında Tanrıci Türklerin müziğini şöyle tanımlanmıştır:

"Türklerin ilk dönemlerindeki müziğinin yapısı, mitik ve epik karakterli, içten ve coşkulu ydu. Aynı ezgisel motifin tekrarından, kurulu biçimden oluşan müzik, ritim açısından, özellikle Kam müziğinde, Kam'ın hareketlerine bağımlı ve çeşitliydi. Kamlar, kopuzlarının seslerine, tellere vurduğu monoton seslerle eşlik veriyorlardı. Yani musiki aleti, melodiye değil; hafifçe ritme eşlik ediyordu. Destanlarda veya dualardaki ana ses de insan sesi idi. İnsan sesi ve şarkı çalgıdan önceydi"

Tanrı Türkler müziğe büyük bir güç atfetmiştir. Müzik ruhlardan güç almayı sağlamaktadır. Akay Kine'nin ifadelerine göre bir çeşit melodi üretme tekniği olan "ıslık da dışarıda çalınır ama evin içinde çalınmaz. Evin içinde ıslık çalınsa bereket olmaz. Kam yeraltındaki ruhlarla ilgilendiği zaman ıslık çalar. Kam ve kahraman kişi ıslık çalar. Bir kahraman gücü yetmez olsa diğer ruhlardan güç almak için ıslık çalar. Diğer arkadaşlarını çağırmak için güç almak için ıslık çalar. Elçiler gelir ve ona boluş (yardım, destek) verir. Yardım eder".

TANRICILIĞI ANLAMAYA BAŞLARKEN

Din, bir düşünce sistemidir; bir simgeler sistemidir ve bir mitoloji içerir. *“Din, bu dünyanın ahretten yönetilmesidir. Dinlerde asıl amaç öbür dünya gibi gösterilse de esas olan bu dünyanın yönetilmesidir”*¹⁸ Bu tanım, Tanrıcılığın izini süren bir kişiye şu soruları hatırlatmaktadır; Tanrıcılıkta dünya hangi kural-lara, hangi kaynağa göre düzenlenmektedir? Tanrıcılık, doğ-duğu kaynak ve bağlı olduğu köklerden kaynaklanan farkla nasıl bir dünya düzeni ve anlamlar dünyası kurgulamıştır?

Türkler tarih boyunca dindar inananlar olmuşlardır. An-cak Geertz’in dediği gibi *“dindarlık olarak adlandırabileceğimiz tek bir güdülenim türü ve dindar olarak adlandırabileceğimiz tek bir ruhsal durum türü de yoktur”*¹⁹

Geertz’in belirttiği gibi; güdülenimleri, onlara neden olan hedefler anlamlı kılar; ruhsal durumlar da koşullardan kay-naklanır. Bu yüzden de *“güdüleri sonuçları açısından yorum-*

18 (Hüseyin Yüksel Biçen İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar, Tek Ağaç Yayınevi, Ankara, 2005, s.36)

19 (Geertz, Clifford, Kültürlerin Yorumlanması, Dost Yayınevi, Ankara, 2010, s.119)

larken; ruhsal durumları kaynakları açısından yorumlarız"²⁰ Tüm inanç sistemlerinin, insanlar üzerinde birbirinden çok farklı güdülere ve ruhsal durumlara sebep oldukları tespiti oldukça önemli görmekteyim ve Tanrıculığı, onun hedeflediği ve kaynaklık ettiği ruhsal durum ve güdüleri de ele alarak açıklamaya çalışacağım.

Geertz, "*Dinsel simgeler belli psikolojik eğilimlere yol açar*"²¹ der. Geertz'in dinsel simgelerin yol açtığı psikolojik eğilimlere dikkat çekmesi oldukça önemlidir ve iki farklı inanç sisteminden gelen toplumlarda ilk göze çarpan da, birbirine benzemeyen psikolojik eğilimlerden kaynaklanan davranış kalıplarındaki farklılıklardır.

İki farklı inanç sistemine sahip toplumun arasında bulunulduğunda -toplumların dini öğretileri ile ilgili hiçbir bilgi sahibi olunmasa dahi- gözlemlenen psikolojik eğilimlerden dinî yapıyı tahlil etmek mümkündür diye düşünmekteyim. Kültürün önemli bir parçası olan hatta belki kaynağı olan dinin, psikoloji ile yakından ilgili olmadığını düşünmek mümkün değildir.

Tanrıculığın yarattığı insan tipine, psikolojik eğilime, kaynaklık ettiği güdülenimlere en iyi örneklerden biri Tanrıculığın en çok göze çarpan temel görüşlerinden olan 'kulluk inancının tam anlamıyla reddedilişi' olabilir diye düşünüyorum. Tanrıculığın temel felsefesini, Tanrıculığın yarattığı ruh durumunu ve teşvik ettiği güdüleri, yarattığı insan tipine örnek gösterebilmek için Altay'dan Tanrıculı başı Akay Kine'nin ifadelerini hiç bölmeden, olduğu gibi aşağıya aktarmayı tercih ettim.

"Gök Tanrı'nın çocukları, kul olmaz. Seni, anan, atan dünyaya getiriyor, terbiye ediyor, okutup, yıllarca yetiştirmek için uğraşiyor; so-

20 (Geertz, Clifford, *Kültürlerin Yorumlanması*, Dost Yayınevi, Ankara, 2010, s.120)

21 (Morris, Brian (2004). Çeviren: Tayfun Atay, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, İmge Kitabevi, Ankara, s.499)

nunda kul ol diye bunları yapmıyor. Analar, çocuğunu kul olsun diye doğurmaz. Gök Tanrı da bunu istemez, bundan hoşlanmaz, buna kızar. Kul olanı tepersin, ayağınla tepersin; ona saygı duymazsın. Kullukta saygınlık yoktur.

Gök Tanrı, anan atan gibi onu sev ve onun eserlerine sahip çık ister. Gök Tanrı başını yere koyan, başını eğen oğul/kız istemez. Ben seni boynunu bük, başını yere eğ diye yaratmadım der. Bir insan bir şeyin kölesi kulu olursa, o kişi sıkışmış, bastırılmış olur. Baskı altında ki kişi de bu baskıyı başkalarının üzerinde kullanmak eğilimine sahip olur. Bu eğilim, o insanın etrafına da yayılır; doğaya yayılır, kişi bu baskıyı hem çevresine hem de doğaya uygulamaya başlar. Dinler arasındaki savaşlar, insana ve doğaya zarar verme girişimleri, kul olmanın getirdiği baskıdan kaynaklanır. Bütün bu olumsuzluklar, insan zihninin altında bu kul olma baskısı yattığı için olur. Bizim dedelerimiz, kul olmamaya çok önem verirdi; onlar kul olmayı reddetmişlerdir; hatta onlar kul olmanın dünyanın sonunu getireceğini söylerlerdi. Bu kulluğu zihinden atarsak eşitler arasında eşitlik prensibine göre dünya işlerini yürütürsek, Ak Işık ortaya çıkabilir. Kul olma düşüncesi böylece kaybolur.

Bu prensibe dayanan insan her zaman güçlü, herkesi kucaklayan, herkese veren bir insan olur. Bir insan bütün dünyaya sevgi ve saygı verirse, dünya da o insana aynı cevabı verir. Böylece bu insanda insanlığı ve yeryüzünü bitirme ve zarar verme düşüncesi kaybolmuş olur. Bu şekilde biz Gök'ü (Tanrı'yı) sevindirmiş oluruz.

Tanrıculukta soyun devamı için günah işlememelisin, çünkü sen sadece kendinden sorumlu değilsin; önceki ve sonraki soyundan da sorumlusun. Tanrıculuktaki sorumluluk çok fazladır. Kul olan kişinin sorumluluğu sadece kendisi içindir. Kul olanlar, her insanın Gök Tanrı olduğunu unuturlar. İnsanın doğuştan Tanrı olma şansı zaten vardır, insanın gelişmeye ihtiyacı yoktur; sadece doğru yaşaması yeterlidir. Başka dinlerde insanlar sadece kendilerinden sorumludur; ama Türkler sadece kendisinden değil, yaklaşık 17 soyundan sorumludur.

Bu dünyanın ortasına, merkezine Altay derler. Gök'ün oğlu her zaman toprak, gök ve yerin ortasından, yerin merkezi olan Altay'dan sorumlu olmuştur. Eşitlerin eşiti bizim soyumuzdan sorumludur. Gök'ün oğlu gök, yer ve orta dünyanın durumundan, kendi memleketinin durumundan, kendi kavminden sorumludur. Türk hiçbir zaman isteyen, yalvaran bir insan değildir. Çünkü o Tanrı'nın oğlu / Tanrı'nın kızı olarak, hiçbir zaman kıl ve köle olamaz. Türk kendisini asla köle ve kıl olarak düşünemez. Çünkü Türk, Gök'e, yere, dağlara, nehirlere, ormanlara, okyanuslara, diğer milletlere ve dinlere eşittir. İnsanın Tanrı'ya bile kıl köle olması iyi bir şey olarak algılanmaz ve bu çok büyük bir tehlike olarak görülür. Gök Tanrı da onun köle olmasından hoşlanmaz. Eğer insan kendisini her şeye eşit görmüyorsa, Gök Tanrı onu hoş karşılamaz.

Mesela hayatını çocukları üzerine kuran bir ana düşünelim. O, onları doğurmuş, kutsal ak sütü ile beslemiş, büyütmüş, çocukları sağlıklı ve iyi insan olsun diye eğitmiş, iyi bir mesleği olsun diye okutmuştur. Düşünün bir kere, bir gün onlar gelip başları eğik bir şekilde 'Ben kıl oldum' diyecekler. Bunu gören ana sevinebilir mi? İşte bu nedenle Türk hiçbir zaman kıl olmamıştır ve olmaması da gerekir. Çünkü sonsuz Gök Tanrı'nın gönlünde hiçbir zaman tehlike ve korku olmadığı için, onun evladı olan insanın da gönlünde korku olmaması gerekir. Gök Tanrı'nın oğulları ve kızları zaten her şeye eşit olduğunu bilmektedir. Onların gönlünde etrafında olan her şeye karşı sevgi ve saygı vardır. Yani etrafını çevreleyen nesne ve insanlara karşı onun korkusu yoktur, onları tehlike olarak görmez. Çünkü sonsuz Gök Tanrı'nın oğlu ve kızları güçlüdür ve sorumludur. O her şeyden sorumludur; gök, toprak, dağ, nehir, okyanus, suya karşı; insanlık, kabilesi, ailesi, çocukları, atalarına karşı; ayrıca bundan sonra devam edecek soyuna karşı da sorumludur. Gök Tanrı'nın oğlu kendini Tanrı önünde sorumlu hissetmez; o Tanrı ile birlikte her şeyden sorumludur. Yani onlar diğer dinlerde olduğu gibi sadece kendileri için Tanrı'ya karşı sorumlu değildirler. Etraftaki her şeyden sorumlu olan insan, bozulanları

düzeltenekten de sorumludur. Deniz kirleniyorsa kirlenmemelisin veya engel olmalısın, orman yok oluyorsa ağaç dikmelisin gibi... Herhangi dindeki bir insan, bir günah işlese, bir ibadethaneye gider temizlenip çıkar, mesela kiliseden çıkarırken artık günahkâr olmadığını tertemiz olduğunu düşünür. Bu zihniyet de bencil insanlar yaratır."

Tataristan'ın Tanrıca inanca mensup fikir adamlarından da kullukla ilgili şu ifadelere şahit oldum: Kulluk inancının var olduğu bir din, korkaklığı, kendi kendini aşağılamayı, alçalmayı, bağımlılığı, boyun eğmeyi, kısaca kölelerin tüm özelliklerini öğütlemektedir. Oysa savaşçı toplumun, cesarete, özgüvene, gurura, bağımsızlık anlayışına ihtiyacı vardır.

Bazı dinlerde büyük bir fazilet olarak görülen kulluk inancına, Tanrıcılığın yaklaşımı oldukça ilginçtir. İnanç sistemindeki bir öğenin dahi farklı bir kaynağa, niteliğe ve anlayışa sahip olması onun yarattığı insan tipini; o insanın kurduğu dünya ve toplumsal düzeni ve yine o insanın dünya üzerindeki etkilerini ne derece önemli şekilde etkileyebildiği ve değiştirebildiğini göstermektedir.

Bir inancın yarattığı insan tipi ve ruhsal durum, onun ibadetinde kullandığı sembollere de yansımaktadır. Ritüeller bu ruhsal duruma göre şekillenmektedir. Tanrıcalar, kulluk inancına şaşıarak baktıkları için bir kulluk göstergesi olan yere kapanma (secde) ve (Tanrıcaların ifadesiyle) "dilenci gibi" ellerin açıldığı dua pozisyonu, onlara göre asla kabul edilemez ritüellerdir. Kulluk inancını içeren dinlerde ibadetlerde yer alan semboller ve vücut dili kulluğu işaret etmektedir. Oysa Tanrıcılığın ibadet sembollerine baktığımızda 'Tengri gibi Tengri'de bolmuş' başı dik, asla ufuktan aşağı gözlerini indirmeyen, Tanrı'ya söyleyeceği sözü anasına babasına söylemişçesine rahat ve sevgi dolu ifade eden bir tarz göze çarpmaktadır; aczi ifade eden kulluk sembollerine hiçbir şekilde yer verilmemiştir.

Akay şöyle der: "Ben ibadet ederken yere bakmam. Yere baksan kıl olursun oysa ben Gök Tanrı'nın oğluyum. Sen kıl olsan Tanrı da seni sevmez. Seni teper. Senin önüne kıl gelse sen ona değer vermezsin; senin önünde eğilen adamı sen de tepersin. Karşına adam olarak gelen kişiye değer verirsin, onu seversin. Tanrı için de bu böyledir. O yarattıklarını yerlerde sürünen zavallı kullar olarak görmek istemez. Sen onun oğlusun, onun kızısın, evladısın. Tanrı'ya 'ben senin oğlun olarak geldim; kılun olarak değil' desen, o da mutlu olur.

Âdem Havva'daki mitolojiden dolayı Tanrı onları lanetledi ve kıl yaptı. Çünkü o mitolojide enest var. Biz mescitte gördük; çocuklar, yiğitler kıl oldu ve başkalarının boyundurluğu altına girdi. Tüm Müslüman dünyası da başkalarının boyunduruğu altında. Türk! Sende ruh var. Sen başka uluslara da ruhi vermek için çalışmalısın. Onlar bizim düşmanımız olsa da onlara da yardım etmek gerek çünkü biz Tanrı'nın oğullarıyız, Tanrı'nın kızlarıyız."

Mardin, "İnsan, dinsel fikirlerinin kendi iç hayatının bir projeksiyonu olduğunu anladığı anda, artık kendi tabiatının dışında bir miyar aramayacak, kendi kişiliğini idrak etmeye çalışacaktır."²² der. Bu tanımı, toplum boyutuna taşırsak din ile ilgili bu açıklama, Tanrıcılarının dine yaklaşımıyla benzerlik gösterir. Dinsel fikirler, Tanrıcılara göre Tanrı'nın bir peygamber aracılığı ile indirdiği şeyler değildir. Her toplum, hatta hayvan toplulukları kolektif ruha sahiptir. Roux, kolektif ruhu şöyle tanımlar:

"Her cins insan, her türden canlı yaratık ve her çeşit nesne ve varlık kendi içlerinde yaşayan çeşitli isimlerle adlandırılan ve çeşitli yoğunlukları içeren bir gücün -ruh- varlığı sayesinde yaşarlar. Bu kuvvet aynı türde değerlere kendi içinde bölünebilir veya aksine kolektif bir güç oluşturacak şekilde birleşerek daha kapsamlı bir varlık haline gelebilirler. Yani herhangi bir varlık hem bir bi-
22 (Mardin, Şerif (1992). Din ve İdeoloji, İletişim Yayıncılık, İstanbul, s. 43)

rim olarak hem de birleşik bir güç olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin madenler dünyasında her taşın bir ruhu vardır ve bütün taşların ruhları bir taş yığınının tek olan ruhunda birleşir"²³

İnsan birey olarak bir ruha sahip olduğu gibi aynı zamanda ailesinin, boyunun ve ulusunun ortak ruhuna da bağlıdır. Din de bu ortak ruhun kendi tabiatından çıkmaktadır ve birey bağlı olduğu ulusun ortak ruhunun, iç hayatının bir yansımasıdır. İnanç sistemi, her ulusun Tanrı inancı ile ilgili kendi yarattığı tarzıdır; kendini yansıtır. Bu nedenle de başkasınıninkine benzememelidir.

Buna ek olarak kişi, ulus çerçevesinde çizilen dinî tarzın içinde, bireysel olarak kendi ruhunun yansımasını da değerlendirerek özgünlüğünü ortaya koymalıdır. Örneğin Kam, asla yanında eğitim aldığı usta Kam'ın ilahilerini söylemez, düşünde ona görünen ruhsal ziyaretçiler daha önce kimse tarafından görülmemiştir; onun şarkısı daha önceden hiç söylenmemiş olandır; onun duası daha önceden hiç duyulmamış olandır. Araz Elses *"Her Türk bir dünyadır"* der. Böylece karşımıza, bireyin ruhundan, boyun ruhuna ve ulusun ruhuna iç içe geçmiş halkalar halinde meydana gelmiş tutarlı ve uyumlu ama farklı renkler içeren bir tarzın din olarak algılandığını anlamaktayız.

Bu yaklaşım antropolojide, Geertz'in fikirleriyle de bağdaştırılabilir. Geertz, Weber gibi *"insanın kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan bir hayvan olduğu görüşüne katılır. Kültürü, bu ağların kendisi olarak algılar. Bu nedenle de kültür analizi bir yasa arayan deneysel bir bilim değil, anlam arayan yorumsal bir bilimdir."*²⁴

23 (Roux, Jean-Paul, Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Kabalcı Yayınevi, Şubat 2001, s. 105)

24 (Geertz, Clifford (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*, Dost Yayınevi, Ankara, s. 19)

Kültürel bir olgu olarak kabul ettiğimiz dini de kültür gibi, insanlığın kendi ördüğü bir anlamlar ağı olarak ele alırsak; başka tarihsel süreçlerden geçmiş, farklı birikimlere ve yaradılışa sahip toplulukların farklı dinsel ağlar örmeleri de kaçınılmazdır. Bir topluluğun kendi ördüğü ağı terk edip, başka bir ağa tutunması da üstüne dikilmemiş olan bir kıyafetin içine sığmaya çalışmak kadar sancılı olabilir.

Dini, insanın soyut olan özünün tezahürü olarak ele aldığımızda toplumun özünü yansıtan ilk dinlerin yok oluşunun o toplumun öz varlığının da yok oluşu anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Mitoloji uzmanı Arif Acaloğlu da üniversitede verdiği derslerin birinde Gök Tanrı İnancının hâlâ izlerinin kalıp kalmadığını soran bir öğrenciye verdiği cevapta: “Gök Tanrı İnancının izleri biterse bu millet de bitmiş demektir. O zaman diğer uluslar bizi ancak ölmüş, yok olmuş bir ulus olarak, ölü bir ulus olarak inceleyebilirler. Hâlâ bizde şamanî unsurlar varsa biz Türk’üz’ şeklinde bir açıklama yaparak bu inancın, Türk’ün öz ve ayırt edici nitelikleri ile olan yakın bağına vurgu yapmıştır.”²⁵

Geertz “din, kültürün hülasasıdır (özetidir); bir kültürel sistemdir; düzenli bir bütün olarak dokunmuş kutsal simgeler kümesidir”²⁶ demiştir. Herder de “her ulusun kendi değerleri, gelenekleri, dili ve ruhu olduğunu savunur”²⁷ der.

Alman Antropoloji geleneği de “kültür kavramına ayırıcı ve tarihsel bir anlam yüklemiştir. Buna göre kültür, halkların tarihin başlangıcından itibaren değişmeyen özü ve belirli bir halkın kendi tarihini inşa sürecinde ona özgünlüğünü veren baş etkindir. Alman romantik felsefecisi Herder’de tanımını bulan bu yaklaşım, kültürü, bir halkı diğerlerinden ayırt eden ve asla çevrilebilir ol-

25 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Türk Mitolojisi Ders Notları)

26 (Antropoloji Kuram ve Kuramcılar, Sibel Özbudun, Balkı Şafak, N. Serpil Altuntek, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2007, s.317)

27 (Yerli’nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem, N. Serpil Altuntek, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009, s. 31)

mayan herhangi bir ortak değer göndermesi olmayan bir manevî alan olarak tanımlar... Kültür özgül ve paylaşılamayan bir olgu olarak tanımlanır... Bu nedenle de Alman geleneği, kültürleşme ve kültürlenme gibi kültürel süreçlere itibar etmez."²⁸ Bu düşünceden hareketle, bir ulusun kültürünün özü ve özeti olarak kabul edebileceğimiz ilk inanç sistemlerinin, değişmeyen bir öz olarak saklanmakta olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Ama bunun, doğruluğu da tartışmalıdır.

Bu konuda Boas'ın fikirlerine başvurabiliriz. Boas, Bastian'a benzer bir şekilde "bizi, biz yapanın biyoloji değil kültür olduğu tezini savunur ve... değişmeyen doğal koşullara bağlı olduğu düşünülen ırk, yaş ve cinsiyet, Boas'ın antropolojisine göre birer kültürel inşâdır."²⁹ Bizi biz yapanın kültür olduğunu kabul edersek, bir ulusu, kendi yapan şeyin, o ulusun kendi ürünü olan inanç, simge ve anlamlar bütünü olduğunu kabul ederiz. Eğer bir ulus, başka ulusun anlamlar dünyasına transfer olursa artık o ulus kendi olarak kabul edilebilir mi yoksa kültürünü yani anlamlar bütününe değiştirerek ulusunu da değiştirmiş mi olmaktadır? Kısaca bizi biz yapan kültürse, kültür değişirse ulus yapımız da değişmiş kabul edilebilir mi? Irk, kültürel bir inşaat ise, başka bir ulusun anlamlar ağına geçildiğinde, değişen kültürle birlikte ulusun yapısının ve kimliğinin de değiştiğini kabul edebilir miyiz? Kültür değişirse, ırk da mı değişmektedir? Bu soruları, kadim ve kitaplı dinler üzerine araştırma yaparken ister istemez akla gelen sorular olarak düşünmekteyim.

Bir ulus öncelikle kendi yapısına, özüne, gelenek ve tarihine hatta varolduğu ve onunla şekillendiği coğrafyayla uyumlu bir inanç sistemi geliştirir. Daha sonra siyâsî, ekonomik veya askerî olarak kendisinden daha güçlü başka bir

28 (Antropoloji Sözlüğü (Yayına hazırlayanlar: Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003)

29 (Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem, N. Serpil Altuntek, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009, s. 64)

ulusun dininin sınırları içine girerek ruh dünyasının, güçlü olan ulusun dini tarafından feth edilmesine razı ya da mecbur olur. Başka bir ulusun dinî sınırlarını kabul noktasından hemen sonra tam bir değişim gösteremez ve yeni dinin içinde öncelikle bir ucube şeklinde var olur. Daha sonra kendine yeni ve baskın dinden bir entari diker ve zahiri olarak onunla bütünleşir. Bu aşamada Budist Türkler Lamaizmi, Hristiyan Türkler Nasturiliği, Müslüman Türkler de Alevi-Bektaşî ve Mevleviliği kurarak, özlerinden çok ödün vermeden yeni dinde kendilerini var etmişlerdir. Bir sonraki aşamada ise ulus kendi mit, gelenek, inanç, değer ve özünden büyük oranda kopar ve sistemli bir hafıza kaybı ile başka bir ulusun inanç, değer, mit ve geleneğine geçerek din değiştirmenin son noktasına erişir. Talal Asad'ın da dediği gibi *"din aynı anda hem neden hem de sonuçtur,"*³⁰ Din değiştirmenin son aşamasında artık karşımızda sadece yeni bir din değil yeni bir insan tipi de vardır.

Durkheim'a göre dinsel tapmanın asıl nesnesi, toplumun kendisidir. Durkheim için 'Tanrı, toplumun soyut ve şekilsel dışavurumundan başka bir şey değildir. O halde bir dinsel ritüelin yalnızca inanan insanın Tanrı ile bağını güçlendirmekle kalmadığı, aynı zamanda onu üyesi olduğu topluluğa ilişkin bağları da güçlendirdiği söylenebilir'.³¹

Din'i bir toplumun yüksek değerlerinin tümü ve bu değerler ve prensipler yoluyla ve o bakış açısıyla tanımlanan Tanrı'yı da içine alan bir sistem olarak ele alırsak, başka bir toplumun soyut varlığının dışavurumu olan yabancı bir dine geçildiğinde, toplumsal bağları güçlendirme ve toplumda birliği sağlama gibi dinin önemli işlevleri farklı bir şekilde işlemeye başlamaktadır.

30 (Talal Asad, *Sekülerliğin Biçimleri*, Metis Yayınları Hristiyanlık, İslamiyet ve Modernlik, Çeviren Ferit Burak Aydar, İstanbul, 2007, s. 232)

31 (Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler, Tayfun Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, S. 22).

Bir ulus, kendi özünden çıkmayan, kendi şekline uymayan bir soyut yansıma sahip olacaktır ve ulusun kendi ile gölgesi arasında ciddi bir farklılık ortaya çıkacaktır. Dinin birleştirici unsuru yine güçlü bir şekilde işleyecek, ancak birbirine benzemeyen toplulukları, baskın dini oluşturan ulusun şekline büründürme yoluyla bir birleştirme süreci işleyecektir. Dışarıdan baskın dinî sisteme dahil olan uluslar, dini özünden çıkaran ulusa benzedikleri ölçüde o birliktelik bir değer kazanabileceklerdir. Ulusların içinden çıkardıkları ilk dinlerdeki gibi doğal bir birlik değil yapay ve hiyerarşi doğuran sözde ve görünürde bir birlik ortaya çıkacaktır. Hatta yeni dine geçiş aşamasında çoğunlukla görüntü; din-darlar (dini özünden çıkaran necip ulus) ve (dine sonradan katılan ve sürekli geçmiş ile çelişkiler yaşayan) ucubeler şeklindedir.

Ögel devletin bekasını, varoluşunu da bu gelenekten gelen anane ve inançlara dayandırır ve şöyle der: *"Ortaasya, Çin ve Roma gibi büyük devlet ve kavimlerde ise devlet fikri, ilk oluşunu ve şeklini aile inaniş ve kuruluşlarından alarak gelişmişlerdi. Bu sebeple bir devlet yıkılsa bile, ailenin ve kişilerin iliklerine kadar işlemiş olan bu köklü an'ane sebebi ile, yeni bir devletin kuruluşu olağan bir iş haline gelmişti. Bundan da anlaşılıyor ki bir devlet fikri ve anlayış, an'anelerin ve dinsel inançların temelinde yatar. Mitolojiler ve efsaneler ise bu devlet fikrine bir açıklık ile objektiflik verir ve devlet anlayışını sembollerle anlatırlardı."*³²

Ulus fikri, nasıl biz ve onlar diye insanları kesin çizgilerle ayırt ederse, ulus-din çerçevesine alabileceğimiz Tanrı-cılık da biz ve onlar diye insanları kesin çizgilerle ayırt eder. Burada "ayırt eder" ifadesini özellikle kullandım. Bu inanç sistemleri, insanı temel alır ve tüm dünya insanlarına ve tüm

³² (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 269)

yaradılışa büyük bir sevgi ve saygı ile yaklaşır. Bu sebeple "insanları biz ve onlar diye ayırır" değil "ayırt eder" ifadesini kullanmayı tercih ettim. "Ayırt etme"nin farklılığın bilincinde olmaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Marx "Ayrıcalıklı din olmadığı zaman, din de olmayacaktır. Dinden onun dışlayıcı gücünü alın, o artık yoktur"³³ der. Müslümanlık ve Hristiyanlık gibi kitaplı dinlerde bu dışlayıcı güç ve insanlar arasında yapılan ayırım dikkat çekmektedir. Bu dışlayıcı gücün ve ayırımın Tanrıcılıkta olmaması belki onu "din" kapsamından uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle Türklerin ilk inanç sistemini din kelimesi ile değil "cang" kelimesiyle anmak ve din olarak tanımlamamak doğru olur.

Kur-an'da Maide Suresi 51. Ayette "Ey inananlar! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğunu doğruya iletmez" der. Bu surede insanlar ayrılmıştır.

Luka İncilinde ise şu ifadeler vardır: "Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın. Barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben 'oğulla babasının, kızla anasının, gelinle kaynanasının' arasını açmaya geldim. 'İnsanın düşmanları öz ev halkı olacaktır. Babayı ya da anayı benden çok seven bana yaraşıklı olamaz. Oğlu ya da kızı benden çok seven bana yaraşıklı değildir.'" (Luka 12:51-52; 14:21,27) Burada da insanlar ayrılmaktadır.

Tanrıcılıkta tüm insanlara koşulsuz sevgi ve saygı gösterilmektedir. Ancak "seni kendimden biri kadar seviyorum ama sen asla benden olamazsın; sen ile ben farklıyız; zaten benden olmanı da istemiyorum" yaklaşımı söz konusudur.

Altay Tanrıcularının başı Akay Kine "Muhammed de Gök Tanrı'nın oğludur. Biz aynı şekilde onu da severiz. Ama o bizden değildir. Bu nedenle Muhammed'in de bildikleri bu insanlık dünyasına lazımdı. O Arap milleti üzerinden gelmiştir. Arapların Ak Dini

33 (Marx, Karl, Engels Friedrich (2000). Din Üzerine, İnter Yayınları, Ankara, s. 51)

İslam'dır. Onların şükran dili de Arapçadır. Türkler için ise Ak Din Tanrıculuktur ve şükran dili de Türkçedir. Türklerin aldı (önünüzde) yolu açık bolsun (olsun). Hz. Muhammed'e kutsal ruhi indi. Ona kendi milletine bir mesaj iletme misyonu verildi. Arap milleti Hz. Muhammed sayesinde yükseldi. Biz Türkler de yükselmek istiyorsak bunu kendi liderimizin önderliğinde yapmamız lazım. Biz yükseldiğimizde de kimseyi kendimize benzetmek amacını gütmemeliyiz. İslam, Arap dünyasının dini ve onların örf ve adetlerini içeriyor. Biz Araplara hürmet ediyoruz ve onların atalarına saygı duyuyoruz. Ama bu arada kendi örf, adet ve geleneklerimizi de sürdürmeliyiz. Diğer halklar ve inançlar da aynı şekilde bizlere saygı duymalıdır. Birinin diğerini asimile etmesi kabul edilemez. Bizim kendi tarihimiz ve medeniyetimiz var. Biz herkese anlayışlı davranmayı gerektiren bir gelenekten geliyoruz. Onlara saygı duyarken kendimizi unutmamalıyız. Bunun için de İslam ya da başka inanç sistemleriyle savaş haline girmemeliyiz. Bizim herkesi kucaklayan bir kültürümüz var" demiştir. Burada sevginin, sınırları aştığını ama farklılık sınırlarının sıkı sıkıya korunduğunu görmekteyiz.

Akay bu konuda şu sözleriyle konuşmasına devam etti: "Türk'ün yedi atasını bilmesi gerekir ki gücümüzü onlara verelim. Onlara algış veriyoruz. Onları yüceltiyoruz. Kendi atalarımızı bilsek onların adını anar, algış aytar, onlara güç veririz. Şimdi ise görüyorum siz Türkler, kendi atalarınızın adını bir kere de ağzınıza almıyorsunuz. Sadece Muhammed'e, Ali'ye, Nuh'a, güç veriyorsunuz. Kendi atalarınızın adlarını bile unutmuşsunuz. Bir gün Türkiye'den biri 'İslam olmadan Türk olmaz' dedi. Ben de çıktım; sen ağacın kökünü, Ata babasını kesen o, İslam olsun, ne olursa olsun devrilir dedim. Niçin kendi soyunu bilen halklar güçlüdür? Eğer kendi dedenizi bilmiyorsanız, adını bilip ona dua etmiyorsanız, o size korumacı olacak yerde size düşman olur."

Akay, buna ek olarak "Her ulusun başka dini var. Bu dinler bozulmamalı. Her biri kendi alanında yaşamalı. Eğer bunlar sokuşur-

sa, savaşırsa kötü olur. Eğer savaşmasa Ak Cang – Ak İnanç olur. Her dinde o dini iyi bilen kişi, din için savaşmaz. O bilir Arap da Türk'e denktir. Herkes denktir birbirine. Ama farklıdır. Hem de çok farklı...'

Biz ve ötekinin farklılığının farkındalığı kelimelere ve vücut diline de yansımıştır. Örneğin Akay Kine, arkadaş kelimesinin anlamının Altay'da; kötü bir eyleme destek veren, arka çıkan, suç ortağı, içki partneri olarak geçtiğini, bir Türk'ün başka bir Türk'e arkadaş değil 'karındaş' diye başka bir ulustan olan arkadaşına da 'birat' diye hitap ettiğini ifade etmiştir.

Haray kelimesi de Türk'ün biz ve öteki ayırımına güzel bir örnektir. Türkmenistan'ın Atamurat köyünden Baatırkul kızı Sayarı Roziva 'haray' kelimesini kendi ifadeleriyle şöyle açıklamıştır: *"Haray, yardım (cerdem) kelimesi ile eş anlamlı gibi gözüксе de derin bir fark içermektedir. Haray, kişinin ancak yakınından beklediği yardım veya destektir. Oysa yardımı bir yabancından da istemek mümkündür. Haray, sözle istenen bir yardım değildir. Kişi, benim kardeşim, benim kandaşım ve yakınım ise eğer benim duruşumdan anlasın ve yardım etsin istersin. 'Ben senden haray istiyorum' diye bir ifadede bulunmazsın. Kardeş, kandaş sen söylemeden de senin durumunu anlar; neye ihtiyacın var hisseder. Herkesten haray istenmez. Haray istenecek insanı vardır kişinin. Haray herkesten istenmez kandaşından istenir. Örneğin, annemin gözü görmüyor; annem yardım istemez, haray ister ama söylemez. Söylenmez, görünüp durur, hissedilir haray isteği."*

Biz ve öteki algısı selamlaşma şekillerinde de ortaya çıkmaktadır. Türk bir yabancı ile el sıkışmaktadır ancak başka bir Türk ile yani karındaşı ile el ele tutuşarak, göz göze bakışarak, yürek yüreğe gelip üç kere sarılarak (üç kere göğüslerin birbirine vurmasıyla) selamlaşır ve bu şekilde birbirlerine sevgilerini aktarır ve kardeşliği pekiştirirler. Bu selamlaşma şekli Türkiye'de çoğunlukla Alevilerde olmak üzere bazı Sünni kesimlerde de hâlâ günümüzde varlığını korumuştur.

TANRICILIK NEDİR?

TANRICILIĞIN TEMEL PRENSİPLERİ

Akay Kine Tanrıçılığın yani Ak Cang'ın hikâyesini şöyle özetler: "Ak dine göre insan Tanrı'nın evladıdır. Çünkü onu, O yaratmıştır. İnsanlık 9 kardeş şeklinde hâsıl olmuştur. Tanrı'nın üç oğlundan biri olan Bay Ülgen'in 9 oğlu, kazık yıldızından yerin göbeğine yani Altay'a inmişlerdir. Bu 9 kardeşin akrabaları çoğalınca, bütün dünyaya dağılmışlardır. Bunlardan birisi uzakta ölünce, getirip Altay'a gömmüşlerdir. Bu nedenle Altay sahrası, ölenler ile doludur. Yani Hunlar, İskitler, döneminde ölenlerden buraya getirilip burada toprağa gömülenler vardır. Bu mekânda, etrafta aydınlık veren dağların en üst kısımlarında Gök Tanrı'ya tapınanlar oluşmaya başlamıştır.

Çok zor ve karanlık dönemlerde, milletin hayatında kara kış başladığı dönemlerde, bizim kavmimizin bildikleri göklere doğru yeniden yükselir. Böyle durumlarda Tanrıca inanç, bizim ruhumuzun koruyucusu olmuştur. İlkbahar geldiğinde, artık uçuş vakti gelen güzel bir kelebeğin uçmaya başlamasına benzer bir olay 100 yıl önce Altay'da gerçekleşmiştir.

250 yıl önce, milyonlarca Altay halkı Çinler tarafından yok edildiler. 200 yıl önce Rusya Federasyonu'na katılmak zorunda olduğumuz

zaman 14.000 Altaylı Volga-İdil boyuna sürülmüş; pek çoğu yollarda kırlmıştır. Bu nedenle Altay Dağları'nda çok az Altaylı kalmıştır. Bu nedenle bizim dedelerimizin bilgileri şaman formatına girmiştir. Şamanlar onları koruyup bu güne getirmiştir.

100 yıl önce, 1904 yılında Altaylılar bir yerde toplandılar. 4000'den fazla kişi Şamanizm'in reformunu yaptılar. Çünkü o dönemlerde birbiri ile rekabete giren pek çok Şaman ortaya çıkmıştı. Bunlar kendilerini, kendi imkânlarını ve akıllarını sergilemekte rekabete ve birbirlerini yok etme yoluna gitmişlerdi. Bu nedenle Ak Cang'ta / Ak İnançta bu reformun yapılması gerekiyordu. Bu nedenle Altaylılar bir süre kurban kesmekten ve Şamanlara özgü bazı giysileri giymekten vazgeçmişlerdi.

1907 yılında Rus vilayetinden sorumlu olan valiye yardım için başvurdukları zaman, 500'den fazla Altaylı dilekçeye imza atmıştı. Onlar kendi dedelerinin dinlerine dönme izni istediler. Altaylılar toplandığı zaman, Ruslar, Müslüman Kazaklar ve Rus dininden olan (Hiristiyan) bazı topluluklar geldiler ve onları ezmeye başladılar. İki yıldan fazla zaman Altay'ın önde gelenleri zindanlarda hapis yattılar.

Niçin Ak Cang/Ak İnanç diye sordukları zaman, bizim atalarımız dediler ki, 'Ak olmak hayatın başlangıcıdır; bu Ak süttür, Ak âlemdir ve her şey Ak'tan başlar'. Ak'tan başlayıp Ak'a dönülecektir.

Bu dönemde Altay'da Hiristiyan ve Müslümanlar da kendi propagandalarını yapmaktaydı. Bazı Altaylılar Hiristiyanlığı, bazıları Müslümanlığı, bazıları Budizm'i tercih etmiştir. Bir tek aile Kuday Girdi ailesi Müslümanlığı kabul etmiştir. İki üç aile de Budizm'i kabul etmiştir. Diğerlerinin hepsi Tanrıci olmuşlardır."

Tanrıcılığın yani Ak Cang'ın hikâyesini kısaca özetleyen Akay Kine, "Biz Türkler, kim olursak olalım, hangi dini tutarsak tutalım, hangi kültüre bağlı olursak olalım Gök Tanrı'ya asla unutmamalıyız." der ve ancak bu şekilde Türk'ün görkemli benliğini

koruyabileceğini; Türklerin arasındaki birliğin görünmez bağlarının ancak bu şekilde korunabilineceğini ifade eder. Bu görüşlerini katıldığı tüm toplantı ve organizasyonlarda ifade eder.

Akay Kine "Bazı toplumlara Gök Tanrı neden elçi göndermiştir?" sorusuna şu cevabı verir: "Çünkü o toplumlar (peygamber gönderilen topluluklar) Tanrı'nın kurallarını unutmuşlardır. İnsanlık tarihi boyunca Türklere hiç elçi gelmemiştir, bundan sonra da gelmeyecektir. Çünkü Türkler, Tanrı'yi hiç unutmamışlardır. Türkler, Tanrı kanunlarını hep hatırlamışlar ve ona göre yaşamışlardır. Bu yüzden biz Türkler hâlâ varız, şimdi burada karşılıklı konuşabiliyoruz. Biz burada Türk'ün egosunu beslemeye çalışmıyoruz; biz sadece Türk'ün hafızasında kayıtlı olanları geri hatırlamaya çalışıyoruz. Biz bu bilgileri saklamaya ve kapatmaya da çalışmıyoruz; biz o bilgileri dağıtıyoruz, herkese hediye ediyoruz. Tanrıculukta zaten öğrenci ve onu eğiten bir dinî başcı (başkan) yoktur. Tanrı'dan öğrenir herkes. Tanrıcinin başcısı olmaz."

Akay Kine ile Altay'daki Kamlarla ilgili sohbet ederken, onlarla ilgili bilgi veren Akay Tanrıculuğun ne olduğuna dair çok güzel bir tarif de getirmiştir. Konuşma şu şekilde geçmiştir: "Kamlar Gök'ün gücüyle ve kendi atalarının gücüyle tedavi yaparlar. Bu insanlar henüz kadim bilgileri unutmamış insanlardır. Çünkü onların ataları bu bilgileri unutmasına izin vermez. Zaten Tanrıculuk genetik olarak kalıtsal olarak atalardan alınan bilgileri korumak demektir. Kam dediğimiz kişi de ata ruhları tarafından seçilmiş kadim bilgileri saklayan ve yaşayan kişidir."

Tanrıculuk yabancı kaynaklarda bir doğa dini olarak sunulmaktadır. 'Bu inanca bir doğa inancı diyebilir miyiz?' sorusuna da Akay "Denebilir. Ama doğa evrenin küçük bir parçasıdır. Oysa Ak Cang/ Tanrıculuk, evrenin dinidir. Kaybetmeye başladığımız ekolojik düzen bu evrenin sadece bir parçasıdır." şeklinde bir cevap vermiştir.

Eşitler Arası Eşitlik Prensibi ve Kulluk Fikrinin Reddi

Akay Kine, temel olarak Tanrıculığın "eşitler arasında eşitlik" prensibini vurgular ve "eğer kişi kulluk psikolojisinden kurtulursa, bunu zihninden atarsa, eşitler arasında eşitlik prensibine göre yaşarsa ak olana (Tanrısal olana) ulaşılır." der.

Daha önceden belirttiğim gibi her inanç sistemi, bir insan tipi yaratır. Akay Kine'nin, bu prensibi açıklamasında yine Tanrıci inanç sisteminin yarattığı insan tipine bir vurgu hissedilmektedir. Hür, eşit, muktedir, Tanrı'nın bile kulu olmayan, Tanrı'nın, Toprak Ana'nın oğlu/kızı, onların kulu değil göz bebeği, tüm yaratılıştan kendini sorumlu hisseden, tüm yaratılanların kendi gibi Gök Tanrı'dan olduğunu bildiği için onlarla kendini eşit gören, onları seven, sayan, hiçbir ulus ve dinden kendini aşağı görmeyen, rüzgâra, Güneş'e, yıldırıma, Gök'e, Toprak'a denk bir kişilik tipinin bu inanç sisteminin yarattığı en görkemli tablolardan biri olduğuna dikkati çekmektedir.

Örneğin Akay'a Türkiye'de bazı kızların zorla, kendi istemleri dışında evlendirildiklerini söylediğimde buna inanmakta zorlandı ve "Sen Tanrı'nın kızıydın! Kimse seni evlenmeye zorlayamaz eğer istemezsen evlenmezsin. O Türk kıızı evlendiğine göre evlenmeyi içinden istemektedir yoksa bir Türk kıızı nasıl zorla evlendirilebilir. Sen Gök Tanrı'nın kıızı! Senin gönlün olmadan seni biriyle kim evlendirebilir? Bu olmayacak bir şeydir. Kız bala, regl olduktan sonra 12 yaşından sonra evlenebilir. 12 yaşına kadar kıızlar ritüellerde de boluşçu - yardımcı olarak bulunurlar. 12 yaşından önce onunla evlenemezsin. Zaten 6 yaşa kadar o Kuday'dır, 12'ye kadar da onun sahibi Tanrı'dır. Evlenmeye yaramaz."

Akay Kine eşitler arasında eşitlik prensibini şöyle açıklar: "Bay Ülgen'in 9 oğlu vardı. Onlar gökten Altay topraklarına inince, onların kabileleri Altay'daki Üç Sümer denen yere düştüler. Orada çoğalmaya başlayınca, onlar dünyanın çeşitli köşelerine gönderildiler. Örneğin Ruslar, Almanlar ve Hintliler Ara'nın çocuklarıdır; Yahudi-

ler, Çıfıt'ın çocuklarıdır (Ara ve Çıfıt sögöklere dir yani boylardır). Bu 9 oğuldan türeyenler sögöklere dir, soylardır (sögök'ün kelime anlamı kemiktir). Bay Ülgen'in 9 oğlundan 9 asıl ulus doğdu. Bakşı Kan'dan da biz Türkler oluştu k ve biz kendi soyumuzun dayandığı bu ilk atamızın adını korumuşuzdur.

Bu 9 kardeşin ilk prensibi eşitlikti; yani eşitler arasında eşitlikti. Bu eşitlikten sevgi, saygı, birbirine iyi davranma sonucu çıkar. Yani bütün iyilikler bu eşitlikten çıkar. Bu güzel kavramların hepsi eşitler arasındaki eşitlik prensibine dayanır. Yani eşit olan insan her yönden gelişmiş insandır. İnsanın kendisini herkese karşı rahat hissedebilmesi için onun eşit olması gerekir. İnsan kökte eşit olursa, eşit insan her yerde herkes ile kendisini rahat hisseder. Biz Türk milleti, kendimizi her millete eşit görmüşüzdür. Biz herkesi eşit gördüğümüz için, gönlümüz herkesi kucaklayacak kadar geniştir. Bu yüzden biz herkesi kucaklamaya meyilli, âli cenap bir milletiz.

Denk kelimesi aynı olmak ile karıştırılmamalıdır. Denklik başka bir şey, aynı olmak başka bir şeydir. Türkler bu 9 kardeşin yeryüzündeki insanların ataları olduğunu çok iyi bilir. Bu nedenle biz Türkler yeryüzündeki bütün halkların kanlarında, kültürlerinde, dillerinde, yaşayış biçimlerinde varız. Çünkü başlangıç Altay'dandır. Ben Türk dilinin de bu konuda çok önemli bir gösterge olduğunu söylüyorum, neden? Herhangi bir Türk kelimesi, mesela al, tut, gel, ay gibi tek heceli kelimelerden oluşur. Bu yapı ilk olana işarettir. Çin dilini ele aldığımızda da bunu görebiliyoruz, bu konuda Türk dili ile bir tek Çin dili rekabet edebilir.

Tarihte olmuş olan ve hâlâ zaman zaman dile getirilen 'kutsal savaşlar' vardır. Bu kutsal savaşların ancak insanları iyiliğe ulaştıracağı ve toplumu ilerleteceği vurgulanır. Bu, bize uygun değildir. Kutsal savaşlar kendileri gibi inanmayanlara, kendilerine boyun eğmeyenlere karşı yapılmıştır ve çok kan dökülmüştür. Kendileri gibi inanmayanlara savaş açmışlardır, onlara azap ederek refaha ve iyiliğe kavuştuklarını veya kavuşacaklarını sanmışlardır. Biz bu iddiaları, Napolyon ve Hitler'den de duymuşuzdur. Bu zihniyetlerin, kendilerinden ol-

mayanlara savaş açtığını ve bu savaşları kutsal olarak ilan ettiğini duyduk. Şimdi Türk Cumhuriyetlerine gidiyorum. Onlar da yeni yeni cihatla ilgili şarkılar yazıyorlar ve söylüyorlar. Türkler, aslında kendi özlerine ve kadim değerlerine hiç uymasa da bu 'kutsal savaş'lara davetiye çıkaranlardan oluyorlar. Bu yaklaşımla dökülen kan, asla birlik beraberlik ve huzur getirmeyecektir. Bunu hepimiz de biliyoruz. Yer yüzünde ve insanlar arasında huzur oluşması, birlik beraberliğin kurulması bu savaşlar ile değil Gök Tanrı'nın sunduğu eşitler arasındaki eşitlik prensibi'ni yaydığımızda ancak mümkün olacaktır ve insanlık bu şekilde kendisini kurtaracaktır.

Tanrı, benim dinimi yayın diye savaşın demiyor? Tanrı hiçbir zaman böyle demez. Tanrı asla şunu bunu söylemez. Tanrı şöyle böyle söyledi diyen biri veya bir grup varsa bunu kendi menfaatleri için ve kendilerini haklı çıkarmak için ancak söylemektedirler. Gök Tanrı asla bir evladının kulağına diğerlerinin duymadığı bir şey söylememiştir. O kimseye bir şey dememiştir.

Düşünün; Gök'e ve Toprak'a eşit olan, diğer insanlara, uluslara eşit olan, ormanlara, nehirlere, okyanuslara, dağlara eşit olan bir insan düşünün. Bu insan öncelikle sorumludur. Herşeye eşit olduğunu hisseden Gök Tanrı'nın evlatları korku değil, endişe değil, kendini kurtarma telaşı değil sadece sorumluluk hisseder. O, Gök'ün durumundan sorumludur; Toprak'ın, suyun, bitkilerin, hayvanların, insanların, çocukların, yıldızların durumundan sorumludur; etrafında olan her şeyden sorumludur. O 'eşitler arasında eşitlik prensibi'ni benimsediğinden dolayı bu kişi hür olur ve herkesi de hür görür. Bu prensibi kavrayan insanlara söz ve hareket özgürlüğü bilinci yerleşir. Yani eşitlik içinde eşitliği oluşturmak özgür ruhların işidir ve o ruhlar özgürlüğü getirir.

Teng kişi yani denk kişi kendi eşitliğini zaten kabul etmiş; kendi sorumluluğunu bilmiş; onu da kabul etmiştir. Bundan dolayı onda yaratılmış her şeye karşı sevgi ve saygı kavramları hâsıl olmuştur. O, yani Türk, Gök'e ve Toprak'a karşı, onu çevreleyen herkese karşı sevgi ve saygı duyar; onu çevreleyen her şeye ve herkese sevgi ve saygıyla yaklaşır. Bu prensibi kavrayan kişi, başka dinlere ve başka milletlere

de hoşgörü, sevgi ve saygıyla yaklaşır. Onları değişik sınıflara bölmeyiz. Onları ten rengine göre ayırt etmez. Çünkü o çok iyi bilir ve anlar; onlar da Gök Tanrı'nın evlatları; onların da hepsinin maksatları ve vazifeleri aynıdır; o, bunu bilir."

Kızılderili reisi de "Hepimiz aynı Yüce Ruh tarafından yaratıldığımız halde kendileriyle aynı renkten olmayanları esir alırlar. Eğer mümkün olsaydı bizi köle yaparlardı. Ama yapamadıkları için bizi öldürüyorlar."³⁴ der ve Akay'ın ifade ettiği anlayışı başka sözlerle dile döker.

"Eşitler arasında eşitlik prensibi insanlar arasındaki kıskançlığı da yok eder. Kıskançlık, tüm belanın köküdür. Eksik olan, eşit olmayan kıskanır. Efendiler değil, kullar kıskanır. Bu prensiple, kul olma düşüncesi yok oluyor. Bu prensiple hareket eden insan her zaman güçlü olur; herkesi kucaklayan olur; herkese veren olur; hediye eden olur. Bütün dünyaya sevgi saygı veren insana da dünya aynı şekilde cevap verir. Bu kavramı benimsediğimizde ve her şeyin birbiriyle uyumunu sağladığımızda biz, Gök'ü, Tanrı'yı ve Toprak Ana'yı sevindirmiş oluruz ve Toprak Ana bu durumda insanlıktan kendisini azad etmeye çalışmayacaktır. Toprak Ana böylece insanlıktan vazgeçmekten vazgecektir. Toprak Ana'nın insanlığa küskünlüğü geçecektir."

Tanrıca inancın yarattığı insan tipinde, zararlı işlemediğini düşündüğüm bir gurur da göze çarpmaktadır. Tanrıcular gururla Tanrı'nın oğulları ve kızları olduklarını söyleyerek bu "statüye" uygun davranış modeli sergileme eğilimi göstermektedir. Asla dilenmeyen, yardım istemekten çok yardım etmeye; almaktan çok vermeye temayüllü, kendinin zavallı bir kul değil de büyük ve yüksek olduğuna olan inançtan ötürü hoşgörülü ve sevecen, bunun yanında zorlukları gözünde büyütmeyen, müteşebbis ve cesur tutum ve davranışlar sergiledikleri gözlemlenebilmektedir. Ayrıca Tanrıcular dünyada Tanrı'nın çocukları olmaktan kaynaklanan bir

34 (McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, Imge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 109)

sorumluluk hissi ile gezinir; kirlenen sudan, kesilen ağaçtan kendilerini sorumlu tutarlar.

Akay Kine şöyle der: "Toprağa ve Gök Tanrı'ya teşekkür etme zamanı geldiğinde, biz dağların üzerine çıkarız. Gök'ün oğlu, Gök'ün kızı nasılsa Gök'ün, toprağın, topraktaki suyun durumu da ona göre olur, değişir; hatta bütün cihanın durumu ona göre değişir. Dağa çıkarak yaptığımız ritüellerde, Gök'ün oğlu hiçbir zaman bir şey istemiştir, sadece Gök'e, Toprak Ana'ya, bütün aleme ve bütün insanlığa şükranında bulunmuştur.

Bir Tanrıca, kendi halkı için, kendi kabilesi için, kendi çocukları ve kendi ak hayvanları için dua eder. Dua ederken kendisi adına bir şey istemez, sadece kendi ismini ve kabile adını söyler. Kendi soyunu 7 soyuna kadar anar ve 3 tözünü sayar. Türk'ün ak yani göksel tözü Gök Tanrı'nın 9 oğlundan biri olan Bakşı Kan'dır; Tölöslerin sarı tözü yani Orta Dünya'ya ait olan tözü Abağan Dağı'dır (Dağ ismi coğrafyaya göre değişir. Her boyun ayrı dağı vardır); Erlik'in 3 oğlundan bir olan Kayra Kan da yeraltına ait kara tözümüzdür."

Tanrıcuların algısına yani duasına bir örnek şöyledir:

"Benim adım Akay, Bakşı Kan'ın balastıyım (çocuğuyum), Abağan'ın çarağtıyım (tohumu). Kayra Kan'ın üreniyim (ürünüyüm). Gök Tengri'ge baş koyupcadım (Gök Tengri'ye baş koydum). Yer enege dayanıpcadım (Yer anaya dayandım). Ak Altay'ga alkanıpcadım (Ak Altay'ı yücelttim). (Burada 7 ata sayılır) Aldı yollar açık bolsun (önümüzdeki yollar açık olsun). Giyin yollar kurçulu bolsun (Arka'daki yollar korunaklı olsun). Talkan küli saçılmasın (Talkanın külü saçılmasın). Od oçoğı taygılmasın (ateşin, ocağın yere düşmesin, kayıp gitmesin). Yaman sözler ayttırma (Kötüye söz söylettirme). Yarınduga tuturmagar (güçlüye tutturma). Aldın yoluna mal bassın (önündeki yola hayvanların bassın). Giyin yoluna bala bassın (arkandaki yoluna çocukların bassın). Gök Tengri'den görçöklü yür (Gök Tanrı'dan kutlu yürü) Ak Altay'dan alkışlı yür (Ak Altay seni yüceltsin öyle yaşa) Ak sütlü yollu bol. (Ak sütlü yolun olsun)"

TANRICILIKLA İLGİLİ

İnsan belli bir kültür çevresinde dünyaya gelir. Onun zihnine doğumun ilk gününden itibaren semboller yüklenir. Kültür çevresi, sembollerle yüklü bir alandır. Çocuk bu sembollerle bir bir tanışarak o kültür çevresinin anlamlar dünyasına girer. Görünen ve görünmeyen her şeyi ve kendini bu sembollerle tanımlar ve algılar. Geertz, *"dini, bilim, sağduyu ve estetikten ayırt ederek dine özel bir perspektif ile evrensel ve eşsiz bir işlev yükler: Anlam Yaratmak"*³⁵

Ögel, *"eskilere gittikçe, Türklerde din düşüncesi berraklaşıyor ve aydınlanıyordu. Şiir dolu bir din ve düşünce hayatı doğuyordu."*³⁶ der. Tanrıcılık, en eski olandan hâlâ bize gelen estir. Türk ulusunun kendi ördüğü semboller ve anlamlar ağıdır. Türk toplumunun hayatı, görünen görünmeyen, ama varlığını hissettiği ve etrafında olup biten herşeyi nasıl anlamlandırdığını bize gösteren bir kılavuzdur. Bu inanç sistemi, bu ulusun kendi özünden çıkan bir sistem olması ne-

³⁵ (Morris, Brian (2004). Çeviren: Tayfun Atay, Din Üzerine Antropolojik İncelemeler, İmge Kitabevi, Ankara, s.499)

³⁶ (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 431)

deniyle çok zor silinebilecek ve silinmesi halinde o ulustan geriye ne kalır sorusunu akıllara getirebilecek önemli bir kök kılavuzdur.

Türk yurtları gezildiğinde, gerçek anlamda ne Budizm'in ne Hristiyanlığın ne de Müslümanlığın hatta ne de Ateizmin var olduğu kanaati uyanmaktadır. Ateist olduğunu söyleyen bir Tuvalı işaret parmağıyla bir dağın gösterilmesine ciddi bir tepki gösterebildiği gibi, Müslüman olduğunu söyleyen bir Kazak, Tanrıcılığın hayvan kesme yönteminin "caiz" olduğunu iddia ederek İslamî yöntemin yanlışlığını savuna-bilir. Türkmenistanlı bir kadın ise Tanrıcılığın uygulaması olan perşembeleri is çıkarma ayinini Müslümanlığın bir şartı olduğu konusunda ısrarlı olup bu uygulamanın İslam'da olmadığını ifade etmeniz üzerine sizi İslam karşıtı olarak suç-layabilir. Bir Azeri de İslam peygamberi şerefine kadeh kaldırdığında bu uygulamanın İslam'da olmadığını söylenmesi üzerine peygamberi şerefe kadeh kaldırılmaya değmeyecek bir adam olmadığının imâ edildiğini düşünerek İslam'a bağlılık hisleriyle kızgınlık gösterebilmektedir. Türkiye'den bir köylü Allah'ın hakkının üç olduğunu söylediğinde aslında Gök Tanrı'dan bahsediyordur. Sema eden bir Mevlevi, semah dönen bir Alevi Tanrıcılığın bu temel ritüellerini tüm samimiyetleriyle İslam adına icra etmektedir.

Son zamanlarda yukarıda örneklediğim dinsel öğelerin iç içe geçmiş hali senkretizm ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Özellikle Aleviliğin ve Anadolu Müslümanlığının, Türkiye'deki en çarpıcı senkretik oluşumlar kapsamında ele alınması temayülü ortaya çıkmıştır. *"19. yüzyıldan itibaren bu terim, dinler tarihinde ve diğer din bilimleri terminolojisiinde farklı kült, rit ve dinsel anlatıların karışması anlamında kullanılmaktadır."*³⁷

37 (Antropoloji Sözlüğü, 731, (Yayına hazırlayanlar: Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.)

Ancak kendi gözlemlerime dayanarak, Tanrıci inancın izlerini ararken, senkretizmden bahsetmenin oldukça zor olduğunu gözlemledim. Tanrıcilık, ulusal bir inançtır; bir ulusa aittir. Bu yüzden de bu inanç, ulusun benlik hislerine, kimliğine, mitolojisine, düşünce tarzına, örf adet ve geleneklerine ve en önemlisi diline ayrılması çok zor bir şekilde kazanmıştır.

Tanrıcilık, Türk ulusuna ait bir inanç olarak görülmektedir. Hatta Göktürk yazıtlarında, iman edilen Tanrı'ya "Türk Tanrısı" diye hitap edilir. Bu nedenle inanç ile ulus aynı şeyi işaret eden kavramlar haline gelmiştir.

Altay'da Budist olan bir Altaylı'ya, Tanrıcalar 'Budist oldu' demezler 'Çinli oldu' derler. Hristiyan olmak ise çoğunlukla 'Rus olmak' tabiriyle ifade edilir. Ben Altay'a gittiğimde, Tanrıci başı Akay Kine bana "Siz Türkler, Arap bolup kaldınız" demişti. Burada açıkça dinî inancın, ulusla yakından ilişkili görüldüğünü ve din değiştiren birinin, adeta milliyetini değiştirmiş olarak algılandığını görmekteyiz.

Bu yaklaşımı hemen hemen her Tanrıci'nın evinde resmi bulunan Cengiz Han'ın imparatorluğunda da gözlemlemek mümkündür.

"Batu, ikinci oğlu olan Sartak'ı Möngke'nin topladığı kurultayda kendisini temsil etmesi için yollamıştı. Bu prens Hristiyan'dı ve Bar Hebraeus'e göre rahip bile olmuştu. Bunun yanı sıra koyu bir Moğol olarak kalmaya da devam ediyordu ve yeni dini, tutumunu hiç değiştirmemişti. Rubrouck onu ziyarete gittiğinde kendisine 'Hristiyan olduğunu söylememesi gerektiği, çünkü Hristiyan değil Moğol olduğu' bildirildi. Ve Fransisken rahip şu sözleri ekledi: 'Gerçekten de, Hristiyan sözcüğü onlara bir ulus adı gibi gelmektedir ve kazara İsa'ya herhangi bir inanç duysalar bile kendilerine Hristiyan demeyi reddedecek kadar kibirlidirler'"³⁸

³⁸ (Jean Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 319)

Senkretizm tanımlarına geri dönersek; "senkretizm, farklı dinlerdeki tanrıların, dinsel biçimlerin ve yorumların ödünç alınması, kültlerin özdeşleştirilmesi sonucu meydana gelen değişimlerle ortaya çıkar. Hemen tüm medeniyetlerde, özellikle kültürleşme sonucunda yabancı ve yerli ögelerden oluşmuş dinsel sentezler vardır. Bir kültürden bir başkasına ritüeller taşınmıştır."³⁹

Bu tanım üzerine biraz düşündüğümde, Tanrıcılıktan başka bir dine geçişte, genelde ödünç alınanın daha çok kelimeler ve adlandırmalar olduğu kanaati bende uyanmaktadır. Eski düşünsel sistem tam olarak değişmediğinde, yapılan ritüeller, İslamî gibi gözüксе de yapılma nedeni ve o ritüele yüklenen anlamlar, asıl İslamî olandan o kadar farklıdır ki burada senkretizm vardır demek mümkün olmamaktadır. Aslında kişi yine eski inancını yaşamaktadır. Çünkü düşünce ve inanç sisteminde aslında hiçbir değişiklik bulunmamaktadır.

Örnek vermek gerekirse; Tahtacılar, Tanrıcılıktaki hiçbir uygulamayla kesişmeyen Ramazan Bayramı'nı kutlamazlar ama Tanrıcılıkta da yeri olduğu üzere "Kurban Bayramı'nı kutlamaktadırlar. Ancak "arzu edenin dolusunu, münasip gördüğü kadar rakısını aldığı ve tekke ocağında toplandığı... kadın erkek bir araya toplandıkları, sema rakısı oynadıkları, saz çaldıkları"⁴⁰ bu bayramın, adından başka İslam'daki Kurban Bayram'ıyla örtüşen bir yeri yoktur.

Aynı şekilde Türkmenistan'ın Atamurat köyünde Kurban Bayramı'nda insanlar, kurbanın ata ruhları için kesildiğini; bu ibadeti yaptığın zaman cennetle ödüllendirilme diye bir şeyin olmadığını amacın sadece ataları unutmamak olduğunu ifade etmektedirler.

39 (Antropoloji Sözlüğü, 732, (Yayına hazırlayanlar: Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003)

40 (Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar, Yusuf Ziya Yörükkan, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 276)

Bu iki örnekte de düşünce ve inanç sisteminin, eski inançla hiçbir kopukluk göstermediğini görüyoruz. Kanaatime göre, ancak yeni dinin mitolojisi, halk hikâyeleri, dili, selamlaşma düzeni, beden dili tam olarak hayatın içine girdiğinde ve eskiler hayattan çıktığında düşünce sistemi de değişmekte ve işte o zaman tam olarak din değiştirilmiş sayılabilmektedir.

Din, bir düşünce sistemidir; bir simgeler sistemidir ve bir mitoloji içerir. Hâlâ eski dinin düşünce ve simgeler sistemi ve mitolojisinin hâkim olduğu bir yerde yeni bir dinden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Örnek vermek gerekirse İslamî kurallara sıkı bir şekilde bağlı olduğunu iddia eden bir aile, kızını folklor kursuna gururla gönderebilmektedir. Oysa halk oyunlarında kız ve erkek yan yana dans etmektedir ama ulusal gelenekten tam olarak kopulmadığından bu durum, onları rahatsız etmemektedir. Folklorun, bu insanların düşünce sistemlerinin tam anlamıyla İslamlaşmasını önleyen bir etkisi bulunmaktadır.

Aynı şekilde İslam'ın gerektirdiği şekilde yaşamaya gayret eden bir aile, eğer çocuklarına Tanrıci inanışlarla ve değerlerle bezenmiş Dede Korkut Hikâyeleri'ni okutuyorsa ve hâlâ Dede Korkut'u kendinden sayıyorsa, onu tam anlamıyla din değiştirmiş sayabilir miyiz?

Bir kişi, eski dininde muskanın içine koyduğu çörek otu yerine artık Kuran ayetleri koyuyorsa bu onun gerçekten din değiştirdiğini gösterir mi? Kutsal olana bakış açısı hiç değişmemiş olan bu kişinin farklı bir inanç sistemi ve algısı içinde olduğu kabul edilebilir mi? Bu melezlik midir yoksa hâlâ eski inanç sisteminin içinde olan bir kişinin daha önceden hiç rastlamamış olduğu, yeni tanıdığı bir öğeyi görüp onu yine kendi inancı içerisinde algılaması mıdır? Çörek otunun

yerini Kuran ayetinin alması inanca dayalı düşünce sisteminde en ufak bir değişiklik yapmış mıdır?

Evinde ulusal kültüre dair neredeyse hiçbir obje bulunmayan; tamamen İslamî simgeler üzerine kurulu bir dünyaya gelen; anaokulu çağından itibaren Kur'an kursuna giden, selamlaşması, beden dili, korkuları, beğenileri ulusal motiflerden tamamen uzak, bir türkü bile bilmeyen, sadece ilahilerle büyüyen, çocukluğundan itibaren İslamî mit ve hikâyelerle yetişen bir neslin ancak tam olarak din değiştirdiğini düşünebiliriz. Çünkü ancak bu şekilde yetişen bir nesilde yeni dinin istediği düşünce ve değerler sistemi hâkim olacaktır ve bu kadar yerel motiflerden hatta türkülerden uzak bir neslin varlığı Türkiye'de 20 yy. da yaygınlaşmıştır. O zaman da "Bu topraklardaki halkın İslamlaşması acaba 20 yy. da mı ancak tamamlanmaya başlamıştır?" sorusunu sormak mümkündür.

ALTAY'IN ÖNEMİ

"Çocuk dünyaya gelirken onun annesi ile bağlantısını göbek bağı sağlar. Bu nedenle Türk kavimlerinde çocuk doğduğunda, onun göbek bağını korumak âdeti vardır. Altay'da bu güne kadar bu gelenek korunmuştur. Çünkü Altay'da göbek bağı önemlidir. Tanrı'nın oğlu olan insan kendi göbeği ile Gök'e bağlanır ve bu bağ ile insanlığa, kendisini çevreleyen her şeye güç verir, nimet verir, sıylar (hediye eder).

Toprak, yaşayan bir varlık olduğu için, onun da bir göbek bağı vardır ve bu göbek bağı Altay'dır. Biz ona Kın Altay - Geniş Altay diyoruz. Altay'ın iyesi (sahibi) de Ak Burhan diye adlandırılır. (Türkiye'nin İstanbul'un daha doğrusu tüm Orta Dünya'nın iyesi de Ak Burhan'dır). Altay'da eski Türk kültürü hâlâ korunmaktadır.

Türkçlere göre yeryüzü, kozmik Ak Işık'tan hâsıl olmuştur. Tanrı'nın kozmik ışığı ilk Altay'a düştü ve insanlık oradan çıktı. Ak Işık, yerin göbek bağına Altın Kazık'la bağlandı. Bu yüzden dünyanın merkezi Altay sayılır. Yani ilk insan Altay'a düştü. Diğer söylentiler sadece mitolojidir."

Akay Kine, "Altay" kelimesini şu şekilde açıklar; "Bazıları Altay'ın anlamını Altın Dağlar olarak, bazıları Altı Dağ olarak açıklıyor. Ama bize atalarımızın öğrettiklerine göre; 'Al', Gök Tanrı'dan al anlamındadır. 'Tay' ise iki anlam taşır. Tay'ın bir anlamı "dayan"

bir anlamı da "yay" dır. Yani Altay kelimesi, Tanrı'dan al, toprağa dayanan ve insanlığa yay, sıyla - hediye et anlamlarını içinde barındıran bir kelime olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Altay'da Ak Din hâlâ yaşanmaktadır ve Altaylıların vazifesi, diğer Türk kardeşlerimizin aracılığı ile de bu inancın varlığını ve devamını sağlamaktır.

Altay'ı tüm Türkler bilir ve hatırlar. Altay, üst, orta ve Aşağı Dünya'nın birleştiği yani üç dünyanın birleştiği nokta olarak anılsa da Altay aslında 4 dünyayı birleştirmiştir. Altay'ı bugün 4 büyük devlet çevrelemektedir. Bunlar Moğolistan, Çin, Kazakistan ve Rusya'dır. Burada 4 büyük din birbiri ile kesişmiştir; Budizm, İslam, Hristiyan ve Konfüçyüs gibi. Etrafında dört devlet ve dört büyük din olmasına rağmen, Altay bu dinlerden hiçbirinin etkisinde kalmamıştır. Altay bu dinleri kabul etmemiştir.

Dünya'nın sonunun gelmemesini sağlamak da Türklerin özlerinde yatan niteliklerini korumalarıyla olacaktır. Adı Altay olan Türk'ün doğduğu o noktada tüm dinler birleşmiştir. Dünyada bu özellikte başka bir yer yoktur. Bir tek orada 4 din bir arada, barış içinde yaşar. Burası İslam, Hristiyan, Konfüçyüs, Budizm dinlerinin birleştiği bir noktadır. Dünyada 4 dinin bir noktada bulunduğu başka bir yer yoktur. Ben bunu Yugoslav bilim adamlarına anlattığımda onlar çok şaşırdılar; 'Bizde sadece iki din bir araya geldi, nerdeyse dünya savaşı çıktı' dediler. Balkanlardan bu durumu incelemek için özel olarak Altay'a geldiler. Ben, kendi bildiklerimi onlara hediye edebilmek ve onlardan da bir şeyler öğrenebilmek için, Sırp'ların davetlisi olarak Sırbistan'a gittim.

Altay'da 4 ayrı din bir arada olmasına rağmen neden savaş olmuyor? Çünkü bütün dünyaya yayılan insanların ruhu Altay'da yatmaktadır. Orada İskitlerin, Hunların, Altın Ordu'nun insanların kabirleri vardır. Altay baba ocağıdır. Ben dünyanın her yerini geziyorum. Gezdiğim bütün Türk toplulukları, 'en iyisi biziz' diyor. Mesela, Kazakistan'a gidince 'en iyisi Kazaklardır' diyorlar; Kırgızistan'a gidince 'en iyisi Kırgızlardır' diyorlar. Altay'da böyle anlayışlar ve böyle hırslar yoktur. Biz az da olsak biz eşitiz diyoruz. Biz sadece 79.000 kişiyiz, ama buna rağmen biz, bizden büyük uluslara, topluluklara eşitiz. Bizim kucağımız kardeşlerimizi kabul etmek için her zaman açıktır. Çünkü biz baba ocağında yaşamaya devam eden Türkleriz."

ALTAY'DAKİ "Kendine Geri Döner Taş" ATANAR TAŞ

"BAĞIMSIZLIK BENİM KARAKTERİMDİR"

M.K. ATATÜRK

Küçük yaşlardan itibaren bende merak ve ilgi uyandıran Türklerin ilk dini hakkında bilgi edinebilmek amacıyla, Türklerin dünyada ilk defa belirmiş oldukları yer olan Altay'a gittim.

Altay'da Türklerin ilk yaratıldığı yer olarak bilinen bir Beşik Dağı vardır. "Kendine geri döner taş" anlamına gelen "Atanar Taş" da buradadır. Tanrı başı Akay Kine'ye göre "Gök Tanrı'nın bütün kadim öğretileri, kadim bilgileri bu topraklarda yani Altay'da saklanmaktadır. Bu kadim öğretiler, Türklerle değişik yerlere dağılmıştır. Atanar Taş'tan dağılan taşlar -Beşik Dağı'nda yaratılıp tüm dünyaya dağılan Türkler- gibi tekrar, Atanar Taş'ın yanında bir gün toplanacaklardır. Dünyanın başka başka yerlerine gitmiş, farklı dinleri kabul edip, farklı devletler kurmuş, aralarına ayrılık düşmüş ve zaman zaman kavga etmiş Türk halklarının hepsinin tekrar bir araya gelebilecekleri yer ancak Altay'dır. Türkleri ancak Altay'da bir araya getirip toplamak mümkündür. Çünkü, kardeşlerin kavga et-

meleri yasağ olan tek yer baba evidir. Türklerin ata yurdu ve baba evi de Altay'dır. Tüm dünyada Türkler birbiriyle savaşır ama Atayurt Ergenekon'da kimse savaşmaz.

Bütün parçaların bir araya toplanacağı o nokta Altay'dır. Birbirine küs ve kavgalı olanlar, birbiri ile anlaşma noktasına orada gelecektir. Birbirleri ile kavgalı olanlar, bilmelidir ki, bu noktaya geldiklerinde barışmak ve susmak zorunda hissedeceklerdir. Ve bunu bütün Türkler bilir. Taş ile birlikte dönecek olan o insanlarda ataların bilgisi saklıdır; bu taşlar bizim atalarımızın bilgileridir ve gelenler o bilgileri getirmiş olacaklardır. Böylece gelen tüm Türk halklarıyla birlikte Gök Tanrı İnancının tüm parçaları da toplanmış olacaktır."

Gerçekten de inanç serüvenine Tanrıcilık'la başlayan Türk halkları başka başka coğrafyalarda, farklı koşullarda yaşamaya devam etmiş, başka dinleri kabul etmiş ama kadim inancın izlerini hep üstlerinde taşımışlardır. Türklüğün özünü oluşturan; örf, adet, gelenek, değer yargılarının ve töresinin kaynağı olan; Türk'ü Türk yapan karakter ve farklılıktan doğan ve Türk'ü Türk yapan karakter ve farklılığı ona veren Tanrıci inanç sisteminin her bir parçasını başka bir Türk halkı kendinde saklamıştır. Türklerin ilk yaratıldığı yer olarak kabul edilen Altay'daki Beşik Dağı'ndaki Atanar Taş, tüm dünyaya yayılan Türklerin varoluş noktasını ve Türklerin birliğini temsil etmektedir. Türkler ve Türklük ne kadar doğduğu noktadan uzaklaşsa da Atanar Taş gibi tekrar kendine dönecektir ve Altay'da Ata yurtta toplanıldığında her bir Türk halkının kendinde sakladığı Türklüğün öz inanç ve değerlerini oluşturan parçalar birleştirilerek büyük bulmaca tamamlanacaktır.

Akay Kine'nin yukarıda aktardığım sözlerinden sonra tüm bu halklarla ilgili ayrı ayrı çalışmalar yapılarak bu kadim bilginin parçaları toplanmalı ve bir araya getirilmelidir diye düşündüm. Yaptığım incelemeler ilginç bir şekilde

Tanrıcılığın merkezi kabul edebileceğimiz olan Altay bölgesinde unutulmuş kadim bir bilgiyi, İslam dininden olan Türkmenistan'da yakalamanın mümkün olabileceğini de bana göstermiştir.

Akay Kine Atanar Taş ile ilgili yaptığı konuşmayı şöyle sonlandırmıştır: "2004 yılında ilk kez Kırgızistan'a geldiğimde, Manas Dağı'ndan bir taş getirdim. Kırgızların kahramanı Manas, Altay'da doğmuş, ondan sonra Kırgızistan'a gitmiştir. Altay'da Manas Fağı ve Manas Nehri vardır. Ben, Cengiz Aytmatov'a ve Kırgızistan'ın Cumhurbaşkanı'na Altay'dan bir taş ve fıstık çamı ağacı getirdim. Onlara dedim ki, 'Çok eski kadim zamanlarda şöyle bir adet varmış. Büyük bir insan ölünce o, Altay'a getirilip orada toprağa verilirmiş ve onlar oraya sevinçle dönerlermiş. Onlar neler yaptıklarını, hangi ülkelere temel attıklarını Altay'a anlatırlarmış. Biz bu gelenlerle birlikte sevinmiş, onları ak süt ile karşılamışız. Ama yıldan yıla, asırdan asıra, Altay'a geri dönenlerin sayısı azalmıştır. Biz Kırgızistan'a Manas'ı gönderdik, ama Manas geri dönmedi. Sonra Bumin Kağan'ı ve onun gibi büyük kahramanlarımızı gönderdik, onlar da geri dönmədiler. Gidenler gelmeyince biz kendimiz onlara gitmeye karar verdik ve ben de bu nedenle İstanbul'dayım. Ben kendi Türk kardeşlerimi sevin-dirmekteyim. Siz Bâki Gök Tanrı'nın başkentinde yaşıyorsunuz. Bu ülkede Avrupa ile Asya birbirine bağlanıyor ve burada Ak ve Kara Deniz birleşiyor. Siz Bâki Gök Tanrı'nın oğullarının adını, onlara layık bir şekilde yürütüyorsunuz. Ben Altay'ın en derininden en büyük şükranlarımı buraya getirdim ve size şükran ediyorum.

Ben size öğretmeye değil, sizden öğrenmek için geldim. Ve sizleri Altay'a davet etmek için geldim. Ben tüm dünyadaki Türk uluslarına bu çağrını yapıyorum. Geri dönme taşından alıp tüm dünyaya dağıtılan kandaşlar bir araya gelip o taşları beraberce oraya koymalıdır ve o taşlar ile sizin bilgileriniz de oraya gelmek zorundadır. Altay'daki ak renkten çıkarak değişik renklerde yansımış olan o bilgi çiçekleri tekrardan o noktaya geldiklerinde yine ak renk olacaklardır. O yüzden bizim

toplanmamız gereken ve benim sizi davet etmem gereken yer Altay'dır. Biz birbirimizi kırmadan, birbirimizle dövüşmeden sevgi ve barış içinde, kadim bilgilerimizi tekrardan döndürmeliyiz, onları tekrar yaşatmalıyız. Mozaiklerden oluşan resim gibi, biz bu değişik renkleri bir araya getirip güzel bir resim, tablo yapmak daha sonra da bu renkleri birleştirip ak renge ulaşmak zorundayız. Kültüğün dönemindeki Atalarımızın zamanında olduğu gibi ve onlardan ilham alıp tekrar büyük ve kuvvetli bir devlet olmak için bunu yapmalıyız."

Atanar Taş ile sembolize edilen Türklerin tüm dünyaya yayılışı, renk simgeçiliğini de içermektedir. Bu mitolojik tasvir, fiziksel gerçeklikle de iç içedir. Gerçekten de tüm renkler aynı oranda birleştirildiği zaman beyaz renk elde edilmektedir. Tanrıca inançta Ak renk önemli bir sembolizm içermektedir. Akay Kine'ye göre "Ak, başlangıcın başlangıcıdır ya da her şeyin sonudur. Bu inancın adı neden Ak Cang'tır? Çünkü bizim atalarımız her şeyin Ak'tan başladığına inanmışlardı. Her şey Ak'tan başladığı gibi her şey de Ak'a geri dönecektir. Erkeğin tohumu ak'tır. Yeni doğmuş çocuk da ilk günden itibaren ak sütle beslenir. Ak, kutsallığın rengidir. Ak, sonu olmayan Gök Tanrı'nın rengidir. Türklerin inanç sistemi Ak Cang, zamanla Türklerin varoluş noktasından ayrılarak tüm dünyaya yayılışı ile farklı farklı renklere bürünmüştür. Bu değişik renklerden biz, tekrar Ak'ı oluşturmazsak, yeryüzündeki bu güzel resmi tekrar oluşturmazsak dünyanın sonu gelebilir. Bunu yapmak Türk halklarına düşmektedir. Bizim yani Türklerin bu Ak'ı oluşturma imkânımız var. Bizim buna, hâlâ zamanımız ve hakkımız var. Çünkü Türk halkları bu inancı hâlâ hatırlarında tutmaktadırlar; hâlâ Ata yurtlarını, toprağın göbeğini anımsamaktadırlar; hâlâ Türk atalarına saygı ve sevgiyi yüreklerinde taşımaktadırlar."

Akay Kine, Ak rengin oluşmasıyla ortaya çıkacak tabloyu da şöyle betimlemektedir. "Biz Türkler dünyadaki tüm dinleri biliyoruz. Pek çok kültür, kurum, devlet ve dinin temelinde Türk'ün öz varlığı yatmaktadır. Dinamik varlığımızla, insanlık dünyasının bütün kültürlerine, inanç ve değerler sistemimizi taşıdık. Türkler dün-

vadaki tüm dinleri de bilir. Onların da temsilcisi olarak her dinden Türk vardır. Türkler Müslümandır da, Hristiyanıdır da, Budisttir de, Musevidir de ama onları yani Türkleri, Türk'ün büyük kültürü, Türk dili, atalarının ve sonsuz Bakı Altay Toprakları'nın hatırası ve kendi öz yapılarına has inanç perspektifi ve hissiyatı birleştirmektedir. Bakı Altay da, Türklerin ata yurtlarını unutmamalarını sağlar. Türkler her şeyi ve herkesi kabul ederek kendi örf ve adetlerini de unutmamış saklamışlardır. Bir sürü renk tonuna bürünmüş olan Türk kavimleri bu yüzden bir araya geldikleri anda Ak rengi oluşturabilecek güçtedir. Türk dünyanın her yerindedir. Türk kendi öz varlığı, inancı ile ortaya çıktığı anda çeşitli coğrafyalarda Türklüğünü unutmuş Türkler, dinlerini ve Altay toprağını kabul etmeye başlayacaklardır. Beyniyle ve düşüncesiyle kabul etmese bile Altay dağı onları o kan aracılığıyla kendine çekecektir. Ve bunlar çok doğal bir şekilde gelişecektir. Çünkü çok Tanrı'nın prensiplerinden bir tanesi hür olmaktır. Tüm Türkler Altay'la olan bağını tam olarak kavradığında zihnen, ruhen ve sonunda her yönden hür olacaklardır."

Katıldığı bir toplantıda, Türklerin, Tanrıçılıkla tekrar özlerine kavuşacağı ve Türklerin muhtemel birliği konusundan bahseden Akay Kine'ye bir Rus bilim adamının "Sen gelecekte her insanın bileceği bir şeyi şu anda ayağa kaldırmaya ve onu yaymaya çalışıyorsun. Bir başlangıcın, başladığını ifade ediyorsun. İlerde herkesin bileceği şeyleri, sen şimdiden söylemeye başlıyorsun." şeklindeki ifadeleri de oldukça ilgi çekicidir.

Akay Kine şu sözlerini ekler: "Başka milletler kıskançlık ile bakarsalar bile, biz çok iyi anlamalıyız ve onlarla her zaman bu bilgilerimizi paylaşmak zorundayız. Bu görev de Türklere düşmektedir. Neden? Çünkü biz Türkler her yerdeyiz. Biz bütün kıtalarda varız, bu dünyanın her yerinde varız. Dünyanın her yerinde her dinden Türk vardır. Yani biz her dinde ve her toplulukta varız.

İnsanlığın doğduğu Ata yurda, baba ocağına geri dönmek için bir anlaşma yapma şansı sadece bizde vardır. Yani herkesi barıştırmak,

destça bir arada yaşatmak şansı sadece Türklerde vardır. Bir tek bizim hükümdarlığımızda bu oldu ve olacaktır. Dünyanın sonunun gelmesi için de herkesin gayreti gerekmektedir. Eğer biz gök ve toprağın kanununu unutursak ve eşitler arasında eşitlik prensibini tekrar yaşatmazsak, Toprak Ana'ya saygıyı yitirirsek, birbirimizi din ve milletlere bölüp bitirirsek, birbirimize karşı kutsal savaşlar ilan edersek, er ya da geç bu dünyanın sonu gelecektir.

Eğer biz Türkler birbirimizi anlar ve uzlaşmaya gidersek bütün dünya uzlaşır; çünkü bizim arkamızdan başkaları da gelecektir. Biz sonsuz Gök Tanrı'nın oğullarıyız, bunu her zaman aklımızda tutuyoruz. Eğer biz orada toplanırsak, dünyanın sonu gelmez."

KORKU

Türk'e göre din;
Benim dinim ne ümittir ne korku
Tanrıma sevdiğimden taparım
Ne cennet ne cehennem, bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım

Vaiz, deme cehennemın ateşi
Çıkar bilmem kaç bin çeki odundan
Deki vardır bir güzellik güneşi
Doğmuş bizim aşkımızın odundan

Deki vardır Tuba adlı bir ağaç
Kökü gökte gönüllerde dalları
Yemişinden yedi ruhum değil aç
Bütün sevgi şefkat, onun balları

Vaiz, bana muhabbeti şerh eyle
Ben aramam şeytan nedir melek ne
Erenlerin esrarından söz söyle
Seven kimdir sevilen kim sevmek ne

Beni cennet vaadi ile avutma
Ruhum sevmez masivayı (dünyevi şeyleri) Velîdir
Cehennem azabıyla korkutma
Korku nedir bilmez gönlüm Delidir.

ZİYA GÖKALP

Tanrıcılıkta, Tanrı için bir şey yapılmamaktadır. Tanrı'nın kişiye ihtiyacı yoktur ve temel düzen bozulmadıkça o insanlarla muhatap olmamaktadır. Tanrı'dan korkulmamaktadır. Türk inancında Tanrı'ya karşı hiçbir korku yoktur. Korkuyu Türklere başka inançlar öğretmiştir ve Tanrıcular başka inançlarla korkuyu öğrenen Türklerin artık büyük işler başaramayacaklarını savunmaktadırlar.

Akay Kine'ye "İnsanlar Tanrı ile eşitken, eşitler arasında eşitlik prensibi hüküm sürerken Tanrı'nın kuralları unutulup eşitlik neden bozuldu?" sorusunu yönelttiğimde şu cevabı aldım: "*Dünyada yaşayan insanın içine tehlikeye ve korku hisleri sokuldu. Korkan bir insan da kendi menfaati doğrultusunda hareket ettiği için bu eşitlik bozuldu.*"

"Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmam" lafı Türk inancına uygun düşmemektedir. Yaratıcı, kuralları olan ama evlatlarını çok seven bir ebeveyn rolündedir ve direkt ifade edilmese de Türklerde kendilerinin Tanrı'nın en çok sevdiği evlatları olduğu hissiyatı sezilmektedir.

Bir mecliste sohbet esnasında, Yahudilerin kutsal kitaplarında Kudüs'ün Tanrı tarafından onlara verildiğinin yazmasının çok gerçekçi olmadığı Tanrı'nın bir toprağı belli bir oğluna tahsis etmesinin olası olmadığı söylendiğinde ben ilk etapta bunun realist bir eleştiri olduğunu sandım fakat "*Tanrı neden böyle bir şey yapsın verecek olsa bize verirdi*" şeklindeki tepki beni şaşırttı. Tanrı'nın Türkleri çok sevdiği, Türklerin Tanrı'nın en yakın evlatları oldukları inancını birçok sohbet-te hissetmek mümkündür diye düşünmekteyim.

Mitoloji uzmanı Arif Acaloğlu da Tanrıcılıkta kimse-nin Tanrı adına bir söz edemeyeceğini söyler ve Türklerin, "*Tanrı böyle dediği için böyle yapmalısın*" şeklinde bir tutum-larının olamayacağını; herkesin sorununu kendisinin çöz-düğünü; Tanrıcılıkta, Tanrı adına hâkimlik yapan aracılardan olmaması nedeniyle korkunun olmadığını, insanların Tanrı adına konuşan zümreler elinde körleştirilemediğini ifade eder. Ayrıca Mısır'da "*Mısırlılar Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmaz. Türkler ondan da korkmaz*" diye bir sözün olduğunu sözlerine ekler.

Allahtan başka hiçbir şeyden korkmam lafı aslında ce-saretten çok korkaklığa işaret edebilir mi? Tanrı'nın kapsa-dığı alan çok geniş olduğundan Tanrı'yı sevmek birçok şeyi hatta yaradılışın tamamını sevmeyi gerektirmektedir. Böyle-ce Allah'tan korkmak da birçok şeyden korkmak anlamına gelmektedir. Çünkü Allah adına konuşan, yöneten ve yar-gılayan çok fazla kişinin olması ve bu kavramın birçok şeyi kapsaması, tek bir şeyden değil çok şeyden korktuğumuz anlamına gelebilir. Tanrıcılıkta, kitaplı dinlerde göze çarpan lanetler yağdırma yerine sevgi; günah, ceza, ateş, gazap ile korkutma yerine sakinleştirme vurguludur.

Akay Kine diğer birçok inanç sisteminde güdülenimin korku kaynaklı olduğunu, Tanrıcılıkta ise insanları hareke-

te geçiren ve onlara yön verenin sorumluluk hissi olduğunu ifade eder ve şöyle der: "Kendisini eşit hissetmeyen insan, her zaman içinde bir korku taşır. İster hayat, ister ölüm karşısında olsun bu böyledir. Bazı dinlerde cennet ve cehennem kavramı vardır. Bu kavramlarla ego merkezcilik ortaya çıkar. Çünkü insan kendini hiçbir şeyle eşit görmez. Bu ego merkezcilik insanda her zaman Allah'a yönelme ihtiyacı doğurur. Tanrıcılıkta ise insan Gök'e ve doğadaki her şeye eşittir. Bu nedenle ona hiçbir şey tehlike olarak gözükmez.

Türk ölümden de korkmaz. Bu dünyada Türk'e ölüm geldiğinde o atalarının yanına gideceğini bilir. Kim ataları ile görüşmekten korkar? Ne bir yere gidince orada kendi nineniz ve dedeniz ile karşılaşmaktan korkar mısınız? Yani Türk cennete de gitmiyor, cehenneme de gitmiyor, bazı inançlarda olduğu gibi dünyaya yüz kere de gelip gitmiyor; Türk 4. veya 5. boyuttaki öbür dünyaya gidiyor. Bu nedenle Türk hiçbir zaman ölümden korkmaz. Bu yüzden öbür dünya kavramına da ihtiyaç duymaz. Türk'ün öbür dünyayı sürekli anlatmaya çalışma gibi bir çabası da yoktur.

Korkan insan kendi menfaati doğrultusunda davranır ve hareket eder. Örneğin Hristiyanlıkta günahıtan korkuyorsun; Budizm'de ise bir günah işlediysen bir sonraki hayatında domuz olarak dünyaya geliyorsun. Her zaman seninle bir korku yürüyor. Cehenneme gitmemek ya da domuz olarak bir daha dünyaya gelmemek için korkuyla davranışlarına yön veriyorsun. Oysa tüm kötülüklerin kaynağı olan iki şey vardır o da: kıskançlık ve korkudur. Tanrıci kişi ise Tanrı'nın evladı olarak korku değil sorumluluk hisseder. Tanrıci kişinin sorumluluğu kendisi için değildir. O, 7 atasının yaptıklarından sorumlu ve aynı zamanda kendinden sonraki 9 nesilden de sorumludur. Senin soyunun kısılmaması için senden önce yedi, senden sonra dokuz; $7+9=16$. Bir de kişinin kendi hayatını hesaba kattığımızda $16+1=17$ soydan sorumlusun. Başka inançlarda kişi sadece kendi günahlarından sorumludur ve sadece kendini geliştirmeye ya da cennete kapağı atmaya çalışır. Oysaki Türk! Sen hem geçmişteki ataların için hem gelecekteki soyun

için hem de gök ve toprak için sorumlusun. Sen cennet veya cehennem adına değil; sen, soyunda onurlu bir şekilde devamın için sorumlusun. Sen çocuklarında devam ediyorsun, onun için. Ama senin ruhun öbür dünyaya gidiyor. Budistlerde bir ruhi birkaç kere gelir gider ve her geldiğinde en üst noktaya ulaşabilmek için kendisini geliştirmeye çalışır. Hristiyanlık ve İslam'da da Allah'a yakın olmak çabası vardır. Kul sadece kendi için sorumluluk duyar, sadece kendi için yaşar, kendi kendine gelişme çabası içindedir. Yaşarken kemâle ermek için uğraşıp Allah'la bir olmak istemektedir. Onlar her insanın Gök Tanrı olduğunu unuturlar. Oysa Tanrıci kişi doğuştan o mertebede olduğunu bilir. Onun gelişme derdinin olmaması gerekir. O doğuştan Tanrı'dır. Onun gelişmesine gerek yoktur. Onun sadece doğru biçimde ne olduğunu, kim olduğunu bilerek yaşamasına gerek vardır. İnsanlar kemâle ya da nirvanaya ermek uğruna sonsuz devamlılık kuralını bile bozarlar ve kendi soyunun devamını da önemsemeyip çocuk yapmaktan dahi vazgeçerler. Bazı din görevlileri ruhsal insan olmak için evlenmez ve çocuk yapmazlar. Oysa sen kendin için değil senden önceki ve sonraki soyların için doğanın düzeninden sorumlusun. Görüyor musunuz ki Tanrıclıkta ne büyük bir sorumluluk var. Ama bu sorumluluk çok laik bir sorumluluktur. Türk kendi soyunun devamı için çabalar; Tanrı'ya yakın olmak için; cennete gitmek için bir çabası yoktur. Tanrı'nın oğlu böyle şeylerle uğraşmaz.

Bizim atalarımız asla ölümden korkmamışlardır. Çünkü bizde cennet ve cehennem kavramı yoktur. Bizde Altay üstü bir Gök Tanrı âlemi ve toprak üstü olan yeryüzünün göbeği Altay vardır.

Kişi öldüğünde 4. Boyuttaki âleme geçer. Ondan sonra tekrar öldüğünde 5. Boyuttaki âleme geçer. Bu âlemler sonsuzdur. Çünkü hayat sonsuzdur. Bu 4. Âlem dediğimiz başka bir gezegen değildir. Bu bilmediğimiz başka bir formdur. O âlemde biz daha önceden ölmüş olan aile bireyleriyle, atalarımızla buluşuruz. Bu dünyada yaşarken kendi soyuna bağlı olmayan, atalarının adını anmayan, başka ulusların atalarının adını anan öldüğünde 4. Âleme varamaz; bir yıl bu

dünyaya tekrar gelip üzütlü olarak yaşar. Senin evlatların bu bir sene boyunca seni anmazlar ise o zaman da körmös olup kalırsın. Üzütlü 1. Âleme varması kolaydır ama körmösler asla 4. Âleme varamazlar. Üzütlü bazı kişiler görebilir ama körmösler asla görülmez ve onlar artık bu dünyada insanlara kötülük getirirler. Üzütlülerin ise insanlara zararı dokunmaz.

Altay senin soyunun Altay'ıdır, senin soyunun dünyasıdır. Bizim alilerimiz kendi soyundan olan akrabaları yanına gider. Türk nasılsa akrabalarının yanına gideceği için ölümden korkmak aklına gelmez. Ölen Altaylı örf ve adetlere göre uğurlanır. Biz onu elbiseleri ile son yolu uluğuna uğurlarız. Ata biniyorsa atın eşyalarını, kendi kullandığı kıyafetleri, çatalları, tabakları ve atını da yanına koyarız. Türk, atsız bir Türk değildir. Biz gökten atla birbirimize bağlı olarak inmişizdir. Bu nedenle bizdeki 'Moğol Lekeşi' boşuna değildir. Bu lacivert lekeyi her zaman masajlamak lazımdır. Ata binmeyen fizikî varlığının getirdiğini yerine getirmemektedir. Türklerde bulunan ve literatüre Moğol Lekeşi diye geçen bu leke onun at ile birlikte yaşadığını anlatmaktadır. Çocuklarda kuyruk sokumunda lacivert bir leke varsa, demek ki o çocuğun at ile ilişkisi vardır, demek ki bu atlıdır, yani onun Türk olduğunu işaretler. Yetimhaneden çocuk almak isteyen Ruslar, çocuklarda bu leke varsa, 'Türk lekeşi' diye o çocuğu almazlar. Bu leke tüm Türklerde vardır, o Moğol değil Türk damgasıdır. Bu damga kuyruk sokumuna yakın yerde çocukken olup sonra kaybolur. Attan uzaklaşan Türklerde bu leke kaybolmaya başlar."

İnançta Gizlilik Açıklık

Tanrıçılık, birçok din veya ezoterik inancın aksine gizlilik içermeyen, sırları olmayan bir inançtır. Bozkır insanı olan Türk'ün özünden çıkan ve bir bozkır inancı diye adlandırabileceğimiz Tanrıçılık, bozkırın doğasını andırır. Bozkır, göz alabildiğine büyük bir açıklıktır. Bu açıklıktan dolayı insan

bozkırın neresinde durursa, sanki gizli saklı bir şey yokmuşçasına yeryüzünde varolan her şeyi görebildiği hissine kapılabilir. Akay Kine de benimle sohbetlerinde ve konferanslarında Türk'ün yapısındaki dolayısıyla da Tanrıcılığın yapısındaki bu açıklık özelliğine defalarca değinmiştir. Konferanslarında Türk'ü tarif etmeye başlarken sorar: *"Bir Türk, bozkırda atından inip çayını yudumlarken uzaktan birini görse ne yapar?"* dinleyiciler soruya komplike, karmaşık cevaplar ararlar ve Akay Kine yüksek bir sesle bağırarak cevap verir: *"Heyyy kardaş! gel çay iç' der"* ve ekler, *"Türk, eli, gönlü, sözü, özü, sofrası, dini, aklı, her şeyi ile açık kişidir."*

"Türk kelimesinin kökeninde de bu vardır. Türk, cür'den türemiştir. Bu kelime 'cüreğ (yüreğ) ve cürüm (yaşam) kelimelerine bizi götürür. Türk demek; yüreği ile yaşayan demektir. Yüreği ile yaşayana Türk denir. Açık kişi yüreği ile yürür. Türk, açık kişidir. Akıl ile yürüyen ticaretle yürür."

Yüreğ, üstün tutulmaktadır. Hatta korku ile yürüyen cennete gitse de bizden değildir anlayışı hissedilmektedir. Kişilerin nereye vardıkları ve nereye ulaştıkları da önemli değildir. Önemli olan yaşamda nasıl yürüdükleridir. Bu sebeple kahramanlık, zaferden daha fazla odaklanılan bir durumdur.

Tanrısal bilgi de Tanrıcular için gizli saklı, bilinmedik bir dille yazılmış olan, okunsa da anlaşılamayan, anlamak için birilerinin hizmetine girmek zorunda olunan bir şey değil; doğada apaçık olan, cahilin ve çocuğun dahi anlayabileceği açıklıkta olan bir bilgidir. Tanrıcılıkta Tanrı, dini bize fenle ve tabiatla anlatır. Kitaplı dinlerde ise din, Tanrı sözüyle, vahiyle insanlara ulaştırılır.

Akay Kine bu konuda şunları söyler *"Bazı inanç ve dini öğretilerde kapalı bir şeyler vardır ve bu kapalı ortam içerisinde bazı bilgileri kıskançlık içerisinde hep orada tutmaya, başkalarından sak-*

lamaya çalışırlar. Tanrıçılıkta ise paylaşmanın ötesinde biz herkese hediye ediyoruz ve Türkler zaten elinde olan ve bildiği her şeyi her zaman hediye etmişlerdir. Bu yüzden bizim bilgilerimiz herkeste, tüm insanlık âleminde vardır. Zaten Gök Tanrı'nın balası (çocuğu) ben depanytalmaz (ben demez)."

Din ve dinî bilginin; politik, toplumsal, ekonomik... güç olarak kullanılmasına açık inanç sistemlerinde, insanların ellerinde olan bilgiyi, maddi değeri ve işlevi olan bir mal niteliğinde kendilerine saklamak istemeleri, başkalarına vermede cimri olmaları bir bakıma normal bir tutum olarak da görülmelidir.

Tanrıçılıkta metinler sözlüdür ve söz tüm toplumun malıdır. Tanrıcılığın sözlü metinlere ve geleneğe dayanması başka bir açıdan da önemli görülmektedir. "Dinde yazılı metinler var olduğunda bu metinler asla değişmemektedir. Ama bunun aksine zaman sürekli değişmektedir. Bu da insanı çelişkide bırakmaktadır. Mitoloji ise sözlüdür. Zaman değiştikçe mitolojideki bazı öğeler atılır; yerine yenileri konur. Yeni öğeler eklense de mitolojinin mantığı değişmez. Böylece yapının özü ve mantığı saklanmış olarak zamana uyarlanır böylece çağdaş yaşamla da gelişmez."⁴¹ Bu ifadeleri rahatlıkla Tanrıçılık için de kullanabiliriz. Tanrıçılık da sözlü geleneğe dayandığı için çağdaş zamanla gelişmez. Zamana uyarlanarak, geçmişten gelen özü geleceğe taşır.

İBADETHANE

Biçen, dinlerin başlangıç ve gelişmişlik devirlerini şöyle karşılaştırmıştır: "İsa başlangıçta, bir yanağına tokat atıldığında diğer yanını gösterecek kadar hoşgörölü ve sevgi doludur. Ancak iktidar kurulduktan ve sağlamaştırıldıktan sonra aynı din, Haç-

⁴¹ Arif Acaloğlu (Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

lı Seferlerine ve Engizisyon Mahkemelerine kaynaklık etmiştir. İslamiyet'te de durum pek farklı değildir. İslamiyet'in başlangıcında, Mekke'de inen ayetlerde hoşgörü ve sevgi egemendir. Kurallar daha yumuşaktır ve herkese kucak açar. Hicretten sonra, Medine İslam Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Mekke'deki hoşgörü yerini yavaş yavaş sertliğe bırakmış ve iktidar sağlamlaştıktan sonra savaş ayetleri inmiştir. Cihat, ganimet, şehitlik gibi kavramlar İslam devletinin güçlenmesiyle ortaya çıkmıştır."⁴²

"Dinler, egemen konuma geldikçe, tapınaklar yapılmaya başlanmıştır. Tapınaklar egemenliğin gücüne göre büyümeye başlamış ve devasa boyutlara ulaşmış. Her şeyi görmeye kadir Tanrının gözüne batırmak istercesine büyütülmüş, yükseltilmiş, abartılmıştır."⁴³ Dinlerdeki bu değişikliğin nedenini ise yine H. Y. Biçen şöyle açıklar; "Bir dinin güçsüz durumdayken kendi varlığını koruyabilmesi ancak onun hoşgörüülü ve herkesi kucaklayan yapısıyla mümkündür. Lakin güçlendikten sonra iş değişecektir."

Biçen'in bu açıklamasının yanında dinlerdeki bu gelişmeyi dinin kurumsallaşmasına bağlayabiliriz. Din, ibadethanelerle, kuralları ve kalıpları olan bir kurum haline geldiğinde; vicdana ve duygulara yönelik daha ruhanî pratiklerin yerini, kurumun kendi varlığını sürdürmek ve korumak için ortaya koyduğu hedefler ve etkinlikler almakta yani din, ruhanilikten çıkıp dünyevileşmektedir. Amaç ruhları doyurmak değil kurumun bekasını sağlamak haline geldiğinde tüm dünya benim dinimden olsun yani benim kontrolümde olsun; savaşlar olsun; ganimetler paylaşılsın; benim inancımı kabul etmeyen yani bana biat etmeyen yok olsun şeklinde git gide artan bir dünyevilik söz konusu olmaya başlamaktadır.

42 (Hüseyin Yüksel Biçen İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar, Tek Ağaç Yayınevi, Ankara, 2005, s.3)

43 (Hüseyin Yüksel Biçen İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar, Tek Ağaç Yayınevi, Ankara, 2005, s.26)

Arif Acaloğlu da bu konuda şöyle der: "Din kurumsallaşınca baskıya dönüşür. Tanrıçılıkta senin dua etmen gereklidir. Ancak kurum olmadığı zaman bunu yapman veya yapmaman yalnızca seni yani kişinin kendisini bağlar. Çünkü bundan sen haberdarsın. Kurum yoksa baskı da yoktur. Tanrıçılıkta dua etmemen en fazla seni sıkar ama bu nedenden ötürü kimse seni sıkamaz."⁴⁴

Örneğin, Hristiyanlıkta toplumun az dua etmesi kilisenin zayıfladığı anlamına gelebilir ve bu kurum, bu durumu bir tehdit olarak algılayabilir ve birçok yaptırıma veya teşviğe başvurulabilir. Ancak Tanrıçılıkta bir kişinin dua edip etmemesinin ne dinin kendisine, ne Tanrı'ya, ne başka herhangi bir kişi veya kuruma olumlu veya olumsuz bir etkisi olmamaktadır. Dua, sadece kişiyi ilgilendiren bir eylemdir.

Akay Kine'nin de ifadelerine göre "Kurumsallaşmış kitaplı dinler, insanlardan yalnızca pasif kalmalarını ve yasalara riayet etmelerini ister. Ama özgür bireyler yaratan Tanrıçılık despotça zorlayan bir düzen değil kişinin kendi kendini zorladığı bir düzeni ortaya koyar. Hatta buna kendi kendini zorlamak bile denmeyebilir. Çünkü kişi Tanrı'nın evladı olarak kendine ait olarak gördüğü düzenin koruyuculuğunu seve seve yapmaktadır. Dinî vecibeler kişinin kendi iradesi ve isteği ile ve sadece kendisi için yerine getirilir."

Tanrıçılık "Tanrı'nın Evi" diye adlandırılan ibadethanelere, bazı mekânların Tanrı'ya ibadet için ayrılmasına karşılık çıkmaktadır. Tüm evren ibadethanedir. Ebul Gazi'nin kendi döneminde sözünü ettiği, Cengiz Han'ın Buhara imamıyla yaptığı ünlü söyleşi, her türlü kutsal yapının varlığına karşılık çıkmaktadır. İmam kendisine Mekke'den söz ettiğinde, hükümdarın ona şöyle cevap verdiği söylenir: "Evrenin tamamı Tanrı'nın evidir. Orada olmak için özel bir yeri belirlemeye ne gerek var?"⁴⁵

⁴⁴ (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniveristesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Dersleri, 2008)

⁴⁵ (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 243)

Akay şu sözlerle devam eder: "Tanrıcılığın veya Şamanizm'in kitabı olmaz. Çünkü Tanrı zaten tüm evreni ve doğayı kendi kitabı olarak yaratmıştır. Bir Kızılderili'ye ilk kez bir İncil verildiğinde şöyle diyor. 'Siz bu İncil'de yazanları okuyup mu öğrendiniz? Ben bundan daha fazlasını doğaya bakarak öğrendim, zaten' demiştir. Zaten Tanrı'nın kitabı doğadır".

Akay, Tanrıcilik'ta din görevlisinin yerinin de imam veya rahip gibi olmadığını, imam veya rahibin dindeki merkez konumlarının çok dışında bir sistemin ve anlayışın Tanrıcilikte var olduğunu ifade eder. Tanrıcilikte dinî hayat Kam olmadan devam eder. Ancak olağanüstü durumlarda ona başvurulur. Evlenme, ölüm, bayram gibi zamanlarda bir imamın bir rahibin varlığına gerek duyulmamaktadır.

Akay; "Her köyün, her kabilenin, her ailenin başkanı bu ritüelleri yapabilme kabiliyetine sahip olmalıdır. Kadın da aileyi koruma ritüellerini yapmayı bilmelidir. Kamlar sadece yardımcılarıdır, onlar en baştaki kişiler değildir. Türklerin papaza gitme gibi adetleri olmamıştır. Türklerde bu ritüelleri herkes yapabilmiştir. Erkekler Gök, toprak, orman, dağlar ile doğrudan; kadınlar da ateş aracılığı ile konuşmayı bilmek zorundadırlar" der.

"Bizde cami ve kilise yerine, Gök hizmet etmiştir. Duvar olarak etrafımızda orman ve dağlarımız; altımızda da Toprak Ana olmuştur. Bu nedenle cami ve başka ibadethaneler inşa etmeye gerek kalmamıştır. Mavi gökten, dağlardan, ormanlardan, daha görkemli bir şey inşa etmek zaten mümkün değildir."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi diğer dinlerde hayranlıkla seyredilen ibadethaneler Tanrıcuları etkilememektedir. Çünkü ne kadar görkemli de olsa bir bina insan yapımıdır ve Tanrıyı anmak için insan yapımı değil, Tanrı'nın eseri olan yerler daha uygundur. Bu yüzden doğanın en görkemli yerleri ibadet için uygundur.

"Böyle ritüelleri gerçekleştirebilmek için göbekten yukarı olmaya-
cak şekilde yüksekliği olan (büyüklük taslamamak adına) ve sa-
dece taştan yapılmış şeyler (dayanıklı ve doğal malzeme olduğu
için) inşa edilmiştir. Ortaya da Altın Kazık konmuştur ve alem ile
öyle irtibata geçilmiştir. Her zaman önde bayrak gitmiştir. Altın Ka-
zık yoluyla evren ile irtibata geçilmiştir. Her şey çok basit olmuştur.
Ve her zaman bayrak önde gitmiştir. Bayrakta Gök Tanrı'nın ebedi
ruhu olmuştur, o ruh taşınmıştır. Bu nedenle ben Türklerin kendi bay-
rakları olmasından dolayı çok mutluluk duyuyorum."

Tanrıclıkta sıradan bir gün içerisinde yapılması gereken
ritüeller de bir ibadethaneyi gerektirmeyen ritüellerdir. Gün-
lük ibadet, hayatın akışı içerisinde yer alır. Bir Tanrıcinin her
gün yapması gerekenleri Akay Kine şöyle özetler: "Kişi, sabah
kalkıp ateşi yakıp Güneş'i karşılar onun ile selamlaşır. Her eşikten
geçişte eğilir ve yemeğin ilk lokmasını ateşe verirsin. Ay'ı görür görmez
de baş eğerek ona da selam verirsin".

TANRI

*Tek sana inandık ezelden
Dönmedik doğrudan güzelden*

N.Y.Gençosmanoğlu

Gök Tanrı inancında, yaradanın nasıl adlandırıldığı konusuna gelirsek, yaptığım literatür çalışmasıyla elde ettiğim bilgilerle, alandan edindiğim bilgilerin çatıştığı noktaları sıralamak istiyorum. Aşağıdaki maddelerde yer alan literatür çalışmalarından edindiğim genel bilgilerin yanlış olduğu ifade edilmmiştir.

Yanlışlar şöyle sıralanabilir:

- “Bay Ülgen ile Gök Tanrı aynıdır. Gök Tanrı ismi daha eski, Bay Ülgen ismi daha geç döneme ait ifadeler arındadır”
- “Gök Tanrı, Türklerin kadim dininde Yaradan’ın asıl adıdır”
- “Tengri/Tanrı, gökyüzü demektir. Türkler göğe taparlar” Tengri’nin ‘Gök’ anlamına geldiği bilgisi doğrudur, ancak Türklerin göğe taptığı ile ilgili çıkarım yanlıştır.

• “Kuday, Tanrı’nın gerçek adıdır. Onu söylemek günah diye Yaradan’a ‘Gök Tanrı’ diye hitap ederler”

• “Kuday, Farsça bir kelimedir”

• “Yaradan’ın; Kuday, Gök Tanrı ve Bay Ülgen’den başka adı yoktur”

Tanrıcılıkta, Yaradan’ın adını dile almak uygunsuz ve saygısız bir hareket olarak kabul edildiğinden O’nu adıyla anmaktansa, Ak Ayas, Tengri gibi isimler kullanılmaktadırlar. Kutsal olan herhangi bir varlığın adını sürekli olarak gereksiz yere ağza almak yasaktır. Çünkü adın her anılışı, o varlığın çağırılması demektir. Adını andığında, o varlığı veya kişiyi çağırırsın. O gelir ve kendisini neden çağırdığını senden sorar. Gereksiz yere rahatsız etmemek amacıyla isim ağza alınmaz.

Altay’da Tanrıcuların ifadelerine göre, Tanrı’nın 99 ismi vardır. İslâm’da da bu böyledir. Bu konuda kim kimden etkilenmiştir? Sorusu, din bilimcilerin, dil bilimcilerin, tarihçilerin, Türk lehçelerine vâkıf bilim kişilerinin katılacağı çok daha derin bir araştırmayı gerektirmektedir.

Akay Kine’nin ifadelerine göre “*Tanrının 99 adını saygıdan dolayı söyleme hakkımız yok. Bu prensip, birçok durum için geçerlidir. Biz, kurtta da saygıdan börü demiyoruz, bozkurt diyoruz veya başka bir şey diyoruz. Evlenen bayanın ilk defa yüzünü açan kişinin de adını söylemeyiz; kendi adı yerine başka bir ifade kullanırız.*”

Akay Kine’in ifadesiyle, “*Tengri, Tanrı’nın asıl adı kesinlikle değildir. Tanrı’nın asıl adı (burada bile yazmaktan büyük rahatsızlık duyduğum) Üç Kurbustan’dır. Üç Kurbustan yine Akay Kine’in ifadesiyle; “üç katı/üç dünyayı yaratan ve çevreleyen” demektir. Tanrı’nın adındaki üç sayısı bu dinin birçok uygulamasındaki üçlü tekrara sebep olmuştur. Üç Kurbustan, Ülgen’in de üstündedir, bütün âlemler üzerinde hâkimdir. O, Yaradan’ın ta kendisidir.*

Bay Ülgen ise gökten sorumludur. Gök, dokuz kattır. Bay Ülgen'in dokuz oğlu olmuştur ve onlar inerek 9 kattan sorumlu olmuşlardır. Bayülgen'in her bir oğlu bir kattan sorumludur, o katman üzerinde hâkimdir. Bayülgen'e gitmek için bu katmanları geçmek gerekir. Bu 9 oğul üzerinden Bayülgen'e ulaşılır. Ülgen'in Yukarı Dünya'da yani gökte olanları idare etme görevi vardır; o, rüzgârın gücünü, yağmuru, güneşi idare eder. Bayülgen'in eşi de Umay Ene'dir."

Akay Kine'nin ifadesine göre "Yayuci, yaratan demektir. Yayuci, Tanrı'nın isimlerinden biridir. Bu kelimeyi söylemekte sorun yoktur. Sadece Üç Kurbustan'ı söylememek gereklidir. Tanrı'nın 99 isminin de söylenmesi yasaktır ama şu anda unutulduğu için isimlerin pek çoğu hatırlayınca kadar o isimleri söyleyebilirsiniz. Tekrar Tanrı'nın 99 ismini hatırlayınca kadar bu isimleri söylemekte bir sakınca yoktur. Ancak Üç Kurbustan kelimesi söylediğin zaman bunu neden ağzına aldığının gerekçesini de mutlaka söylemen gerekir. Bu ismi hatırlarsın diye geçici olarak ağzına aldığını belirtmelisin."

Kuday kelimesi; karşılaştırmalı diller uzmanı Bilge Uzel'e ve Tanrıculara göre Kuday kelimesi Farsça değil Öz Türkçe'dir. Kutay kelimesi Türkçe'nin dilbilgisine göre t-d değişimi ile Kuday olarak kullanılarak yaygınlaşmıştır.

Tanrıca başı Akay Kine'ye Burhan ve Kuday kelimelerinin anlamını sorduğumda şu cevabı aldım "Burhan ve Kuday kelimelerinin işi de aynı şeydir. Burhan veya Kuday Gök Tanrı değildir. Orta Dünya ile ilgilidir. Kuday, Burhan hep aynı anlamdadır. Kutay, küt veren demektir. Altay da, yer su da Kutay olabilir. Altay'a seslenirken Altay Kutay'ım diye seslenilir. Bu ifade, Kut veren Altay'ım anlamına gelir. Burhan kelimesine gelirsek bur; buğrum, böğrüm, bağrım demektir. Karaciğer anlamındadır ama ifade edilmek istenen anlam yürek, bağır, gönül, ruhum, 'dur. Cengiz Han'ın bir şarkısı vardır. Onu, Ruslar yanlış tercüme ederler. 'Buğurum ağrıdı' cümlesini 'karaciğerim ağrıdı' diye tercüme ederler. Oysa oradaki gerçek anlam yüreğim ağrıdı'dır. Burhan, gönül, yürek veren demektir. Altay'ın iyesine de Ak Burhan denir. Atlay'ın iyesi bana buğur/yürek verdi dersin."

"Tengri kelimesi bilinen en eski Türk kelimesidir."⁴⁶ "Thomson, Orhun Yazıtlarında ilk 'Tengri teg tengride bolmuş' ile başlayan bölümü okuyor ve Tengri kelimesini gördüğünde İskandinav tezinin peşine düşmeyi bırakıyor. 'Bu yazıt bizlere değil Türklere aittir' diyor ve yazıtın devamını Radloff çözüyor."⁴⁷ Buradan da Tanrı kelimesinin Türklüğün en önemli ve tartışmasız göstergelerinden ve kavramlarından olduğunu çıkarmamız mümkündür.

Bu ifadeler, eski ve köklü Tanrı kavramının yerini yeni yeni almaya başlamış olan Allah kavramına adapte olma sürecinde Müslüman Türkler tarafından yaşanan uyum bozukluğunun bir sonucu olarak da algılanabilir.

İslamiyet'le birlikte Tanrı kelimesinin gücünü ve prestijini Allah kelimesine bıraktığı öne sürüldüğünde Türk dünyasını çok iyi tanıyan Arif Acaloğlu "*Türkçede Tanrı kelimesini içeren bir olumsuzlamanın asla olmadığını ama aynı şeyi Allah kelimesi için söyleyemeyeceğimizi ifade etmiştir. Hatta "Allahına, peygamberine..." "Allahını, Kitabını..." şeklinde küfürlerin varlığını da hatırlatarak Tanrı ile ilgili benzer bir ifadenin olmadığına dikkat çekmiştir ve Anadolu'da sıklıkla rastlanan 'Allah kerim' ifadesine 'Allah kerim de kuyusu da derin' şeklindeki cevaba benzer birçok örnekle karşılaşabileceğimizi belirtmiştir.*"⁴⁸

"Tanrı kelimesi binlerce yılın bütün zor sınavlarını yaşadığı, hatta bazı kesimler tarafından günah sayılıp yasaklanmaya çalışıldığı halde günümüze kadar kutupyıldızı kadar sabit kalabilmiştir. Bu kelimenin yıllarca uğradığı bazı değişimlere karşın en aşırı sapmalarında bile, örneğin Yakut dilindeki Tanara, Kazan Tatarla-

46 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 114)

47 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

48 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

ındaki Teri, Soyondaki Ter, Çuvaş dilindeki tura, tora gibi farklı şekillerde de tam olarak anlaşılması mümkün olmaktadır.”⁴⁹

Gelelim eskiden kök olarak söylenen gök kelimesinin anlamına... Bu kelime, tanrısal renk olan, ilahi ışığın temsili sayılan gök rengi, yani maddi nesnelerin rengini ifade etmek için kullandığımız mavi kelimesinin, manevi kavramları açıklamak için kullandığımız karşılığı olan renktir. Gök Tengri ifadesinde “Gök” ilahi ışığı, “Tengri” kelimesi de bugün bizim anladığımız manada “gökyüzü”nü ifade etmektedir. (Renk anlamında gök kelimesinin ifade ettiği mânâ ile mavi kelimesinin ifade ettiği anlam farklıdır. Mavi kelimesinin maddî anlamda renkleri ifade etmek için kullanılmasına karşın gök kelimesinin ifade ettiği renk, manevî bir anlam taşır. Nasıl ki alnı siyah ifadesi ile alnı kara ifadesi farklıysa; Örneğin gök gözlü ile mavi gözlü ifadelerinin altında yatan anlam da farklıdır. Aynı durum kırmızı, al – kızıl, ak – beyaz için de geçerlidir) Bu kelime ulu, yüce, kutsal, ilahî anlamlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda doğu yönünün rengidir. Bu sebeple de doğuyu temsil eder.

Ulu, yüce mânasında Tanrı kelimesinin önüne getirilen en yaygın sıfat, gök olmasına rağmen bu tek kullanılan sıfat değildi. Tarihçi Süryani Mikâil; Anadolu Selçuklularının İslâmiyet’ten önceki tek Tanrılarından söz açarken, “Türklerin bu yüce Tanrıya Kan Tengri dediklerini” yazıyordu. Yakutlarda da ‘Tengere kayra kan’ ifadesi de yaygındır. Eski Türkçe’de ‘Kayra’ kayırıcı esirgeyici, yardım eden anlamındadır. ‘Mengü Tengri’ sonsuz Tengri’ tabirine de sıklıkla rastlanmaktadır. Hülagu’nün mektubunda ‘Mengü Tengri’de son bulmaksızın, ebediyete kadar mutluluk içinde yaşayın’ tarzında bir ifade vardır.”⁵⁰

49 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 114)

50 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 120)

GÖK - TANRI'NİN ÖZELLİKLERİ

Gök Tanrı'nın özelliklerinden söz etmek gerekirse şunlar söylenebilir:

Tanrı, tüm evreni kaplayan, devasa olan, değişmeyen, ezeli ve ebedî olandır. Bu sebeple de güven verir. Değişen şey insana güven telkin etmemektedir. Sürekli bir değişim içinde olan dünya da o yüzden kahpedir, yalandır, güven vermemektedir.

O, tektir, eşi ve benzeri yoktur. Evrenin ve her şeyin yaratıcısı Tanrı, Türk kitabelerinde sonsuz hayata sahiptir "*Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu, hep ölmek için türemiştir. Bilge Kağan öylece düşünceye daldım,*"⁵¹

Tanrı sonsuz güç sahibidir. Hülagu da bir mektubunda; "*savaşıta herkesin gözü önünde bu adamı her şeye kâdir Tanrı'nın gücüyle yendik*"⁵² demiştir. Kök Türklerden kalan Orhun Anıtları'na göre de Tanrı, evrenin ilk nedenidir, yani yaratıcıdır. Bilinen ve bilinmeyen her şeyi O yaratmıştır.

⁵¹ (M. Ergin, *Orhun Abideleri*, sayfa 22, satır 19-20)

⁵² (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 118)

Tengri tüm insanların Tanrısı'dır. Yeryüzünün tamamını ve hatta dünyanın dört bir köşesinde bulunan düşmanları da kapsamaktadır. Karamzin bizlere Tatarların Rusları kendi elçilerini kötü bir şekilde karşılamalarından dolayı kınayan aşağıdaki sözlerini aktarmaktadır; *"Tanrı bütün uluslar için aynıdır. O kavgamız hakkında karar verecektir,"*⁵³ denmektedir.

Savaşlarda Tanrı'nın iradesi ile zafere ulaşılır. Onları korumayı amaç edindiğinde onları müthiş güçlü kılmaktadır. Yenilgi; Tanrı'nın, kişinin veya o tarafın yanında olmayışının bir sonucudur. Yeniliyoruzdur çünkü *"Tanrı kızgındır"*. Bu mânada, yenmek için doğru eylemler ve erdemli bir öz ile işe başlanmalıdır. Başarısızlıklarını nedenini ifade ederken Türkler; *"Çünkü Tengri onlara güç veremekteydi,"*⁵⁴ derler.

Cengiz Kağan da *"Karayitleri yenmem ve yüce mertebeye ulaşmam, Ebedi Tengri'nin yardımı ve koruması sayesinde olmuştur,"*⁵⁵ demiştir.

Eldeki belgelerden açıkça anlamaktayız ki hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Gök-Tanrı'dır. Türklerin büyük başarılarından bahsederken hakan ve beyler daima *"Tanrı'nın inayeti ile (Tengri yarılkaduk için)"* demeyi ihmal etmemişlerdir.

Orhun Yazıtları'nda da başarının ve tahta çıkmanın kaynağı Gök Tanrı olarak gösterilmiştir: *"Yukarıda Türk Tanrısı Türk, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye millet olsun diye, babam İlteriş Kağanı, annem İlbilge hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak. Babam kağan 17 adamla baş kaldırmış. İlteriş baş kaldırıyor diye haber alıp şehirdekiler dağa çıkmış. Dağdakiler inmiş. Derlenip toplanıp*

53 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 119)

54 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 121)

55 (Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 138)

yetmiş kişi olmuşlar. Tanrı güç vermiş olduğu için babam Kağanın askerleri kurt gibi imiş düşmanları da koyun gibi imiş”⁵⁶

“Kırk yedi defa ordu sevk etmiş 20 savaş yapmış. Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş. Hakanlıyı hakansız bırakmış. Düşmanları bağımlı kılmış. Dizliye diz çöktürmüştü. Başlıya baş eğdirmiş,”⁵⁷

“Türk milletinın adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinın adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı hakan olarak tahta oturttu.”⁵⁸

“Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüştü, başlıya baş eğdirmiş.”⁵⁹

“Tanrı buyurduğu için on dört yaşında Tarduş milleti üzerine sad oturdum,”⁶⁰

“Biz az idik kötü durumda idik. Tanrı kuvvet verdiği için (Tengri küç birtük için) orda mızrakladım. Dağıttım. Tanrı bahşettiği için (Tengri yarlıkaduk üçün) ben kazandığım için Türk milleti kazanmıştır.”⁶¹

“Tanrı buyurduğu için (Tengri yarlıkaduk üçün) otuz üç yaşında...”⁶²

“Tanrı buyurduğu için (Tanrı yarlıkaduk üçün) Ben tahta çıktığımda dört taraftaki milleti düzene soktum ve tertip ettim,”⁶³

“Üstte Tanrı, altta yer bahşettiği için (Üze Tengri, asra yir yarlıkaduk üçün) gözle görülmedik, kulakla işitilmedik kadar çok

56 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 13)

57 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 13)

58 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 17)

59 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 39)

60 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 39)

61 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 47)

62 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 49)

63 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 61)

halkımı, ileride gün doğusuna, güneyde gün ortasına, geride gün batısına, kuzeyde de gece ortasına kadar yerleştirdim,"⁶⁴

"Askeri üç bin imiş. Biz iki bin idik. Savaşık. Tanrı lütfetti (Tengri yarlıkadı) dağıttık. Nehire düştü. Dağıttığımız yolda yine öldü hep,"⁶⁵

"Haberci getirdiler. Sözleri şöyle: 'Yarış ovasında yüz bin asker toplandı.' diyor. Bu haberi duyunca beyler hep birlikte dönelim, temiz (yani savaşıp yenilmemişin) utancı (savaşıp yenileninden) daha iyidir. Dediler. Ben şöyle diyorum. 'Ben bilge Tonyukuk, Altay dağlarını aşarak geldik. İrtiş ırmağını geçerek geldik. Buralara kadar gelenler 'geliş zordu' dediler. Ama pek de zorluk hissetmediler. Galiba mukaddes Umay, kutsal yer ve su (ruhları) bize yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz? Düşman çok diye niye korkuyoruz. Azız diye niye yenilelim. Saldıralım dedim. Saldırdık talan ettik. İkinci gün ateş gibi kızıp üzerimize geldiler. Savaşık. Onların iki kanadı bizden yarı yarıya fazla idi. (Tengri yarlıkaduk için) Tanrı lütfettiği için düşman çok diye korkmadık. Savaşık. Tarduş Şad'a doğru kovalayarak bozguna uğrattık,"⁶⁶

Tanrı'nın kişiyi yüceltmesi, "göge kaldırılma" biçiminde simgelenmiştir. Yazıtlarda hakanların ve hatunların tahta çıkarılışı ile ilgili bölümlerde ve yeni dönemde Dede Korkut'un "Güzel Tanrı sen yücelttiğini göge çıkarıyorsun" şeklindeki ifadesiyle aynı anlayış vurgulanmaktadır. Hatta bu anlayış törenlerde de yerini simgesel olarak almıştır. Kam olma töreninde, bir keçe üzerine oturtulan aday havaya kaldırılarak Kam ilan edilir. Bugün askere gidenlerin, büyük bir çarşafı havaya fırlatılmasının arkasında yatan bu gelenektir.

"Tahta çıkış törenlerinde de havaya kaldırılış şu şekilde yer alır: Hükümdar olacak kişi, zemine konmuş bir kecenin üzerine otur-

64 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 61)

65 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 69)

66 (Talat Tekin, *Orhun Yazıtları*, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 91)

tulmaktadır. Töreni yönetenler onda bulunması gereken erdemler hakkında ve Gök ile Yeryüzü arasında onun tarafından kurulması beklenen ahenge ilişkin hatırlatmalarda bulunmak için uzun bir söylev çekerler. Daha sonra müstakbel hatunun kendi yanında oturmak için gelmesi üzerine yüksek rütbeli kişiler her ikisini hanaya kaldırırlar ve gösterişli bir şekilde ve yüksek sesle bağırarak onları Hakan ve Hatun ilan ederler,"⁶⁷

Dede Korkut, Tanrı kötü sözü olanları sevmez der ve Oluzlu tarih'te de "Eğer şimdi böylesi kötü düşüncelerimiz varsa, Gök tarafından sevilmeyeceğiz"⁶⁸ denmektedir.

"Tanrı'nın en çok rastlanan cezası ölümdür."⁶⁹ Tengri evrensel düzeni tehlikeye atan her şeye karşıdır; düşmana baş eğme ve düşman için kendi halkına karşı koyma konusunda duyarlıdır. Bu takdirde sert olarak bir ceza hükmeder ve "ÖL!" diye buyurur. Bu konuda Orhun Yazıtları'nda şu ifadeler vardır: "Türk milleti hanını bulmadı. Çin'den ayrıldı, hantlandı. Hanını bırakıp Çin'e tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demişti; Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun. Teslim olduğun için Tanrı Öl demiş olmalı. Türk halkı öldü, mahvoldu, yok oldu,"⁷⁰

"Göksel ceza bir kağanı vurduğunda dolayısı ile halkı da vurur, çünkü kendisi artık göksel yetkiye sahip değildir. Bir hakan halka karşı hatalar işlediği, töreyi bozduğu zaman, artık yeryüzüne hata yaptığı için ve töreyi bozduğu için Gök'le uyumunu yitirmiş olur. Böylelikle de 'Gök'ün yetkisi geri alınır. Tanrı ve temsilcisi arasında anlaşmazlık olduğu an, Gök artık prensi sevmez ve o, görevinde kalamaz."⁷¹

⁶⁷ (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 149)

⁶⁸ (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 125)

⁶⁹ (Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

⁷⁰ (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi, İstanbul, 2001, s. 65)

⁷¹ (Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

Ölüm Tanrı'nın iradesine bağlıdır. Can veren Tanrı, onu isteğine göre geri alır. Kam dualarında da Gök Tanrı'dan; gökte yaşayan en büyük ruh, insanları, ovaları, çimenleri ve ateş ile yeri, Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları, gök kubbeyi yaratan, dünyanın düzenini yöneten ve kaderi belirleyen olarak söz edilir.

İnsanı, onun niyetini, doğruyu ve yalancıyı Tanrı bilir. Bunu ifade eden *"Tomı jamandı iyt qabadı, niyeti jamandı tengri tabadı – Elbisesi kötü olanı it kapar niyeti kötü olanı Tanrı bulur"*⁷² şeklinde bir atasözü vardır.

Gök-Tanrı, insanların yaptığı her işe müdahil değildir. Bununla birlikte insanlardan mutlak biçimde uzaklaşmamıştır. O uzaktan her şeyi gözlemlemektedir. Darda kaldıklarında ve çıkmazın her şeyin üstüne çıktığı, sorunun herkesin ve diğer tüm ruhların iradesini aştığı noktada insanlar yine ona başvurmaktadır.

Yaratıcı, tam iktidar sahibidir. Kozmolojik ve toplumsal düzeni sağlar. Evrenin yaradılışında olduğu kadar dünyanın sonu konusunda da başrolü oynar. *"Gök- Tanrı'nın "izlemekle" yetinmesi zamanla temsilcilerini daha işlevli kılmıştır."*⁷³

Bu sebeple de Bay Ülgen'de olduğu gibi araştırmacılar tarafından bu temsilciler, Gök Tanrı ile karıştırılmıştır. Ancak Gök Tanrı'nın bu daha az müdahale eder konumu onun etki gücüne olumsuz olarak yansımamıştır. Günlük olaylarda olmayan Gök-Tanrı her zaman gönüllerde en yoğun hissedilen güç olarak algılanmıştır.

Eliade'nin de belirttiği gibi Gök Tanrı'ya kanlı kurban sunulmamaktadır. Eliade; *"Bay Ülgen ve Erlik Han'a pek çok kurban sunulduğu halde, Gök Tanrı için hiçbir kurban öngörülmemiş olması ilginçtir"*⁷⁴ diyerek bu konuya dikkati çekmiştir.

72 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 161)

73 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.72)

74 (Eliade, Mircea, Şamanizm, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999)

Azteklerde de Türklerde olduğu gibi "Tanrısal gücün en büyüğüne kurban verilmiyordu, çünkü Aztekler'in günlük yaşamına doğrudan doğruya bir etkisi yoktu. Bütün dünyaların ötesinde olan sarayı çok fazla uzakta yer alıyordu. Bu nedenle yeryüzüne yakın tanrısal güçlere ilgi gösteriliyordu, fakat bunlar da sonuçta yaşamın kaynağı olan İlk Yaratıcı'nın buyruğu altındaydı"⁷⁵

Bu konuda Gökalp de şunları söyler: "İnsanlara ilişkin işlere o kadar kayıtsızdır ki hatta kendisine kurban kesilmesini bile istemez. Yalnız yılda bir kere gençler tarafından kendi şerefine dokuz bardak kırmızın dokuz defa içilmesini ister. Bu içki ayininden sonra neşeli oyunlar yapılır."⁷⁶

Yaratıcı'ya verilen adlardan olan Ak Ayas ve Tanrı'ya kurban ile ilgili Ögel de şu bilgileri verir: "'Beyaz-yaratıcı' ise, diğer yaratıcı ruhların en üstünde olanıdır. O, büyük bir varlık ve iyi bir ruhtur. Kâinatı o yaratmıştır. Dünyayı idare eden de odur. İnsanlara yaratıcı gücü ile çocukları o verir. Yerin ve toprağın verimli olmasını da o sağlar. Hayvanların çoğalması ve bolluk da onun desteği ile olur. Yeri, havayı ve insanları o yaratmıştır, insana can (Kut) veren de odur. Fakat bu büyük yaratıcı, diğer küçükler gibi insanların özel işlerine karışmaz. Onların zengin olması için özel bir etkide bulunmaz. Şahsi dileklerini de dinlemez. Ancak insanlara yardım ederek, onları çaresiz bir plümden kurtarabilir. Bu yardımını da her zaman yapmaz. Ancak bu lütfünü, büyük efsane kahramanları için gösterir. Bu sebeple Yakutlar, bu büyük yaratıcıyı diğerlerinden ayırırlar ve ona "Canlı kurban" verirlerdi. "Canlı Kurban", hayvanları başıboş bırakmaktır. Kurban olarak başıboş bırakılan hayvanlardan artık istifade edilmezdi. Onların ne eti yenir, ne sütü içilir ve ne de yük hayvanı olarak kullanılırdı. Eski zamanlarda Yakutlar at sürüşlerini canlı olarak doğu bölgelerine sürerlerdi büyük yaratıcıya

⁷⁵ (Helke Owusu, İnka Maya Azteklerde Semboller, İlyayayınevi, İzmir, 2004, s. 188)

⁷⁶ (Gökalp Ziya, Türk Töresi, Kamer Yayınları, İstanbul, 1997, s. 75)

*kurban olsun diye. Unutmayalım ki doğudan Güneş doğuyordu. Büyük yaratıcının da doğu ile ilgisi vardı."*⁷⁷

Kişi, Gök Tanrı için bir şey yapmaz. Onun kimseye ihtiyacı yoktur. Temel düzeni bozmadıkça o kişiyle muhatap olmaz ve ondan korkulmaz. Akay Kine'ye gündelik işler için Tanrı'ya dua etme konusunda ne düşündüğünü ve Tanrıcılığın buna bakış açısını sorduğumda şu cevabı aldım: *"Tanrı kişi, asla bir şey istemez. Ben herhangi bir ritüel veya gelenegi yerine getirirken sadece Gök Tanrı'ya şükran sunarım. Ben toprak ve suyun gücüne şükran ederim onu yüceltirim. Ben dağlara, denizlere, Güneş'e, Ay'a, rüzgâra okyanuslara şükran sunarım. Güneş ve Ay'a, rüzgâra şükran ederim. Sonra tüm, insanlık, insanlık dünyası, kabilem, milletim ve ailem için Gök Tanrı'dan, huzur, sağlık, sevgi, saygı dilerim. Tanrı'ya kendi adımı, çocuklarımdan adını, eşimin adını söylerim ama kendim için hiçbir şey istemem. Tanrı'dan bana şunu ver diye istekte bulunmam. Sonsuz Gök Tanrı'nın bir kanunu vardır; Senin dünyaya bakışın, ona davranışın nasılsa dünyada sana aynı şekilde cevap verir. Eğer sen iyilik ile sevgi saygıyla, sorumlu bir insan olarak herkes için istiyorsan, tüm bunlar aynı şekilde sana geri döner. Çünkü sen kıl değilsin. Sadece kıl kendi için ister, kendi için yaşar. En zengin insan bile ya da han ya da cumhurbaşkanı bile kendi için yaşıyorsa ve kendi için bir şeyler istiyorsa o bir kıldur; o Tanrı karşısında çok alçaktır; Tanrı tarafından sevilmeyen bir varlıktır. İnsan, eşitlik içinde eşitlik prensibinde yaşamıyorsa o her şeyden alçak bir varlıktır. Örneğin siz sınavım iyi geçsin diye Tanrı'ya dua ediyorsunuz. Sınav için dua edilmez. Sen her zaman Tanrı'ya şükran sun, onu yücelt ve çok iyi öğren çünkü sen Tanrı'nın oğlusun, kızsın; o yüzden de sorumlusun. Dersini iyi öğrenmezsen, nasıl ananı ve babanı üzersin aynı şekilde Tanrı'yı da üzersin ve ona layık olamazsın."*

Akay Kine, Tanrı'ya seslenişin Tanrıcılıktaki biçimi hakkında bilgi verirken ibadet esnasında şekillenen ve ortaya

77 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 431)

çıkan beden dili ile inanç sisteminin felsefesi arasında nasıl sıkı bir bağ olduğuna dikkat çekmektedir. Akay Kine şöyle der: "Sen elini dilenciler gibi açıyorsun dua ederken. 'Ver' demek için, 'elim boş bak, bana ver' dercesine elini bir dilenci gibi açıyorsun. Türk ne bir dilencidir ne de bir kul. Ben neden öyle yapmak zorunda olayım. Ben Gök Tanrı'ya başvurduğum zaman öylece, insan gibi dururum. Öylesine... Utanacağı, sıkılacağı bir şeyi olmayan, dimdik, gururlu, onurlu bir şekilde dururum. Ama özel bir etkinlik, bir ritüel gerçekleştirildiğinde ak süt ile saçı yaparak ona baş vururum. O beni yaratan olduğu için ben ona tek dizimi vurarak (kadınlar sağ, erkekler sol dizlerini yere koyarak) ya da ayakta dururken gözlerim dik, başımı hafif eğerek seslenirim. Diz vurduğumda ben, üç dünyayı bağlayarak; Tanrı'ya ve onun yarattığı üç dünyaya saygıyla eğilmiş oluyorum. Ne diz çökerken ne de ayakta başımı hafifçe eğerken, hiçbir zaman gözlerimi ufuktan aşağıya indirmem. Yani ufuk çizgisinden yukarı bakarım, aşağıya gözlerimi indirmem. Tanrı'nın önünde diz vururken veya baş eğerken bile Türk'ün gözleri ufuktan aşağıya değil yukarı bakar. Gözlerini, başlarını yere eğmiş olanlar kullardır, onurlarını, gururlarını, özgürlüklerini yitirmiş olanlardır. Biz Türkler, Tanrıcular asla onlardan olmamalıyız. Tanrı bizi yaratandır ve bizi çok sevdiği için bizi zavallı kullar halinde görmek istemeyecektir. Bizde 'çökme' durumu da özel bir anlam içerir. Çökerek oturmak, şükranı bol vermek, çok teşekkür etmek anlamına gelir. Bu hareketi büyüklerimize de yaparız. Büyüklerimize şükran sunarken önlerinde çökerek dururuz.

"Ancak 7 senede bir kere ben, toprak ve suya gerekli gücü vermiydim. Sadece o zaman iki dizimi bükerek otururum ve alnımı, başımı toprağa dokundururum ve gereken gücü toprağa ve suya veririm. Eğer alnımı çok fazla yere dokundurursan maddi olanı, kara olanı güçlendirirsin. Dünya yaratılırken onun maddi başlangıcı, bir ineğin ayağındaki aşıklık kemigi seviyesindeydi. Ak renk olan maneviyat ise bir inek boyu kadar yaratıldı. Görüldüğü gibi bu maddi ve ruhsal varlık eşit oranda paylaşılmamıştır. Maddi varlık ineğin o aşıklık kemigine kadarsa, mane-

vi varlık inek seviyesine kadardır. Yaratılıştaki bu eşit olmayan eşitlik dengesi mutlaka korunmalıdır. Atalarımız hem manevi varlığa, hem de toprak ve su gibi maddi varlığa, saygı gösterip bu oranı korumuşlardır. Dünyanın yok olmaması için, bizim de buna saygı gösterip bu oranı mutlaka korumamız gerekir. İnsanın da manevi dünyası inek kadar, maddi dünyası aştık kemiği kadar olmalıdır. Bu dünyada manevi yapı daha önemlidir, hayatın içinde o daha fazla yer almalıdır. Alın ile çok fazla yere dokunan ritüeller yaparsan ve Güneş'e karşı dönersen bu maddi gücün varlığı aştık kemiğinden yukarı yükselmeye maneviyat ve ruhsallık ise aştık kemiği seviyesine inmeye başlar."

Akay Kine'ye Tanrı'nın nerede olduğu sorusunu yönelttiğimde "O her yerdedir" cevabını aldım. Ancak Tanrı'nın bulunduğu yer hakkında gök kelimesinde saklı bir anlayışın mevcut olduğu hissedilmektedir. Kalafat şu bilgileri verir: "Gök Tanrı, yıldızların, Ay'ın ve hatta Güneş'in de üstünde idi. Tanrı'nın yeri, yükseklerin yükseği ve daha yükseği olmayan sonsuzlukta idi. Dua ediş tarzlarında bu inancın etkisi barizdir. Türkler diz çökerek yüzlerini göğe doğru tutup Tanrı'ya dua etmektedirler. Müslüman Türkler hâlâ; 'yukarıda Allah var' diyerek bu inancı devam ettirmektedir. Doğu Anadolu yöresinde bu anlamdaki Türk inancının izlerine her tarafta rastlayabiliriz. Kars'ta 'tavuk bile su içerken yukarı, Allah'a bakar' tabiri, Allah'ın yukarıda gökyüzünde olduğu inancının bir yansımasıdır."⁷⁸

Türklerde Tanrı'nın birliği tartışılmazdır. O yani Tanrı birdir ve "O, ilahî halktan (Türklerden) yeryüzünü gök gibi tek yapmasını beklemektedir,"⁷⁹

Makdisi şunları yazar; Türkler "Bir Tengri", yani "Tanrı Birdir"⁸⁰ derler.

78 (Yaşar Kalafat, Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 20)

79 (Jean Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

80 (Jean Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 129)

İbn Fazlan, Oğuz Türklerinin bir haksızlığa uğradıkları zaman, başlarını göğe kaldırarak, *"Bir Tanrı" dediklerini söyler. İbn Fazlan'ın verdiği bu bilgi, Onuncu asıra aittir.*"⁸¹

Konuya dilbilim açısından bakarsak da aynı sonuca ulaşırız. Eski Türklerden kalmış yazılı eserlerde, Tengri/Tanrı kelimesinin çoğul ekinin getirilmeden hep tekil biçimde kullanıldığı görülür. Çünkü, Eski Türk düşüncesinde Tanrı tektir ve birden çok Tanrı düşünülemez; buna bağlı olarak da Tanrılar/Tengri'ler kelimeleri Türk kültüründe ve dilinde asla yer almamıştır. Yabancı kitap ve filmlerin Türkçe tercümelerinden dolayı Türk kültür ve tarihinde hiç görülmemiş "Tanrılar" kelimesi yapay olarak türetilmiştir.

Türkler, Tanrı'nın insan veya herhangi bir tasvir şeklinde cisimlendirilemeyeceğine inanıyorlardı. Eski Türkler tüm evreni içeren tek ve ulu yaratıcı Gök Tanrı'nın tasvirini gerek yontu biçiminde olsun, gerekse resim biçiminde hiçbir zaman yapmamışlardır. Eski Türklerin yüce ve tek Tanrısı, mücerret ve şekilsiz bir güçtü.

Diğer bölümlerde değinildiği üzere Gök Tanrı'nın *'benim dinimi yayın diye savaşın'* şeklinde bir talebi asla bulunmamaktadır ve seçilmiş birtakım insanlara vahiy yoluyla birtakım sözler söylememektedir.

Akay Kine, Tengri kelimesini Teng-er / Ere denk anlamında ele almaktadır. Akay'ın da dediği gibi *"Tengri kelimesi en eski Türkçe kelimelerden biridir. Türkçede üç sessiz harf yan yana gelmez. Bu kelimenin aslı teng-er dir"*. Eşitler arasında eşitlik prensibinin bu kelimenin içinde saklı olduğunu söylemektedir. Tanrı kelimesinin ne yaratıcının gerçek ismi ne de sıfatı olduğunu, bu kelimenin eşitler arasında eşitlik kanununun adı olduğunu ifade eder. Akay Kine *"Gök Tanrı eşitler arasında eşit olan Tanrı'dır. Ben de insan olarak Tengri'ye eşitim. Ben Tengri'ye*

⁸¹ (Mehmet Eröz, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşılık, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 109)

saygı duyarım, çünkü ben onun oğluyum. Ben Gök'e saygılı olursam, o da bana saygı gösterir ve öyle karşılık verir. Ben de o zaman dağ, orman, okyanus, nehir ve bütün doğaya eşit olurum." der.

Yaratıcının gerçek ismi üç dünyayı (üst, alt ve orta dünyayı) yaratan anlamında "Üç Kurbustan"dır. Kişilerin O'na doğrudan doğruya hitap etme hakkı olmadığı için (isim tabusunun varlığından ötürü) O'na Gök Tanrı veya Ak Ayas diye hitap edilmektedir. Akay Kine'ye göre "Yaradana, her millet kendi diline göre bir ad verir. Biz, O'na Gök Tanrı deriz. Araplar için ise bu, Allah'tır."

Türk kültüründeki isim tabusundan Akay da bahsetmektedir: "Bizim inancımızda bazı isimleri, ya da saygı duyulan büyük bir insanın adını söylememe, ya da örneğin kayınvalidenin adını söylememe âdeti vardır. Bazı isimlerin söylenmesi, ona saygı göstermemek olarak algılanır. Bu kişilere başka şekilde hitap edilir ve bu tavır ona saygı anlamı taşır."

Akay Kine'ye Gök Tanrı'yı temsil eden bir sembolün olup olmadığını sorduğumda "Böyle bir şeyin tarihte olmadığını ancak, Nikola Rerik 1925 yılında Altay'a gelip, Tanrı ve Ak Burhan hakkında yazdığını ve Tanrının sembolü olarak birbirine bitişik biri yukarıda ikisi aşağıda üç daireyi takdim ettiğini ve bu daireleri anlattığını daha sonra da Rus hâkimiyetinde çalışamayacağı için Himalayalar'a gittiğini; onun hanımı Yelene'nin de böyle çalışmaları olduğunu ve sonra 'Yoga ile Ateş İzinden' adlı bir kitap yazdığını," ifade etti.

Tanrı insanları neden yarattı sorusuna Akay'ın cevabı şu oldu: "O, insanları yaratmadı o kendi evlatlarını gönderdi yeryüzüne görevleri yerine getirsinler diye. Burada iyilikler yapsınlar diye."

Bu cevap üzerine Türk'ün ne olduğunu ve neyin Türk'ü simgeleyebileceğini sordum. Akay şu cevabı verdi: "İlk önce ben Türk olarak atalarımın kültürünü, medeniyetini bilmek zorundayım. Yani Gök'ü, toprağı her şeyi kabul etmek ve onlara saygı duymak zorundayım ve insanlığa da hürmet etmek zorundayım. Çünkü il

ben kendi soyumu seviyorum ve saygı duyuyorum. Ve kendi ulusumu seviyorum. Bundan sonra ben kendime benzeyen Türk denen insanları çoğaltıp, hayata getirip bende ki bilgiyi onlara aktarmak zorundayım. Bu görevi onlar Gök Tanrı'ya layık olsunlar diye yapmalıyım. Böyle yaparak kendi ulusumu güçlendirmek zorundayım. Sorunun cevabına gelirse Türk Tanrı'yı simgeler. Türk neyi simgeleyebilir? Tanrı'yı simgeler."

TANRICI İNANCIN EV DÜZENİNE YANSIMASI

Akay Kine ev düzeninden bahsederken şu açıklamaları yapar:

"Sağ omuz tarafı kadın tarafından gelen atalarımızı; sol omuz tarafı da erkek tarafından olan atalarımızı simgeler. Sol taraf, daha sert ve maddi görülür. Örneğin, Yarışmalar, sol taraftaki eril güçle ilişkilendirilir. Bu yüzden yarışmalarda hep sola doğru gidilir. Olimpiyatlardaki yarışlar da hep Güneş'e karşı, sola doğru olur. Bu şekilde maddi güç daha da güçlenmiş olur. Bu maddi gücü toprak ve su vermektedir.

Gök ile ilgili hava ile ilgili şeyler her zaman sağ taraftan başlar. Kadını bir ailenin ocağının koruyucusu olduğu için ve kavimin geleceğini, neslini terbiye ettiği için o sağ tarafta yer alır. Doğu hayatın başlangıcı, batı ölüm; sağ taraf kadın, sıcaklık, aydınlık; sol, erkeklik, soğukluk ve karanlıktır. Türklerin evlerinin düzeni de bu inançların ve sembollerin bir yansımasıdır.

Evin sol tarafında her zaman erkekleri ilgilendiren eşyalar bulunur. Silah, balta, erkeklerin kullandığı her şey solda; sağda ise kadının kullandığı her şey bulunur. Kadınlar sağ tarafta otururlar ve misafir veya ev sahibi hanımlar elinde getirdiği kap, kaşak, süt, palto ne varsa onu sağ taraftaki rafa koyarlar. Erkekler de solda oturur ve içeri giren erkek, soldaki rafa okunu, yayını, silahını, palto ve şapkasını koyar ve çıkarken de oradan alır gider. Yabancı bir evde dahi kimin neyi nereye koyacağı bellidir.

Evin ortasında üç ayaklı bir ocak durur. Bu da üç dünyanın bir araya gelmesi olarak kabul edilir. Bu ocağın bir bacağı erkek tarafına (sola), diğer bacağı kadın tarafına (sağa), bir bacağı da töre (tör yeri, evin baş köşesidir) bakar. Sol taraf nasıl erkek başlangıcı ile, sağ taraf da kadın başlangıcı ile ilgiliyse odanın en baş köşesi de başlangıçla bağlantıyı oluşturan bir şeydir. Bu üçlü birleşerek Altın Kazık'a bağlanır. Ocağın tör başında (baş köşesinde) bir taşın üstünde daima arçın durur. Bunun ötesinde de her zaman ak süt, ayran ya da kıymız bulunur. Yani ateşin başında her zaman beyaz başlangıcı temsil eden süt gibi içecekler durur."

Yaşar Kalafat'a göre de Türk, üç şeyi mutlaka evinde bulundurmamak zorundadır. Bunlar od/ateş, süt ve arçın'dır. Ateş, Türk'ün evinin ortasında olur. Süt ve süttten yapılma ayran misafire evde edilen ilk kutsal ikram'dır. Arçın da dağdan getirilen evde yakılan tütsünün tesirine inanılan bir bitkidir.

Evler de kapı mutlaka alçak olur ki girerken ve çıkarken kişi eğilsin. Eve eğilerek, saygıyla girer, saygıyla çıkarsın. Evin sahibine, Ak cayık'a (ak yayık) baş eğerek girersin. Ancak eğilir durumdayken gözler asla yere bakmaz, ileriye bakar. Evin eşiğine basılmaz. Eşik, ataların omurgasıdır.

Eşik

Evi, ilk önce "Altın Çakı" korur. İlk önce karşımıza çıkan, Altın Çakı, atın bağlandığı direktir. Eve girmeden birinci selamlama Altı Üyelü (çentikli) Altın Çakı'ya yapılır. Orta Dünyanın sayısı altı; göğün sayısı dokuz; yerin sayısı da yedidir. Evi koruyan bir unsur olan Altın Çakı Orta Dünyaile ilgili olduğundan 6 çentiklidir.

Eve girmeden ikinci koruma ve selamlanan şey eşiktir. Kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması Tanrıca inançtan kalma bir inanıştır. Eşik, saygındır, kutsaldır. Evin eşiğine

basılmaz. Eşik, Altaylıların verdiği bilgiye göre, ataların omurgasıdır, sırtıdır (bozogo).

Altay'da görüşme yaptığım Tanrıci başı Akay Kine de eşige asla basılmaması gerektiğini, kapıdan girerken, çıkarken buna çok dikkat edilmesi gerektiğini, kapının sağ yanının ana, sol yanının ata tarafını temsil ettiğini ve kapı eşığının ataların omurgası olarak kabul edildiğini, eşikten erkeklerin sol ayak ile kadınların sağ ayak ile girdiğini, eşikten geçmeden selam vermenin ve konuşmanın uygun olmadığını ifade etmiş ve şunları eklemiştir: "Oda girişi değil ama evin girişinde eşığın aşağısı yüksek; yukarısı ise insan boyundan alçak olmalıdır. Bu biçim, içeri giren kişinin ister istemez eğilerek içeri girmesini sağlamaktadır. Bu eğiliş de ateşe ve evin sahiplerinedir. Evden çıkarken de Güneş ya da Ay'a eğilirsin. Gün içerisinde kaç kere girip çıkarsan o kadar tekrarlırsın bu hareketi. Bu Tanrıculığın namazı gibidir. Beş vakit değil ama her giriş ve çıkışta kutsallık hatırlanır ve eğilerek saygı sunulur."

Altay'da bana eşige basmamam ve başımı eğerek içeri girmem söylenmişti ve istenildiği gibi yaptığımı zannettiğim anda ciddi bir şekilde uyarıldım. Uyarılma nedenim, başımı eğerken yere bakmış olmamdı. Bana "Türk, yere bakmaz. Biz sana saygı göster dedik, kul ol demedik. Saygı göstermek üzere eğilirken de gözünü dik tutman, ufuktan aşağıya indirmemen gerekir." denmişti.

Yere bakmak konusunda Akay Kine'nin şu ifadelerine de burada yer vermek istiyorum: "Ticaret yerin özelliğidir, göğün değil. Yer, maddi varlığı; Göğ, manevi varlığı ifade eder. Ticaret yapan kültürlerde secde etme kültürünü de görürüz. Hristiyan, Müslüman, Yahudi somutlaşıyor, ticaret yapıyor, çünkü secde ediyor. Biz göğ, soyuta bakarız. Ufuktan aşağı gözümüz kaçmaz. Biz sırf cenazede yere bakarız. Yere baksan, yer seni alır. Türk her zaman ufuk ve ondan yukarı bakar. Ne kadar yere bakarsan kara yerin gücünü, maddi olanı arttırırsın. Maneviyat zayıflar. Müslümanlar devamlı yere ibadet

ediyor. Ve korku dolu oluyorlar ve korkup kapanıyorlar. Korkan yere bakar. Korkmayan göğe. Devamlı toprağa yere yapılan ritüel seni ticarete, akçaya – paraya ve şehvete bağlar.”

Arif Acaloğlu'nun ifadeleriyle “Türkler, çerçi, bezirgân, jatak... gibi ticaret yapanlara hep olumsuz isimler koymuşlardır. Türk toplumunda ticaret adamına jatak / yatak derler. At sırtında değil, yerde olan kişidir. Düşkün kişi, ticaret yapar. Jut ile hayvanlarını kaybetmiş olan kişi hareket imkânını, göçerlik vasfını kaybediyor ve jatak oluyor. Jut, karın toprağı örtmesiyle yiyeceksiz kalan hayvanların açlıktan ölmesidir. Ticaretle uğraşan jatak, çok fazla hor görülme de çok da adam yerine konulmamaktadır”⁸²

Türkmenistan'ın Atamurat köyünden Baatırkul kızı Sayarı Roziva'ya ticaret hakkında soru sorduğumda şu yorumları aldım: “Ticaret yapan kişi, süthor görülüyor. Tefeci ile aynı gözle bakılıyor. Ticaret meslekten sayılmaz. Ticaret yapan insan devamlı para düşünüyor. Ticaret, bir meslek değildir. Markette çalışan kişinin işi, meslek olarak görülür ama ticaret yapan kişi meslek sahibi olarak görülmez. Çalışmak olarak da görülmez. Genç insan ticaret yapmamalı. Bu ayıptır. Gitsin, çalışsın. Yaşlı, düşkün olsa hadi neyse. Terbiyeli, iyi aile çocuğu ticaret yapar mı hiç. Komünizm zamanında da ticaret yapılmıyordu. Rusya'nın herhangi bir yerine gidip güzel bir şey alıp, getirip, pahalıya satan insanı komünizm zamanında polis yakalıyordu ceza veriyordu. Bu iyi bir uygulama idi. Komünizm zamanında tüm mallar, devletin sahibi olduğu marketlerde satılıyordu. Bu da iyi bir uygulama idi. Çünkü ticaret insanı bozar. Askerlik, doktor, şoför meslekleri iyidir. İnsana faydası var. Çöpçülük de güzel iş faydası var ama ticaretin faydası yok. Hırsızlıkla ticaret bir görülüyor.”

Müslüman Türkmenistanlıların bu ifadeleri üzerine, Peygamberin de mesleğinin ticaret olduğu söylendiğinde şaşkınlıkla karşılıyorlar ve “peygamber de olsa her insanın günahının ve hatasının olabileceği” söylenerek hatalı görülen bu özellik telafi edilmeye çalışılıyor.

82 (Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

ATALAR KÜLTÜ

Kimdi onlar;
Neredeler şimdi onlar
Bir aşılmaz dağdılar

Tek başına destandılar
Tek başına çağdılar

Özde melek, yüzde melek,
Gözde birer devdiler,

Devcesine kükrediler,
Devcesine sevdiler...
Olmadılar senlik, benlik hırsında
Temeldiler Türk'ün yüce harsında...
Tanrıdağ'lı demircinin örsünde,
Ham demire sindirilen tavdılar.

Yol bularak sarp dağların kışından
Yürüdüler Gök Börü'nün peşinden
Yüzlerce yıl mazlumların başından
Ne belalar savdılar.

N.Y.Gençosmanoğlu

Dikkat edildiğinde -Yunan mitolojisi gibi- diğer bazı kültürlerin insanlaşan Tanrılarına karşı, Türklerin Tanrılaşan insanları vardır. Bunlar da "Ata" olarak anılmaktadırlar. Bu

önemli bir husustur. Bu tasavvurlar, ruhlarda gönüllerde yatan ideal değerlerin ulaştığı seviyeyi gösterir. Toplumun idealleştirdiği tüm değer ve niteliklerin zirve noktası olan 'Tanrı' kavramının, diğer bazı kültürlerdeki tezahürünü (Zeus gibi) gördüğümüzde, bunun Türklerin insana biçtiği ideal görüntüden dahi uzak olması dikkat çekicidir.

Özde insan, yüzde insan,
Gözde birer devdiler...
Öylesine kükrediler,
Öylesine sevdiler...

N.Y. Gençosmanoğlu

Atalar Kültü; dünyada yaşarken belli meziyetlerle öne çıkmış kudretli kişilerin, öldükten sonra Ata haline gelerek, aileleri ve toplumlarıyla iletişimlerini sürdürdüklerine ve onları korumaya devam edeceklerine dair inanca dayanmaktadır. Örneğin, Tanrı Dağı'ndaki ölülerin gözleri hâlâ yurtlarının ve halkının üzerindedir. Ancak her ölünün ruhu bu kapsamda olmamaktadır.

Atalar ile yaşayanlar arasında bu bağ ve iletişim kurma arayışında, Zeki Kuşoğlu'nun "*Dirilerle ölüler el ele vermezlerse medeniyet zaafa uğrar*" ifadesinde saklı bulunan amaç yatar. Ancak bu iletişimle ve elele verişle, hem kişi, hem ulus, özünü ve yolunu keşfetmektedir ve güçlenmektedir. Ölülerin ruhu, dağlarda ulusu yönetir.

DİRİLER ÖLÜLERİN GÖZLERİNİ KAPAR, ÖLÜLER
DİRİLERİN GÖZLERİNİ AÇAR

Karayitlerde Ong Han şunu sormaktadır: "Ne zaman yaş-
landığımda yükselere çıkacağım. Ne zaman eskidiğimde, tüm mil-
leti yönetecek olan dağın üzerine çıkacağım?.."83

Dışa doğru bin bir ışık volkanı
Öze doğru sessiz yanan kavgılar
N.Y.Gençosmanoğlu

Tüm Türk coğrafyasında bilinen Köroğlu da baştan yerin
oğludur. Sonra göğe çıkar ve en yüksek dağın başında du-
rur. Köroğlu, oradan dünyayı seyreder ve nerede bir adalet-
sizlik görse yıldırım atarak cezalandırır. Arif Acaloğlu'nun
da belirttiği gibi dünyanın neresindeki Türk'e Köroğlu ner-
dedir? diye sorulsa "işte bu dağdadır" cevabı alınır. Herkes
bulunduğu yerdeki dağda Köroğlu'nun durduğuna inanır.

Ne sorarsın, Tanrı dağın yaşını!..?
Tarih bilir destan bilir, şan bilir
Şehit ruhlar bürümüşdür başını
Öc gününü, dökülecek kan bilir
N.Y.Gençosmanoğlu

Braem'in ifadeleriyle, "Ata ruhları adeta vatanın her yerine
sıkmıştır. Bu şekilde kişileri duyar görür ve hissederler. Yaşayan-
lar atalar arasında çok yakın bir bağ hüküm sürer. Ruhlar, insana
dağına olan ve onu korkutmayan suretlere bürünürler. Uyarılarını

(Jean Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

ise rüyasında yaparlar insana. Ataların ruhları insan vücuduna benzer şekillere girmeyi de çok severler. Bu şekilde büyük yanılgılar yaşanabilir ve sadece ona iyice bakan kişi onun ardındaki gerçekleri görebilir ve kendine onlardan ders çıkarabilir.”⁸⁴

Tümen tümen bulutlar çökmüş Tanrı Dağı'na
Alp-Er-Tunga kurulmuş asırlık otağına
Mete buyruk veriyor yine yükselmiş tuğu
Bürümüş çevresini yüzlerce Türk başbuğu
Gültekin celadetle şahlandırmış atını
Bilge kağan okuyor ırkının beratını
Kür Şad girmiş önüne yalın kılıç erlerin
Efendisiyiz diyor ölsek de bu yerlerin
Ozanlar bir mahşerin bestesini çalıyor
Baykal'dan esen yeller alnımızı yalıyor

N.Y.Gençosmanoğlu

Tanrıci Türkler, yaşamlarının her alanında atalarla irtibat halinde ve her adımda onların izleri üzerindedirler. Bir büyük adam yürümüş ise tüm Türkler onun ardından yürüyor ve yürüyecek demektir. Tanrıcılıkta atalara saygı, ibadetin temelini oluşturmaktadır. “Atasını Tanımayan, Tanrı’sını Tanımaz”⁸⁵ gibi *Türk Dünyası Atasözleri* arasında bu konuyu destekleyen birçok söz vardır. Ataların, öldükten sonra ruhları aracılığı ile aile bireylerini korumaya devam ettiklerine inanılması sebebiyle, onlara duyulan minnet hissi çeşitli şekillerde gösterilir.

84 (Harald Braem, *Ateşin Efendisi Şaman*, Yurt Kitabevi, Ankara, 1994)

85 (Mesut Azmanoğlu, *Türk Dünyası Atasözleri*, Turan Kültür Vakfı Basımevi, İstanbul, 1999)

DİRİLERİ, ÖLÜLER YÖNETİR

Kızilderili Reis Seattle, beyaz adama hitabında Panamizm'in atalarla ilgili inanç ve hissiyatını fevkalade ifade etmiştir: "Bizim için atalarımızın külleri kutsaldır ve ebedi dinlenme yerleri de kutsanmış topraktır. Siz atalarınızın mezarlarından çok uzaktasınız ve sanki onlara hiç saygı duymuyor gibisiniz... Sizin ölümlerinizi mezarlarından çıkıp da yıldızların ötesinde dolaşmaya gittiğinde doğdukları topraklar ve sizin için duydukları sevgi tükeniyor. Bir süre sonra da unutuluyor ve bir daha asla geri dönmüyorlar. Bizim ölümlerimizse onlara yaşam veren güzel toprakları hiçbir zaman unutmazlar. Son Kızilderili de yok olduğunda ise kabilemin anısı beyaz adam için yalnızca bir efsane olarak kaldığında bu kıyıları halkımın görünmeyen ölüleriyle dolu olacak ve sizin çocuklarınızın çocukları kırdaki çarşıda dükkânda ya da yolu olmayan ormanların sessizliğinde kendilerini yalnız hissettikleri zaman aslında yalnız olmayacaklar. Geceleri şehirlerinizin ya da kasabalarınızın sokakları sessizken ve siz onların terkedilmiş olduğunu düşünüürken aslında o sokaklar bir zamanlar orada yaşamış olan ve hâlâ çok sevdikleri bu güzel topraklara geri dönen eski sahipleriyle dolu olacak. Beyaz adam hiçbir zaman yalnız olmayacak. Beyaz adam halkıma karşı adil olsun ve onlara iyi davransın çünkü ölümler güzelsiz değildir. Ölü mü dedim? Ölüm diye bir şey yoktur. Yalnızca bir dünya değişimi."⁸⁶

86 (McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 42-43)

Anlat bana bir parçacık ecdadını anlat.
Muhtacım o efsaneye, tarihe masal kat...
Yattıkça büyür, dağ gibi bir gövdesi varmış,
Kalkınca uzar gölgesi, dünyayı tutarmış...

Mithat Cemal Kuntay

Öte âlem'e geçen atalarına, Türkler çeşitli biçim ve zamanlarda kurbanlar sunarlardı. Türklerde alman ilk ürünler, ilk lokmalar hep onlara ayrılırdı "*çünkü canlılarla ölüler karşılıklı olarak birbirlerine ikramda bulunurlar,*"⁸⁷ "*Eski Türklerde, atalardan yardım dilemek, atalara başvurmak, onlara danışmak son derece yaygın bir inanç ve pratik olarak dinsel uygulamalarında yaşamıştır,*"⁸⁸ Mehmet Eröz de bu konuda şunları söyler: "*Atalar Ruhu ve Ocak Kamlık (şamanlık) dininde, dünyada yaşamakta olan insanla, ölmüş olan ataları arasında çok yakın bir münasebetin var olduğuna inanılır. Yaşayanla, ölmüş olan atası arasındaki bu bağın gücü, atalara, ardı arası kesilmeyen bir saygıyı gerekli kılar. Işık dünyasında bir Tanrı gibi yaşayan ataları, ilâhi kuvvetlere sahiptirler ve insana sıkışık anlarında yardım edebilirler... Şamanlıkta, ataların yaşayış şeklinin, canlıların yaşayış şekline benzediğine inanılır. Ölüler, yiyip içen canlı varlıklar olarak düşünülür. Burada ocak ve ateş, ataların canını temsil eder.*"⁸⁹

87 (Mircea Eliade, *Şamanizm*, İmge Kitabevi, Kasım 1999, s. 97)

88 (Ergun Candan, *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

89 (Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 67)

Ey Tanrı dağında Tanrılaşan soyumuz
Yasanız yaşamızdır değişmedi huyumuz
N.Y.Gençosmanoğlu

Roux da bu konu hakkında şunları der: "Ateş de ata ruhlarının tezahür ettiği yerlerden biridir. Ruh'a verilen değişik isimler arasında olan alev anlamındaki zali, jali isimleri dikkat çekicidir. Hatta Ata ruhlarının meydana getirdiği içinde birçok ruhu bulunduran büyük alevin veya başka bir anlatımla büyük alev şekline girmiş Ata ruhlarının kabileyi korumaya devam ettiğine inanılmaktadır,"⁹⁰

Türklerin hepsinin tek bir kumaştan biçildiğini söyleyemeyiz fakat her Türk'ün kanında onun atalarla bağının eseri olan bir ateş yanmaktadır ve yaşamları dışarıdan bakınca farklı farklı görünse de bu ateşin sıcaklığı bu ulusun bireylerini birbirlerine çekmektedir.

"X. yüzyılda İstahri, Hazar Kralı'nın uyruklarının, mezarının önünde atından inip eğilmeden hiçbir zaman geçmediklerini aktarır,"⁹¹ Akay Kine'nin ifadelerinden öğreniyoruz ki, "Bir ölüye diz vurulduğunda 1- 3-5-7 gibi tek sayılar; yaşayan bir kişinin önünde diz vurulduğunda ise çift sayılar (daha çok 2) tercih edilmektedir. Bu diz vurma; kadınlarda sağ dizin, erkeklerde sol dizin (sağ kadın, sol erkek tarafıdır) yere vurması ve sağ elin kalbin üzerinde olması şeklindedir."

⁹⁰ (Roux Jean Paul, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, 1999)

⁹¹ (Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

Ovalar Yaylalar dağlar kaynaşır
Ezel ebet... Nice çağlar kaynaşır
Türk ulusu savaş sesi duyanda
Şehitler, gaziler sağlar kaynaşır
N.Y.Gençosmanoğlu

Görüşme yaptığım Kazakistanlı bir dilbilimci olan Maksuthan Jakıp; Kazakların atalarına bağlılıklarının küçük yaştan sağlandığını, Kazak Türklerinin çocuğa bir-iki yaşından itibaren yedi göbek atalarının ismini saydırmakta olduklarını, baba fırsat buldukça ataların isimlerini sorup çocuğa tekrar ettirdiğini, bu suretle de ona ezberlettiğini bize ifade etmiştir. Aynı uygulama diğer birçok Türk yurtlarında da mevcuttur.

Osman dedikleri bir koç yığitti
Bağdat'ın fethinde uçmağa gitti
Cenk meydanlarından erkek sesini
Tanrı dağlarında ecdat işitti...

N.Y.Gençosmanoğlu

Tanrıçılık, insan neslinin sonsuz bir şekilde devamlılığına dayanmaktadır. Tanrıcı olan bir kişi kendini, atalarına ait olan bir hayatın devamı olarak görür, onları bilir ve sayar. Bununla birlikte söz konusu insan aynı zamanda kendi geleceğini de sonraki nesillerde görmektedir ki, bu durum varoluşun ana anlamıdır.

Atalar Ne Ekerse, Oğullar Onu Biçer ⁹²

Ataları unutmamak, Tanrıci Türklerin yaşamının en önemli prensiplerinden birini oluşturmaktadır. Azerbaycan'ın önde gelenlerinden biri, bir sohbet esnasında destanların unutturulmaması gerektiğini, eskiden Kamlar sayesinde bu destanların hafızalara tekrar tekrar yazıldığını söyledi ve şöyle ekledi *"eskiden mezar başında Fatiha okunmazdı. Destanlar okunurdu. Fatiha okunmaya başlayınca destanlar unutuldu."* Bu endişesini dile getiren bu kişide, ileride kendi atalarının savaşları hakkında hiçbir şey bilmeyen sadece Bedir ve Uhud Savaşı'ndan bahsedebilen nesillerin yetişebileceği endişesi mevcuttu.

Mayamız Oğuz Ata, Dede Korkut mayası
Düğünlerde, bayramlarda ellerinde ellerimiz
Yel estikçe alnımızda, yüzümüzde saçları

N.Y.Gençosmanoğlu

Günümüzde Atalar Kültünün bir devamı niteliğinde kabul edilen yatırlar da "Ataları Unutmama" prensibinin bir ürünüdür. İnsanlar atalarına saygı göstermeyi ihmal etmediklerinde, onların mezarını ziyaret edip onlara dua gönderdiklerinde, atalarını unutmadıklarını görüp mutlu olan Tanrı'nın, bu evlatlarının dileğini yerine getireceğini ve onları yarı yolda bırakmayacağını hissederek. Çünkü Türk Tanrısı da evlatlarının atalarını unutmamasını ister.

⁹² (Türk Dünyası Atasözleri, 1999)

Ulular Sözünü Dinlemeyen Uyuklar 93

Türkler kendilerini tanıtırken sadece insan veya insan görünümlü mitolojik ataları değil aynı zamanda gerçek veya gerçeküstü mitolojik hayvan ataları da sayarlar. Oğuz beylerinin kendini tanıtırken *"aksungur kuşunda bir köküm, bozkurtta bir köküm var"* dediklerini Kıpçakların ise yine kendilerini tanıtırken *"yedi kere ölüp, sekiz kere dirilen sarı yılanın evladı"* olduklarını söylediklerini kaynaklar ifade eder.

Kuşa misal can dediğin
Suya misal kan dediğin
Bilenir iman dediğin
Ataların yadı ile...
N.Y Gençosmanoğlu

Akay Kine ataları anma töreni ile ilgili şunları anlatır: *"7 yılda bir kere 9. ayda, 21 Eylül'den sonra ölmüş atalara ritüel yapılır. Ataları anma töreni yapılır. At soyup, (kesmek) büyük bir yemek verilir. Bu yemeğe, birçok kişi davet edildiği gibi yemeğe ölümler de çağırılır. Bu yemekte, onlar da bulunur. Ölümlere 'Bargan yerinde sen ezen amur algışlı yürer - vardığın, gittiğin yerde sen esenlikli, huzurlu, yücelmiş yürü - Bizge kıanatgar olup - Bize kol kanat ger - Aldı yolumuzu aç -önümüzdeki yolumuzu aç- şeklinde algış aytar -dua edilir."*

Bu ayinde et ve içkiler ateşe atılıp yakılarak ölümlere sunulur ve kalan kısım da orada bulunanlar arasında dağıtılır.
93 (Türk Dünyası Atasözleri,1999)

lar. Akay Kine: "7 çentikli ağacın çentiklerine küçük küçük yemek konulur sonra o ağaç yakılır. Böylece ölümlere yemek sunulmuş olur." Der. Bu ritüelde, at soyulduktan sonra Kayın ağaçları dikilir, böylece kutlu ormanlar meydana getirilir.

Huy Taşırım Ecdadımın Huyundan

N.Y.Gençosmanoğlu

Tüm Türk Yurtlarında hatta Türkiye’de Aleviler ve bir kısım Sünniler tarafından yaşatılan bir gelenek de ölümler günüdür. Arif Acaloğlu’nun ifadelerine göre "O gün çok eski atalar değil; birinci, ikinci kuşak atalar evi ziyaret eder. Perşembe, 4 gün öte, 3 gün sonra ortadaki gündür. Türklerde hafta bu günün etrafında döner. O akşam yağlı bir yemek yapılır. Evde mutlaka yemek olmalıdır ve iyi şeyler konuşulmalıdır. Çünkü ruhların memnun dönmeleri gerekir. Yapılan yemek artımlı yemek olmalıdır. Mesela et pişince küçülür ama içine pirinç atarsın pirinç pişince et büyür. Pirinç, artımlı yiyecektir. Bu yüzden pirinç, bereketi sembolize eder,"⁹⁴

Bu günle ilgili Özbek asıllı bir Türkmen’in Sayarı Roziva verdiği bilgiler şöyledir:

"Haftanın dördüncü günü Perşembe saat 12’den Cuma saat 14.00 e kadar ölümler günüdür. Bu gün 'is çıkarmak' gerekir. Ölümlü, ölümler gününde gömsen; o gün ona ayet okutsan iyi olur. Ölü için yemek yapıp komşuya dağıtsan iyi olur.

Türkmenistan’da Perşembe günü yapılan is çıkarma şu şekilde olur: İki fincan un, bir fincan yoğurt ve azıcık tuzu karıştırıp yumuşak hamur haline getirip, 10-15 dakika dinlendirip, yumurta büyüklüğünde parçalara bölüp, el ile ya da oklava ile yuvarlak biçimde açılır. Şişmesin diye ortası delinir (içine maya da atılabilir).

⁹⁴ (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları)

Kızgın yağda pişirilir. Daha önceden toplayıp kurutulan odunlar bir tencereye konur ve kâğıtla yakılır. Başka bir tencereye de hamur pişirmek üzere yağ konur. Hamur piştiğinde, ateş söniüp kor haline geldiğinde hamurun piştiği kızgın yağ, kor haline gelmiş olan ateşe damlatılır. Bu hamurlar, 1-3 ya da 7 gibi tek sayı olur. Kendine ister 1 ister 3 adet alıp, komşulara ya 7 ya da 3 tane dağıtılır. Piştikten sonra kaşıkla kızgın yağdan bir miktar alınır ve ateşin üstüne bu yağ atılır. Her ölü için bir damla damlatılır. Bunu yaparken “cayın (evin) cennette olsun. Senin görmedik iyi gününü çocukların görsün. Senin arvahların (ruhun) bizi kötü günlerden korusun” şeklinde dua edilir. Ateşe kızgın yağ atıldığında beyaz bir duman çıkar, o da ölünün burnuna gider. İnsanlar hamurları yedikten sonra dua okurlar ve dumanın izinden dua da ölüye ulaşır. Ölü de mutlu olur, öldüğünü bilmez çünkü hatırladığını, unutulmadığını anlar.

Hamuru yedikten sonra “yolum açık olsun, arvahlar kötüyü yolumdan alsın” şeklinde Türkçe dua etmek gerekir. İnsan kendi ocağından (evinden) ümitkar olan tüm arvalara (ruhlara) is çıkarmalıdır. Çünkü senin bir kökün var ve senin ocağından bir sürü arvah ümit ediyor.

Hamur evde yapılabilir ama içeride is çıkarılmaz. Türkmenistan’da dışarıda herkeste çamurdan yapılmış ocaklar vardır. Bunların üzerlerinde kazan vardır. Hamuru kazanda pişirip ateşe yağ atılır. Bu kültürü bilmeyen kişiler dışarıda değil içeride doğal gaz ocağında hamur yapıyor. Oysa kültürüne sahip çıkan kişi bunları dışarıda yapar ki ölüye kokusu gitsin.

Eğer kendinde onu yapacak malzeme (un, yağ..) varsa bu hamuru yaparsın. Eğer kendinde bunlar yoksa yapmaman gerekir. Başkasından aldığı parayla veya başkasından aldığı un veya yağ ile hamur yapılmaz, is çıkarılmaz. Eğer unun yoksa pilav yapar komşulara dağıtır. Pilavı tabakla komşulara dağıttığında komşular ya hemen tabağı geri verir ama mutlaka içine bir şey koyar ya

da ertesi gün yıkar tabağın içine de bir şey koyar iade eder. Tabağa bir şey konulmadan iade yapılmaz.

İs çıkarırken eğer istenirse ısvant denilen bitki de yakılarak tütsü yapılabilir. Kor haline gelmiş ateşe hamurun piştiği kızgın yağ damlatıldıktan ve "annemin babamın ve benden ümitkar olan arvahların ruhuna bağışladım. Arvahlar bizi korusun" diyerek dileklerini de söylersin ve ondan sonra hâlâ kor halinde olan ve üstüne yağ dökülmüş yere bir miktar ısvant koyar etrafta dolaştırıp tütsü yaparsın. Bunu yaparken de 'Arvahlar, gözden nazardan saklasın' denir."

Türkmenistan'ın Atamurat köyünden Baatırkul kızı Sa-yarı Roziva şöyle devam eder: "Perşembe günü güneş battıktan karanlık tam düşene kadar olan vakit noma şam diye adlandırılır. Afuma, şam denilir. Güneş battıktan sonra bir, bir buçuk saat kadar mum ışığı yakılmış gibi bir aydınlık olur. Bu vakite şam vakti deniliyor. Güneş gitmiş ama ışık tam olarak yok olmamış, mum ışığı kadar bir ışık varlığını sürdürmektedir. Bu vakitte asla yatılmaz. Yatan hasta olsa bile o vakitte o da kaldırılır ve oturur pozisyona getirilir. Yine bu vakitte süpürge yapılmaz. Arvahlar tam gelmeden önce süpürge yapsan, arvahlar, onları kovalıyorsun zanneder. Şam vaktinde perişterler gelir ve arvahlara "Kızın yatıyor seni hatırlamıyor. Işık yok sizin evde seni torunların evlatların unuttular" diyerek haber verir. Arvahlar da karanlık düştükten sonra eve gelir. Şam vakti geçip karanlık düştükten, Güneş battıktan sonra evdeki tüm ya da bazı ışıklar yakılı tutulur ve bu zamanda da süpürge yapılmaz. Sabaha kadar mutlaka birkaç yerde ışık durur. Yatılan yerdeki ışık kapatılabilir ama diğer yerlerde ışık açık bırakılır. Komünizm devrinde ışık paralı olduğunda bile bu âdete uyuluyordu. Şimdi Türkmenistan'da ışık, elektririk bedava rahat rahat insanlar bu âdeti yerine getirebiliyorlar. Elektririk olmasa da mum ya da gaz lambası yaksan da olur. Hafif bir aydınlık olsa da aslında yeterlidir. Işığı gören arvah içeri girer ve yatan kişilerin yüzlerine

bakıp torunları ya da evlatları mutlu mu, mutsuz mu anlamak ister. Işık görmez ise Arvah eve girmez "Burası karanlık zaten benim gittiğim yer de karanlık" deyip geri gider. Karanlık olan yere zaten zimistan denilir. Zimistan, mezarlık anlamına gelir. Ev karanlık olursa orayı da mezarı zanneder, geri gider. O yüzden bin oda olsa da bir odada ışık açık olmalıdır. Evde yakmasan da evin dışındaki ışıkları yakarsın. Ayrıca Perşembe günü yani ölümler gününde çamaşır yıkanmaz. Çamaşır yıkandığı zaman çamaşırın kirli suyu dökülür ve evin çevresinde çamur olabilir. Arvahlar ise çamurlu ve pis sudan geçmezler."

Türkmenistanlı Sayarı Roziva buna ek olarak ölümlere de doğum günü yapıldığını ifade eder ve şöyle anlatır (Bu anlatılanları değerlendirirken Altay'ın aksine Türkmenistan'ın bir "İslam" ülkesi olduğunu, bu yüzden de "şeytan" kelimesi gibi bazı öğelerin Türk'e ait olamayabileceği akıllarda tutulmalıdır):

"Ölümlere yapılan doğum gününde belki onun sevdiği bir şarkı çalınabilir ama eğlence amaçlı müzik olmaz. Yine güzel yemek yapılır ama pasta yapılmaz. Kokulu güzel yemekler yapıp akrabalar davet edilir. Ölen kişinin çocukları, yakınları gelir. Örneğin çorba yapılmaz; kızartma, pilav, et kavurması gibi kokusu çıkacak ve ölünün burnuna gidecek yemekler yapılır. Yemek yenir ve dua edilir. Sofra toplanırken erkek ya da kadın bir yaşlı hem sağlara hem ölüye dua eder: 'Destirhanınız (sofranız) nanlı (ekmekli) olsun; yüzünüz kızıl, diliniz uzun olsun; ağzı birlik olsun; yurt dinç olsun; askerden askerler gelsin; kızlarınız gelin bolsun; başalarının huzurunu gör; ölgen arvahını aramızdan getgenini unutmadan hatırlap bizi toplagenin için Tanrı senden razı olsun; hemişe oynap gülüp oturgen'.

Şeytan hep arvah ile ölünün ortasında laf taşır. Şeytan habercidir, postacıdır. Diri insanla, arvahın ortasında söz taşır. Şeytan, tırnakları uzun uzun; gözleri büyük büyük kedi gibi bir şeydir.

Her Perşembe günü, ölümler gününde arvah kendi mezarının üstüne çıkar ve şeytanın getireceği haberleri bekler. Ölüyü kim hatırlasın, ansa, ona dua etse şeytan onu haber verir. 'Kızın seni hatırladı sana dua etti ama oğlun seni hiç hatırlamadı' gibi olumlu, olumsuz her şeyi söyler. Şeytan arvaha onun adına doğum günü yapılırsa da haber verir. 'Çocukların sana doğum günü yaptılar. Sen onlar için ölmemişsin' der."

Yukarıda yer verdiğim duada "yüzün kızıl olsun, elin uzun olsun, dilin uzun olsun..." şeklindeki dilekler açıklama gerektirmektedir. Bu tarz dua ve dilekler, benim için de ilginçti, etrafımdaki kişiler tarafından dillendirildiğinde çok şaşırdım ve ne demek istediklerini sordum. Çünkü Türkiye'de aynı deyimler olumsuz anlamlar yüklenerek ifade edilmektedir. İslam ile birlikte, sözün gümüş, sükûnun altın haline geldiği kültürümüzde "Senin dilin çok uzadı" ifadeleri dualarda değil azar ve tenkitlerde karşımıza çıkmaktadır. Oysa bu söz ile ilgili bana "eğer sen haklıysan ve doğruyu söylüyorsan senin dilin uzun olur ve sen çok konuşursun. Haksız insan, doğruyu söylemeyen insanın dili bir yere kadar uzar sonra sözü biter" şeklinde bir açıklama yapılmıştır. "Yüzün kızıl olması" övülen kişinin mutluluktan yanaklarının kızarmasını; "elin uzun olması" da muktedir insanın elinin, kolunun her yere yettiğini simgelemektedir.

Akay Kine ateş sembolizmini kullanarak ataların nasıl yâd edildiğini de şöyle anlatır: "İneği sağdığında, ekmeğe ya da yemek hazırladığında her zaman birinci lokmayı kişi, kendisi yemeden ateşe verir. Bu şekilde sen bu ateş aracılığı ile kendi soyuna, senin etrafını çevreleyen dünyaya ikram etmiş, onlara ziyafet vermiş oluyorsun. Yemeği, önce atalara sonra çocuklarına sonra da kendine sunarsın. Şamanizm'i yazanlar bu olayı "ruhlara ziyafet çekme" şeklinde anlatırlar. Oysa ruhlara değil, atalara ziyafet vardır. Her ruha yapılmaz. Herhangi bir ruha değil, Ata ruhlarına yapılır. Bu ziyafet, saçı yap-

mağdır. Bu ziyafet yani saçı ritüeli ana ve baba tarafımızdan olan 7 tane atamıza yapılır. Bu, onlara adanmış bir ziyafettir.

Türklerde misafiri her zaman ak süt ile karşılama âdeti vardır. Bize misafir geldiğinde onu ak süt ile karşılarız. Genelde misafiri, misafir ederken ruhların misafir edildiği yazılır, ruhları değil soyumuzu, dedelerimizi misafir ederiz. Ak süte sağ elimizin orta parmağını değdirir; sol omuzda erkek tarafından olan soyumuza, sağ omuzda kadın tarafından olan soyumuza; bundan sonra Toprak Ana'ya, sonra gök saçı yapar, ondan sonra misafire ikram ederiz. Misafire ak sütü ya da ak ayranı iki elle vermek zorundayız. İçinde ak içecek olan kase sağ elle tutulur; sol el, sağ elin dirseğini tutar ve bu şekilde ikram edilir. Bunun anlamı şudur; misafiri sadece sen misafir etmiyorsun misafirini, her iki taraftan olan soyun da misafir etmektedir. "Bundan da anlaşıldığı üzere Türkler her adımda her uygulamada atalarıyla birliktedir.

Akay Kine'ye Tanrıçılıkta ölümler bayramı ya da ölümleri anma günü olup olmadığını sorduğumda şu cevabı aldım: "Bizde ölümleri anma günü veya bayramı diye bir şey olmaz, onlar her zaman bizimledir. Neden böyle tek günde analım; biz onları her zaman anarız. Onlar iki omuzda, kapının iki tarafındadır ve her an yüreğimizde, aklımızdadır..."

İnsan 7 soyunu, yani 7 atasını bilmek zorundadır. Bu gök ve toprağın gücü ile alakalıdır. Kişi dedelerinin yaptıklarından sorumlu olur. Eğer atalar hırsız olmamış, onurlu yaşamış, yani iyi bir hayat sürmüşlerse, sen de öylesindir. Eğer onlar kötü bir hayat sürmüşlerse, sen onların kötü etkilerinden arınmaya çalışmalısın. Eğer bu çalışmayı yapmazsan, senin 9. soya kadar olan soyların yok olacak demektir. Yani senin neslin 9 nesil sonra yok olacaktır.

Türk için cehennemden de beter olan şey neslinin yok olmasıdır. Neslin yok olmasından beter bir şey yoktur. Devamının ölmesi çok kötü bir şeydir. Bu cehennemden de kötüdür, çünkü kişi Gök'ün oğlu olarak kendi soyundan da, kendinden sonraki soydan da sorumludur.

Eğer ondan önceki soylar iyi yaşamışlarsa, onun da önü açıktır, onun önü Ak yoldur.

Ataların koruyucu olması için onları her zaman anmak gerekir. İnsan bunun için her zaman Gök'e ve toprağa bir şeyler vermek ve kendi soyunu devam ettirmek zorundadır. Kızlarını ve oğullarını da Gök'e layık olacak bir şekilde terbiye etmek zorundadır.

Bizim atalarımız kendi devletlerini oluştururken, ilk önce 7 kişi olarak toplanmışlar ve Gökteki bâkî ateşe, Toprak Ana'ya başvurmuşlardır. Onlar o dönemde Çinlilerin baskısı altındadırlar ve onlar Gök'e ve toprağa şükran etmişler, ana tarafından soyumuz Umay Ene'ye başvurmuşlardır. Sonra onlar 17 kişi olmuştur. Bu 17 kişi değişik köy, şehir ve dağlara gitmişler, sonra 72 kişi olmuşlardır. Bu 72 kişi daha çok insanı toplamaya başlamış ve 700 kişiye ulaşıncı kendi devletlerini kurmuşlardır. Türkler çoğalıp güçlenince Çinliler onlardan korkmaya başlamıştır.

Neden Gök Tanrı'nın oğlu kendisini her zaman güçlü hisseder? Çünkü o geleceğinden çok emindir. Çünkü o kendi soyunu her zaman sever ve sayar. O sol omuzda erkek tarafından 7 göbek koruyucu atalarının olduğunu bilir, sağda ise 7 göbek kadın nineleri vardır. Türk bunu bilip onlara her zaman hak ettikleri saygıyı göstermek zorundadır. Bu iki taraftan olan atalar onu hep korur ve ona güç verir. Kendi soyunu bilmeyen ona saygı göstermiyor demektir, o, bu dünyada da çok zayıf bir insandır. Bu nedenle o diğer dinlere başvurmak zorunda kalır."

YAŞ DÖNGÜLERİ

Türkler, 12 yılda bir olan Jüpiter döngüsüne önem vermektedirler. *"Jüpiter, bazen bir kartal, bazen de teraziye belirten bir isim olan kara kuş olarak temsil edilmektedir".*⁹⁵ *"Jüpiter'in, eski Türkçe adı "Eren-töz" idi. Günümüz astrolojisi de Jüpiter'i ermiş kişilerle bağlantılandırmaktadır. XI. yüzyıldan sonra Türkler bu yıldıza 'Ongay' demeğe başlamışlardı. Türk takviminin oluşumunda Jüpiter'in büyük rolü vardır. Türk astrolojisine göre Jüpiter önderlerin gezegenidir."*⁹⁶ Benzer şekilde günümüz astrolojisinde de askerleri Mars, büyük komutanları Jüpiter tanımlamaktadır.

Türkmenistan'da birinin yaşını sorduğunuzda örneğin '39 yaşındayım' denmemektedir. '3 müçhelden 3 yıl aldım' şeklinde bir cevap verilmektedir. Yaşlar 12 yıl, müchel hesabına göre söylenmektedir. On iki yılın esas alınmasının nedeni Jüpiter döngüsünün esas alınmasından ötürü kişinin asıl doğum günü 12 yılda bir gelmektedir. Çünkü 12 yılda, bir kişinin Jüpiter'inin derecesi doğduğu gün ile aynı dereceye gelmektedir.

95 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 131)

96 (Sofî Tram Semen, *Türk Astrolojisi*, Kesittanıtım Ltd, İstanbul, 2004, s. 43)

Akay Kine'nin ifadelerine göre "Yurtlar (çadırlar), 6 kanat-tan oluşur ve normal bir insan da 6 döngüden geçmektedir. Kişi, 72 yaşından itibaren ve 6 yaşına kadar Kuday'dır, Burhan'dır. Sen onlara kötü bir şey yapsan Kuday'a yapmış olursun. 72 yaşına gelen kişi, öbür dünyaya hazırlanmaktadır. O, artık öbür dünyanın insanı olarak sayılmaya başlanır. O da artık Kuday gibi olur. O yüzden çok yaşlıya ve çocuğa çöp toplatılmaz, pis iş yaptırılmaz. Eğer yaptırırsan sen, Kuday'a çöp toplatmış olursun.

Altay'da yaşlanıp ölmek saygınlıktır. İnsan 6 yaşına kadar Burhan'dır, Kuday'dır. 72 yaşından sonra gene çocuktur ve gene o Gök ile temasa geçmeye başlar. 6. Jüpiter döngüsünü yaşamış 72 yaşına gelmiş kişi artık 6 yaşında olan küçük çocuk gibi yalan söylememeye başlar. Bazı şeyleri önden görebilir ve sezinler. Onlarda çocuklarına ve torunlarına, inanç, kültür ve ataları ve kendi soyları ile ilgili bilgi aktarma ihtiyacı doğar. Bu anlatma ilhamını o kişilere Gök Tanrı verir. Bu bilgilerin, ağızdan ağza, nesilden nesile geçmesi için Gök Tanrı onlara bu ilhamı verir. Çünkü bu bilgilerin ağızdan ağza, nesilden nesile geçmesi gereklidir. 72 yaşa gelmiş kişiler kendi bildiklerini kendisinden sonraki nesle aktaran, bu önemli misyonu üstlenmiş kişilerdir."

Türkmenistan'da 72 yaşına giren kişilere bir toy düzenlenir ve bu toya 'peygamber toyu' adı verilmiştir. 72 yaşına giren kişilere de 'peygamber yaşına girdi' denilir. 'Peygamber toyu' veya 'peygamber yaşı' adlandırmaları kadim inançla uyum içindedir. Ayrıca 72 yaşında Tanrı'nın ilhamı ile nesillere bilgi aktarımında bulunan kişiye "peygamberlik" sıfatının yakıştırılması kelimenin anlamı ile de çelişmemektedir.

Türkmenistan'da 6 yaşına kadar olan çocuğun Kuday sayılması inancı da yaşamaktadır. Türkmenistanlı Sayarı Roziva "Yeni doğan çocuk belli yaşa kadar peygamberdir. Çünkü günahsızdır. Küçük bebek gördüğünde iki elini sanki onun yüzünden bir şey almışçasına onun yüzüne sürüp kendi yüzüne sürüyorsun. Bunu 3 kere tekrarlıyorsun. Çocuk günahsızdır onun

temizliğiyle yüzünü temizliyorsun." derken İslam'la değişen bazı uygulamalara karşı da bir bocalama içinde olduğunu şu sözleri ile ifade etmektedir:

"Şimdi hacıya gidenlere de böyle yapıyorlar. Ama o kişi, hacıya gitsen, gitsin. O kendi için gitti. Sen neden ona öyle yapıyorsun? Ben anlamıyorum," Bu sözlerde öbür dünya için yani cennete gitmek için yaşamaya kültürel olarak yabancı olan bir milletin kafa karışıklığı göze çarpmaktadır. Hac ne kadar müteber kabul edilse de kişiyi cennete taşıma amacını içerdiğinden ve kişiyi cennete taşıyan bir araç olduğundan Türk'e ulvî bir eylemden çok bireysel, işlevsel, yararcı ve pratik bir eylem hissi vermektedir.

AY ve AY DÖNGÜLERİ

Türkler, gündüzleri Güneş'i, geceleri ise Ay'ı selamlarlar. Türk mitolojisinde diğer mitolojilerin aksine Ay, erkektir. Türkmenistan'lı Sayarı Roziva'nın '*erkek, her karanlığın üstesinden gelmeli. O, Ay'dır. Alışkındır o karanlığa*' şeklindeki sözleri bu inancın hâlâ belleklerden silinmediğini gösterir. Ay da Güneş gibi, Bay Ülgen'den meydana gelmiştir.

Ay oldukça önemli bir motif olarak göze çarpmaktadır. Alan çalışmam esnasında Kazak ve Kırgız mezarlarının üzerinde ve bazı evlerin çatılarında hilâl şeklinde ay motiflerine rastladım. Bu görüntü, camilerin tepesindeki hilal de bu geleniğin bir devamı mıdır sorusunu aklıma getirdi.

Ögel'in verdiği bilgilere göre Orta Asya'daki efsaneler, Ay'da sıırıkla su taşıyan iki kovalı bir kızın yürüdüğüünden söz açarlar. Orta Asya'dan Avrupa'ya, Sibiry'a'dan Bering Boğazı'na ve hatta Amerika kıtasının kuzeyindeki Alaska yerlilerine kadar, bu inanın yayılmış olması şaşırtıcıdır. Ziya Gökalp, bu efsaneyi şu şekilde nakletmektedir:

"Bir kış günü, öksüz bir kız su almağa gidiyordu. Vücûdu yarı çıplaktı. Çıplak ayakları kardan şişmişti. Karnı açtı. Kulakları soğuktan donmuştu. Gözleri yaşlı idi. Elinde demir bir bakraç vardı. Çeşmeye gidiyordu. Birdenbire bir kasırğa koptu. Ay, yukarıdaki köşkünden bu kıza bakıyordu. Dedi ki 'Mutlaka üvey anası bu kıza zulmediyor'. Kıza acıdı. Kız o sırada bir çalının içinde yürüyordu. Ay, çalıya emretti. 'Kızı al, gel!' dedi. Derhal çalı, bir at oldu, bir yandan gök alçaldı, bir yandan çalı yükseldi. Kız bakracı ile beraber göğe geldi. Şimdi Ay'ın halden hale geçmesi hep öksüz kızın geçirdiği serencâmlara tâbidir. İlk gece Ay gümüş bir yay gibidir. Kız büyüdükçe Ay da büyür. Fakat kız bazen otağa girer, halı dokumağa başlar. O zaman Ay sevgilisini göremediğinden hasretle yüzü hilâl'e döner. Bazen kızın keyfi coşarak bakracı ile beraber göle koşar. O zaman Ay'ın yüzü bedirlenir."⁹⁷

Bu hikâye nazım şekliyle şöyledir:

Annesiz bir kız varmış, sırikla su taşırmış,
Üvey anne yüzünden, kız sabrını taşırmış.
Kadın alayla dermiş, kız biraz geç kalınca:
"Büyük insan olursun, Ay seni alınca!"
Annesiz bir kız varmış, su taşırmış sırikla,

Geceleri ağlarmış, soğuktan hıçkırıkla:
"Ey güzel Ay, ey kutsal, ne olursun beni al!
"Buraya gel suya dal, eş yap beni göğe sal!"
Dermiş, kız haykırırmış, hep Ay'a yalvarırmış,
İmdada çağırırmış, sesi göğe varırmış.
Çok soğuk bir geceymiş kız yine suya gitmiş,
Ay da gece gökteymiş, kız için yere inmiş.

Ay hemen kızı almış, ta evine götürmüş,
Ay her dolun oldukça bu kız Ay da görünmüş.⁹⁸

97 (Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971)

98 (Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971)

Diğer mitolojilerin aksine Ay'ın erkek, Güneş'in de dişi sayıldığı Türk algısına bir örnek hikâyeyi de Arif Acaloğlu aktarır: "Güneş, kızdır; Ay, erkek. Ay, Güneş'e aşiktir ve peşinden koşar. Güneş, Ay'a peşimden koşma der ve bir çamur alır Ay'ın yüzüne atar. Ay'ın yüzündeki lekeler ondandır. Güneş, Ay'ın kendisini takip ettiğini babasına söyler ve babası Ay'a 'Sakin bir daha beni Ay'ın yanında görmeyeyim'der. O yüzden Güneş gelse, Ay gider; Güneş, gitse Ay gelir.'"99

Akay Kine şöyle der: "Kün, süyüş, sevgi kelimeleri... bunlar sıcaklık ve aydınlık verir; bu yüzden kadınla ilgilidir. Karanlıktaki Ay da baba olarak algılanır; baba koruyucu özellik taşır, babalar ağır işleri yapar. Düşmanlar ile de babalar uğraşır. Karanlıkta zor işler yapılır."

Yeni Ay

Türk Hakanı ve tüm halk Yeni Ay'ı selamlar. Bir işe başlanacağı zaman, Yeni Ay zamanı tercih edilir. Türkler Yeni Ay'ı görünce dilek tutarlar. Günümüzde de hâlâ gözlemlenen, Yeni Ay'ı görünce dilek tutma âdeti Yeni Ay'ın, yeni başlangıçları getirdiği ile ilgili eski inançtan kaynaklanmaktadır. Bugün Türkiye'de Yeni Ay zamanı, zengin olmak için altına bakmak, mutlu olmak için ise sevilen kişiye bakmak gibi âdetler bu eski inancın devam eden etkileridir. Batı olsun, Arap olsun, çağdaş ve klasik astroloji de Yeni Ay'ın, bir sonraki Yeni Ay'a kadar büyüyüp gelişip sonlanacak olan bir olayın tohumlarını attığını iddia eder. Türkler de Yeni Ay'ı, yeni bir döngünün başlangıcı kabul ettikleri gibi, bu telakkiyi hayatlarına aksettirmişlerdir.

Plan Carpin'in belirttiğine göre "Birinin ölümünde hazır bulunan kişiler, Yeni Ay'dan önce evlerine girmezler." Yeni Ay'la

99 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

ilgili bu sınırlamayı Roux, benzer bir şekilde şöyle açıklamıştır: "Ay dönemi küçük bir evrendir, doğumla başlar, olgunluğa erişir ve ölümle sonuçlanır. Yeniyay, düşüşün ve yok oluşun tehlikelerini gideren bir başlangıçtır."¹⁰⁰

Akay, Yeni Ay'ı gören bir Türk'ün nasıl dua ettiğini şöyle anlatır: "Erte çıkan Ay Atam (Erken çıkan Ay Atam); tünde bizge çarık vergen (Gecede bize ışık ver), yolda bolsaq bizge col vergen (yolda olsak bize yol ver); bizgi cılıtgan (bizi ısıt); aldı yolustu açgan (önümüzdeki yolumuzu aç); Gök Tengri'den alkış vergen (Gök Tanrı'dan bize alkış ver, bizi yücelt); Ay Ata'mız ezen, amır duran Altayım alkış verir Altay'ıma amır ver. (Esenlik, huzur veren Altay'ım alkış verir, sen Altay'ıma huzur ver). Baş bolsun. (Baş bolsun, hürmet gösteriyorum anlamına gelir) diyerek Ay'a karşı başını hafifçe eğersin."

Türkmenistan'lı Sayarı Roziva da benzer bilgileri vermektedir: "Bizde insanlar dışarı çıkıp Ay'la konuşurlar. Ay ile dertleşenler vardır. Dolunay'da da Yeni Ay'da da dua edilir. Ay yeni iken 1 veya 2 günlük Ay'ı ne zaman görsen o anda yere çömersin. Yeni Ay çıkınca mutlaka iki dizine çöküp Ay'a bakıp dua edersin. Dik ayakta durmazsın. (çömmek, çökmek, çömelmek Türklerle özgü bir duruş, oturuş şeklidir. Bir yaşlı ile konuşurken de bu şekilde durulabilir. Karşındakine saygı gösterdiğinin, onu yüksek gördüğünün bir ifadesidir). Hemen çöküp, dua edersin. Örneğin; 'Ay dolduğa kadar, aydınlık olsun; Yurt, memleket, yeryüzü dinç olsun; Herkesin üstüne gölge ol; oddan, sudan kendin koru; hastalığım Ay dolana kadar iyi olsun, işim rast gitsin; dilim uzun, yüzüm kızıl olsun; işim ileri, saçığım çörekli, canımız sağ olsun; acı gün gösterme, iyi günler olsun'" şeklinde Yeni Ay'a yapılan duaya bir örnek vermiştir.

100 (Jean Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1999)

Hilal

Türklerin Ay'ın durumunu gözlemlediğini ve Ay ile beraber hareket ettiklerini özellikle askeri hareketlerin Ay tarafından yönlendirildiği belgelerle sabittir. Türklerle göre, geliştirecek şeyler için Ay'ın büyüdüğü zamanlar daha uygundu ve Ay'ın küçülmesi girişimleri zora sokardı. "*Kam'a dahi dolunaya kadar gidilir, daha sonra gidilmezdi.*"¹⁰¹

Bu bilgiyi, klasik olsun, modern olsun, Batı olsun, Arap olsun, tüm astroloji anlayışları doğrulamaktadır. Ay büyürken, enerji büyümektedir. Bu sebeple, girişimleri daha olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın Ay küçülürken enerji de kapanmakta ve enerji sonlanırken bir girişimde bulunmaya çabalamak olumsuz sonuç vermektedir.

Türk atasözlerinden "*Ayın Başından Korkma Beşinden Kork*" veya "*Ay Yeni Yar Yeni*"¹⁰² sözleri de bu inancı doğrulamaktadır. Ay'ın başında henüz gelişecek olay ortaya çıkmadığı için, bu olay Hilal'le ortaya çıkacağı için Ay'ın başından korkma denilmiştir. Yeni Ay, her zaman yeni bir döngünün başlangıcı olacağından, "*Ay Yeni Yar Yeni*" sözü kullanılmıştır.

Dolunay

Türk Hakanı ve ulus dolunayı selamlar. Zaten her Tanrı, erken kalkıp od yakar ve mutlaka her gün gündüz Güneş'i, akşam da Ay'ı selamlar. Ancak, o gün hava kapalıysa Güneş ve Ay görünmüyorsa selamlanamaz.

Çin kaynaklarına göre, Hunlar, savaşta Ay büyüdükten sonra geri çekilirlerdi. Göktürkler, savaşa Ay'ın on beşinde,

¹⁰¹ (Yaşar Kalafat, *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004*)

¹⁰² (Mesut Azmanoğlu, *Türk Dünyası Atasözleri*, Turan Kültür Vakfı Basımevi, İstanbul, 1999)

dolunayda çıkarlardı. Tunguzların da savaşta kazanmak için dolunayı beklediklerinden söz edilir. "Evlilik için de dolunay zamanı tercih edilirdi."¹⁰³

Türkmenistanlı Sayarı Roziva da bu konuda şunları der: "Dolunay'da düğün yapsan evlenen çiftin ikisi de bahtlı olur. Ay küçülürken düğün yapsan kişiler mutsuz olur. Düğünlerde düğünkü kameraya alan bilgili kişiler, Ay'ı da kameraya düşürür. Ay, eş ona kızgın olduğu için küçülür, yarı olur. Hele küçülen Ay, yarı olduğunda eşi ona kızdığı için o, bu durumdadır. Bu yüzden Ay gökte yarı iken, asla yerde düğün yapılmaz. Dolunayda, kişi dolunaya yittiğine şükreder. Dolunayın ışığı için şükran sunulur."

Akay Kine Ay ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "Biz Ay'ın durumuna göre yaşıyoruz. Bizde haftalar yok, Ay'ın durumu vardır. Ay 28,5 gün olarak hesaplanır. Hem eski, hem de yeni Ay'da, 7 günlük 3 dalga vardır. Ayda 7 günlük dönemler vardır, yani doğarken 7, büyürken 7, inerken de 7 gün vardır. 3 tane 7 gün 21 günü oluşturur. Eskiden takvim Ay'a göre ayarlanırdı. Gregorian takvimi Güneş'e göre oldu. Şimdi Ay'a bakmadan haftalar dönüyor. Gregorian takvimi düz, cetvel gibi bir takvimdir, burada Ay ve Güneş döngüleri hesaba katılmaz. Fakat 7 sayısı doğal takvimde önemlidir. Ay, gece ile ilgilidir ve Ay dönemlerinde hep 7 sayısı çalışır ve 3 kere 7, eşit 21 olur. Oyun kartlarının sayısı da 21'dir.

Dolunay'da Ay, tam yuvarlak durumdadır. Ay'ın en kuvvetli olduğu zaman Dolunay'dır. Türklerde Dolunay 3 gündür, yani Dolunay'ın üç evresi vardır ve üç gün sürmektedir. Ayın 13, 14 ve 15. günlerini kapsar. İlk gün ak (ak tolun), ikinci gün sarı (sarı tolun), üçüncü gün kızıl dolunay (kızıl tolun) adını alır. Ak tolun (13. gün) yeni başlangıç için çok uygundur, çünkü en büyüğe gidiş vardır. 14. gün (sarı tolun) en güçlü gündür. Bu günde en güçlü ritüeller yapılır. Bu dönemde Ay, yıldız, gök ile etrafımızı çevreleyen dünya ile konuşabilme imkanımız vardır. Kızıl dolunda (15. gün) küçülmeye doğru meyil başlamıştır. Kı-

103 (Yaşar Kalafat, Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004)

ak tolun aşağıya inışı gösterdiği için o dönemde de bazı işler yapılmaz. Bu dönem insanların daha az güç harcayarak çalışmaya başladıkları bir dönemdir. "Ak Tolun", "Sarı Tolun", "Kızıl Tolun" diye adlandırılan bu üç evrede, Ay'la çok iyi konuşulur, iletişim kurulur. Bu üç gün esnasında, sen ateş yaktın mı Ay sana neler olacağını anlatır. Hatta Yerüstünde, Rusya'da, Çin'de, Türkiye'de bile neler olacağını anlatır. (Bu bilgiden anlaşılacağı üzere Türklerde dünya astrolojisi de vardır). Örneğin, Kadim atalarımız, Dünya'da 12.000 yılda bir felaket yaşama ihtimalini söylemişlerdir. Nostradamus gibi öngörenler aracılığı ile böyle bir şeyin ihtimalinden söz edip bu bilgileri bize kadar ulaştırmışlardır. Çünkü bizim atalarımız kendilerinden sonra gelecek nesillerden de sorumluydu, bizden de sorumluydu. Bu nedenle onlar bizi uyarmak zorundaydılar.

Yukarıda dediğimiz gibi üç günlük Dolunay esnasında, Ay'la görüşmek en iyi sonuçları verir. Kam, Ay, Gün ve Yer'le en çok o gün görüşür. Dolunay, ak tolun, sarı dolun, kızıl dolun şeklinde üçe ayrılır. Doğaüstünde hâkimiyet çalışması ak ve sarı dolunda yapılır. Dolunay'ın üçüncü günü olan küçülmeye yöneldiği kırmızı dolunayda doğa üzerinde hâkimiyet kurma çalışması yapılmaz. Kırmızı dolunayda doğa kontrolünü yapmamak gerekir. Bu dönemde üstün güçler kullanılamaz. Bu dönem daha durgun ve dingin geçirilmelidir. Çünkü enerji olarak inişe geçilmiştir. Eğer kırmızı dolunayda doğa kontrolüne devam edilirse hastalık gibi arazlar gelir, çünkü kırmızıda güçte iniş vardır. Hristiyanlar bu dönemde doğayı kontrol etmekte başarısız olunca bu günlere şeytan günü demişlerdir; bu dönemde çok fazla doğaüstü güçler olur; onları idare edemeyince, adına şeytan günü derler. Batı, anlamadığı ve anlatamadığı, açıklayamadığı her şeye şeytan işi der.

Küçülen Ay'da yani Dolunay'dan sonra 21. güne kadar olan süreçte enerji inişe geçtiği için daha az güç kullanılması gerekir.

Ay'ın arazi, Ay'ın en son duruşudur, Ay'ın gitme durumudur, kapanmasıdır. Ay, iyice küçüldüğünde Yeni Ay çıkmadan önce 1 gün görünmez (1. Ay Dalgası), 2 gün görünmez (2. Ay Dalgası), 3. gün

(3. Ay Dalgası) Yeni Ay görünür olur. Yeni Ay'ın doğmasıyla yani 1. Ay dalgası ile hayat başlar. Ay tam yok olunca hiçbir şey yapmamak lazımdır yavaş yavaş dinlenerek bu dönemden çıkılmalıdır. Ay'ın hiç görünmediği zamanlar (Ay boşlukta) insanın güçsüz dönemidir, dinlenme dönemidir; buna çok dikkat etmelidir.

Yeni Ay: 1. Dalga Ay'ın kaybolmaya başlama dönemidir. 2. Dalga, kaybolma dönemi 3. Dalga Yeni Ay dönemidir. Yeni Ay'daki şükran ve dua çok önemlidir. Üçüncü dalgada yani Yeni Ay doğmaya başlayınca, dua ve şükran başlanır, toprağa ve aileye dua etmeye başlarsın.

Eski Ay: Biz Ay'ın son 7 gününü tatil ediyoruz. Bu yedi günde Ay güçleniyor. Bu günde herhangi bir başlangıç yapmamak gerek. Kişilerin dingin olması gerek, Ay gitmektedir ve onun güç verme yeteneği de yok olmaktadır. Bu dönemde insanın vücudu da yorulmuş ve güçsüz kalmış olur ve dinlenmesi gerekir. Ay'ın 7 günlük son dördün zamanında asla yeni bir başlangıç yapılmaz. Bu dönemlerde de oruç tutulmuştur. Bu dönemde eşler arasında ilişki kurulmaz. Çünkü bu dönemde toprak ve suyun hâkimiyeti çok güçlüdür."

VENÜS

Akay Kine'den Venüs gezegeni hakkında kısaca bilgi vermesini istediğimde şunları anlatmıştır: "Venüs, Kamlara yardımcı bir yıldızdır. Venüs, karanlığı açan ve kapatandır. Venüs, Ay'ın olmadığı zamanlar Ay'ın yardımcısıdır, Ay yokken bu yıldız göre yol bulunur. 4 zamandan korunmak gerekir. Güneş doğmadan Venüs yıldızı çıktığı zamandan; ya da Güneş doğup Venüs çıkmadığı zamandan korunmalıdır. Bunların dışında, at yiyeceğini yerken korunmak için, bir ses çıkarır; o sesi çıkarmadığında, köpeklerin ulmalarının dindiği zamanlardan kaçınmak lazımdır. Bu dönemlerde kadın olsun erkek olsun hep kapalı başla gezmek, su taşımamak, süt vermemek, odun taşımamak gerekir. Bunlar at karaçıkası, köpek karaçıkası zamanıdır; yani onların sessizliğe gömüldüğü zamanlardır. At akşam, köpek de sabaha karşı tamamen susar."

SAÇ

Türk tipi dendiğinde ilk akla gelen unsurlardan biri de uzun saçlardır. Örneğin, Manas'ın sıfatı 'kök-jal'dır. Jal, yele, at yelesini; kök de boz rengi ifade eder. Bu sıfat, 'boz yelesi' anlamındadır. Akay'ın ifadesiyle; "erkeklerdeki alt tarafı kıyınmış tepeden uzatılıp örülmüş "geceke" diye adlandırılan saç, Kuday'ın, Tengri'nin kütüdür."

Mehmet Eröz de bu konuda şunları anlatır: "Türkmenlerin rüzgâr gibi atları üstünde, bambaşka kıyafetleri ve "kadınlarınkine benzer uzun saçları", mızrakları ve yaylarıyla görünüşleri, Ortadoğu'nun çehresini değiştirmişti. "Bu asırda Türklerde ileri gelenlerin başlarının yalnız ön kısmını tıraş ettirip, asalet alâmeti olarak arkada, saçları üç örgü halinde bırakmaları âdeti (vardı). Krallar ve hükümdarlar ise hiç saç kestirmezlerdi. (Henüz Hristiyan olmamış ve Slavlaşmamış olan Bulgar'ların) kralı 'Kurum Han'ın Madara'daki kaya kabartmasında böyledir. Diğer taraftan Cenubî Rusya bozkırlarında bulunan Türk kavimlerine ait taş heykellerin ekserisinde, başın arka tarafından aşağı doğru sarkmış üç saç örgüsü bariz surette gösterilmiştir."¹⁰⁴

Türklerde uzun saç, "ruhsal gücün" sembolüdür. 630'lar da Çin'den Hindistan'a gitmekte olan Hi-uan-Tsang'ın Kırgızistan'da karşılaştığı Batı Türkleri'ni "...Hanları saçlarını rüzgârda dalgalanmaya bırakmıştı... Etrafında saçları örülü 200'e yakın askeri vardı," diye tanımlamıştı.¹⁰⁵

Müslümanlaştıkça, Türk ulusuna ve kültürüne ait olan, onu tüm diğer uluslardan ayıran, ayırt edici semboller Türk'ün görünüş ve özünden yavaş yavaş silinmeye başlamıştır. Bu da doğaldır çünkü İslam, milli bir din değildir.

Ögel şöyle der: "Bilindiği üzere, Müslümanlığın en önemli işareti sakal bırakmak idi. Orta Asyalılar, saçları kestirmeyi de

104 (Mehmet Eröz, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 123)

105 (Candan Ergun, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

buna ilâve etmişlerdi. Halbuki eski Türklerin en önemli adetlerinden biri de, 'Bıyık ve uzun saç' bırakmak üzerine dayanıyordu. Sakalı tıraş etmek, yaygın bir adetti. Kırgız efsanelerinde ise, Nogay-Han'ı Yoloy-Han'ın söz açılırken, bıyıklarının göğe değdiği söyleniyordu."¹⁰⁶

"Kalmuk reisinin oğlu Alman-Bet, kendisinden Müslümanlık hakkında bilgiler istiyordu. Kökçö de, Alman-Bet'e dönüp, Müslümanlığın şartlarını şöyle anlatıverir: 'Bıyığını tıraş et, sakalını koyuver,' 'Saçların olmaz böyle, kâkülünü kırkiver!' 'Başındaki şapkanın, düğmesini kesiver,' 'Her cumadan cumaya, mescidlere geliver!'"¹⁰⁷ Böylece Müslümanlığı kabul ettikçe; bıyık ve uzun saçları, ucunda düğme olan takkeleri ve insan yapımı ibadet hanelerde değil de görkemli doğada Tanrı'ya seslenişleri ile ünlü olan Türkler, bu özelliklerinden bir bir kopmuşlardır.

Müslümanlaşan Türkler nasıl saçlarını terk etmek zorunda kaldırsa, Şamanist Kızılderililer de aynı şekilde bu duruma maruz kalmışlardır. "Carlisle Okulunda ilk kızgınlığımız saçımızın kısa kesilmesi yüzündendi. Lakota erkeklerinin saçlarını uzatmaları bir adetti hatta kabilenin yaşlılarının saçları halen uzundur. Bu kuralı ilk duyduklarında büyük çocukların bazıları direnmeyi düşündüler. Ancak bunun faydasız olacağını görerek boyun eğdiler. Ama kırpıldıktan sonra günlerce kendimizi garip ve rahatsız hissettik. Eğer öne sürülen neden yani çocukların bitlerinin temizlenmesi doğruysa neden erkekler gibi kızlar da aynı işlemden geçirilmliyordu. Aslında değiştiriliyorduk ve kısa saçın bir kibarlık göstergesi olduğunu düşünen beyaz adam bu damgayı bize de vuruyordu. Oysa kendi halen yüzünü kıllarla kaplı tutma âdetini sürdürüyordu."¹⁰⁸

106 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 274)

107 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 305)

108 (McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, Imge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 136)

Akay Kine, oğlum Erden'in 1 yaşında yapılan saç kesme ritüelini gerçekleştirmiş ve bu konuda açıklamalar yapmıştır. En önemli Türklük motiflerinden olan saç'ı, Akay Kine'nin uygulamaları ve sözleri ışığında "1 yaş saç kesme ritüeli" ile anlatmaya çalışacağım:

"Çocuğu bir sandalyeye babası koyar. Sandalye, doğuya bakar. Önce çocuğun dayısı, 'Alkışlı bolsun' diyerek çocuğun ana tarafından yani sağ tarafından bir tutam saç keser. Sonra sol tarafından bir tutam kesilir. Sonra da tepesinden bir tutam saç kesilir. Kesilen saç, ak, temiz ve yeni bir beze konur. Sonra 'Ce (evet) Erden' der dayısı 'aldı yolun (önünde yolun) açık bolsun. (Arkanda) Giyininde yolun güçlü bolsun Sağ yanında dayıların dursun, sol yanında ataların dursun, Gök Tengri'nin altında cür (yürü, yaşa) Gök Tengri'den alkışlı bol (Gök Tengri'nin yücelttiği ol) ce carayt (evet tamam mı) Batır bol (kahraman ol) bilgili ol' deyip üç kere omuzlarından ayaklarına doğru çocuğu sıvazlar. En son başını sıvazlar ve iyi temennilerde bulunur. Dayı, 'Altay'ı unutma, Türklere faydalı ol' der. Kesilen saç beze konularak dayıya teslim edilir.

Çocuk, 12 yaşına geldiğinde dayısına gelir ve dayısının sakladığı saçını alır ve dayısı da ona bir tay hediye eder. Eğer çocuk kız ise bir koyun da hediye edilebilir. Saçı kesip alan dayı, sandalyede oturtulan çocuğa bir yetişkinmişçesine direkt hitap eder ve 'Erden, ben bu saçı aldım. Bu saç bende Altay'da durur. Oraya 12 yaşında gelersen bu saçını benden alırsın.' der.

Çocuğun saçını bir yaşına gelene kadar asla kesilmez. Çünkü o saç, anne karnından gelen bir şey olduğu için onun koruyucusu sayılır. Ana saçları 1. yaşta kesilir. 1 yaşına geldiğinde çocuk artık bu toplumun bir bireyi sayılır ve o yüzden yeni saçların çıkması gerekir. Bu nedenle o, artık yardım olmadan da yürümek zorundadır. Artık anne sütünden de ayrılması gerekir. Tüm bu sebeplerden ötürü onun saçının yenilenmesi gerekir. Kız olsun erkek olsun çocuğun bütün saçları kesilir ve sadece tepesinde en önde bir tutam bırakılır. Buna cürmeş denir. Sonra kız çocuk tüm saçını uzatır ama 6 yaşına kadar erkek olsun kız olsun

tüm çocuklar tepesinde önündeki bir tutam saçla gezer. Sonra eğer erkekse o saç, bağlanacak şekilde uzatılır. Diğer yerler yine kazılı kalır. Yani er kişi saçlarını keser fakat tepesinden bir miktar saç uzatıp örür.

Kadın kişi evliyse saçını ortadan ikiye ayırır. İki yandan örür. Evli değilse 1-3-5-7-9-999 a kadar tek sayılarla örebilir. Kız çocuk evlenince bir anne olacaktır. Evlenince anne olunca çocuğu emzireceği zaman Tanrı tarafından bu kutsal enerji saçlarından memelerine iner; iki taraftan ördüğü uzun saçları ona süt vermesi için memelerine Tanrı'dan aldığı enerjiyi verir. Zaten saç Tanrı'nın gücünü iletir. Gök'ün çocuğu Gök'e kendi saç örgüsü ile bağlanır. Evlenen kadına Gök'ün şükranı bu iki saç örgüsünden iner. O kadın olduktan sonra kendi sütü ile Gök'ün oğullarına ve kızlarına güç verecektir.

Evlenirken kızı, kız evinden erkek tarafına saçını örmek için getirirler. Orada 'küjü' denilen bir perde vardır. O perdeyi kadının bir dayısı açmak zorunda ve açınca dayı şükran verir yani gülbang söyler. Perdeyi açar, saç örüldükten sonra kızın dayısı duvağı açar ve dua eder. Yani erkek evinde kızın duvağını da dayısı açar. Bunu yapan dayının ismi ağza alınmaz. Burada isim tabusu söz konusudur. Kadın evlenirken anne tarafından olan bir erkek veya anne tarafından olan yengelerden biri (dayının karısı) kızın saçını iki taraftan örür. Anne tarafının erkekleri olan akrabalar çok önemlidir.

Saç, Gök'ün sembolüdür. Gökten verilen bir şeyden bizim vazgeçmemiz mümkün değildir. Çünkü bu, Gök'e saygıdır, bağlılıktır. Saç, anten gibi fiziki olarak bir bağlantı rolü oynar; Gök yani Tanrı ile bir bağlantı sağlar. Türk'ün asimile olduğunun görsel olarak ilk belirtisi kesilen saçıdır. Saçını kesen Gök Tanrı'nın oğlu veya kızı olmaktan çıkar. Uzun saç, kişiye her zaman Gök Tanrı'nın oğlu veya kızı olduğunu hatırlatır. Bu nedenle Türk için başka kanun yapmaya gerek yoktur; onun saçı zaten ona gereken disiplini verir.

Bir kızın saçını dağıtması veya kesmesi onunla ilgili olumsuz düşüncelere yol açar. Saçın dağınık olması kişinin hayatının da dağınık olduğunu gösterir. (Örneğin eşi ölen yas tutan kadın yas döne-

ni boyunca saçları dağınık gezer. Bu, hayatının da dağıldığı anlamındadır) Eğer saçların dağınıkça, senin hayatın düzensiz olur; saçın örülmüşse, hayatın da düzenlidir ve gök her zaman seninle hırlıktır. Bu örülmüş saçın özel bir anlamı da vardır. İnsan yaşarken saç içeriye doğru örülür; kişi ölünce tam tersi yönde dışa doğru örülür. Biz Türklerde bu adet korunmuştur. Toplum içindeki göreve göre saç farklı farklı da örülebilir. Örneğin, saçı üçe de bölüp örebilirsin. Nasıl ve kaç tane örülürse örülsün saçın sıkı örülmesi gerekir.

Günümüzde bazı kadınlar, saçları kesik ve dağınık; erkekler de saçları tamamen kesilmiş geziyorlar. İnsan bu şekilde öz disiplinini yitirmiş, toplumda zorlanıyor. Ait olduğu yerle bağlantısını koparıyor. Yavaş yavaş utanma duygusunu yitiriyor, yüzü kızarmaz oluyor. Kısa saç, kadınlığa verilmiş misyonu kadına unutturur. Kadın, erkekleşmeye doğru gider. Kadınların erkekleşmesi felakete yaklaşıldığının göstergesidir.

Erkek hâkim bir düzende dâhi eğer o doğal ve doğru bir sistemse, eylem ve kurumların temelini yüzde yetmiş kadın üzerine kurulmuştur. Çünkü kadın, ocağın, ailenin koruyucusudur, ocağın sahibidir. Ailelerin nasıl olduğuna bakılarak ulusun, devletin ve dünyanın nasıl olduğu anlaşılabilir. Düşünün! Soyun geleceği, kadına bağlıdır. Doğal olarak eylem ve kurumların temelinde, yüzde yetmiş kadın yüzde otuz erkek faktörü hâkimdir. Tanrı bu dengesizliği eşitlemek için kadınlara, erkeği teşvik etme, öncüleme görevi vermiştir. Böylece denge sağlanacaktır. Toplumun özü, içyapısı kadının muhafazasında; dış yapısı ise erkeğin muhafazasındadır. Erkeğin, erkek olarak bulunduğu yerde olması için yine kadına görev düşmektedir. Erkeğin, erkek olarak oturması yine kadının yapması gereken bir şeydir. Erkek dünyanın hâkimi olsa da onu o yere kadın koyar. Kadınlar erkekleşerek zaten bir dengesizlik üzerine kurulmuş dengeyi bozmamalıdır. Erkeğin zaten de olan yerini kadın işgal etmemeli. Yüzde yetmiş tutan güç, daha kuvvetlenerek yüzde otuzu da ele geçirmeye çalışırsa, toplumda, erkek fonksiyonu ve niteliği iyice görülmez olur.

Kadın çağının gelmesi, kadın tarafından erkek niteliklerinin de teklenmemesi kadınlaşmaya sebep olur. Kadınlaşma ile kadına benzer erkekler oluşur. Kadınlaşma çoğaldıkça zaten az alanı kapsayan erkekler güç iyice güç yitirir ve erkeklerde homoseksüellik ve kadınlarda lezbiyenlik eğilimleri ortaya çıkar. Aslında kadınların üstünde dünyanın sonunun gelmemesi sorumluluğu vardır. Dünyanın sonunun gelme dönemi, bu belanın kısa olması kadınlara bağlıdır. Kadınlara aileyi ocağı, soyu ve geleneği koruma görevi verilmiştir. Onlar kendilerinin düşen sorumluluğun görevin ne olduğunu anlamak zorundadır. Kadının zaten fazla olan rolünü, erkeğin rolünü yok edecek hale getirmemelidirler. Bu bakış açısındaki bir kadının çocuğu da erkeklik görevlerini yerine getiremez olur. Kadın zaten görünür durumdadır. Erkeğin erkek yapmak da kadının işidir."

Akay Kine, yukarıda modern dünyaya ait bir olayı yorumlamaktadır. Ancak bu yorumun arkasında, Türk mitolojisinden elde edebileceğimiz formüller bulunmaktadır. Ulusları, ulus yapan mitolojilerdir. Mitoloji, bir ulusun düşünce biçiminin şablonudur. 20. yy'daki bir Türk, Bumin Kağan'la aynı şablonla olayları değerlendiriyorsa aynı sonuca varacaktır. Mitoloji bu yüzden dünü, bugünü, yarını bağlamaktadır. Akay Kine'nin yukarıdaki yorumu ve "*Kadın zaten görünür durumdadır. Erkeği, erkek yapmak da kadının işidir.*" diyen sözleri Güneş'in dişi, Ay'ın erkek olması mitinin zihinlere yansımış formülüdür. Avrupa'daki mitolojiler dâhil diğer mitolojilerde de Güneş, erkek; Ay ise dişidir. Türk algısına göre sıcaklığı, ışığı, hayat vermesi ve hayatın devamını sağlaması, beslemesi ve büyütmesi gibi birçok özellikleriyle Güneş, kuşkusuz kadındır ve Güneş'in ışığı ile Ay görünür olmakta ve karanlığın şovalyesi konumuna gelmektedir. Mitler, ulusların düşünce kodlarını bize sunar, düşünce ve anlamlar dünyasını aydınlatır.

Saç konusuna geri dönersek Akay Kine şu bilgileri eklemektedir:

"Tanrı, seni gözünden ve başındaki saçından tanır. Başında uzun saç yoksa sen Gök Tanrı'nın oğlu değilsin. Tanrı 'ben seni gözündeki hakışının ateşinden ve başının tepesindeki dört kıldan tanırım der' (dört kıl sözü burada mecazidir, semboliktir). Tanrı, 'Sen, Türk olmasan, yabancı elde olsan, bunlar benim oğullarımdır deyip ben kendi evlatlarımı tepesindeki 4 kıldan tutar, tepeye, yükseğe kaldırırım ve herkese gösteririm' der."

Diğer tüm Türk yurtlarında olduğu gibi Türkmenistan'da da saçla ilgili inanç ve gelenekler yaşamaktadır. Türkmenistan'dan Sayarı Roziva şöyle der: "Kadınlar asla saçını kesmemeli. Saçını kesse kişinin kutu gider, bahtsız olur. Saç, baht, kut verir. Saçın ucundan alırsan, erkeğin saçı da kadının saçı da kesilse o saçlar bir beze konur asmanın yani üzümün aşağısına, toluine gömülür. Bunun nedeni, asmanın çabuk büyümesidir. Bir an evvel kesilen saç yerine gelsin, uzasın diye asmanın köküne gömülür. Saç, dağınık gezilmez. Bir tek yas tutarken saçın dağınık olursun. Normalde erkekler sakal bırakmaz. Yaşlılar bırakır. Genç insanın sakal bırakması çok garip karşılanır. 72 yaşına giren sakal bırakabilir. Biz peygamber yaşına giren sakal bırakır deriz. Sakal, yene ve yanağın altından uzatılır."

Saçın örtülü olması konusunda Akay'a ne düşündüğünü sorduğumda şunları söyledi: "Türklerin yüzü, eli açık olmalı. Türklerde saç görünür gerek, Saçın görünmeli. Tanrı'dan saçını saklamak gerek, saçı, örmek gerek. Bu düzgün yolda yüründüğünün kâinatıdır. Başında eşarp olmalı ama saçı açık görünür olmalı. Saçından kadın, evli mi bekâr mı onu anlarsın. Bekâr olsa kişi onun yanına gelir emiştir. Evli olsa kişi yanaşmaz ona."

Ayrıca Akay'a 'saçını örten kadınlar hakkında ne düşünüyorsun?' diye sorduğumda; "onlar korkuyorlar her şeyden korkuyorlar. Ay'dan, Güneş'ten, insan'dan korkuyorlar. Korku içindeler" demiştir.

Müslüman olan ama Türkmenistan'ın köy yaşantısı içerisinde bilinçdışı bir şekilde Tanrıca gelenekler çerçevesinde hayatını sürdüren, ama bunları Müslümanlık adına yerliye getiren Sayari Roziva'ya aynı soruyu yönelttiğimde ilginç şekilde o da; 'örtünen kadının korku içerisinde olduğunu' düşündüğünü söyledi ve şu açıklamayı yaptı: "Kapanan kadın kapalı her şeyden mahrum hissi veriyor bana. O, kendi çocuğunu açıkça her şeyi söyleyemez çünkü korkuyor. Her şeyden kokuyor. Hakikati söylerse belki çocuk annesinin yolunu seçmez, kapanmak istemez. O yüzden hakikati söyleyemez kapalı insan. Sanki kapalı kadının kulakları da duymuyormuş gibi geliyor bana. Hastaymış gibi geliyor bana. İnsan dünyaya bir kez geliyor. Onda da kendisi bir kafese kapatsan olmaz."

Bu ifadeleri, yeni kabul edilmiş bir inanç ve gelenekler gelen düşünce yapısı arasında bocalayan bir insanın durumunu göstermek açısından değerli bulmaktayım. Yoksa örtünmeyi gerektiren bir inanca mensup olup örtünmeye karşı cephe almak veya örtünmeye olumsuz bir tepki vermeyi tutarlı ve sağlıklı bir tutum olarak görmemekteyim.

ATEŞ

Akay Kine, Ateş hakkında şu bilgilerin altını çizmiştir: "Ateş, dışıdır. Çünkü Güneş ile, ocak ile alakalıdır. Güneş, anadol Ay, atadır. Dünyanın ortası da ateştir; evin ortasında da ateş vardır. Evde kadın hâkimiyeti vardır. İçte ve ortada kadın hâkim olduğu için ateş dışıdır. Ateş; sıcaklık veren, aş veren, koruyucu olan, temizleme gücü olan, güç veren, Gök ile bağlantı kuranıdır.

Ateşe kalaş, süt, taklan, arçın saçısı yapılabilir. Arçın, od enerjisi güç verir. Evin, çadırın ortasında yanan ateşin başında bir odun parçası bulunur. Onun üstüne de mutlaka arçın otu dalı konularak orada bulundurulur.

Ateş, Gök'ün bir hediyesidir. Ateşi, Bay Ülgen getirmiştir. Maden, demir ve ateş gökten; ağaç, dünya merkezinden; toprak, yerden verilmiştir. Ateş, toprak ve su dışı güçtür. Dağlar ise erildir. Dünyanın merkezi erkek ve kadın diye ikiye ayrılır. Enerjinin akış yönüne bakınca sağ taraf dişil, sol ise erildir. Bu düzlüklerin etrafındaki dağlar erildir. Çünkü toprak, ana cinsindendir; ama onun üzerinden yükselen dağlar erkek cinsinden olur. Nehirlerin de başlangıç noktaları dişilidir. Çünkü onlar da Toprak Ana kanalından çıkarlar. Fakat nehirler de erkek ve kadın cins olarak ayrılabilir, çünkü onlar da dünyanın merkezinde olanlardandır. Altay'da sağ tarafta uzanan Kadın Nehri vardır. Bu nehrin solunda kalan nehir ise Erkek Nehri'dir. Kadın Nehri ile Erkek Nehri birleşip Ob Nehri'ni oluşturur. Ob Nehri kadın ve erkeği birleştiren nehrin başlangıcı olur. Yenisey Nehri, (Enesay-Ana Nehri) kadın; İrtiş (Ertiş) Nehri, erkek nehridir. Onlar birbirine bağlanıp hayat veren Kuzey Buz Denizi'ni oluştururlar."

Bu evren düzeni hâlâ Türkiye'de de geçerliliğini korumaktadır. Fırat Nehri'nin adı, erkeklere Dicle Nehri'nin adı ise kızlara verilmektedir. Bunun nedeni, bu nehirlerin konumlarının Türk mitolojisine ve algısına göre eril veya dişil olarak sınıflandırılmış olmasıdır. Sağ taraftan akan nehir dişildir bu yüzden de kızlara bu isim verilebilir; sol yönden akan nehir erildir böylece o nehrin adı erkeklere uygundur.

Bilindiği gibi Türklerde meskenlerde ateşin yakıldığı yere ocak denir. Güneş ananın yerdeki temsilcisi olan ateş, aynı zamanda evin ocağını temsil etmektedir. "Yurdun sahibinin yani o yurda ait ruhların kolektif kutsal güçlerini simgeleyen, ocakta yanan ateştir. Ruh'a verilen değişik isimler arasında olan alev anlamındaki zali, jali isimleri önemlidir. Hatta Ata ruhlarının meydana getirdiği alev (büyük alev) şeklindeki ruh'un kabileyi korumaya devam ettiğine inanılmaktadır."¹⁰⁹

Ocak aile ile özdeşleşir. Ateş, ocak, yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesidir. Evin bereketi, neslin devamı, ocağın sönmemesine bağlıdır. Ateşin yanması, o yurdun yeva ailenin yaşamının, geçmişle bağını koparmadan ata-

109 (Roux Jean Paul, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalıcı Kitabevi, İstanbul, 1999)

ların ruhundan aldığı güç ve koruma ile devam edeceğini gösterir.

Günümüzde Türkiye’de çocuğu olmayan bir kimsenin ölümü üzerine şunlar söylenir: “Kimse onun ocağını tütürmeye devam etmeyecek”, “Ocağı Tütmeyecek”. Ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttan, çadırda devamlı şekilde bulunması demektir. Yani ataların canları, ateş ile sembolize edilmektedir. Ataların canları ateşte tecelli etmektedir, yanan ateşin içinde Türkler, adeta atalarının yüzünü görmektedirler.

Evlilik, adeta şube kurmak gibidir. Asıl ocaktan kül alınır. Evlenen kız, baba ocağından kül alır ve kendi ocağına o külden koyar. Gelin ve güvey düğünün sonunda yeni evlerine girerler ve gelinin eliyle ateş yakılır. İlk defa yakılacak ateşin çakmak taşıyla yakılması gerekir. Gelin ve güvey üç gece ve gündüz bu ateşin yanında bulunurlar. Gelin ve damat ateşe yaklaşır, ocağın önünde diz çöker ve selam verirler. Dua eder ve bir törenle ateşe yayıktan elde edilen taze yağ (bir koyun kuyruğunun üç yağlı parçası) veya içki sunulur. Yapılan duada Od Ana’ya övgüler düzülür ve gelin damat ulus ve yurt için temennilerde bulunulur. Evlilikle birlikte yakılan ateş, yeni değildir. Eskiye ait tüm mirası içinde taşır ve gelinin eliyle evi aydınlatmaya başlar. Akşam yatarken evdeki ocakta yanan ateşin üstü külle örtülür. Sabah evin hanımı tarafından tekrar alevlendirilir. Kadın her sabah ocağın ateşini, bir ateş dalıyla tutuşturduktan sonra, bütün odaları bu dalla tütsüler.

Ateşin her şeyi dönüştürme gücü bulunmaktadır. Ateş en temiz şeydir. O, su gibi kirletilemez. Bu yüzden de en büyük, hatta tek arındırıcı kuvvet olarak kabul edilir. Ateş değdiği her şeye dönüşüm ve arınma getirir; hem fiziksel hem ruhsal arınma sağlar. Ateşin üstünden atlayarak olumsuzluklardan arınacağı inancı, eski-yeni tüm Türkler arasında, tüm bölgelerde, hatta Müslüman Türklerde dahi görülmektedir. Saflığından kuşkulanan her şeyin, kor halindeki iki

Ateş arasından geçirilip ocağın çevresinde döndürülmesi ve üstünden atlatılması gerekir. Ateşin üstünden atlamak, kötülükleri kovup arınmayı sağlamanın yanında ateş, dönüş-
türücü etkisiyle kişide bir değişim meydana getirir, aleviyle onu arındırır, başkalaştırır. Ateşin üstünden geçen insan artık o eski kişi değildir. Ateş her şeyi değiştirir ve dönüştürür. Ateş neye deyse, o artık başka bir şeydir. Ateşin kendi, ateşe değen nesnenin fizikî yapısını, ateşin ruhu ise ruhları yakıp değiştirecektir.

"...ateş ruhu, ateşin alevinde eğik bir konumda oturan ve Ateş-Ana' ya da 'Ateş-Nine' olarak algılanan yaşlı bir kadın olarak tasarımlanır... ateşe su ve çöp dökülmesi, tüy, saç atılması, birdenbire karıştırılması yasaktır... Yaygın inanışa göre ateşi suyla söndürmek, ateşe tükürmek, işemek ya da ateşle oynamak kişiye yıkım getirir."¹¹⁰

Bu dinin büyük inceliklerinden birisi de ataların ruhlarına yemek sunulmasıdır. Bu da ateş aracılığı ile yapılır. Ateş hep göğe bakar, göğe yönelir durumdadır. Yanan bir kibriti aşağı eğdiğiniz zaman kibrit ne kadar eğilse de ateş başını eğmeden dik durur. Onu eğmek mümkün olmaz. Bu özelliği ile de dikkat çekicidir.

Yanan nesnelerin, havaya yükselen dumanla birlikte içine aldığı şeyi göğe götürdüğü hayal edilmiştir. Yemek hazırlayan kişi, her zaman birinci lokmayı kendisi yemeden ateşe atar ve ata ruhlarına sunar. Bu şekilde ata ruhlarının hiç unutulmadığı vurgulanır. Türk, sofrasında atalarıyla birlikte yer ve içer. Her içtiğinden ilk damla, her yediği yemeğin en güzel yerinden ilk lokma hâlâ ateş aracılığı ile atalara sunulur. Sofrada ölü ve diri tüm aile birliktedir. Hatta sofrada Türk, tek kişi olsa da koca bir kalabalıktır. Sofra, ailenin birliğinin ve dayanışmasının göstergesidir. Türk ailesine ve soyuna ait o dayanışma ve birliğe ölüm bir zarar verememiştir.

¹¹⁰ (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.29)

Yiğit yanan kor olsun, kor olmazsa yok olsun 111
“İyi insan yaşlanırsa yanıp duran ateş gibi olur. Kötü insan
yaşlanırsa havası çıkan top gibi olur” 112

ARÇINLA TÜTSÜLENME

Tütsü, başka bitkilerin yanında çoğu kez özünde arındırıcı, efsanevi kökenli bir ağaç olan ardıç ağacının dallarından yapılmaktadır. Ateşe ardıç dalları ve biberiye atılarak etraf tütsülenebilir. Ateş bu şekilde etrafa beklenmedik güzellikte sesler ve kokular saçar.

Akay, arçın ile tütsüleme ritüelini şu şekilde anlatmış ve uygulamıştır:

“Arçından iki dal koparırısın. Doğadan bir şey aldığın zaman mutlaka yerine bir şey koymak, sen de ona bir şey stylamak (hediyeye etmek) zorundasın. Örneğin o dalı kopardığın zaman ekmek, süt gibi bir şey arçın ağacının altına bırakabilir ve öyle alabilirsin. İki arçın dalı koparılır ve kibritle önce biri yakılır. Kişi bir dizinin üstüne çöker ve üç kere arçın onun başının üstünden saat yönünde çevrilir. Sonra kişi ayağa kalkar ve kolunu kaldırıp koltuk altından ayağına kadar önce sağ sonra sol tarafından arçın gezdirilir. Kolları yorulmasın sırtı ağrımasın diye sırtından da bir kere aşağı yukarı gezdirilir. Çıplak ayaklarının altından önce sağ sonra sol ayağın altından geçirilir. Sonra önce tütsü yapan kişi sonra da tütsülenen kişi burnuyla solur dumanı. Duman, 3 kere ağızdan çekilir ve ağızda tutulur. Duman ağıza alınıp yutulmuş gibi yapılır. Sonra da arçın, önce sağ sonra sol elin altından geçirilir.

Bunu, kişi kendine de yapabilir. Kendi kendine yola çıkmadan önce ya da bir işe başlamadan önce yapabilir. Tütsüleme işlemi bittik-

111 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 400)

112 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 240)

ten sonra demir bir ayak getirilir. Demir bir kaba, sönmüş olan arçın konur. Yere düşen arçın yaprakları toplanır. Onlar da demir kaba konur sonra arçın dalları o demir kabın üstünde tekrar yakılır. Kalan yapraklar da yakılır. Yakılmayan yaprağı kalmaz. Yerden toplanan artıkları ve iyice yakılan arçın dalları bir araya koyulur. Sonra gün batımında insan ayağı basmayan bir yere örneğin ağacın köküne bırakılabilir. Bu, kişinin aurasının kırıdır, bu yüzden başkasına bulaşacaktır yere bu kiri bırakmamak gerekir.”

SU

Türk kültüründe suyun önemi malumdur. Su, dişidir ve kutsaldır. Suyun üstüne yemin edilir. Dede Korkut Kitabı'nda 'Su, Hakk'ın yüzünü görmüştür' denir. Çünkü yaratılış su ile başlamaktadır. Altay Türklerinin kozmogonisinde 'İlkin hiçbir şey yokken, yalnız Karahan ile Su vardı' denilmektedir. O kozmogoniye göre bütün âlem sudan yaratılmıştır. Hayat, suda başlamıştır. Su, evrenin ilk maddesidir.

Arif Acaloğlu "Tengir, gök demek; tengiz, su, deniz demek. İkisi de aynı kelimedir yalnızca r-z değişimi vardır. İkisi birdir; aynı sonsuzluktur. İkisi de bir sonsuzluktur. Evren sonsuz bir denizdir. Su, Tanrı katından gelir ve Tanrı'ya gider. O yüzden ölümler salın üstüne konulup nehre veya suya bırakılır. Sibiry'a'da tüm nehirler Kuzey'e aktığı için tüm ölümler, Kuzey'e yani 'Karanlıklar Ülkesi'ne gider"¹¹³ der.

"Orta Asya mitolojisinde ise, her şeyin başlangıcı bu sonsuz denizdi. Toprak ve yer ikinci derecede kalıyor ve ancak bu sonsuz denizi tamamlayan birer unsur oluyorlardı. İran mitolojisinde ise böyle bir okyanus yoktur. İran'da her şeyin başlangıcı gök boşluğu (Ether) idi. Hürmüz, ebedî ve sonsuz aydınlıkta; Ehrimen ise, elle

113 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders notları, 2008)

tutulabilen karanlıkta otururdu. Hürmüz, Ehrimen ve Gök boşluğu, başlangıçtan beri ve ezelî olarak var idiler,"¹¹⁴

"Cengiz yasasına göre suya işeyen adam idam edilirdi."¹¹⁵ Arif Acaloğlu da bu konuda şöyle der: "Su ve su ruhları rahatsız edilmez. Tuva'da pınardan su alırken kara, isli tencere kullanılmaz. Birakın tükürmeyi, küçücük bir suya bile kimse ayağını sokmaz,"¹¹⁶

Suya şükran sunulur onu yücelten dualar edilir, Ay'a ve Güneş'e yapıldığı gibi adeta şiirsel güzel sözler söylenir. Akay Kine şöyle der: "Senin yüzde yetmişin su. Sen suya güzel söz söylese sana iyi olur. Sana güzel söz söylesem; sen de bana güzel söz söylersin. Ben dolaştığım Türk yurtlarında dağa, suya, ağaca 'Ben Akay'ım buraya geldim. Seni sevdim. Ben Altılay'ın çocuğuyum' dedim. İstanbul'a geldiğinde Marmara Denizi'ne, Kızıl Dağ'a bunları söyledim.

Su, deniz, yeraltının gücüdür. Bu yüzden yer-su diye anılmaktadır. Yer-su, Erlik'in; dağlar, Altay'ın iyesinin; Gök, Bay Ülgen'indir. Pınarların iyesi de kadınlardır."

Suyun arındırıcı, temizleyici özelliğini ele aldığımızda Arif Acaloğlu Türklerin "iki yerde yani 1- ata binmeden önce 2- destan okumadan önce boy abdesti aldıklarını" ve bu adetin Budist olan Sarı Uygurlar da dahi devam ettiği bilgisini bize verir. Sarı Uygurlar, 'boy abdesti almadan ata binersek, Ulu Tanrı bize kızar der.'" ¹¹⁷

DAĞ

Orta Asya dağlarının çoğu mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamına gelen sıfatlarla anılırlar. Türkiye'deki Süphan Dağı, Allahuekber Dağı... gibi dağ adları da Orta Asya'daki Tanrı Dağı gibi eski inancın tezahürleridir.

114 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 474)

115 (Gökalp Ziya, Türk Töresi, Kemer Yayınları, İstanbul, 1997, s. 55)

116 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Türk Mitoloji Ders Notları, 2008)

117 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

Ayrıca, incelendiğinde, dağların eski Türk kağanlarının, atalarının adlarını taşıdıkları da sıkça müşahade edilmiştir. Her boyun, her oymağın kendisine mahsus, mukaddes (ıduk) dağı bulunduğu gibi, boylardan kurulan büyük birliklerin de müşterek mukaddes dağları vardır.

Akay Kine dağlar hakkında şu bilgileri verir:

"Dağlar kutsaldır; çünkü bu dağlara Bay Ülgen'in 9 oğlu, yani 9 kardeş inmiştir. Ve orası da Orta Dünya'da benim atalarımın doğduğu yer olan Altay olarak geçer. Biz Altay'da bu nedenle dağlara saygı duyarız. Benim kabilemin dağı Abağan Dağı'dır.

Dağlar Gök'e daha yakın olma yeridir, bu nedenle hiçbir zaman dağ başına mezar yapılmaz, insan gömülmez. Ama son zamanlarda Hristiyan ve Müslümanlar tarafından dağların tepelerine de mezar yapıldığını görüyoruz. Oysa Tanrıcular için dağlar, ayin yapılan kutsal mekânlardır. Kutsal dağların başına insan ayağının basmaması gerekir; çünkü bu davranış hakaret ve saygısızlık anlamı taşır. Dağlardaki kutsal ormanda avlanmak, kötü söz ve kötü davranışta bulunmak yasaktır. Bu kutsal dağların etrafının huzur yeri olması gerekiyor. Yani yaralanmış bir hayvan bile buraya sığınıp, burada huzur bulmalı ve neslini devam ettirebilmelidir. Bazı doğal alanlara girmenin yasak olması âdeti buradan başlamıştır. Şimdi hâlâ Altay'da böyle kutsal dağlar vardır ve biz bu kurallara uyuyoruz. Kutsal olan Altay Dağı'na çıkmıyoruz. Mantıklı olan zaten budur; kutsal olan dağa çıkılmaz.

Türk, bulunduğu yerde bir dağ bulunuyorsa bu dağa hürmet göstermelidir. Örneğin İstanbul'daki Kızıl Tuğ Dağı (Kayış Dağı), boşuna Kızıl Tuğ adını almamıştır. Dağlar canlı varlıktır, biz Gök'e ve toprağa alkış yaparken dağları da çağırıyoruz. Ve onlarla birlikte Gök'e müracaat ediyoruz. Gök'e müracaat etmek için sadece insanlar değil; sular, nehirler, ormanlar ve dağlar da gelmek ve orada olmak zorundalar. Türkler bu Anadolu topraklarına ilk geldiklerinde Gök'e müracaat ederken Güney'deki denize Ak Dolu (Ak Deniz) derken, Kuzey'deki Kara Dolu (Kara Deniz) adıyla seslenmişlerdir. Denizlere verilen isimlerden Anadolu'ya gelen ilk Türklerin Müslüman değil, Tanrıca olduğunu anlamak mümkündür. Eğer Anadolu'ya gelen ilk Türkler Müslüman olsalardı bu denizlere Arapça isimler koyarlardı.

Sümer zengin (bay) dağ demektir. Başı karlı, zengin (bay) dağa Sümer deniliyor. Bizim şapkaların başında da tomurcuğun olması Sümer'i sembolize etmektedir."

Altay'da Üç Sümer diye adlandırılan yerde Sümer diye adlandırılan dağlar vardır. Akay Kine; "Sümerlilerin ataları buradan gitmişlerdir. Burası Sümerlilerin atalarının yaşadığı yerdir. Buradaki mürgüldekiler gömülmemiş yakılmıştır. Burası yerin göbeği sayılmış, Tanrı'ya en yakın yer görülmüş, Tanrı'ya ulaştırmak için yakmışlar. Sümerlilerin dili Altay dilidir. Türk dilidir. Sümer denen kişiler, Üç Sümer'den giden kişilerdir. Bu cüzdutun bulunduğu bölgedeki dağlar 'Sümerler' diye adlandırılır. Biz bu dağlara 'Ak Sümer', 'Alt Sümer', 'Üze Sümer', 'Büyük Sümer' dağı deriz. Sümerliler denen kişiler buradan giden ulustur. Buradan giden halk piramit yapıp biz Sümer Dağlarından gelen halkız demek istemiştir. Onun için onların adı Sümer."

Altay'da "kadın Başı Üç Sümer" diye adlandırılan yer adeta bir hac yeri niteliğindedir. Kadın, Altay'ın en büyük ve en güzel nehridir. Bu nehrin başladığı yere Üç Sümer denir. Üç Sümer de yaratılışın ilk başladığı yerdir. Yaratılışın, Kadın Nehri'nin başladığı noktadan başlaması da çok ilgi çekici bir sembolizmdir.

Altaylıların verdiği bilgilere göre Yer (Altay), gök (Bay Ülgen) ve yeraltının (Erlik) buluşma noktası ve görüşme yeri Altay, Üç Sümer olmuştur. Kişinin yaratılması, kişinin çoğalması Üç Sümer'de başlamıştır. Akay Kine'nin verdiği bilgiye göre "Üç Sümer yerin göbeğidir. Yerin göbeği göbek bağıyla kuşatılmaktadır. Bir kadın hastalansa o ağrısını karında duymaktadır. Bir karından çıkan kardeşler birbirini tanımasa da o bağ ile -göbek bağlantısından- birbirini bulmaktadır. Göbek bağı benzetmesi bu sebeple bu kadar önemlidir."

Dilbilimci Bilge Uzel'in ifadeleriyle "Üç Sümer Türk atalarının kutlu saydıkları bir yerdir. Tanrıculukta, eğer o bölgede yaşı-

yanan her yıl o bölgeyi görmeyi gerek. Ancak tüm Türklere bu bir an olarak verilirmiş. Eğer sen kendini Türk sayıyorsan, yaşamında bir kere oraya gideceksin, orayı göreceksin. Orası tabiatın yeryüzünün en güzel en güçlü gözüktüğü yer. Akarsuların, dağların ortasında bir yer. Burasını Tanrı Türkler için belirlemiş. Buraya gütülmesini, görölmesini istemiş. Üç Sümer'e gelip gidenler bir anla Türklük için çalışacaklarına söz veriyorlar, Türklükten dönmeceklerini açıklıyorlar. Türk atalarına, Türk birliğine, dirliğine bağlılık bildiriyorlar. Ama bu Türkiye'de bilinmiyor. Buralarda da sokaktaki kişiler bilmez bunu. Türklüğe biraz yaklaşmış, Türklüğü öğrenmiş kişiler bu bilgiyi birbirine iletiyor, öğretiyor. Böylece kişiler, Türkler kutlanıyor. Kutlanmak demek, hacılık demek. Burada kutlanan kişi artık Türklüğün güvenilir kişisi olacaktır".

ÜY İYESİ / EV SAHİBİ

Akay Kine'ye birçok kaynakta adı geçen "ev iyesi"nin ne olduğunu sorduğumda şu açıklamaları aldım:

"Evde bulunan, gökten gönderilen iki unsur vardır, Ak Cayık ve Sarı Cayık, Sarı Cayık kadın; Ak Cayık erkektir. Bu ev iyesi, ortalıkta geçen bir ev sahibi falan değildir. Ev sahibi, ataların ruhlarıdır ve onlar evinizde bir yerde durmaktadırlar.

Ak Cayık, evde gök ile bağlantı kurar; Sarı Cayık da ocağın sahibidir. Ak Yayık çocuğa ölen atalarından; Sarı Yayık ise anadan gelir. Sarı yayık, oddur/ateştir. Od, kadını sembolize eder. Ak Yayık, evin törenünün (başköşesinin) sol yanındadır. Tören sağ yanında, sarı yayık bulunur. Kara Yayık ise eşikte bulunur.

Sağ tarafta kadın; sol tarafta erkek ataların bulunduğu evin giriş kapısının iki yanına "karaş" deriz ve o, evin koruyucusudur. Evin kapısının iki yanı olan ve ata ruhlarını sembolize eden, ata ruhlarının isada durduğu düşünülen karaş, evi karanlık ve kötülükten korur. İnsanın omuzlarında (sağ omuzda ana tarafından gelen atalar; sol omuzda erkek tarafından gelen atalar bulunur) ve kapıda bulunan erkek ve kadın tarafından ataları, koruyucu durumdadır.

Kadın gök ile bağlantısını en güzel ateş ile gerçekleştirir. Kadının, evlendiği gün ateş ile mutlaka bir teması olması gerekir. Evlenince ateşle yakınlaşma ritüeli yapılmalıdır. Bu temas ile kadın gök ile bağlantı kurar. Evlendiği zaman bunun mutlaka oluşması gerekir. Ak Cayık ve Sarı Cayık'ın sembolik bir şekli vardır ve onların biçimi bazı ritüel yaparken kullanılan aletlerde de bulunur. İnsana göre de onun şekli değişir."

KARLIK VE SUYLA

Suyla hakkında kaynaklarda çeşitli bilgiler vardır: "Suyla, Ay ve Güneş'in parçalarından yaratıldığına inanılan, 'At Gözleri Kartal' ya da 'İki Dilli Kekeme Han' olarak bilinen, yaşamı değerlendirildiği ve yaşamda gerçekleşecek değişiklikleri haber verdiği kabul edilen göksel ruh. Suyla'ya rakı saçısı yapılıp, Suyla aynı zamanda Yayık ile birlikte kurbanın canını Ülgen'e götüren ruh olarak algılanır. Ayrıca, göksel esrik yolculuğunda şamanı yoldan çevirmek isteyen kötü ruhlara karşı korur."¹¹⁸

Ağaçkakan'ın Suyla'nın ruhunu simgelediği veya O'nun elçisi olduğu hakkında da kaynaklarda bazı bilgiler mevcuttur.

Karlık ile ilgili "Suyla ile birlikte anılan, benzer görevleri üstlendiğine inanılan, belirtisinin duman olduğu kabul edilen, Şamana göksel yolculuğunda eşlik eden, üç göksel ruhtan biri olduğu bilgileri mevcuttur."¹¹⁹

Karlık ve Suyla ile ilgili kaynaklardaki karmaşık bilgilere ışık tutması amacıyla yönelttiğim soruya Akay Kine şu cevabı verdi:

"Karlık, Bay Ülgen'in oğlu, Suyla'nın elçisidir, yardımcısıdır. Karlık, Suyla'nın elçisi olarak Bayülgen'e gider. Suyla'nın Tatarca tünlük, Kazakçası şanıracı ya da ak şanırdır.

118 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.135)

119 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003)

Suyla yani şanırak, evde dumanın çıktığı yerdedir. Evde yanan ateşin dumanı tünlükten geçer ve gök'e gider. Tünlük, yurdun ortasında ateşin üstünde duran, dumanın çıktığı camsız bir deliktir. Onun taşıyıcısı Suyla ve onun elçisi ve yardımcısı da Karlık'tır. Suyla, gök ve ateş arasında bağlantı kuran, hem de aradaki boşluğu yani âlemi taşıyan olarak geçer. Suyla, gelecekten haber de getirir. Suyla bir elçidir. O bir elçi olduğu için ya ateş üzerinden ya da dumanın çıktığı tünlükten sana gelecek ile ilgili bir şeyler söyler. Sen onun sesini duyarsın. Suyla sana göre kimine ses ile kimine görüntü ile kimine his vererek söyler. Tünlüğün için Kam olmak gerekmez. Her sıradan insan da böyle bir şey yapabilir. Ama öyle bir yeteneğin yoksa hiçbir bilgi alamazsın."

Çadırın üstü kubbe şeklindedir ve tepesi deliktir. Bu deliğe yukarıda bahsedildiği gibi şanırak/tünlük denir. Törde (başköşede) oturduğun zaman saat kaç diye sorulduğunda o delikten bakan kişi 15 dakika yanılma payı ile saati söyleyebilir. Şanırak'a düşen gölgeden saatin kaç olduğu anlaşılmaktadır.

Çadırın ortasında yanan ateş şanırakdan çıkar. Şanırak, zamanla kararır. O ne kadar eski ise o kadar değerlidir. Ailenin sürekliliğini gösterir.

Otağ, ailenin küçük oğluna bırakılır. Gelinle damadın evlendiği gün, tünlüğe yeşillikli dallar konur. Bunlar, evren ağacını ve bereketi sembolize eder.

KADİM BAYRAMLARIMIZ

Akay Kine'den kadim bayramlarımız ve bunların yapılış zamanları ile ilgili bilgi vermesini istediğimde, zaman ile ilgili bazı sorunlarla karşılaştık. Verdiği tarihleri, bugün kullandığımız takvime uyarlamakta zorluk çektik. Akay Kine şöyle dedi:

"Biliyorsunuz dünyada kullanılan çeşitli takvimler vardır. Gregoryen takvim, bitkilerle ilgili takvim, Ay takvimi, şu anda kullandığınız Güneş takvimi ve yıldız takvimi vardır. Her millet farklı takvim kullanıyor olabilir. Bizim soyumuz Gök Tanrı'nın oğulları olduğu için, önce gök ve yerin kanunlarını bilmek, bunların döngülerine ait bilgilere hâkim olmak zorundadır.

Bizim anlayışımıza göre, bu hayat ve gelecek ile ilgili; doğuşla ve gelişme ile ilgili her uygulama ve ritüel Güneş yönünde yapılırken, öbür dünya ve ölümle ilgili çalışmalar tam tersi Güneş'e karşı (Güneş yönünün tersine) yapılır. Ben tüm bu özellikleri yansıtan atalarımızın takvimini anlatacağım.

Biz tarihleri Gregoryen takvime göre değil; Güneş, Ay ve yıldızlara bakarak doğa takvimine göre belirliyoruz. Biz her zaman doğayı göre yaşadığımız için, sunî bir tarih belirlemeye gerek kalmaz. Türk insanı, Gregoryen takvime göre yaşamamıştır. Neden bizim atalarımız 150 yıl yaşamışlar? Çünkü onlar insanın uydurduğu yapay takvime göre değil, doğanın takvimine göre yaşamışlardır."

GÜNEŞİ KARŞILAMA BAYRAMI - YILBAŞI - GÜN YANIRGAN - GÜN CANIRGAN YENİLENMİŞ GÜN BAYRAMI

Akay Kine: "İlk bayram olan Yılbaşı, Güneş'in durumuna göre ayarlanır. Bu bayramın gününün belirlenmesinde Ay'ın döngüsü dikkate alınmaz. En uzun gecenin ve en kısa günün olduğu zamana denk gelir. Bu bayrama Yılbaşı Bayramı ya da Güneşi Karşılama Bayramı

denir. Bu dönemde Altay soğuk ve karlıdır. 21 Aralık'ı 22 Aralık'a başlayan gece en uzun gece, en kısa gün yaşanır. Daha sonra Güneş artık çıkmaya, Gün-Güneş uzamaya başlar. Günün uzamaya başlamasına biz 'Güneş yenilendi' diyoruz. Gün-Güneş uzamaya başlayıp gün yenilenince yılbaşı olur.

Güneşi Karşılama Bayramı ailevi bir bayramdır; çünkü onu herkes kendi ailesiyle kutlar. Bu bayramda Erlik Bey'e şükran sunulur ve dua yapılır. Ayrıca Gök, yer ve ev hayvanlarına dua yapılır, onlar yüceltilir, onlara teşekkür edilir, onlara alkış yapılır. Bu bayramdaki neredeyse tüm semboller yeraltına ait göstergelerdir.

Yılbaşında Güneş'e karşı bir köknar ağacı dikilir, onu ortaya alıp Güneş'in dönüşünün tersi yönde 7 kere bu ağacın etrafında hep beraber dönülür. Ağacın etrafında, Güneş'e karşı, hep birlikte yapılan 7 kere dönme ritüeli, Erlik Bey'e ulaşmak içindir. Çünkü yeraltı 7 kattır. Sembolik olarak 7 kere alkış yaparak dönülüp (her dönüş, her bir katın aşılması anlamındadır) ona ulaşılır. Dönülerek ve ağacı değişik şekillerle süsleyerek toprak ile suyun maddi başlangıcına güç verilir. Toprak ve suyun üzerinde Erlik Bey'in gücü ve hâkimiyeti vardır. Yılbaşında ağaç dikmek geleneği şu anda Hristiyanlarda devam etmektedir. Bu adet onlara bizden gitmiştir.

Yılbaşı ağacı için neden tören yapılmıştır? Bunu değişik yerlerde değişik şekillerde anlatırlar. Tarih boyunca bu tören farklı açıklamalarla yapılmıştır. Bu tören dünyanın yaratılışıyla da alakalı bir şeydir. Gök Tanrı diye anılan Üç Kurgustan, 3 çocuğu arasında dünyayı paylaştırırken, büyük oğlu Erlik Bey 'Ben en büyük ve güçlü çocuk olarak, bize bakan toprak ve suyun tüm gücünün sorumluluklarını kendimde taşıyacağım' demiştir. Çünkü toprağın gücü, tüm maddi başlangıçtır. Bu nedenle, toprağa Toprak Ana diyoruz. Toprağı, kadın olarak doğurgan kabul ediyoruz. Çünkü Gök'ten inen o ak tohum, toprağa girmiş ve orada 9 ay kalmış ve 9 ay boyunca gelişmiştir. Bu anlayış bizim dedelerimizde, bizim ritüellerimizde kendisini korumuştur. Doğum, ölüm, nikâh zamanlarındaki ritüellerde günümüzde de hâlâ ya-

şatılmaktadır. Erlik, Kurbustan'dan sadece bir kazığın açacağı delik kadar küçük bir toprak istemiştir. Gök Tanrı bu isteği kabul etmiştir. Erlik Bey yere bir kazık koymuş ve derin bir delik oluşturmıştır.

Tanrı, Türk töresine uygun düşecek şekilde Gök'ü, küçük kardeşi yani Bay Ülgen'e vermektedir. (Çünkü Türk töresine göre miras, ev, ocak küçük çocuğa devredilir) Erlik Bey de Gök'de zorluk olmadığını düşündüğü için 'yukarıdaki gök başlangıcını, küçük kardeşim alsın' demiştir. Yerin ortasını da ortanca oğul alır. Yani erkek başlangıcı olan 9 kat Gök'ü Bay Ülgen'in 9 oğlu, 9 kardeş, 9 katmanda yönetir. Dişi başlangıç olan yedi kat toprağı, Erlik Bey'in 7 kızı, 7 katmanda yönetir. Bu iki başlangıç bir yerde birleşerek, orta dünyayı oluşturur.

Biz de yılbaşında, Erlik Bey'in toprağın derinliklerine çaktığı kazık gibi yerin dibine gitsin, aşağıya ulaşınsın diye Aşağı Dünya'ya alt olan köknar ağacını (Yılbaşı ağacının adı köknardır) dikerek toprağın altına nüfuz edip toprak ve suyun gücünü davet ederiz ve onların gücünden kendimize güç alınız. Toprak ve suyun üzerinde Erlik Bey'in hâkimiyeti var. Yılbaşında diktiğimiz köknar ağacı Erlik Bey'e alt ağaçlardandır. Sembolik olarak, Erlik Bey'in bir parmak ucu kadar sahip olduğu yere ve açtığı deliğe o ağaç dikilir.

Yeni yılda hediyelerle bu ağaç süslenir ve bu ağaca değişik ödülleri verilir. Ağaca asılan hediyeler genelde yiyecek türü olmuştur.

Türklerde ak ve kara olarak ikili bir sınıflandırma vardır. Bu bayramda köknar ağacı dikilmesinin nedeni de bu sınıflandırmada yatar. Yapılan ağaç seçimi ile ak ile karanın etkileşimi göz önünde bulundurulmuştur. Bizim adetlerimizde ak hayvan-kara hayvan; ak ağaç-kara ağaç ayırımı söz konusudur. Bazı ağaç veya hayvanlar Yukarı Dünya'ya; bazıları ise Aşağı Dünya'ya aittir. Örneğin, kara hayvanlara; keçi, inek, deve, geyik, yılan gibi hayvanlar girer, bunlar Aşağı Dünya'ya aittir. At, koyun, maral, ceylan gibi hayvanlar da akıttır. Ağaçlardan ise örneğin, arçın, fıstık çamı akıttır ve bunlar Yukarı Dünya'ya aittir. Köknar ise kara ağaç sınıfındandır. Çam

ağacı, köknar ağacı yerin ve suyun gücü olarak algılanmış, kara kabul edilmiştir.

Gök Tanrı'nın oğulları olan Erlik Bey ile Bay Ülgen, ortanca kardeşlerine yardım etmek için dünyanın merkezini de şekillendirmişlerdir. Erlik Bey'in hâsıl ettiği bitki ve hayvanlar, Aşağı Dünya'ya ait kabul edilip kara sınıfına girer. Ülgen'in hâsıl ettiği hayvan ve bitkiler, Yukarı Dünya'ya ait kabul edilip ak sınıfına girer. Gül gibi dikenli çalılar, iğneli ağaçlar Erlik Bey'in hâsıl ettiği bitkilerden kabul edilmiştir. Arçın ağacı, fıstık çamı, ak kayın gibi ağaçlar Yukarı Dünya'ya aittir. Mesela hayvanlardan at ve koyun Yukarı Dünya'nın hayvanlarıdır. İnek, keçi ve domuz Aşağı Dünya'nın hayvanlarıdır. 'Günah keçisi' inancı bizlerden diğer kültürlere geçmiştir. Mesela Yahudiler kendi günahlarından kurtulmak için onu bir keçiye yükleyip göndermişlerdir. Bu nedenle Ruslarda da 'Günahın varsa, bir keçiye yükle gitsin' diye bir deyim vardır.

Yılbaşı ritüelinde Erlik Bey'in ve onun elçilerinin ve yeraltı ruhlarının seni tanımaması ve yeraltına götürmemesi (ölmemen) için maske takıldığı gibi insanlar birbirlerine gerçek adıyla da hitap etmezler, göbek adı ile hitap edilir. Tanınmamak için maske ve değişik ad altında insanlar kendilerini gizlemişlerdir.

Çocuğa göbeği düşünce ikinci ad verilmesinin sebebi budur; sebep, Aşağı Dünya'ya yapılan ritüellerde tanınmamak, tanınıp öbür dünyaya çağırılmamak yani ölmemektir. İkinci ad olarak senin ölen atanın ismi sana verilir. Bu bayram sırasında ölmemek için, ölen atanın adıyla seni çağırırlar. Göbek adı bunun için gereklidir. Bu ad, ölmüş yakın akrabalarının adları olabildiği gibi eski Türk atalarının adları da olabilir. Yani günlük hayatta kişi birinci adıyla; Aşağı Dünya ile ilgili ritüellerde ise atalarının adı yani göbek adıyla anılır. Bu ritüeli gerçekleştirirken herkes maske takmak zorunda kalmıştır. Maske takma işlemi, ağacın etrafında yedi kere döndükten hemen sonra olur. Eğer Erlik Bey seni tanırsa yer ve su seni alıp götürür ve ölürsün. Bu nedenle bu bayramda tanınmamak için maske takılır. Takılan maske-

ler, hayvanların veya fantastik varlıkların figürleri olabilir. Bu maskelerin nasıl olacağı herkesin hayal gücüne bağlıdır. Dünyada maske takma olayı, bu bayramın ritüeli ile alakalıdır.

Eski zamanlarda bu dönemde kara güçler çok yükselmisti, bu yüzden şamanlar değişik elbise ve maske kullanmak zorundaydılar. Kadim şamanlar o bilinen şaman kıyafetlerini sadece bu yılbaşı törenlerinde giymişlerdir. Zamanla bazı şamanlar bu giysileri sadece bu bayram günlerinde giyecekleri yerde her gün giymeye ve sadece yılbaşı dönemine ait, yani Erlik Bey'e ait olan toprak ve su ritüellerini, her zaman yapmaya başladılar. Böylece kara yani yere ve yeraltına ait güçleri çoğalttılar. Oysa, kara maddi gücün yükselmemesi için, sadece o dönemde Erlik Bey'e verilmesi gerekenlerin verilip bitirilmesi gerekiyordu. Eğer olması gereken dönemde gereken kadarı verilip bu ritüeller bitirilmezse, Erlik Bey kızacağı için kötü sonuçlar ortaya çıkacaktır. İnsanlar Gök'e ait olana yani manevi olana, hayatlarında yere ait olan maddi olandan daha çok yer vermelidirler. Maddi gücü arttıran ritüeller olması gerekenden fazla olmaya başladığında Erlik Bey kızar ve ondan sonra kötülükler başlar. Yere ait maddi güçlerin çoğalmasına şamanlar gibi Hristiyanlar ve Müslümanlar da sebep olmuştur."

AKAY BAYRAMI/ ÇAĞA BAYRAMI

"Moğollar buna Çağa Bayramı derler. Çağa da Ak anlamına gelir. Bu bayrama Moğollar ve Altay sahip çıkmış, korumuştur ve günümüzde de kutlamaktadır.

Bu bayramın olması için, mutlaka Ay ile Ülker Yıldızı'nın birleşmesi aynı hizaya gelmesi gerekir. Buradaki hesapta yıldızın, Güneş'in ve Ay'ın döngüleri dikkate alınır. Artık gün uzamaya ve Ülker Yıldızı hayatımıza etki yapmaya başlamıştır. Bu bayramda Ay'ın fazı çok önemlidir. Yeni ayda, bu bayram olur.

Bu bayramda yıldızların döngüsü çok önemlidir. Eğer yıldızlar yılın ortasında bağlanırlarsa, o yıl çok iyi geçer. Ülker Yıldızı Ay üze-

lenilen geçerse o yıl iyi; altından geçerse o yıl kötü geçer. Bu yıldız ile Ay'ın birleşmesiyle Ay yenilenir ve hayvan doğumları başlar. Bu ayda doğan hayvan çok sağlıklı olur. Ocak ayı sonu, Şubat başına rast gelen bu dönem, zor bir dönemdir; doğan hayvanları yaşatmak zordur ama eğer sağ kalırlarsa çok sağlıklı olurlar. Bu dönemde ilk süt alınır. Bu ay ile Gök Tanrı'ya başvurulur.

Akay Bayramı'nda, Güneş ve Ay'ın yenilemesi ile hayatı da yenilenmiş oluyoruz. Akay Bayramı yeni başlangıç bayramıdır. Bu zaman bütün canlıların uyanış dönemidir, hayvanların, otların uyanmaya başladığı bir dönemdir. Hayvanların doğurduğu ve yeni süt vermeye başladığı dönemdir. Bu bayramda süt ile ilgili ritüeller yapılır.

Çağa Bayramı'ndan, Çiçek Bayramı'na kadar olan sürede asla hayvan öldürülmez ve avlanma yapılmaz. Çünkü bu dönem hayvanların zayıf olduğu, yavru verdikleri ve onlara bakmak zorunda oldukları bir dönemdir. Bu yüzden bu dönemde onlara zarar vermek ve onları güçsüz düşürmek doğru değildir.

Güneşi Karşılama Bayramı aile içinde kutlanan bir bayramken Akay Bayramı toplumsaldır. Herkes bir meydana toplanır, oyun, güreş, şarkı, yarışmalar yoluyla birlikte eğlenilir. Bu meydanda gösterilen oyun, dans ve türküler bir yandan şükran, yüceltme anlamını taşısa da diğer taraftan ulusumuzun sanat yeteneğini de sergiler. Burada en güzel sesi, dansı, sanatı olanlar ortaya çıkar."

TANRICILIKTA ORUÇ

Akay Kine, Tanrıcılıkta 6 ritüelde oruç tutulduğunu söyler ve şöyle sıralar:

1- 25 Aralık tarihi Kün Yanırganı'dır. Bu tarihte et, süt, tuz yenilmez. Sadece sebze yenir. Bu ritüel 25 Aralık'ta yapılır dediysem de eğer 25 Aralık'ta Ay eski olsa, Ay küçülüyor olsa ritüel yapılmaz; Ay'ın yenilenmesi beklenir. Örneğin Ay, 31'inde yenilenir ise ritüel o zaman yapılır. Oruç ise bir gün Kün Yanırgan'da, bir gün de öncesinden olmak üzere 2 gün tutulur.

2- Ay ile Ülker Yıldızı'nın birleştiği güne Tengri Yanırgan (Çağrı Bayramı) denir. Bu sıralarda hayvanlar süt verir, bala çıkarır, yaşan gelir. 2 gün öncesinde, 2 gün de Tengri Yanırgan'da olmak üzere 4 gün oruç tutulur. Süt, tuz ve et yenmez, sebze yenir.

3- 21 Mart'ta (Nevruz Bayramı'nda) Güneş ile Ay birleşir. Bu zamanda da 3 gün önce ve 3 gün de ritüel zamanı toplam 6 gün oruç tutulur; süt ürünleri ve sebze yenir.

4- 1 Mayıs Altay Götürer, Yeşil Bür zamanı ağaçlar yeşillenir, yer yeşillenir, kuşlar öter, şimşek çakar. Şimşek ilk ne zaman çakarsa o tarihte bu ritüel yapılır. 4 gün bayram öncesinde, 4 gün de esnasında 8 gün oruç tutulur. Sadece süt ürünleri ve sebze yenir. Tuz ve et yenmez.

5- 22 Haziran'da Gök ile yer birleşir (El Oyun Bayramı'nda). 5 gün öncesinde, 5 gün esnasında 10 gün oruç tutulur.

6- 21 Eylül'de yer uykuya yatırılır (Altay Takır Bayramı'nda). 6 gün öncesinde, 6 gün de esnasında 12 gün oruç tutulur.

Bir tek Çocuk Bayramı'nda çok yemek yenir ve oruç tutulmaz.

ARINMA RİTÜELİ

"Sekizinci ayda Ağustos'da yılda bir kere arjan suya, kaynak suyu varılır. Bir arjan suya 3 yıl gidersin. 3 yıldan sonra başka bir arjan suya gitmeye başlanır, 3 yıldan sonra da bir başkasına gidersin. Birinci vardığında 3 gün o suyun yanında yatar 3 gün oruç tutarsın. 2. vardığında 5 gün yatar, 5 gün oruç tutarsın. 3. vardığında 7 gün kalır 7 gün oruç tutarsın.

Türk, kutsal sayılan bir su kaynağının başına gider. Bu ritüelde özellikle su ile temizlenme önemlidir. Suya dua edilir, o sudan içilir, o suda yıkanılır. Böylece insan kendisini tamamen su ile temizlemiştir. Zaten insanın yüzde yetmişinden fazlası da sudan oluşmaktadır. Suya nasıl yaklaşırsak, su da bize aynı şekilde karşılık verir. Suya şükran ile onu yücelterek yaklaşırsak o da bize aynı şekilde yaklaşır.

Bu dönemde toprak ile genetik denge sağlama ritüelleri gerçekleştirilir. Çocuk daha anne karnında bu dünyanın nimetlerinden yararlanmaya başlar. Çünkü anası bu toprağın yiyeceğinden, suyundan, havasından faydalanıyor. Bu yüzden toprak ile denge sağlamak çok önemlidir ve bu denge de bu dönemde sağlanmalıdır.

Mümkünse her sene bu oruç tutma ritüeli yapılır. Ama bir zorlama yoktur. Burada yine göğ, suya, yere alkış yapılır; suyun gücü ile temizlenilir.

Oruç tutarken sadece süt ürünleri yiyip tuzdan vazgeçilir. Oruç masasında süt diyetine geçilir, sadece süt ile beslenilir ve tuz yenmez. Çünkü süt ürünleri ile beslenince vücut kendisini temizler.”

CILGAYAK BAYRAMI – NEVRUZ BAYRAMI

“Cılgayak kelimesi; Cıl, sıcaklık, sıcaklığın gelişi; Gayak, kayık, kayak kelimelerini içerir. Sıcaklığın gelmesi tüm karların eriyip suların akması herşeyin akıp gitmesi, her şeyin kaymaya ve yüzmeye başlaması... Yani sıcaklar geldi her şey akmaya başladı anlamındadır.

Nedense Nevruz'u Yeni yıl diye söylerler. Bu yeni yıl değildir. Nevruz ancak toprak ile uğraşan insanlar için yeni yılın başlangıcı olabilir. Toprakla uğraşan insanlar sıcaklar geldiğinde yeni yılı başlatırlar. Bu bayram ile Altay yeniden uyandırılır. Çünkü karlar erimektedir, kış boyunca uyuyan Altay'ın uyandırılması gerekir. Biz Türkler, Gök Tanrı'nın oğulları ve kızları olduğumuz için, yerin uykudan uyanmasından da sorumluyuz. Onu biz uyandırırız. Onun daha çabuk ve en görkemli şekilde uyanmasını sağlarız. Toprakla birlikte biz Türkler hep beraber hayatın dirilme gücünü anımsarız. Gök'ün oğlu, kızı eşittir Altay'a. Gök'ün evlatları Altay'a denk olduğu için gece ile gündüzün eşit olduğu zamanda kıştan uyanma ve hayatın dirilme gücü Altay'ın toprağına olduğu gibi ona da verilmiştir. Şimdi Türkler ona Nevruz Bayramı diyorlar.

Bayram şöyle başlamaktadır; gecenin tam yarısında dışarı çıkılır ve havaya ateş edilmeye başlanır. Konfeti tarzında havaya bir şeyler

saçma ritüeli bu bayramda olur, yılbaşında yapılmaz. Çünkü dünyanın merkezi yani Altay ve her yerde toprak, yılbaşında uyku halindedir. Çünkü kıştır. Havaya saçı yapmak bir uyandırma eylemidir ve bu yüzden Nevruz yani Cılgayak Bayramı'na uygundur. Yılbaşında bu eylemin yapılmaması gerekir. Cılgayak'da gece yarısı yer merkezini yani dünyayı uyandırmak gerekir. Yeri uykudan uyandırmak için vakit gelmiştir. O yüzden gece yarısı çıkıp ateş edilir (silah olmayan eski zamanlarda da gürültü çıkarılmış) ve havaya silah (mıltık) atılır, gürültü yapılır, gece kalkıp dünya uyandırılır ve bayram, bu atışlar ile başlar. Sabah ise Gök Tanrı'ya ve Atalara, Altay'a alkış sunuluyor. Sonra bir uyandırma bayramı olduğundan çok neşeli, paldır küldür, şarkılı, türkölü, gürültülü, çok sesli, neşeli eğlenceler yapılır."

YEŞİL YAPRAK BAYRAMI - ALTAY KÖTÜRER (Altay'ı Güçlendirme) BAYRAMI GÖK GÜRÜLTÜSÜ BAYRAMI

"Bu bayram, yılın 4. bayramıdır. Bu bayramın kutlanması için, toprağın uyandığını görmemiz lazımdır. Bu bayram için, önce Yeni Ay olması gerekir; yerin uyanıp çimenlerin bitmiş olması, büyüyen otlar, uyanan ağaçlardan çıkan yapraklar, uyanmış olan hayvanlar dünyası, ilk gök gürlemesinin duyulması, şimşegın çakması, Guguk kuşunun ilk öttüşü bu bayramın zamanının geldiğini gösterir. Bu özellikler olursa bu bayram yapılır. Bu zamanda Bakı Gök Tanrı'nın oğlu ve kızı olan Türk, Altay ve Toprak Ana'ya güç kazandırmak istemiştir.

Nevruz ile Hidirellez arasında 45 gün vardır. Yeşil Yaprak Bayramı sizin Hidirellez dediğiniz ritüele denk geliyor olabilir. Ancak Yeşil Yaprak Bayramı'nda Ay'ın durumu önemli olduğu için tam bir zaman vermek zordur.

Önce Altay'a alkış yapılır, bu alkışı yapan insanlar Altay'a güç verir. Bu bayram Altay'ı güçlendirmek ve yüceltmek için yapılır. Kısaca bu bayramda insan, Altay'ın güç kazanmasına ve yükselmesine sebep olur.

Guguk kuşunun öttüğü bayramda Altay'a, yerin merkezine, toprağa şükran sunulur, onlar yüceltilir. Senin toprağı yüceltmene toprak karşılık verir, cevap verir, bereket verir. Sen ona güç; o da sana güç verir. Bu ritüeli bütün halkın bir araya gelip birlikte geçekleştirmesi gerekir. Çünkü toplanan insan sayısı kadar Gök ve toprak yüceltilmiş ve onlara şükran gitmiş olur. Diğer ritüeller dar alanda yapılmışlarsa dahi halk yılda bir kere bir yerde bu ritüel için toplanmak zorundadır. Ne kadar çok kişi toplanırsa Gök'e ve toprağa giden şükran da o kadar çok olur; Gök ve toprak o derece yüceltilir.

5. ya da 6. Ayda yapılan Altay'ı yüceltme ritüeli, dokuz metrelik dokuz çentikli ince, uzun kayın ağacından elde edilmiş bir direk gerektirir. Ağaç, dokuz metre olmalıdır. Çünkü dokuz kat gök simgelenmektedir. Kayın ağacının ucunda da sarı, ak, gök renklerinde bezler yani bayrak bulunur. O sarı bezlere süme denir. Bu dokuz metrelik kayın ağacının ucundaki süme (bir metre olsa) bayraktır. Kişinin sümesi (ruhu) ve Tanrı'nın sümesi o bayrakta bulunur. Bayrak kelimesi buradan gelir; bizdeki bayırmak yani kare şeklinde bez sözcüğünden gelir.

Bu dokuz çentikli kayın ağacından direği bir yere dikersin. Bu Altay götürer ritüelidir. O yerde direğin önünde iki ağacın arasına koyun ipi bağlarsın. Herkes ona sarı, beyaz, mavi bez bağlar; dilek tutar ve senin algışın Tanrı'ya ulaşır. O bezleri astığımız ve ateş yakığımız yerde algış Tanrı'ya çıksın diye üç kere dönülür."

ÇİÇEK BAYRAMI

"Çiçektin / Çiçeğin bayramı yılın beşinci bayramıdır. Bu bayramda artık çiçekler açmış olmalıdır. Bu bayram için, yine Yeni Ay olması gerekir ve Güneş'in durumu da göz önünde bulundurulur. 6 yıldız içeren Ülker Yıldız Grubu'nun da gözden kaybolması gerekir. Bu yıldız grubu Haziran ayında görünmez. Bu yıldızlar görünmez olunca Çiçek Bayramı kutlanabilir.

Aralık sonundan Çiçek Bayramı'na kadar, bu yıldız grubu kaybolana kadar avlanmak yasaktır. Çünkü hayvanlar o dönemde doğduğu için rahatsız edilmez, onların yavrularını yetiştirmesi lazımdır.

Çocuklara çok güzel giysiler giydirirler ve çayırlara çıkarılır. Çocuklara ziyafet hazırlanır ve onlara bir bayram organize edilir. Bu bayram çocuklar içindir çünkü çocuklar bizim hayatımızın çiçekleridir, hayatın rengi ve geleceğimizdir. Bu bayram çocukları gereken seviyeye getirebilmek için yapılan bir bayramdır. Çocuklara bir terbiye vermek için, bir Türk olduğunun, bir Altaylı olduğunun bilincini vermek için bu rituellerin gerçekleşmesi gerekir."

EL OYUN BAYRAMI / HALKLAR BAYRAMI

"Altaylılar Atanar Tas'ın bulunduğu Beşik Dağı'na gelip, orada El Oyun Bayramı yaparlar. Bu bayram, 22 Haziran'dan sonra Güneş ve Ay'ın durumuna bakılarak yapılır. Yaz Güneşinin duruşu ve Yeni Ay'ın oluşması önemlidir. El Oyun Bayramı'nda Kazık Yıldızı, yani Kutupyıldızı toprağın göbeği ile bağlantı kurar.

Bu bayram halklar bayramı olarak da ifade edilir. Yine Gök ile Toprağın birleşmesi sağlanır ve alkış gerçekleşir. Gök ile toprak bağlandığı zaman hayat vardır. Bu zamanda bütün Türk halkları bir yere toplanır. Tüm Türk halkları çadırları ile birlikte bir araya geldikten sonra oraya Tanrı davet edilir sonra da Altay'ın ruhu davet edilir ve Gök Tanrı'ya, toprağa, orta dünyaya etrafımızda bulunan her şeye alkış yapılır. Onları davet ederek yine bu millet kendisini onlara sergiler, gösterir. Orada oyunlar organize edilir. El Oyun Bayramı'nda halk orada toplanıp gök ile toprağa şükran eder. Güreş, at yarışı, ok atma yarışları yaparak, Gök Tanrı'ya nasıl güçlü olduklarını göstermeye çalışırlar. Tanrı'ya ne kadar güzel eşlerimiz olduğunu gösterir, onların elbiselerinin ne kadar güzel olduğunu; nasıl usta ok atıcı olduklarını

gösteririz ve O'nu yücelten şarkı ve türküler söyleriz. Danslar, türküler, şarkılar, yarışmalar sanki Tanrı'ya sergilenirmişçesine yapılır. Kadınların ustalıkları, erkeklerin ve çocukların ustalıkları ve yetenekleri sergilenir. Bu şekilde biz Gök Tanrı'ya ona ne kadar layık çocukları olduğumuzu gösteririz.

Bu bayramdan önce ot koparmak yasaktır. Bu bayramdan sonra artık kışa hazırlık dönemi başlar. Hayvanları beslemek için ot kesilir. Otun hazırlama dönemi de Aralık'ta başlayıp El Oyun'a kadar olan dönemde yapılmalıdır. Çünkü bu dönemde ağaçlarda hayat gözükmez. Hayat gözükmediği dönemde onları kesmek uygundur. Bu dönemde kesilen ağaç ile ev yapmak tercih edilir. Çünkü bu dönemde kesilen ağaçta su olmaz. Bu yüzden de o çabuk çürümez. Su olmadığı için o ağaç çok sağlamdır. Hayat süren ağaçta su olması gerekir."

ÜRÜN BAYRAMI – TAHİL BAYRAMI – AŞ PİŞGEN BAYRAMI

"8. Ayda olan bu bayram da yine Güneş'in, Yaz Güneşinin duruşu ile ilgilidir. Bu bayramın başlaması için, yine Yeni Ay olması ve gök gürültüsünün dinmesi gerekir; artık yağmur yağdığında şimşek çakılır ama gök gürültüsü olmamalıdır. Bu dönemde artık toprak iyice güçlenir, güç alır ve o gün toprak ile Gök'ün birleştiği gündür. Bu dönemde yiyecek bollaşır, çünkü tahılların, meyvelerin birçok ürünün yetiştiği dönemdir. Sofralar zengindir. Tahıllar yetiştiği için, yeni tahılla ekmekler yapılır. Hayvanlar da dağdan inerler.

Ürün Bayramı, aynı zamanda düğün bayramıdır. Bu dönemde düğünler yapılır, yeni aile kurulur. Tahıl bayramıyla düğünler birlikte olur. Su, ot, hayvan güç toplamış olur. Bu dönemde kurulan ailelerin temeli sağlam olur, çocukları da sağlıklı olur. Bu ayın son 7 gününde, kırıkoca ilişkisi yasaktır; çünkü bu 7 günde olan çocukta kötü alışkanlık meyli fazla olur. Ayın son yedi gününde düğün de yapılmaz."

SARI YAPRAK BAYRAMI / ALTAY TAKIR BAYRAMI

"Eylül ayı civarında olur. 9. Ayda 21 Eylül'den sonra yapılır. Bu bayramda iyi uyusun diye Altay'a alkış yapılır, ona güç verilir ve yer, kış uykusuna hazırlanır. Altay'ı çocuğu uyutur gibi güzellikle uykuya yatırmak gerekir. Çocuğumuzu kızarak uyutursak o huzursuz uyur ve sürekli uyanır, ağlar. Yer de çocuk gibidir. Altay uykuya dalacağı için, bu bayram sesli yapılmaz. Bu bayramda ses kesilir, alkışlar sesiz olur. Çok gürültülü, çok coşkulu müzikler çalınmaz. Daha hafif, yavaş, huzur veren, doğayı uykuya yatıran müzikler çalınır."

ERLİK

Birçok kaynakta, kitaplı dinlerde cehennemle özdeşleşmiş şeytana benzetilen Erlik ile ilgili Akay Kine şu bilgileri vermektedir:

"Yer, yedi kat; gök, dokuz kattır. Erlik'in yedi kızı, Bay Ülgen'in dokuz oğlu vardır. Bunlar evlenir ve çocukları yeryüzüne dağılır.

Gök Tanrı'nın en büyük oğlu Erlik karanlık güçlerin hâkimiyetini, küçük oğlu Bay Ülgen de gökyüzünün hâkimiyetini almıştır. Orta dünyayı da Altay'ın sahibi olan Ak Burhan almıştır. Bütün yeryüzünün merkezi büyük Altay'dır.

Tanrıclıkta, cehennem diye bir şey yoktur. Cehennemden konuşmaya başlarsak orada bir korku vardır ve korkan kişi bencil olur, sadece kendinden sorumlu hisseder. Cehennemi anlatan dinler egoya dayanır. Cehennem kişileri korkutmaya yönelik bir öğedir. Kişi korkar ve tek düşüncesi cehennemden kendini kurtarmak olur. Böylece hep kendini kurtarmakla ilgilenen, iyiliği bile kendini cehennemden korumak için yapan bencil bir insan haline gelir.

Erlik'e biz şeytan ya da cin diyemeyiz. O da bizler gibi Tanrı'nın oğludur. Onu, Tanrı yaratmıştır. O, Tanrı'nın, kötü ve karanlık güçler

üzerinde hâkimiyeti olan büyük oğludur. Cinleri, şeytanları, hastalık ve kıskançlıkları o idare eder. Mesela ölüm döşeğindeki insanları tedavi etmek isteyen Kam, Erlik Bey'e ve Erlik Bey'in oğullarının bir tanesine başvurur. Bunu yapaya Kam, özel giysisi, maskesi ve göbek adı ile ona gider. Ama Gök Tanrı'ya yönelirken asla o maskeyi, o giysileri ve göbek adını kullanmaz. Olduğu gibi olur.

Erlik'e kurban sunulur ve onun adına çok zengin sofralar kurulur. Ona inek, keçi gibi kara hayvanları kesip onların etinden yiyecekler hazırlanır. Son dönemlerde Tanrıculıkta kanlı kurban vermekten vazgeçmeye başladık. Çünkü toprağı kana bulamak olmaz. Bu, yasaktır, olmaz. Çünkü toprak ve suya kan akıttığın zaman savaşa meyilli, savaşa neden olacak güçler kalkınmaya, güçlenmeye başlar. Agresif, can alan güçler çoğalır. Terörizm, militarizm çoğalır. Müslümanlıkta toprağı kan akıtılarak bu sürece hizmet ediliyor. Bizim atalarımız kanlı kurban vermek zorunda kaldıklarında da toprağı kan akıtmamaya özen göstermişlerdir. Kanı toprağı bulandırmamışlardır.

Erlik'in bir ayalı (hanımı) vardır. Ama onun adı söylenmez. Erlik'in kızlarının isimleri bilinmiyor. Onların isimlerini hiç telaffuz etmememiz gerek. Hiçbir şaman onların adlarını söylememiştir. Sen onların adlarını söyleyerek onları çağırır olursun; buraya davet etmiş olursun. Eskiden kimse onların adlarını söylemezdi ama adları bilinirdi. Ama söylenmeye söylenmeye adları unutuldu. Erlik'in kızlarının adlarını da hatırlayarak tekrardan gündeme getirmek gerek, ama bu çok zor bir süreçtir.

Türklerde, yani bizim geleneklerimizde bazı insanların veya varlıkların isimlerini söylememe adeti vardır. Bunun iki nedeni vardır. Büyük saygı duyulan kişinin adı ağza alınmaz, Kayıinvalid gibi... Eğer sen ona adı ile hitap edersen ona saygı göstermiyorsun anlamına gelir. O yüzden başka bir şey ile hitap ederek ona saygı göstermek gerekir. İsim tabusunun ikinci nedeni de adı söylemek onu çağırmağa bir tutulur. Gereksiz yere adı ağza almak, gereksiz yere onu çağırmağa demektir."

Şeytanın Dostluğu Darağacına Kadardır 120

Gök dokuz kat ama yer yedi kattır. Canavarların hep yedi başlı olmalarının nedeni de budur. Tanrıcılara göre karanlık bir âlem olan ve yedi kattan ibaret, yeraltının yedinci katında Erlik Han yaşar.

‘Erk’ sözcüğünün, “kudret-güç” anlamına geldiğini ifade edenler de vardır. “Erklig kelimesindeki -lig (-lıg, -lig, -lug, -lüg) eki bir yapım eki olup, herhangi bir özelliği kendinde bulundurma anlamı taşır ve günümüzde -li (-lı, -li, -lu, -lü) şeklinde kullanılır. Dolayısıyla Erklig kelimesi erkli, güçlü, kudretli anlamına gelir.”¹²¹

Bazı kaynaklara göre de Erlik kelimesi, yer/yerlik kelimesinden oluşmuştur. Erlik için söylenen ‘İrle Han’ adlandırması için Ögel de şunları ifade eder: “İrle-Han ünvanı da üzerinde durulacak bir deyimdir. İrle, erle, eski Türkçede ‘yer, yurt’ anlamına gelirdi. Bu ünvan burada ise, Yeraltı âleminin Han’ına verilmiştir.”¹²²

“Erlik, yeraltının son katında, taş ve siyah balçıktan yapılmış, kara demirden çatılı bir sarayda, gümüşten bir taht üstünde oturur... Erlik, kara bir Güneş yaratır ve kara bir ışıkla yeraltı dünyasını aydınlatır.”¹²³

Efsanelere göre Yeraltı Âlemi’ne Hanlık eden Erlik/İrle Han’ın da, gökteki düzene benzer bir dünyası vardı. Yeral-

120 (Türk Dünyası Atasözleri,1999)

121 (Candan Ergun, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

122 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 113)

123 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.63)

ındaki bitkiler de demirden ve bakırdandırılar ve üremezler. Yeraltında her şey yeryüzünün tersidir. Güneş bakırdır. Ağaç tersinden biter. Her taraf nemli ve soğuktur.

Arif Acaloğlu yeraltı dünyasının İslam'dan farklı olarak gidilip geri dönülemeyen bir yer değil de arka bahçe gibi devamlı gidip gelinen bir yer olduğunu söyler. Yine Arif Acaloğlu Erlik'in İslam'daki şeytandan farklı olarak kötülüğe teşvik etmediğini, evrensel düzene karşı gelenleri cezalandırdığını, bu yüzden de İslam'daki Şeytan'a 'Lanet Şeytana' şeklinde kötü ifadelerin kullanıldığını ancak Erlik Han'a asla küfredilmeyip, kötü söz söylenmediğine işaret eder.

"Şaman dualarında bir canavar olarak betimlenen Erlik, sağlam vücutlu bir ihtiyar görünümündedir: Kara gözlü, kara başlı, kara saçlı, çatal sakallı, hayvan azı dişlidir. Kara renkli bir öküze biner; yılanı kamçı gibi kullanır; yüzü kan rengindedir. Hastalığın ve kötülüğün kol gezdiği dönemlerde insanlar Erlik'e kurbanlar sunar."¹²⁴

BAY ÜLGEN - UMay

Akay Kine, Umay ve Bay Ülgen hakkında özetle şu bilgileri verir: *Umay, Bay Ülgen'in hanımıdır. Umay da Bay Ülgen de kurt verir. İkisi de aynı yeredir. Bay Ülgen 9. kattan sonra gelen 10. kattadır. Yahudilerde bu inancın izlerini görebiliriz. Bu katla ilgili Yahudiler, bir yerde 9 kişi varken 10. kişi gelirse "Allah hâsıl oldu" derler. 9 katı geçtikten sonra sen Bay Ülgen'in yanındasındır.*

Bay Ülgen yukarıdaki dünyayı idare eden güçtür. O yukarıda ne varsa, rüzgârın, yağmurun gücündedir, onların üzerinde etkisi vardır. Yukarıda gökte, 9 katman vardır. Bay Ülgen'in 9 oğlu, 9 katmandan sorumludur. Her biri ayrı katmandan sorumludur. Bay Ülgen'e baş vurmak istiyorsan her bir katmanı geçmen gerekir.

¹²⁴ (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 63)

Bay Ülgen'in dokuz oğlunun adları Bakşı Kan, Er Kan, Kızıl Kan, Buğra Kan, Kara Kan, Birça Kan, Caşıl Kan, Gegedey Kan, Karakuş Kan'dır. En büyük oğlu Bakşı Kan'dır. Gök Tengri'nin ise 3 oğlu vardır. Erlik Bey en büyük, Bay Ülgen en küçük, Altay'ın iyesi Ak Burhan da ortanca oğludur. Erlik, Aşağı Dünya'dan; Bay Ülgen, Yukarı Dünya'dan; Ak Burhan da Orta Dünyadan sorumludur.

Ülgen'in oğullarının çeşitli renklerle simgelenen gezegenlere karışıklık geldikleri de düşünülmektedir. Ülgen'in gövdesinden ayrılmışlardır. Ülgen'in oğulları için de töz yapılmaz. Bu oğullar, gök gürültüsü, şimşek, aydınlık, savaş yaratan, göğün kızgınlığını bildiren, kadere belirleyen ruhlardır.

Umay, doğum ve çocuklardan, yeni bir hayat inşa etmekten, yeni bir hayat dünyaya getirmekten sorumludur. Yani, kadın ile ilgili her şeyden sorumludur. Umay Ene (ana), Toprak Ene'dir. Yola çıkanın ardından su atılır böylece Umay Ene'ye saçı yapılır. Yer Ana'ya çay veya su saçılır yapılır. Göğ 3 veya 9 kere, ateşe ise 2,4 veya 6 kere saçı yapılır."

Bay Ülgen, Gök Tanrı'ya nazaran dünyevi işlerle çok daha ilgili olduğu için birçok araştırmacı onu Gök Tanrı ile karıştırmıştır. Evrenin yaratılışı ve dünyanın sonu gibi konulardaki mitlerde başrolü hep Gök Tanrı oynar; Bay Ülgen ise burada hiç yer almaz. Tüm bu özellikleri onun Gök Tanrı olmadığına açık ve net bir göstergesidir.

Mircea Eliade'ye göre Ülgen'e kurban sunulması onun Gök Tanrı olmadığına belirtisidir. Çünkü, yine Eliade'ye göre, Gök Tanrı'ya asla kurban sunulmamıştır.

Hem Gök Tanrı'nın hem de Bay Ülgen'in tasvirleri asla yapılmamıştır. Tüm tabiat tezahürleri hep Ülgen'in kudreti ve iradesine bağlıdır. Verimlilikle bağlantılıdır, sürülerin çoğalması ve ürünlerin bol olması onun elindedir. Ülgen'in birçok sıfatı vardır. Ay'ı ve Güneş'i hareket ettiren, beyaz bulutları bir ülkeden bir ülkeye aşırان odur. Atmosfer olaylarını düzenler. Yıldızları idare eder.

Ülgen'in yerdeki kötü ruhları izlediğine ve kötü ruhların saklandığı yer sayılan ağaçlara ateşini gönderdiğine inanılır. "İnanca göre, Bay Ülgen'in ateşini gönderdiği ağaçlar, kötü ruhlardan temizlenmiş olur; yıldırımın çevreye saçtığı ağaç parçalarından alınıp saklanırsa, o parçanın bulunduğu yere kötü ruhlar girmez. Bay Ülgen'e süt ya da ayran saçısı yapılır."¹²⁵

Umay ise göksel kökenli olduğuna inanılan kadın, ana ve çocuklarla ilgili dişi ruhtur. Koruyucu, şefkatli, iyiliksever Umay, anaç tarafı ile öne çıkan ideal bir kadın arketipidir. Türklerde doğurganlığın, üremenin sembolü olup çocuklarla ve analıkla doğrudan bağlantılıdır.

Umay'la ilgili en erken bilgiler Orhun Abideleri'ndedir. Ayrıca Kültigin Yazıtı'nda ondan söz edilmektedir. "Orhun Abideleri'ndeki bilgi Umay'ın koruyucu bir dişi ruh olduğunu belirtir. Kültigin Yazıtı'ndaki bilgi ise Umay'ın, Göktenrı'yı temsil eden hükümdarın karısı donunda (görünümünde), onu ve tüm kadınları koruyan bir dişi ruhtur. Demek ki Umay her şeyden önce kadın, ana ve çocuklarla ilgilidir."¹²⁶

Umay, Türklerin "Imı" kuşu (ruhu) diye adlandırdıkları Hüma kuşu ile de bağlantılı görülmektedir. Gelinleri, anneleri, çocukları ve ulusu koruyan Umay, tâlih, baht veren iye, koruyucu bir tılsım olarak da kabul edilmiştir. Günümüzde Orta Asya'da, nazarlık olarak kullanılan Umay tasvirli dokumalara da rastlanmaktadır. Tonyukuk Yazıtları'ndan, "Tanrı U'may ve mukaddes Yer-su" ruhlarının Türklerle yardım ederek onları hep koruduklarını anlamaktayız.

"'Sarı Kız' Güneş'in sarı rengini temsil etmesi nedeniyle tanrı Umay'a verilen addır,"¹²⁷

¹²⁵ (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Yayinevi, İstanbul, 2003, s.167)

¹²⁶ (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Yayinevi, İstanbul, 2003, s.154)

¹²⁷ (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Yayinevi, İstanbul, 2003, s.132)

TOPRAK

Toprak, Fizik Enerji'nin simgesidir. Türkler "Yağız yer" deyimini, gök gibi kutsal ve güçlü yeryüzünü, dünyayı taşıyıcı için söylemişlerdi. Yağız yer de, Gök gibi insanların kaderine hükmeder, Türk devletinin kuruluşunda ve düzeninde sözünü olur.

Arif Acaloğlu'nun verdiği bilgiye göre; "Dünya canlı bir varlık olarak algılanır. Cengiz Han'ın uluğ yasasında toprağın bağrının yarılmasına izin verilmeyecektir. Bu yüzden Türklerin ziraat geç gelişmiştir. Yerde yapı olmamasının hep otağ olmasının da nedeni budur. Türk, inancına göre toprağın bağrını yarmamak tadır. Türk 'Toprak benim anamdır' der. Nereye giderse gitsin ananın vücudu parçalanmaz."¹²⁸

Akay Kine de bu konuda şu ilavelerde bulunur: "Toprak, Ana, Toprak Ana diyoruz çünkü toprak kadınsı özellikler gösteriyor. Anneliğe giden yol madde ile başlıyor. Kemikler ve vücut hâsıl oluyor. İnsanın çekirdeği de yine topraktan oluşuyor. İnsan dünyaya geldikten sonra yiyor içiyor ve ölünce yine toprağa geri dönüyor. Bu nedenle toprak, anadır."

SAYILAR

Akay Kine sayılar ve onlara yüklenen anlamlar ile ilgili şu bilgileri verir: "Kutsal suyun (Arjan su- Kaynak su) yanında geçen sürede 3-5-7 sayısı çalışır. 3; üç dünyayı (yukarı, orta ve alt dünya) birbirine bağlamak ile ilgilidir. Kutsal suya ilk gidişte 3 gün kalınır. 5; suyun gücünü anlatır. Suyun da beş derecesi veya katı vardır. 6 sayısı göğün göbek bağı ile toprağa bağlantısını anlatır. 7; toprağın gücünü anlatır. 9 kat gök vardır ve Tanrı'nın sayısı 9'dur. 4 ile 8 kutsal günle-

128 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları)

gösterir. Ayın 4 ve 8. günü kutsaldır. Sayılar zaten 9 sayıdan oluşur. Gögün oğlunu anlatır, o bir üzerinden gök ile toprak bağlanır.

7 sayısına eski yazıtlarda çokça rastlanır. Bu yazılarda 7, 17, 77, 777 sayıları görülür. Bu sayılar Gök Tanrı'ya başvuran şahısların sayısı olabilir. Çünkü onlara savaşarak toprak ve suyun (vatan toprağı-nın) gücüyle devletlerini kurma görevi verilmiştir. Erlik Bey'in 7 kızı vardır. Onlar da alttaki yedi kat gökten sorumludur. Türklerde gök 9, yeraltı ise 7 kattır.

Çift sayılar dünyanın merkezi ile ilgilidir. Mesela bir kişi çift olduğunda, kadın-erkek olarak birbirimizi tamamladığımızda birbirimizin yarısını tamamlarız ve diğer yarısı gökten inmiş olur. Yani çift olma, hayat verir. Güneş ile Ay da çifttir. Onlar da hayat verir. Onlar da gök ile toprağın çiftleridir.

Ayrıca yaşayan kişilere saygıda bulunulurken çift sayılar; ölü için yapılan ritüellerde tek sayılar kullanılır. Ölü kişiye 3 defa (tek sayılarda) elinle başını sıvazlarsın. Yaşayan kişiye 2 defa (çift sayılarda) yüzünü sıvazlarsın. Yüzünü sıvazlamak; ben yüzleşmedim anlamındadır. Bunu hem kendine hem de karşıdakine hatırlatırsın. Yüzünün yani bir kişiliğinin, bir ruhunun olduğunu hatırlar ve hatırlatırsın.

4 olduğunda elde iki çift vardır. Yani 2 olunca bir çift olur, 4 olunca 2 çift olur. 2 hayatın başlangıcıysa 4 hayatın, neslin devamıdır. 6 olunca 3 çift oluşur. 6 sayısı, dünyanın merkezinin artık dolmaya başladığını gösterir. 6 köşe doğaya uygun bir formdur. Doğada genelde 2 biçim vardır; yuvarlak ve üçgen. Bu üçgen altıgen olunca dünya daha da dolu olmaya başlıyor. Tekâmül etmiş oluyor. Hayatın imkânları gelişmiş oluyor. Sekiz sayısında artık 4 tane çiftimiz vardır. Artık hayat sadece belli ve tek bir şeyden müteşekkıl değildir, dışarıya doğru açılım vardır. Hayat daha da gelişir.

Yukarı Dünya, Orta Dünya ve Aşağı Dünya olmak üzere 3 dünya bulunmaktadır. 3 sayısı bu yapı ile ilgilidir. Tanrı'nın adında da (Üç Kurbustan) bu yapı ifade edilmektedir. Üç sayısı, ak başlangıcı da temsil eder. 3'lü dünya anlayışından ötürü semboller, ağaçlar, maden-

ler ve birçok şeyde üçlü bir sınıflandırma mevcuttur. Örneğin, gümüş orta dünyanın; altın, ölümün ve alt dünyanın; demir ise Tanrı'nın yani göğün sembolüdür. Bu sınıflandırmadan ötürü eşi ölmüş olan kadın altın taşar. Altın adam'ın altınlar içerisinde olmasının nedeni de bu madenin ölüm ile bağlantılı olmasıdır."

YAZGI - KADER

Akay Kine'ye kader ve yazgi ile ilgili soru yönelttiğimde belli bir yazgi ve kader inancının olduğunu fakat bunun kitaplı dinlere kıyasen farklılık içerdiğini gördüm. Bu inancın yarattığı insan tipinde kaderi, efendisi tarafından belirlenmiş çok zayıf bir iradeye sahip zavallı bir kul değil; doğanın sunukları, atalarının çizdiği yol, geçmişi, tarihi ve Tanrı'nın onlara verdikleriyle şekillenen hayat istikametinde duran bağışanan ve inisiyatifi kendi elinde olan Tanrı'nın çocukları vardır.

Akay Kine şöyle der: "İnsan doğarken, Tanrı ona hayat yolunun bir çizgisini verir. Fakat kişi bu yoldan giderken etrafındaki diğer insanları da dikkate alması gerekir. Kişi aile, çevre, doğa etkileri ile kendi çizgisini kendi oluşturur. Tanrı ona seçenekler verir. Yeni doğan çocuğa Tanrı-ataları-doğa zaten belli bir yön vermiş olur. Ama Tanrı'nın oğlu/kızı olduğu için, onun her zaman seçenek imkânı olmalıdır. Akdinde insan çok aktif bir varlıktır."

TANRICILIKTA KİŞİNİN ÜZERİNDE TAŞIDIĞI ŞANS GETİREN SEMBOLLER VAR MIDIR?

Akay Kine'ye insanın üstünde şans getirmesi için ya da kötülüklerden koruması için taşınması gereken bir şeylerin olup olmadığını sorduğumda şu cevabı aldım: "Bazı insanlar taşır, ama ben buna anlam veremem ve taşımam. Eğer ben Tanrı'nın oğluyсам, bana kimse kötü emel yapamaz, kimse nazar edemez."

Tanrı'nın oğlu, eğer Tanrı'nın oğluysa herhangi birinden kaçmak zorunda değildir; eğer Tanrı'nın oğlu değilse kendini kapatır, yanında semboller taşır, sonra da sıradan bir büyücü haline döner. İnsan üstünde ancak aile tamgalarını taşımalıdır. Aile tamgaları giyside olmalıdır. Bunlar eskiden atlara da takılırdı. Evlenince de toyu (düğünü) hazırlayan ulus, geçeden döşegin başına erkeğin tamgasını işler. Evlilik sözü konusu olduğunda iki döşek üst üste iğne ile dikişir. Bir kumaşı iki döşegin üstüne salar ve dikerler. Bu, birlik olsun anlamına gelir.

Gelenekşel giysilerdeki semboller koruma amaçlı değildir; onlar Gök ile temas için yapılır. Daha sonradan bu semboller koruma amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü, insan agresif olunca, eşitlik prensibi bozulunca bu semboller koruyucu olarak kullanmak istemiştir.

Yaşayan insan üzerinde aslında, onu geliştirici sembol olmalıdır. Bu nedenle her zaman aydınlık ve ak hayvanları simgelemek ya da Gök ile irtibatı sağlayan semboller kullanmak gerekir. Haç, daire, gökkuşağı renkleri, Güneş, Ay bunlar doğadan alınmış Gök ile irtibatı sağlayan sembollerdir.

Ak dindeki haç, tüm çizgileri birbirine eşit şekildedir, çarmıha benzer. Almanların svastikasının kökeni bizdedir. Bizimki Gök'ü temsil eder. Bizdeki swastika Güneş yönüne doğru döner, Güneş'e doğru, Güneş istikametinde hareket eder. Hep yukarıya doğru giden, aydınlığı temsil eden bir şey, ama Almanlarınkı bizimkinin tersine çevrilmiş hâlidir. Bu haçın tersine dönmesi agresiflik işaretidir, agresif olayları temsil eder. Karanlık güçleri harekete geçirir.

İnsan vücudu 3 dünya olarak kabul edilir; yani yukarı, orta ve aşağı Dünya gibi düşünülür ve semboller de ona göre yerleştirilir. Örneğin başta yani vücudun yukarı bölümünde koyun kürkü (göksel hayvan), aşağı bölgelerinde kara hayvan kürkü taşınır."

Akay Kine'den nazar boncuğunun taşınması hakkında ne düşündüğünü sorduğumda Akay, "Nazardan korunmak için bizde de sizdeki gibi taş yapılmaktadır. Bu taşlar daha sonraki dönemlerde kullanmaya başlanmıştır. Onlar bizim toplumumuzun bilgi-

lerini kaybetmeye başladığımız dönemde, kullanılmaya başlanmıştı. Soyunun bildiklerini bilenler için, bu taşların önemi yoktur” demiştir.

TANRICILIKTA BÜYÜ VAR MIDIR?

Akay Kine’ye Ak inançta yani Tanrıçılıkta büyüün olup olmadığını sordum:

“Büyü, sadece kara dinde vardır. Sihir için kötü ruh çağırılır. İnsan doğuştan ak ve aydın düşünceye sahip olarak doğar. Sonra gri renk oluşmaya başlar, ağırlık hangi tarafta ise, ona göre yönelir. Her şeyi sadece beyaz gören ve sadece beyaz olmak isteyen insan da iyi değildir. Hep kıskançlık duyan ve kötüyü isteyen kara ruhludur, o kendisi bunu seçer, o yol önceden seçilmemiştir. Diğer dinler de büyüü şeytan işi olarak değerlendirir. Kara yolla uğraşanı büyücü diye adlandırırlar. Aslında büyücülüğün ne olduğunu ve doğasını çok iyi anlamak lazımdır. Gök’ün oğluna ve kızına büyü gücü lazım değildir, çünkü Altay’ın gücü onunla beraberdir. Gök’ün oğlunda ve onun etrafında tüm doğanın gücü bulunmaktadır. Sıradan insana mucize görünen bazı olaylar Tanrı’nın oğlu ve kızı için sıradan bir olaydır.”

DÖVME

Dövme konusu bir İslam ülkesi olan Türkiye’de her zaman tartışma konusu olmuştur. Dövme kınanmış, dinî alanın dışına itilmiştir. Dövmeye, Tanrıcılığın nasıl baktığı ve Türk kültüründe dövmenin yerinin ne olduğu sorusuna Akay Kine şu cevabı vermiştir:

“Bizde ancak öbür dünyaya gitmeye hazırlanan kişiler dövme yaptırmıştır. Kurganlardan çıkartılan dövmeli insanlar, o dövmeleri ölüme hazırlanmak için yapmışlardır. Ayrıca ölüme giden insanlara başka giysi giydirilir, o giyside altın olmalıdır. Bu yüzden Altın Adam, altınlar içindedir.

Günümüzde Japonlarda da dövme daha çok mafyada görülür. Orta Asya'da da şimdi askerdeki veya hapisteki insanlarda daha çok dövme yaptırma eğilimi göze çarpmaktadır. Dövmeyi, çok keskin bıçak sırtında yaşayanlar; her zaman ölüm tehlikesi içinde olan kişiler yaptırır.

Tanrıclardaki dövme sembollerine gelirse genelde dövme sembolleri öteki dünyanın anlamını içerir. Ölüm öncesindeki ruhsal yapıyı simgelemeye çalışırlar. İnsanı öbür dünyaya uğurlamayı simgelemeye çalışırlar. Her zaman öbür dünyayı sembolize ettikleri için, yılan sembolü sık görülür."

Konu sembollerden açıldığında Akay'a Turan'ın sembolünün nasıl olması gerektiğini, bu konudaki kendi tahayyülünün ne olduğu sorusunu yönelttiğimde Akay Kine "Turanın sembolü ortada bir oba taş bulunan, bu oba taşın kenarlarından 9 kazık çıkan bir dokuzgen şeklinde olmalıdır. Bu tamamen kendi tasavvurumdur." diye cevap verdi.

REENKARNASYON

Ölümden sonra Dünya'ya tekrar gelip, yeniden bedenlenme anlamında kullanılan ve dinî alanda tartışmalı bir yeri olan reenkarnasyonun Tanrıclıktaki yeri şöyledir:

"Diğer inançlara benzer bir reenkarnasyon inancı bizde yoktur. Bizim canlarımız atalarının yanına gider, ama bizim devamımız çocuklarımızdan olur. Kişi, 7 kuşak sonra tekrar doğar. O yüzden çocuğa ata isimleri verilir.

Yeraltı 7 kattır. Türk, 7 neslinden sorumludur. Onların günahları bize kadar gelir ve o günahı biz sorumlu oluruz. Bazı dinlerde evlenmemek veya cinsel ilişkiye girmemek bir kutsallık sayılır. Türklerde ise neslin devamı çok önemlidir, Türkler 7 geçmiş soydan sorumlu olduğu gibi, 9 gelecek soydan da sorumludur."

Akay Kine'ye öldükten sonra suç işleyenle işlemeyen arasında bir fark yaşanıp yaşanmadığını sorduğumda Akay Kine şöyle cevap verdi: *"Öldükten sonra kötülükleri olan insan da iyi insan olur, o da öbür dünyada yeni bir hayata başlar ve onun kötülüklerinin hesabı çocuklarına kalır."*

Akay Kine'nin bu cevabını daha önceki bölümlerde verdiği bilgilerle birlikte ele almak gerekir. Akay Kine daha önceki bölümlerde ölümden sonraki aşamaları bize anlatmıştı. Kişi öldüğünde 4. boyuttaki âleme geçmektedir. Ondan sonra tekrar öldüğünde 5. boyuttaki âleme geçer. Bu âlemler sonsuzdur. Çünkü hayat sonsuzdur. Ölen kişi, 4. âlemde daha önceden ölmüş olan aile bireyleriyle, atalarıyla buluşmaktadır.

Ancak 4. âleme geçemeyen insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar, bu dünyada yaşarken kendi soyuna bağlı olmayan, atalarının adını anmayan, başka ulusların atalarının adını anan kişilerdir. İşte bu insanlar öldüklerinde atalarının, akrabalarının yanına gidemez ve bir yıl bu dünyada kalarak üzüntü olarak yaşarlar. Onun evlatları, bu bir sene boyunca onu anmazlar ise o zaman da körmös olup kalırlar. Üzüntün 4. âleme varması kolaydır ama körmösler asla 4. âleme varamazlar. Üzüntü bazı kişiler görebilir ama körmösler asla görülmez ve onlar artık bu dünyada insanlara kötülük getirirler. Üzüntülerin ise insanlara zararı dokunmaz.

Buradan anlaşıldığı üzere ölümden sonra yaptırımı tabi tutulan suç, 'bu dünyada yaşarken kendi soyuna bağlı olmamak, atalarının adını anmamak, başka ulusların atalarının adını anmak'tır. Diğer suçlar, kişinin evlatlarının sorumluluğunda, onların omuzlarına temizlenmesi gereken bir yük olarak kalmaktadır.

Ölümden sonra soyuna bağlı olmadığı için 4. boyuta geçemeyenler, bir seneliğine üzüntü olarak dünyada kalan, dün-

yadaki diğer insanlara bir zararı dokunmayan ruhlardır. Bu insanlar da eğer evlatları yani önündeki nesil tarafından anılan, sayılan insanlar iseler bir seneden sonra 4. boyuta geçebilmektedirler. Dikkat edilirse, üzütlere tam görünmez değildirler. Ancak bu bir sene zarfında da adı anılmayan kişiler, körmös olurlar ve artık bu dünyada 'görmeyen ve görülmeyenler' olarak kalır ve insanlara kötülükleri dokunur.

Görüldüğü gibi, ölümden sonraki hayatı etkileyen suç, diğer dinlere nazaran büyük farklılıklar içermektedir. Soyun devamlılığını esas alan bu inanç sisteminde; bazı suçlar, yeni nesil tarafından üstlenerek düzeltilecektir; bazıları ise kişiyi, kendini görünmez ve adı anılmaz hâle getirmesiyle, yani kendini yok etmesiyle sonuçlanacaktır.

DOĞUM

Akay Kine, doğum konusu ile ilgili şu bilgileri vermiştir: *"Doğum gerçekleşmeden, çocuk doğunca göbek bağına kesecek birisi ayarlanmalıdır. Göbeği ebe gibi, başka ana keser, düşen göbeği deri bir keseğe yerleştirir, yanına buğday tanesi, arçın ve bir tahıl koyar. Kadın, hamile iken dikmiş veya örgü gibi şeylerle ilgilenmez ve doğacak çocuğa doğmadan giyecek hazırlanmaz, çocuk doğmadan onun için hiçbir şey yapılmaz, o doğunca alışveriş yapılır. Beşiği, babanın kendi eliyle yapması tercih edilir. Beşik koyulacak yere Umay Ana davet edilir. Umay Ana artık onun koruyucusu olur. Doğan çocuk erkekse bu beşiğin üzerine yay ile ok konur, kızsı boncuk ve düğme konur.*

Çocuk 40 gün yabancıya gösterilmez. Çünkü 40 gün çiğ et sayılır, bu nedenle yabancıya gösterilemez. 40 günden sonra onun dünyaya gelişini kutlamak için bir toy yapılır. Kinene (göbeği kesen kişiye verilen addır. Kın göbek anlamına gelir ene de ana kelimesine denk gelir) bu çocuğu yıkar, güzel giysiler giydirir ve çocuğun taşınması gereken belli sembollerini verir. Bunun karşılığı olarak ebenin 'elinin altınlaştırılma-

si' gerekir, yani ona hediye verilir. Semboller, erkek için ok, kurşun gibi şeyler; kızlar için de düğme ve boncuktur.

Çocuğa 40 gün içinde ad verilir. İsim çok şey ifade eder, bu yüzden çocuğun kim olacağı düşünülerek ona uygun bir ad verilmelidir. Ad veren kişiye hediye verilir. Erkek çocuğa babası ya da dayı gibi aileden bir erkek ya da tanıdıklardan saygın bir erkek isim verir. Kız çocuğa ise annesi, bir kadın akraba ya da saygın bir kadın isim verir. Çocuğa adı söylenmeden önce ateşin alkışlanması gerekir. Bu yüzden ateşe sacı yapılır. Sadece aile fertlerinin olduğu bir yerde çocuk ortaya getirilip herkese gösterildikten sonra çocuğun üzerine adı söylenir. Daire şeklinde duran insanlardan her biri onu alkışlar (yüceltir). Herkes ona bir dua eder. Biri eline alarak, bir diğeri, çocuk başkasının elindeyken alkış (yüceltici dua) yapar.

Çocuğa 40 günde ad verilir ancak 12. yaştan sonra bu adı değiştirebilirsin. 12. yaştan önce çocuğa büyük isimler vermek yaramaz. 12. yaştan önce kahraman, bahadır, Kağan gibi büyük adlar versen çocuğa ağır gelir ve göz değer. 12. yaştan sonra da küçük isimler vermek yaramaz. 12. yaşta çocuğa büyük isimler vermek gerekir. 12. yaştan sonra 24, 36, 48. yaşlarda da isim değişebilir. Kutluk Kağan, Cengiz Han'da böyle olmuştur. Mustafa Kemal'in de adı değişip Atatürk olmuştur ve değişen adı ile yaşamıştır."

Görüldüğü gibi her şeyiyle yaşayan ve dinamik bir varlık olan Türk'ün kültüründe, isim de durağan değildir. Hayatın kendisi gibi bir gelişme ve değişim gösterir.

DOĞUM GÜNÜ

Arap kültüründe "doğum günü kutlaması" bulunmamaktadır. Arap kültürüyle özdeşleşmenin etkisiyle doğum günü, bugün kimileri tarafından yabancı bir öge imiş gibi değerlendirilmektedir. Oysa Türkler ölümlere de dirilere de doğum günü kutlaması yapmaktadırlar. Bir yandan doğum

günü kutlamanın “gâvur âdeti” olduğu, “din dışı” bir uygulamaya olduğu propagandasının aksine Türklerde köklü bir doğum günü geleneğinin olması nedeni ile ilk önce bir Türk olan Süleyman Çelebi’nin, yazdığı Mevlit ile daha sonra da “kutlu doğum haftası” etkinlikleri ile doğum günü kutlaması İslam Dini’ne Türkler tarafından sokulmuştur.

Müslüman Türkmenistan’da hem ölümlere, hem dirilere, hem büyüklere, hem küçüklere doğum günü kutlaması köylerde dahi düzenli olarak yapılmaktadır. Türkmenistanlı bir köylü Baatırkul kızı Sayarı Roziva şöyle der:

“Özellikle çocuklara yapılan doğum günü, müzikli, danslı çok şenlikli geçer. Doğum gününde yemekler yendikten sonra çocuk, Tanrı’ya dua eder ‘Yaşımı büyüttün Tanrım, aklımı da büyüt. Annemin babamın yüzünü yere baktırmayayım. Bir sonraki doğum gününü de göreyim’ der. Gelen akraba ve dostlar daire şeklinde bir araya gelir; doğum günü olan kişi hakkında tek tek konuşma yapar; onunla ilgili duygularını, düşüncelerini, iyi dileklerini ve öğütlerini söylerler. Doğum gününde güzelce yemek yapılır. Akraba ve tanıdıklar çağırılır. Pastaya, üç mum konur. Kaç yaşında olunursa olunsun 3 mum konulur. Bir mum 40 yıl demektir. Beş yaşındaki çocuğa da, altmış yaşındakine de 3 mum konulur. 3 mum koymak, 120 yaşa gir temennisidir. Köroğlu da 120 yaşına kadar yaşamıştır. Onun gibi savaşçı ve kendi kendini koruyan kişi ol anlamına gelir. Doğum günü harici başka zamanlarda da dua ederken ‘Kuday sana Köroğlu’nun yaşını versin’ şeklinde dua edilir.”

Akay Kine de doğum günü kutlamaları ile ilgili şunları anlatır. “Doğum gününün mutlaka kutlanması gerekir. Koca bir sene geçmiştir, bu önemli bir şeydir. O gün koyun kesilir; koyun etinden yapılan yemeği sadece erkek kişi yapar; kadınlar salata yapar. Erkek, bu etten içine tahıl konulan bir çeşit çorba yapar. Bu çorbayı yapan erkek herkese dağıtır. Yenecek diğer yemekleri kadın da yapabilir. Bu çorbaya tuz önceden konmaz; çorbadan ateşe ikram edildikten sonra

(saçı yapıldıktan sonra) tuzu ilave edilir. Kaburga ve kuyruk kısmının etleri pişince, ondan ilk önce ateşe verilir. Böylece ateş ile gök alkışlanmış olur. Bu seremoniden sonra eğer doğum günü sahibi çocuğa, çocuk ortaya çıkarılır, herkes yemek yer ve çocuk alkışlanır (onu yücelten sözler ve temenniler söylenir. Türklerin dua anlayışı bu şekildedir), iyi dileklerde bulunulur. Şarkı, oyun, dans olur.

Doğum günü büyükler için de küçükler için de kutlanır. 1, 12, 24, 36, 48, 60, 72 yaşlarında yani 12 yıllık Jüpiter döngülerinde toy yapıp, doğum günü kutlanır."

ÖLÜM

Roux'un ifade ettiği gibi Türklerde öldürenlerin kötü ruhlar değil, Gök Tanrı'nın bizzat kendisi olduğunu açıkça ortaya koyan bir dizi belge mevcuttur. Tengri ölümün birinci nedenidir, birinci derecede öldürendir. Bu varlıklar ancak hastalığa veya sapkınlığa sebep olur. Mısırlılara yenilip esir düşen Moğol Generali Kitu Boğa da onlara şöyle meydan okumaktadır: "Senin elinden ölürsem bu Tanrı'nın isteğiyle olmuştur." Marvazi'nin de belirttiği gibi ve gayet yaygın olarak bildirildiği gibi, Ölüm durumunda "Tanrı'nın arzusunu ve iradesini kabul ediyoruz," ifadesi kullanılmaktadır.¹²⁹

Ölüm, bir anda kişiyi dünya ile olan tüm bağlarından koparmaktadır. Bir dünyadan, öteki dünyaya geçiş ve her iki dünyaya da tam olarak ait olunmadığı sanılan ilk ölüm anından itibaren başlayan ve en fazla 40 gün devam eden bu süreç oldukça sancılı bir dönemdir. Birden bire ortaya çıkan büyük bir bilinmezlikle yüzleşmek, ruhlarda bunalım yarattığı gibi beyinlerde de bir sorgulama süreci başlatır. Bu sürecin en sağlıklı biçimde en iyi yöntemle değerlendirilmesi için Ak İnançta da bazı uygulamalar vücut bulmuştur.

129 (Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

Düzenlenen ayrıntılarla dolu ölüm, törenlerle, kişinin ölümünü kişisel plandan toplumsal hatta evrensel plana, yani micro kozmikten makro kozmik alana taşır. Gerçekte bir kişinin başına gelen ölüm olayı büyük bir topluluğun gündemine girer ve evrensel bir kanun olarak ölüm, geniş bir çerçeveden ele alınma imkânı bulur. Olaya yukarıdan, geniş ve genel bir pencereden bakma imkânı, ölen kişinin yakınlarının acılarını dindirmesine yardımcı olur.

Akay Kine bu konuyla ilgili şu bilgileri verir:

"Sizde bizim kadim cenaze ritüellerimiz yaşamaktadır. Alevi ritüeli, Mevlevî ritüeli, Türklerin cenaze ritüelidir. Cenazelerde yedi kez dönülür ve ölünün ruhu yeraltına götürülür. Yedi kez döner onu bırakıp, yeraltından geri dönersin. Erkekşiz kadınların döndüğü Alevi semahı, kıçası ölen kadınların ritüelidir. O yüzden kadınlar, erkekşiz semah dönmektedirler.

Alevi ve Mevlevî müzikleri de ölü müzikleridir. Devamlı bu müziğe maruz kalmak insanı zombi yapar. Boynun bükük kalır.

Tanrıclıkta mezar ziyaretlerinde kişi, bir oyuk açar ve toprağa ölü için toprak, çay vs.. saçar. Ölünün mezarında yedi kere dönersin, sağ elinle sıvı kırmızı, çay vs... dökersin. Sıvıları, dışa doğru dökersin elin ayası sana dönük dışa doğru atarsın sıvıyı. Sol elle toprak salarsın, atarsın. Yine elinin tersi ile ve tek sayı ile yaparsın bunları. Ölüyü her anısta bir taş koyarsın. Sen çok anılan kişiyse senin mezarında çok taş olur.

Her tarafı örtülü cibinlikli yatak, evlenirken de ölürken de kullanılır. Bu örtüyü açma simgesel bir uygulama içeriyor. Bu örtünün sağ tarafı ve sol tarafı vardır. Kişi öldüğünde sol taraftan örtü açılır ve o örtüden bir kuşak yapıp bağlanır. Kuşak şükran ve koruma sembolü olarak geçiyor. Dikkat ederseniz Orta Asya'daki erkekler de kadınlar da kuşakla gezer. Hem sırtı hem göbeği sağlama alır. Onun koruyucu bir özelliği vardır. Örtüden yapılan bu kuşak ölüyle beraber gitmek zorundadır. Yaşarken de öldüğünde de, kadında da erkekte de kuşak olur.

Çift evlendiğinde yatacak yer hazırlanır. Pamuktan yapılan iki döşek (yatak sert olmasın diye içi pamukla doldurulmuş iki döşek) kadının döşegi alta, erkeğin döşegi de üste konur. Döşegin yukarı tarafı erkek, alt tarafı kadın olarak geçer. Çünkü toprak kadındır. Buna tüşkış derler. Ve bu iki döşek beraber dikilmek zorundadır. Döşek de damga da keçeden yapılır. Yatak dikilirken erkek tarafının damgası döşege işlenir. Nakış olarak yapılıyor. Örneğin benim damgam At'ın ağzına konan ay şeklindeki demirdir.

Karı kocadan herhangi biri öldüğünde bu döşek de o ölüyle birlikte gider. Kadın ölünce alt tarafı, erkek öldüğünde yukarı kısmı ölüyle mezara gider.

Mevlevilikte de Alevilikte de ritüeller hep ölüye yapılan ritüellerdir. Örneğin, Mevlevi ayinlerinde posta sırt dönülmüyor. Bizde de böyledir. Ölüye sırt dönülmez çünkü seni alıkoymaz ölü. Ölüye yapılan ritüellerde çift sayı olmaz tek sayı olmalıdır. Kişiler ölünün mezarına gider 7 kere aylanır, dolanır. Alevi törenlerinde de tek sayılar dikkat çekicidir.

Mevlevi ritüelini çok iyi anladım. Ben bu dervişler hakkında fotoğraflardan ziyade bir şey bilmiyordum. Günnur, bana Mevleviliğin Tanrıculukla bağlantısı olduğunu söyleyince ben bunu anladım. Mevlevi ayini öleni öbür dünyaya uğurlama ayinidir. Ölen insana saygı göstererek ona yardımcı oluyorlar. Bu insanı öbür dünyaya götürme törenidir. Güneş'e karşı dönülmesi, müziğin ezgisi cenaze ritüeline uygundur. Eğer ritüelin amacı, göğe yükselme olsa semboller başka olurdu. Her şey bunun bir cenaze töreni olduğunu gösteriyor. Müzikleri, siyah örtü, siyah yer ve hepsi kafaları dahil kapalıdır. Onlar siyah elbise ile giriyorlar ve hareketler hep Güneş'e karşı yapılıyor. Çünkü yeraltına gidiliyor. Ve orada kırmızı bir post var, kırmızı da ölümla alakalıdır, ata ruhlarını simgeleyen renktir. Güneş'e karşı dönerek yeraltına inilir, ölü oraya bırakılıp uğurlanır. Ondan sonra beyaz koyun postuyla bu dünyaya geri dönüyorlar.

İlk önce onlar içeri girdiler, beyaza bastılar ve her şeye beyazla başladılar. Ondan sonra Gök'e ve toprağa şükrande bulundular. Ondan sonra kalktılar ve Güneş'e karşı gidip ölene eğildiler. Sonra da döndüler ve öbür dünya onun yüzünü görmesin diye ölene arkalarını döndüler. Ölülerin dünyasına girip ondan sonra Güneş'e karşı dönme-ye başladılar. Onlar kendileri de bunun farkında olmadan öbür dünyanın kenarında gezdiler. Öbür dünyanın kenarlarını gördüler. Ondan sonra o tarafa gitmeden bu tarafa geldiler. Bu dünyaya geldiler. Kendi beyaz şeylerini toplamaya başladılar. Burada olanlar kaldı ve onlar beyaz olarak bu dünyaya gitti. Bu dünyaya döndü, akları ağırdı.

Ölüler için yapılan bu ritüel ölüye saygı ritüelidir. Senin nesline ve atana olan saygıdır ve bunu büyük ustalık ve sorumlulukla yapmak gerekir. Bunların hepsi tiyatral biçimde gösterilmiş. Ben buraya Türklerin kendi kimliklerini nasıl koruduklarını görmeye geldim. İslam'dan önceki kimliklerini sanat üzerinden hatırlarında nasıl sakladıklarını, atalarının bildiklerini hâlâ nasıl koruduklarını görmek için geldim."

MEZAR

Akay Kine'ye mezarların nasıl olduğunu ve mezar ziyaretine gidilip gidilmediğini sorduğumda şu cevabı aldım: "Mezara gidilir, mezarlar ağaçla çevrelenir. Bizde mezar bozulunca onu düzeltmek yasaktır. Son dönemlerde demir parmaklık ve mermer konuyor; bu yanlıştır; çünkü tüm mezarlar böyle çevrilince toprakta yaşayacak yer kalmayacaktır. Mezarı ağaçla çevrelemek yeterlidir."

Türk inancına göre doğan çocuğa da ölen insana da ağaç dikilmektedir. Halen Türkiye'deki ağaçlarla dolu, adeta ormanı andıran mezarlıkların, ağaca uzak bir coğrafyadan doğan İslam'ın öz yurtlarına; çöl iklim, kültür ve geleneğine ait olması mümkün değildir. Lakin bu tip mezar yerleri kadim Türk inancının hâlâ yıkılmamış, en önemli anıtlarındandır.

AĞAÇ

Akay Kine ağaçla ilgili şu önemli açıklamaları yapar:

"Ağaç bizim kültürümüzün göze çarpan öğelerindendir. Yakın zamanda Kırgızistan'da, Özbek, Kırgız savaştı, oraya gittim. Onlara savaşıma, dövüşme demedim. Onlara ata babalarının yerinde Manas'ın doğduğu yerden Ergenekon'dan 100 sedir ağacı getirdim. Kırgız'ın kutsal yerlerine diktim. Toprağa saygı sunuldu. Toprağa hayyat verildi. Ağaç, hayat verir. Ne kadar dua etsen; kilise, cami kurmak boştur. Kilise kurmak sadece toprağa zarar verir. Ağaç dikmen gerek. Tanrı ağaç dikmiş, kilise kurmamış. Onu sen uydurdun. Ben Türk'ün diyen bala, çocuk, kişi varsa Tanrı'ya dua edip durmasın, ağaç diksin."

"İnsana ait üç sevap vardır: Çöle kuyu kazmak, Irmağa köprü kurmak, Yola ağaç dikmek " 130

Kazak Atasözü

Ağaca kurban verilmez, ama çaput bağlanır. Yılbaşında çam ağacı, gök ile bağlantı kurmak için ortaya getirilir ve onun etrafında dölülür. Biz Altay'da ağacı kesmek zorunda kalınca, biz o ağaçtan özür dileriz. 'Şu ihtiyacım için seni kesmek zorunda kaldım özür diliyorum. Beni affet. Kusura bakma' manasında bazı sözler ona söylenir. İnsan dan nasıl özür dileniyorsa aynı şekilde ağaçtan da öyle özür dilenir. Özür dilemenin ardından dalını kestiğin ağacın altına diğer canlılar için ekmek vs.. gibi bir yiyecek korusun ya da süt de saçabilirsin."

Arif Acaloğlu'nun verdiği bilgilere göre "Ağaç, insanla eşanlımlıdır. İnsan topluluğu ormandır. Ağaç insandır. Altay

130 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 228)

mitolojisinde Tanrı, dünyayı ilk yarattığında bir dişi bir er ağaç vardır. Ağaç o kadar insanla ve ormanda toplumla özdeşleşmiştir ki Şaman ağaçlar vardır. Ormanda ağaçta farklı yapıda bir şey oluşmalı olağan olanın dışında ağaçta bir şey olmalı. Olağandışı olan ağaç, şamandır. En yüksekte ya da su başında tek bir ağaç, yalnız ağaç diğer ağaçlardan uzak olan mesafeli olan ve görkemli olan ağaç şaman ağaçtır. Kam ağaçlara çaput bağlanır.”¹³¹

Çok fazla ağaç kesersen ağaçların ruhu seni çarpar. Türkmenistanlı Sayarı Roziva ağaç konusunda şunları söyler: “Dalları çok uzanmış/uzamış büyümüş ağaçlar kesilmez. Kesmekten korkuyorlar. İncir ağacını da herkes ekmez. İncir ağacını, yaşlı adam ya da yaşlı kadın eker. İncirin ömrü uzak/uzun olur. Genç adam ekse onun ömrünü alır. İncir ağacının odununu tandırda ocakta yakmıyoruz. Mesela evin bahçesine bir kişinin babası incir ağacı dikse bu ağaçtan çıkan odunu bağlayıp bir kenara atıyoruz. O çürüyor. Sonra gübre gibi bahçeye atıyoruz. Eğer onu tandırda ocakta yakarsan sanki babanı yakmış gibi olursun, eski ölülerinin arvahlarını, ruhlarını yakmış gibi olursun.”

Türkiye’de “Yörükler, Türkmenler ve birçok köyler halkı, ulu ağaçları kesmenin iyi bir şey olmadığına, uğursuzluk getireceğine inanırlar, bazı kutlu tanınan ağaçlara bez bağlarlar. Bu ağaçların dibindeki yatırlardan dilekte bulunurlar,”¹³²

“Dede Korkut’un hayır duaları arasında, “kaba ağacın kesilmesün” diye bir dua vardır.”¹³³ Dede Korkut’ta ‘teşekkür ederim-sağ ol’ ifadelerinin yerine “Ağacın kesilmesin, dağların yıkılmasın” şeklindeki iyi dilekler göze çarpar.

Arif Acaloğlu bu ifadeleri şöyle açıklar: “Hep dualarda kaba ağacın kesilmesin diye dua edilir. Bu ifade, soyun sopun ku-

131 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

132 (Mehmet Eröz, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 106)

133 (Mehmet Eröz, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 104)

rumasının anlamındadır. Bu, sülalenin veya bireyin onu koruyan ağacıdır. Bir sülalenin ya da bir kişinin koruyucu ağacı olabilir. Aile, kendine bir ağaç seçer. Ondan sonra bunun isabetli bir seçim olup olmadığını bir şamana sorar. Şaman da bu seçimi onaylarsa o ağaç, o ailenin olur ve bu ağacı o sülaleden kimse kesemez. Zaten köyde kişiler her işi kendi yapar ama kendi bahçesindeki ağacı başkasına kestirir. Kendinin kesmesini ayıp görür.”¹³⁴

TANRICILIKTA GÖKKUŞAĞININ ANLAMI

Gökkuşağı ile ilgili Eski Türk İnancı ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü’nde “1) Şamanın ilişki kurmak istediği göksel güçleri temsil ettiğine inanılan ve şamanın başı üzerinde yoğunlaşarak kuşak biçimini alıp bedenine girdiği kabul edilen tanrısal güç. 2) Şamanın ruhunun gök yolculuğunda yararlandığı köprü ya da merdiven,”¹³⁵ şeklinde bazı tanımlamalar mevcuttur.

Anlatılardan yola çıkan Ögel de gökkuşağı hakkında şunları söyler: “Bilhassa Batı Sibiryâ Şamanizmin’e göre gök gürültüsü, kutsal ve kahraman bir kişi idi. Gökte zaman zaman görünen “gökkuşağı” bu bahadırın yayı ve yıldırım da onun okları idi,”¹³⁶

Akay Kine’ye gökkuşağının anlamının ne olduğunu sorduğumda Akay Kine şu cevabı vermiştir: “Öncelikle gök sembolüdür, öbür taraftan toprak ile gök arasındaki bağlantıyı sağlayandır. Türk giysisinde bu 7 renk ve ilave olarak 2 renk olmalıdır. Bu iki renk ana babadan gelen ata rengidir, herkese göre değişir. Ritüelleri görmeden siz bunu anlayamazsınız.”

134 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

135 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnancı ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.72)

136 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 143)

AYNA

Hiç Kimse Görmedi Aynanın Gördüğünü...

Zeki Kuşoğlu

*"Şamanizm'de ayna tasarımı çok işlevseldir. Şamanın başka dünyaları görmesini sağlar; ruhları toplamaya ve yerleştirmeye yarar. Bu dünyanın yansıması, yani ters çevrilmiş biçimi, öbür dünya olarak algılandığından, şaman aynaya bakarak öbür dünyayı seyreder. Ötesinde ayna, ölenlerin canlarının/ruhlarının gölgelerinin toplandığı bir kap, zarf ya da torba olarak inanca taşınır."*¹³⁷

Ayna, öbür dünya ve ruhlar ile bağlantılı görüldüğünden şaman kıyafetlerine de iliştilmiştir. Şamanın bakırdan veya tunçtan yapılmış aynası evreni yansıtır ve gökte yazılı olanı okumaya olanak sağlar. Böylece de şaman aynaya bakarak gelecekte haber verir. Ayna yansıtan bir güç olduğu için gerçeğin tehlikeli bir aracıdır. Ayna, dilsizdir, sağırdır lakin kör değildir. Fakat ışık yoksa ayna da kördür. Aynayı görür hale getiren tanrısal niteliğe sahip olan ışıktır.

Ayrıca biliyoruz ki öbür dünya-yeraltı dünyası bu dünyanın tersidir. Burada düz olan her şey orada terstir. Ayna da her şeyi ters gösterir. Ancak tersinden yazılmış yazılar aynada düz okunur. Yani ölümler âleminin bu temel kanunu ayna için de temel bir kanun teşkil eder. Bu nedenle ayna ve öbür dünya arasında bir ilişki kurulmuştur. Ölü olan evde aynaların bir çarşafı kapatılmasının nedeni de budur.

137 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.34)

Akay Kine de bu konuda şunları ifade eder: “Aynanın önemi var. İnsan ölünce bütün aynalar kapatılır, çünkü ayna ile öbür dünya sana gelebilir. Bazen nadir de olsa, öbür dünyadan bir ata ruhunun gelmesini istersek ayna kullanırız; bunu isteyen yapar, aynadan ata ruhları ile konuşuruz.”

KIYAMET

Akay Kine kıyametle ilgili yaptığımız sohbetlerde şunları söylemiştir: “Kıyamet’in Türkçesi Kalgançı çak’tır. Eşitlik içinde eşitlik prensibi bozulursa kıyamet kopar. Yer ile Gök ateş ile bağlanır, aralarını ateş alır. Ama bu başlamadan önce kız, anaya bıçak ile gidebilir; büyük küçük arasında saygı kalmaz; kardeş kardeşi öldürebilir. Cihad döneminde herkes herkes ile savaşmış ya, onun gibi ana kızı, ata oğlu, oğul atayı bilmez. Herkes, herkesi öldürür. Bu İslam’da cihad olarak geçen; Hristiyanlarda haclılar olarak geçen savaşlar ve anlayış da hep kıyameti getiren şeylerdendir. Bir kavmin, diğerleri üzerindeki üstünlüğü de kıyameti yaklaştıran bir unsurdur. Türkler asla diğerleri üzerinde bir üstünlük kurmadılar, herkese eşit davrandılar hoşgörülü oldular. Hakimiyete karşı eşit ve herkesi kucaklayan anlayışı benimsediler.”

Türkmenistanlı Sayarı Roziva’ya kıyametin nasıl olacağı sorusunu sorduğumda şu cevabı aldım: “Çocuk ağlasa kurt gibi uluma, birinin başını yiyeceksin derler. Kıyamet geldiğinde su basıp, yangın olup her şey ölecek ve tek bir kurt kalıp o da dağın üstüne çıkıp uluyacakmış. O yüzden ‘ulumak’ kıyamet habercisidir. O yüzden çocuk ağlasa ‘kıyamet habercisi gibi uluma’ deyip ağzına vurulur. Ama cenazede ağlamak olur çünkü o da bir kıyamettir. Kıyamette kurt ağlayıp uluyor. Durduk yere, önemli bir şey yokken ağlayıp ulumak kötüdür. Ama birbirini çağırırken kurt gibi uluyabilirsin. Çağırma ağlama içermediği için olumsuz görülmez. Kıyamet od ve su ile gelir. Herkes ve her canlı ölür sadece bir kurt

kalır. O da yüksek bir tepeye çıkar ve yukarı Tanrı'ya doğru ulur. Ben neden ölmedim. Neden yalnız kaldım' diye ulur. Kurtlar yalnız kaldıklarında ulurlarmış. Kurt, yalnız kaldığında ulur. Sonra etrafına kişiler toplanır. Ve ava çıkarlar."

Bu ilginç tasavvuru Arif Acaloğlu da dile getirir ve hâlâ Anadolu'da çok yaşayan kişiye "kurtla kıyamete mi kalacaksın" demelerinin sebebini bu inanca bağlar. Ancak yukarıdaki anlatımın aksine Arif Acaloğlu ateş ve sudan ziyade kıyame-
tin göstergesinin en eski tasavvurda rüzgâr olduğunu söyler ve şöyle açıklar: "Çok eski şiddetli bir rüzgâr esecektir ve yeryüzünde dik bir şey kalmayacak sadece bir tepenin başında bir kurt kalacaktır. Onun da tüyleri rüzgârdan sıyrılacak ama o tepedeki kurt hep kalacaktır. Kıyamet budur,"¹³⁸

RENK SEMBOLİZMİ

Renkler hakkında Akay şunları anlatır: "Ak renk, kutsallığı simgeler. Sarı, Orta Dünya'yı simgeler. Sarı renk kötü değildir. Bazı kaynaklarda verilen, sarı rengin kötü olduğu, yalnızca altın sarısının iyi olduğu bilgisi yanlıştır. Sarı renk, Güneş ile Ay'ı, Orta Dünya'yı ve ev hayvanlarını simgeler. Mavi, yer, toprak ve suyun, yer-su'nun simgesidir. Yeşil (yeşil) renk, maviye yakındır. Yeşillikler, otlar yeşermeye başlayınca gök (maviler) çıktı derler.

7 yılda bir, 9. ayda Eylül'de ölümler için ve Erlik Bey'e yapılan, ölümlerin çağırılıp onlara söz söylendiği ritüelde ağaca 7 kara ve 7 kızıl küçük bezler bağlanır. Kırmızı, ata ruhlarını simgeler. Bu renklerde olan bezler her zaman baş parmak ve işaret parmağının boyu kadar kısalıkta olur. Dikkat ederseniz Kamların elbiselerinde de öyle parçacıklar siyah ve kırmızı renkte vardır. Onlar da ata ruhlarını sembolize eder."

¹³⁸ (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Ders Notları, 2008)

Bu konunun içerisinde Altay'da, Kırgızistan ve Kazakistan'da karşılaştığım *çaput bağlama* ritüelinden biraz bahsetmek istiyorum. Ağaçların yapraklarından ruhların doğduğuna, hayat bulduğuna inanılan topraklardan geçerken, görkemli ağaçlarda adeta dileklerin doğacağı, hayat bulacağı hissi veren dallarda yapraklar gibi uçuşan, sallanan rengârenk bez parçaları oldukça etkileyici gözükmekte idi. Gezerken gördüğüm çaputlar genelde mavi, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil renkteydiler.

Akay Kine'in ifadelerine göre pınar suyunun çıktığı yerlerdeki ağaçlara çaput/yalama bağlanır. Yolun en sarp, en keskin yerlerindeki ağaçlara da çaput bağlanılıyor. Ancak mezarların bulunduğu yerlerde çaput bağlanmaması gerektiğini ve bunu ancak cahil kişilerin yaptığını söyleyen Akay, böyle yerlerde gördüğü çaputları sökerek kaldırmaktadır.

Akay Kine nasıl çaput bağlanması gerektiğini şöyle anlatmıştır: "Bir bez, kolay yırtılan tarafından iki parmak kalınlığında yırtılır. Çaputun uzunluğunun kişinin kolunun uzunluğu kadar olması gerekir. Sonra da 'Benim adım şudur, şu amaçla geldim' diyerek bezi ağaca asmak gerekir. Eğer iki kişinin adına bez bağlıyorsan, iki bezi, bezlerin ucundan düğüm atarak asarsın. Eğer bezi kesmediysen kolunu ölçersen kolunun boyunun bittiği yerden bezi düğümlersin ve öyle asarsın. Bunu düğümlerken anne babanın ve atalarının adlarını da sayarsın."

Renklerden bahsederken Türk bayrağındaki simgeleri yorumlamasını istediğimde Akay şu açıklamayı yaptı: "Türk bayrağındaki kırmızı, bana Türklerin kendi atalarını unutmamış olduklarını anlatır. Ak yıldız ve Ay'ı da alarak Tanrı'yı da unutmadıklarını anlatırlar. Tanrı'nın asıl rengi ak'tır, gök değil. Gök, yukarıdaki şeyi anlatıyor renk adı değildir. Rengin adı değil, yukarı olana atılan simgeler. Mavi renk yukarıdaki büyüklük anlamını taşır. Sülüs açarken 'Ben Gök'e atıyorum' denir."

KALIP SÖZLERİN KULLANIMI

İslam'daki Bismillah / Elhamdülillah gibi kalıp sözlerin Tanrıçılıkta da olup olmadığını Akay'a sordum: Akay "Şükür demek için yukarıya doğru bakıp 'Gök Tengri' diyoruz. Duada kime başvuracakşak, duaya ona hitap ederek ve kendimizi tanıtarak başlarız. Ocağa başvurursak ocağa göre söyleriz sonra da kendimizi tanıtırız. 'Gök Tengri / Ay'lı Gün'lü Altay'ım / Ak Ayas / Üç Kurbustan Kudayım Alkı Boyum, Alkışlı Boyum Başlıyorum Benim Adım Akay, Boyum Töls, Anamın Babamın Atalarımın adı budur...' der duaya başlar ve bitirirken de çökerek baş bolsun – kayrakon baş dersin."

'Kayrakon baş' ne demek diye Akay Kine'ye sorduğumda şu açıklamayı aldım: "Kayra 'geri', Kon sözü ise 'dur' demek. Kayrakon baş, Erlik, geri dursun anlamına gelen sözdür. Bizim kara tözümüz Erlik Bey'dir. Biz tabudan dolayı Erlik Bey'in ismini anmıyoruz. Kayrakon deriz. Bu adı ona Orta Dünya'ya gelmesin diye vermiştik."

Yukarıda bir dua örneği verdim. Ancak Tanrıçılıkta dua, insanı çevreleyen evreni veya ata ruhlarını, kutsal görülen eşyaları yüceltici sözler söylemekten ibarettir. Bugün anladığımız mânâda Tanrı'ya istekler ve ihtiyaçlar listesi sıralamak ya da kutsal metinden parçalar okumak değildir. Bu nedenle aslında verilen örneği 'dua' kelimesi ile tanımlamak da büyük bir yanlışlık olarak görülebilir. Zaten dua kelimesi içeriği, kelime yapısı ve kökeni itibarıyla yabancıdır. Türkler 'algış' kelimesini kullanmaktadırlar. Bu da 'yüceltme' anlamına gelmektedir. Bu durum yukarıdaki bölümlerde bahsettiğim Herder'in kültür tanımını hatırlatmaktadır. "Herder, kültürü bir halkı diğerlerinden ayırt eden ve asla çevrilebilir olmayan herhangi bir ortak değer göndermesi olmayan bir manevi alan olarak tanımlar..."¹³⁹ Bu tanıma uygun birçok örnekle karşılaşmak

139 (Antropoloji Sözlüğü, Yayına hazırlayanlar: Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu)

mümkündür hatta bazen evrensel gördüğümüz kavram ve olguların dahi çevrilebilir olmadığını sıklıkla tecrübe ederiz

GIYSİ

Akay Kine, giysi ile ilgili önemli bilgiler vermiştir: "Tanrıculukta elbiselerin sembolden öte, başka görevleri vardır. Bu elbiseler hazırlanırken de belli kurallar çerçevesinde dikişir. Ben, uluslararası 'Türk Giysileri' adlı bir konferans gerçekleştirmiştim. Bende o konferansın materyalleri ve fotoğrafları vardır; ama bu çok ayrı bir konudur, bunu görsel olarak anlatmak lazımdır. Örneğin Altay şapkasını ele aldığımızda evrenin bu şapkada nasıl temsil edildiğini görmeyi mümkündür.

Şapka tilkinin ayak derisinden dikişir. Yani mutlaka başak veya tilki derisi olmalıdır, çünkü bunların koruyucu özelliği vardır. Dairesel olarak bir siyah, bir beyaz şeklinde dikişir. Bu da hayatın maddi ve manevi yönünü anlatır. Bu iki renk çiftlik-ikililik prensibini, eni ve dişi prensibini, doğurganlığı anlatır. Şapkanın tepesinde evdeki tünlük'ü (şanırak) andıran bir delik olmalıdır. Ondaki iki tane püskül çıkar, onların etrafında 7 tane boncuk vardır ve bu boncuklar ataların temsil ederler. Ataların her zaman bizimle olduğunu anlatır. Bu, 'ataların her zaman benimle birlikte' demektir. Bu püskül ve boncuklar hafif eğildiğimiz zaman yüze vuru gibi yapılmalıdır. Tepedeki delik, evdeki tünlük gibi gök ile bağlantıyı sağlamak içindir.

Şapkanın kenarında başın etrafında da altın ve gümüş ip ile örülmüş bir bant parçası olur. Şapkanın etrafı o ince parça ile dikişip çevrilmiştir. Bu ince altın ve gümüş ipe örülmüş bant, Altay'ın yeraltı zenginliğini temsil eder ve bunlar Altay'ı koruyan şeylerdir. Şapkanın ve bu bandın altında kürkten ince bir astarı olur. Bu da Altay'ın besleyici doğal zenginliğini gösterir.

Şapkanın içi yeni doğan oğlak derisi ile kaplanır. Bu da evdeki hayvanları ve evin özel zenginliğini anlatır. Bu şapkanın sırrı, içen

deki keçi derisi ile dıştaki kürkün birbiri ile dikişle tutturulmamasıdır. Şapkanın ucundan keçi derisinin kürklu kısmı görülecek şekilde hazırlanmalıdır. Şapkanın toprakla bağlantılı olsun diye iki ucu da yere doğru sarkması lazımdır. Biz iki ayağımızla yere bastığımız için, toprağın gücünü de alırız. Kendi göbeğimiz de gök ile toprağı birbirine bağlar ve kuşak bağlama âdeti bu sebepten çıkmıştır. Kuşağın iki ucu da her zaman toprağa bakmalıdır.

Türklerin giyiminde, kişi ile ilgili çok bilgi bulunur. Örneğin, giyiminde kaç çocuğunun olduğu da bellidir. Kocasını ölen kadın kısa ceketiylek giyer. Kocalı kadın, ayak bileğine kadar yelek-çeket giyer.

Gelin çıplak ayakla yürümemelidir. Gelin, kayın atasına veya kayınanasına bileğinin üstünde bulunan kemigi göstermez. Eğer kocası ona kötü davranırsa bunu gelin sözle söylemez; o kemigi, kayın anasını veya kayın atasına gösterdiğinde onlar gelinlerine kötü davrandığını onlar ve erkeği uyarırlar. Böyle bir durumda sağ elle çay veren gelin, çayı verdikten sonra kolunu sıvar ve kemigi gösterir.

Tanrıci kişinin kendi özünün giyimini giymesi gerekir. Altaylı, Altay'ın giysisini; Ankaralı, Ankara'nın giysisini, herkesin kendi giyimini kendi yerel giysisini giymesi gerekir. Eğer kendi giyimle yürümüyorsa Tanrı seni tanımaz. Tanrıci kişinin, boyunun-kendi giysisini giymesi gereklidir."

Türk tarihinin her aşamasında giyim çok kapsamlı, ayrıntılı, bir sürü sembol ve anlam içeren özelliği ile dikkat çekmiştir. Türk tarihindeki ulusal giyim konusu incelenildiğinde onlarca ciltlik çalışmalar ortaya çıkacaktır. Tek bir yöre ya da meslek grubunun giysisi üzerine bir kitap yazmak mümkündür. Arkasında böyle bir kültürel zenginlik bulunan Türk'ün hafızasından bugün kendine has olan her iz silinmektedir. Hayranlık uyandıran bir felsefenin, estetik değerin ve tarihi birikimin ürünü olan sayısız giysi zenginliğinden, folklor gösterileri hariç bugün elimizde nerdeyse hiçbir şey kalmadığı gibi Türk, kendisiyle hiçbir ilgisi olma-

yan kara çarşaf, tesettür ve kot pantolon içerisinde tanınmaz bir haldedir.

Günümüzde doğduğu şehirle 'Sivaslı' olmakla, 'Tokatlı' olmakla övünen kişilerin yerel kıyafetlerinden, yerel danslarından habersiz olduklarını bilmekteyiz. Giysi yerel danslar gibi, benliğinden tamamen uzaklaşmış Türk gencine özünden, dünya görüşünden, tarihinden, Türk felsefi hayatından haberdar olmasını en kolay yolla sağlayabilecek bir öğedir.

Bugün bazı ulusal bayramlarda veya mezuniyet törenlerinde düzenlenebilecek kıyafet şölenleri ile gençlere eğlendirici bir şekilde bu mirasın hatırlatılması sağlanabilir. Türk dünyasına ait tüm yerel kıyafetler, meslekî ve kraliyete ait giysiler, karanlıktan günümüz sahnesine çıkartılabilir. Bu uygulama ister istemez bu kıyafetlerin öğrenilmesini, üretilmesini, satılması ve kiralanmasını sağlayacak ve unutulmuş Türk tarzı hatırlandıkça modern yaşama da parça parça taşınacaktır.

TANRICILIĞIN BAŞKA DİNLERE BAKIŞ AÇISI

Türk'ün özünü yansıtan, onun has ürünü olan Tanrıcılığın, diğer dinlere bakış açısını tespit etmenin çok önemli olduğunu düşünmekteyim. Başka dinlere bakış açısı, başka dinlerin olumsuzluklarının belirlenmesi anlamında değil güzel dahi olsa yabancı olan, öze aykırı olanın belirlenmesinde bize önemli veri sunmaktadır.

Bir ulusun, başka bir ulustan doğan kültür veya inanç sistemine girmeyi ilk etapta reddetmesi ve direnç göstermesi, o inanç veya kültürün kötü olmasından kaynaklı değil; o kültür veya inanç sistemine girdiğinde kendi daha güzel görünecek olsa dahi artık kendi olmayacağını hissetmesinden ötürüdür.

Hristiyan bir Kızılderili'yi, Kızılderili kimliğine ait görmek ne kadar mümkündür? Onu bir anlamda çok kimlikli veya kişilikli ya da kimliksiz saymak yanlış mıdır doğru mu? Kendisinden geriye acaba çok bir şey kalmış mıdır ve ilerde de kalmaya devam edebilecek midir? Veya Müslüman olan Çat Stevens ya da sonradan aldığı Arapça adıyla Yusuf İslam, belki eskisine göre daha iyi bazı özellikler geliştirmiştir, ancak kökeninden gelen kimliğinden neler kaybetmiştir? İlk bakışta tanınmaz hâle geldiği gibi kültür, kimlik, gelenek, geldiği yer-bulunduğu nokta- gideceği yer ve bunun gibi birçok konuda tanımlanması zor bir konumda olduğu söylenebilir mi?

Türkler inançlarından ve onu meydana getiren yaşantılarından ötürü yabancıya, kendinden farklı olana karşı, diğer birçok ulustan farklı olarak kayda değer bir hoşgörü ile yaklaşmıştır. Çünkü Türk, yabancıнын kendinden farklı olmasını bir tehdit olarak algılayıp korku ile dolmamış ve onları kendine benzetmeye çalışarak korkusunu dindirmeye çalışmamıştır. Yabancıнын farklı olması doğaldır ve farklı olmalıdır. Öyle de kalmalıdır. Ters, garip bir şekilde rahatsız edicidir. Çünkü Türk, doğaldır, doğal düzene bağlıdır. Yabancı olanın ona benzemesi doğal değildir.

Tanrıçılık, yayılmacı, evrensel ve gayri millî dinler olan Hristiyanlık ve Müslümanlıktan ciddi şekilde ayrılmaktadır. Tanrıçılığın yaşadığı hemen her yerde insanlar, başka milletten birinin kendi dinlerini benimsediklerini gördüklerinde bundan ciddi şekilde rahatsızlık duymuşlardır ve kendi dinlerini ve kimliklerini çalmakla suçlamışlardır. 'Çalmak' üstünde düşünülmesi gereken bir tabirdir. Bir şeyi çalan bir kişi, asla onun asıl sahibi olarak kabul edilmez.

Aynı tepkiyi Amerikalı Kızılderililerde de görmek mümkündür. "Son dönemlerde, Şamanizm ile ilgili sayısız kitap ve

yayın çıkmıştır ve bazı Avro-Amerikalılar şaman geleneğini canlandırmaya çalışmışlardır. Bu gelişme yerli Amerikalılar arasında büyük bir rahatsızlık yaratmıştır. 'Toprağımızı çaldılar, şimdi de dinimizi çalıyorlar' şeklinde bir tepki görmüştür."¹⁴⁰

İlk dinleri Tenrikyo olan Japonlarda da benzer anlayış mevcuttur. "Japonlarda bizden olmayanlar olduğu gibi kalmalıdır. Asimilasyon genelde teşvik edilmez. Kültürel mekanizmalar özellikle konut ayrımcılığı ve ırklar arası evliliğe ait tabular hep azınlıkları bulundukları yerde tutmak için işler."¹⁴¹

Özetle Tanrıçılık, dünyada yaşayan herkesin kendi gibi inanmasını, giyinmesini, yaşamasını isteyen bir inanç değildir. Böyle bir şey doğal olana ters olduğu için tanrısal da değildir. Yayılmacı bir inanç sisteminden gelmeyen, farklılığa saygı temelli bir kültürden gelen Türkler, tarih sahnesinde hep bu özellikleriyle dikkat çekmişlerdir. Farklı dinden olanlara hoşgörü göstermiş ve inançlarına karışmadıkları gibi aşağılama eğilimi de göstermemişler hatta din farklılığından ötürü zulüm gören topluluklara hep kucak açmışlardır.

"İbn al-Nedim'in Kitab-alFihrist adlı yapıtında (İbn al Nadim, Fihrist, Edition Flügel-Roediger, c.1, s.337, c.2, s.12) Arap Halifesi Muktedir zamanında (Miladi 908-932) Mani dini mensuplarının uğradıkları baskılar ve kötü davranışlar anlatılır, Arap halifesinin zulmünden kurtulmak, kendi din inanışların göre rahatça yaşayabilmek için ya inançlarını gizlemek ya da bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalan bu insanlar çoğu kez kurtuluş çaresini Türk Hakanının ülkesine kaçmakta bulmuşlar. Horosan'a sığınan Mani dini mensuplarına karşı bu ülke hükümdarlarının giriştiği mezalim üzerine Toguzların başkanı; 'Benim ülkemde yaşayan Müslümanlar senin ülkende yaşayan dindaşlarının sayısından çok fazladır. Sana temin ederim ki, eğer sen onlardan birisini

140 (Haviland ve ark., 2008, s.658)

141 (Conrad Philip Kottak, Antropoloji, Anthropology, the exploration of Human Diversity, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002, s. 94)

öldürecek olursan ben de kendi ülkemdeki bütün Müslümanları kılıçtan geçirteceğim. Camilerini yıktıracağım!...' diye tehditte bulunmuştur. Bunun üzerine Horosan valisi Mani dini mensuplarını öldürmekten vazgeçmiş ve sadece haraca bağlamıştır.¹⁴²

"Cengiz Han'ın aynı anda İslam ve Taoizm'e gösterdiği ilgi aslında ne bir rastlantı ne de yeni bir olaydı. Cüveyni, onun eğitilmiş kişiler ve her dinden din adamlarına saygı duyduğunu ve onları sevdiğini, Tanrı katında araçlar olarak gördüğünü belirtir. Ermenistan'da yüksek bir devlet memuru olan Sempad, Hristiyanlar huzuruna çıktıklarında onları büyük bir saygıyla kabul etmiş ve özgürlüklerini vermiş ve kim olursa olsun canlarını sakabilecek herhangi bir şey yapılması ya da bir söz söylenmesini yasaklamıştır diye aktarır. Öyle ki onları o güne dek küçük düşürmüş olan Araplar, onlara yaptıklarının iki misline maruz kalırlar diye belirtir bu soylu kişi. Makrizi, Cengiz Han'ın tüm mezheplere saygı duyulmasını ve hiçbir ayrıcalık yapılmamasını emrettiğini söyler. Ve ekler: Tüm bunları, Tanrı'yla arasını hoş tutmanın bir yolu olarak emreder. Çok erken bir tarihte der Bar Hebraeus ve bu konuda doğru bilgiye sahip olmadan konuşuyor olmamalıdır. Çinlilerin bazı tasvirlerle ve rahiplere sahip olduğunu öğrenir. Ve onları getirir. Onlar ve Kamlar arasında din üzerine bir tartışma yapılmasını emreder,¹⁴³

Yabancıların kendinden farklı olmasını ve farklı inanca mensup olmasını son derece doğal ve normal gören Türk, misyonerliği, fetih ve kılıç zoruyla din değiştirme ideallerini, yayılcı dinleri kabul ettiklerinde dahi benimsemekte zorlanmıştır. Altaylı Tanrıcuların yayılcı dinlere ve inanca dayalı farklılığa bakış açısına benzer bir örneğini Şamanist Altı Ulus Kızılderililerinin başarılı bir konuşmacısı olan Seneca Reisi Sago-ye-wat-ha ya da Kırmızı Ceket'in ifadelerinde de bulabiliriz:

142 (İlhan Arsel, Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Kaynak Yayınları, 1999, s.160)

143 (Jean Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 211)

"Buraya Yüce Ruh'a nasıl tapmamız gerektiğini öğretmek için geldiğinizi söylüyorsunuz. Beyaz adamın öğrettiği dini kabul etmezsek de bundan sonra hep mutsuz olacaktıydık. Sizin doğru yolda olduğunuzu bizimse kaybolduğumuzu söylüyorsunuz. Bunun doğru olduğunu nereden bilelim? Sizin dininizin bir kitapta yazılı olduğunu anlıyoruz. Eğer yalnızca sizin için değil bizim için de yazılmış olsaydı neden Yüce Ruh bu kitaptaki bilgileri onları doğru anlayabilmenin yollarıyla birlikte bize yalnızca bize değil atalarımıza da vermedi? Onun hakkında bildiğimiz tek şey sizin bize anlattıklarınız. Beyazlar tarafından bu kadar sık aldatılırken onlara ne zaman inanacağımızı nasıl bileceğiz? Kardeşim Yüce Ruh'a tapmanın ve hizmet vermenin yalnızca bir yolu olduğunu söylüyorsun. Eğer yalnızca bir din varsa neden beyazlar onun hakkında bu kadar farklı düşüncelere sahipler? Hepsi kitabı okuyabildiği halde neden aynı fikirde değiller? Kardeşim biz bunları anlamıyoruz. Dininizin size atalarınız tarafından verildiği ve babadan oğla devredildiği anlatıldı bize. Bizim de atalarımıza verilen sonra da bize onların çocuklarına devredilen bir dinimiz var. Biz o şekilde tapınıyoruz. Bu din bize sahip olduğumuz her şey için şükran duymayı öğretiyor. Birbirimizi sevmeyi ve bir olmayı biz asla din konusunda tartışmayız. Çünkü bu her insanla Yüce Ruh arasındaki bir konudur. Kardeşim biz sizin dininizi yok etmek ya da onu sizden almak istemiyoruz. Biz yalnızca kendimizinkini özgürce uygulamak istiyoruz. Kardeşim bize buralardaki beyazlara vaazlar verdiğiniz söylendi. Bu insanlar bizim komşularımızdır. Onları tanıyoruz. Bir süre bekleyerek vaazlarınızın onlar üzerinde ne etki yaptığını göreceğiz. Eğer iyi bir etkisi olursa yani daha dürüst olmalarını ve Kızılderilileri aldatmamalarını sağlarsa söylediklerinizi tekrar düşüneceğiz. Kardeşim bütün konuşmalarımızı duydun. Söyleyeceklerimiz şimdilik bu kadar. Ayrılacağımız için gelip senin elini sıkacağız. Yüce Ruh'un yolculuğunda seni korumasını ve arkadaşlarına sağ salım ulaştırmasını ümit edeceğiz,"¹⁴⁴

144 (McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 83-84)

Tanrıci inanç kökeninden gelen Türk halklarının, din adamı kurumunu benimsemesi de oldukça zor olmuştur. Çünkü Kam normalde dinî hayatın merkezinde değildir. Dinî hayat, bir din adamı, rahip vs. olmaksızın yaşanır. Cenazelerde, düğünlerde vs. Kam'ın bulunmasına gerek yoktur. Olağanüstü durumlarda bir manevi destek arzulandığı zaman Kam'a başvurulabilir. Kam da bunu bir maddi kazanç karşılığında yapmamaktadır. Çünkü her Kam'ın kendi geçimini sağladığı bir işi ve becerisi vardır. İnançtaki yeri, bir meslek ya da gelir kapısı değildir. Bu nedenle Türk, Kur'an veya ezan okuduğu için, beş vakit namaz veya cenaze namazı kıldırıldığı için para alan imamı şaşkınlıkla karşılamıştır. Bu uyum bozukluğuna birkaç örneği Kazak Atasözlerinden yararlanarak verebilirim:

- "Mollanın yaptığını yapma söylediğini yap."¹⁴⁵
- "Mollanın safdillere (mominğa) sözü geçer. Hanın sivil halka sözü geçer."¹⁴⁶
- "İnsan ölürse mollaya, mal ölürse kargaya iyidir"¹⁴⁷
- "Hocayla komşu olursan ver ver der. Ustayla komşu olursan bak bak der"¹⁴⁸
- "Hırsız yaşlanırsa sofı olur"¹⁴⁹
- "Bir mollanın arkasında kırk şeytan olur. Bir mollanın sonunda kırık şeytan bar"¹⁵⁰

145 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

146 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

147 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

148 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

149 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

150 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

- “Men öz Janımмен awremін molda menin malımмен-ben kendi canımla uğraşıyorum, molla benim malımla”¹⁵¹

- “Allah’ın atın satıp molla semirer, Hanın atın satıp qazı semirer-Allah’ın atını satarak molla semirir. Hanın atını satarak kadı semirir.”¹⁵²

- “Qudaydın özinen estimegendi, molların sözinen estiysin.-Allah’ın kendinden işitmediğini molların sözünden işitirsin”¹⁵³

- “Allah bergendi molda bermes-Allah’ın verdiğini molla vermez”¹⁵⁴

Akay Kine “Tanrı ilk önce eşitler arasında eşitlik prensibini kabul eden kişidir; bu nedenle onun özgürlüğü vardır. O, hür insandır. O, özgürdür ve her şeyden sorumludur. Sorumlu insan kendi gücünü çok iyi bilir. Kendi gücünü bilen, diğer insanlara saygı duyar, başkalarına saygı duyar, herkese ve her şeye sevgiyle bakar. Sorumlu insan kendini bu dünyanın sahibi sayar ve öyle hisseder ve sahibi gibi hissettiği için her şeyden de kendisini sorumlu tutar.

O, Gök’ün prensibini, yani özgürlük, eşitlik, sevgi, saygı prensibini benimsediği için, o herhangi bir şeyin kulu değildir olamaz. O, insan tarafından uydurulmuş olan kanunların kölesi olamaz. O, Gök’ün ve toprağın prensibine göre hayatını sürer. Bu prensipler ve kanunlar zaten doğada vardır; gökte, toprakta, bizi çevreleyen her şeyde vardır. Çünkü bunlar insanın uydurduğu kanunlar değildir; bunlar gök ve toprak tarafından verilen hayat prensipleridir; hayatın gerçek kanun-

151 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

152 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

153 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

154 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277)

landır. Yani gerçektir, yaşamaktadır. Tanrı'nın oğlu ve kızı olan Türk, Gök ve yer kanunlarına, yani doğa kanunlarına göre yaşar.

Etrafını çevreleyen her şeyden sorumlu bu insan için en önde gelen şey atalarına saygılı olmaktır. Tanrı Türk yasaklar ve dogmalar ile çevrilmediği için, sorumlu olduğu ve bu yerin sahibi olduğu için, her-keşe kucak açar. Bu yüzden insan ayırımı yapamaz. Tanrı'nın oğulları ve kızları, diğer inananların da Tanrı'nın çocukları olduğunu çok iyi bilir. O, Tanrı ile aracasız görüşür. O, her zaman vericidir. O, Gök'ün oğlu olduğu için hep verici ve paylaşıcı özellikleri taşır.

Öbür dinlerin Tanrıçılıktan en büyük farkı, insana uygulanan hatta Tanrı'nın sözü değiştirilerek Tanrı adına insana getirilmiş bir-çok sınır ve yasakların varlığıdır. Ak Cang ile diğerleri arasındaki fark bunlardır. Burada çok ilaveye gerek yoktur; eğer çok fazla fark söyle-nirse, diğer dinler aşağılanmış olur; bu da bizim inancımıza aykırıdır."

Benzer ifadeleri Kızılderili Tatanga Mani'den de duymak mümkündür. "Evet beyazların okuluna gittim. Okulda kitapları-nı gazeteleri ve İncil'i okumayı öğrendim. Ancak zamanla bunla-rın yeterli olmadığını gördüm. Uygar insanlar, insan yapımı basılı sayfalara çok fazla bağlılar. Ben Yüce Ruh'un kitabına yani onun yarattığı her şeye bakıyorum. Eğer doğayı tanımaya çalışırsanız. O kitabın çok büyük bir kısmını okuyabilirsiniz. Biliyorsunuz eğer kitaplarınızın hepsini alıp Güneş'in altına serer onları bir süre için kar yağmur ve böceklerle bırakırsanız geriye hiçbir şey kalmayacak-tır. Oysa Yüce Ruh size ve bize doğa okulunda ormanları, ırmak-ları, dağları ve bizleri de içine alan hayvanları araştırma olanağı verdi."¹⁵⁵

Akay, diğer dinlerde dogmatik unsurların çok baskın olduğunu ifade eder ve şöyle der: "Dogmadan çıkmak gerek, Tanrı'da dogmalar yoktur. Dogmaları, yavaş yavaş yok etmek gerek. Türkiye'de dogma olmadığı yerden Tanrıçılık doğacaktır. Ama dogma-lar, onlara saldırarak da yok edilmez. Sindire sindire, yavaş yavaş.

155 (McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, Imge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 140)

Dogmalar insanların uydurduğu şeylerdir. Tanrı'nın 4 temel prensibi vardır: Denk ol, Açık ol, Saygılı ol, Sev... Bu prensiplerin hiçbirisi dogmalara yer vermez."

Tanrıculıkta kadın büyük bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da başka bazı dinlerin bakış açısıyla çelişmiştir. Roux, "Altınordu Uygarlığında İslamiyeti kabul etmiş olmalarına rağmen, Altın Ordu'nun Türkçe konuşan halkları kendi geleneklerini, şeriat ya da İslam etik ve düşüncesinin en katı kurallarıyla ters düşmeleri durumunda bile, her sınava dayanıklı bir bağlılıkla korumuştur. "Müslüman" olsalar da, Türkçe konuşan bu toplumların oluşturduğu cemaatler, özellikle kadının özel konumu nedeniyle klasik Müslüman toplumuyla çok küçük benzerlikler gösteriyordu ve dolayısıyla hemen hemen kaçınılmaz biçimde kaybolmaya ya da değişmeye mahkûmlardı." der ve Türklerin bu tutumlarına İbn Batuta gibi Arap Müslümanların eleştirilerine yer verir ve şöyle devam eder:

"Daha bilimsel ve duygusallıktan uzak, zeki bir adam olan Umari'nin tepkileri de aynı olmasaydı, İbn Batuta'nın değerlendirmeleri dar görüşlülük olarak nitelendirilebilirdi: "Bu ülkede (Kıpçak Ülkesi) yaşayanlar, diye haykırır el-Umari, halifenin buyruklarını hiç izlemiyor: Kadınları devlet yönetiminde yer alıyor [...] ve erkekler gibi fermanlar yayımlıyor. Gerçekte, çağımızın kadınının oradakine benzer yetkilerle donatılmış olması ender bir olaydır." içerdiği tüm şiddetli, duygusal ve bazen abartılı ifadelerine rağmen, ünlü Mağripli gezginin gözlemlerine tam olarak güvenilebilir. Sert bir üslupla "Türklerin kadınları örtülü değil," der ve ardından başka konularda kendini daha iyi ifade etmek amacıyla şunları yazar: "Bu çevrede kayda değer bir olaya, yani kadınların Türklerde uyandırdığı saygıya bizzat tanık oldum; bu kadınlar gerçekten de erkeklerden daha yüksek bir mertebeye sahip," "küçük esnaf ve tüccarların kadınlarının çoğu -onları gören herhangi biri kocasını kadının uşağı zanneder- eşleriyle geziyor." O halde yük-

sek tabaka hakkında ne söylenebilir? Yüksek tabakayı betimlerken İbn Batuta, birçok başka belge bunun doğruluğunu bize kanıtladığı gibi, saray yaşamına ilişkin çarpıcı ufak tablolar çizer: "Prenses halkın huzuruna çıktığında, han onun önünde ayağa kalkar ve tahta çıkana dek onu elinden tutar;" "Özbek'in gözündeki Hatunların en saygıdeğeri söz konusu olduğunda çadırın kapısına kadar onun önünde gider, selam verir, elinden tutar ve ancak tahta çıkıp oturduktan sonra kendisi oturur. Tüm bunlar Türklerin gözü önünde ve kadınların başlarında herhangi bir örtü bulunmaksızın olup biter."156

TÜRKÇE

"Dini basqanın, tili basqa – Dini başka olanın, dili de başka olur"157 Kazak Atasözü

Dil'in önemini ve ulusal karakterle ilişkisini anlatmak için Herder'in sözlerinden yararlanmak istiyorum. Çünkü Herder'in bakış açısı, Tanrıcuların dile bakış açıları ile paraleldir. "Herder'in çıkış noktası oldukça basittir: İnsanı insan yapan dildir. Dilden önce insandan söz etmek anlamsızdır. Çünkü dil aynı zamanda düşüncedir. Ortak bir dil konuşan insanlar, milletin ilk aşamasını oluştururlar... İnsan olmak demek, bir dile sahip olmak ve bir topluluk içinde yaşamak demektir. Ama herhangi bir dil ya da topluluk değil. Her insan bir dilin ve topluluğun ürünüdür. Yani her dil birbirinden farklıdır, kendine özgüdür. Bu da hep topluluğun kendine ait bir düşünce tarzı olduğu anlamına

156 (Jean Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 476-477)

157 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 138)

gelmektedir. Elbette bu mantık yalnızca dil için değil, her biri bir tür dil olarak algılanabilecek gelenek ve görenekler, kanunlar ve törenler vb. için de geçerlidir. Topluluk, tüm bu kendini ifade biçimlerinin bir bütünüdür; ama bunların toplamından ibaret değildir. Kendi bütünlüğü vardır. Bir toplumu anlayabilmek, öğrenebilmek için o toplumun kendini ifade tarzlarının tümünün öğrenilmesi gerekir; bir başka deyişle, bu toplumu öğrenmek, bir dili öğrenmek gibidir.”¹⁵⁸

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Herder, insanı insan yapan dildir der. Çünkü dil demek düşünce demektir. Ancak kendine ait, kendi tarzını üretmiş bir düşünceden çıkan dil veya dilden çıkan düşünce bir saygınlık veya önem arz etmektedir. İnsan olmak, demek Herder’e göre herhangi bir dili konuşup, herhangi bir toplulukta yaşamak değildir. Farklılık ve özgünlüğün altını çizmektedir.”Herder otantiklik düşüncesine dayanarak bir toplumun başka bir toplum tarafından zorla ele geçirilmesine karşı çıkmıştır. Herder’e göre toplumları doğa yaratmıştır; milletlerin zorla birbirine karıştırılması doğaya aykırıdır. Bu noktada Fichte de otantiklik arayışına katılır. Fichte’ye göre dil, milli ruhu yansıtmaktadır; dolayısıyla dili yabancı kelimelerden temizlemek, milli ruhu yabancı etkilerden korumak anlamına gelir. Fichte bu görüşlerini somut bir örneğe uygulamaktan da geri kalmaz ve Almancanın ölü bir dil olarak nitelediği Latincenin etkisinden kurtarılması gerektiğini savunur.”¹⁵⁹

Dil Bilimci ve Orta Asya uzmanı Bilge Uzel, Türk dini ve Türk dili arasındaki bağlantı hakkında şu açıklamayı yap-

158 (Özkırmılı Umud, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Doğubatı Yayınları, Ankara, Ağustos 2009, s.38-39)

159 (Özkırmılı Umud, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Doğubatı Yayınları, Ankara, Ağustos 2009, s.39-40)

muştır: "Türk Dini, Türk karakteri ve yapısıyla, Türk diliyle, kısacası Türk'ün her şeyiyle uyum sağlar. Türk Dini ile Türk bütünlüğe kavuşur. Yabancı kaynaklı bir dini kabul ettiğinde, onu anlamak için o din hangi millete yollandıysa, o milletin diliyle o dini öğrenmeye başlıyorsun, o dili öğrenince yabancı kültüre bağlanmış oluyorsun. Böylece arada sürekli öz benliğinle uyuşmaz noktalar ortaya çıkıyor."

Bilge Uzel'in de ifadesinde belirttiği gibi yabancı kaynaklı bir din, kültürel kodların işlenmiş olduğu ilk dinden toplumu ayırdığı gibi, kültürel kodlarla ince ince işlenmiş bir nakışa benzeyen dil de yabancılaşılarak özünden uzaklaşmaktadır. Bu durum, bu yabancılaşıma, iki Türk'ün birbirleriyle karşılaştıkları ilk anda göze çarpmaktadır. Bir Altaylı ile bir Türkiyeli birbirini gördüğü an Altaylı; 'ezen (esenlikler), cakşılar (iyilikler)' kelimeleriyle Türk kardeşine, Türkçe selam verecektir. Oysaki Türkiyeli kardeşi ona 'selam, merhaba, selamın aleyküm vs...' gibi Arapça sözcüklerle karşılık verecektir ve ne kadar zorlasa da aklına bir tek Türkçe selamlaşma kelimesi gelmeyecektir. Öyleyse ileride Türk birliğinin kurulacak olduğu düşünülürse yabancı bir kültür ve dil üzerinden "Türk?? Birliği"nin kurulmasının hangi ulusal idealleri besleyebileceği sorusu akıllara gelebilir. Yaşantı, inanç, dil, kültür alanlarında Türklükten olabildiğince arındırılmış bir Türk?? Birliği adı ile ciddi bir çelişki doğuracaktır.

Tataristan'ın ulusçu liderlerinden Zinnur Bey şöyle der: "Siz dilde, fikirde, işte birlik sloganını yanlış anlıyorsunuz. Dilde, fikirde, işte birlik Türk birliğine götüren bir slogan olmayabilir. Hangi dilde, hangi işte, hangi fikirde birlik olunduğu önemlidir. Türklerin Amerikanlaşmasına veya Araplaşmasına hizmet eden fikir ve işlerde birlik varsa bu slogan büyük bir tuzağa dönüşür."

SÜNNET

Akay Kine sünnetle ilgili şu bilgileri vermektedir: "Sünnetsiz halkların, sünnetli Arapları yenmesi çok kolaydır. Allah'tan Türklerde, Arap erkeklerinden daha yoğun bir erkeklik ruhu var. Sünnetle keşsen de onlardan daha cesur, daha erkektirler. Sünnet, bizim gökle bağımızı keser. Sünnet yapıldığı zaman erkek hissetme başlangıcı yok olur. Erkeğin hissi kaybolur. Sünnet erkeklik ruhunu azaltır, erkeğin ruhundan keser. Ruhani hisler de azalır. O yüzden somut şeylere ve kadınlara bağlılık sünnetli erkeklerde daha fazladır. Sünnetli erkeklerin kadınlara bakışı çok kötü ama sünnetsiz erkek, kadına kötü bakmaz. Onun sadece maddi varlığını görmez. Sünnetli erkeğin Gök ile bağlantısı kesilir, kadına yerden bakar. Sünnetsiz erkek, kadına Gök'ün gözüyle bakar. Sünnetle erkeğin askerlik hissi de gider; idealler ile bağı da kopar. Savaş yapsa dahi bunlar ideal uğruna değil maddi değerler uğruna yapılan savaşlar olur. Araplar hep korkaktır. Araptan asker olmaz çünkü onlar ezelden beri sünnetlidir. Sünnetin İslam ile alakası yoktur. İslam'dan çok önce başlayan, cahiliye devrinde de devam eden bir Arap âdetidir. Sünnet, Türk'ün varoluşunda yeniden Türk'ün fitratını bozması zaman alacaktır. Belki de çok yeni değiştirmeye başlayacaktır Türk erkeğini. Yavaş yavaş sadece somut için savaşacaktır Türk."

TANRICILIKTA HAYVANLAR

Hayvanın sahibi varsa Kurdun Tanrısı var. 160 Kazak Atasözü

Akay Kine, bu konuda konuşurken hayvanlar arasındaki kara ve ak ayrımına dikkat çekmiş ve şöyle demiştir:

"Köpek insanın yanındaki ilk hayvandır ve Gök tarafından hediye edilmiştir; köpek, ak hayvandır. Baykuş, inek ve domuz kara kategorisindedir."

160 (Zeyneş İsmail, Muhittin Gümüş, Kazak Atasözleri, Engin Yayınevi, Ankara, 1995, s. 192)

sındedir. İnsan ölünce inek kesilir. O ineği yemek için keserler; ama son yolculuğa uğurlarken at kesip onu yemeyip ölü ile birlikte gömerler.

Yılan uçmadığı için sadece toprak sembolüdür. İnsanın yoluna yılan çıkarsa ve batıya doğru giderse kötü anlam taşır ve o yılan ölmelidir. Yılan su ile topraktan var olduğu için bazı ritüellerde koruyucu olarak da yer alabilir. Yılan ailesinden olan ejderha uçabildiği için, Çök simgesi kapsamında ve iyi olarak kabul edilir."

Şaman davulunun arka yüzünde, yüzeyi dikey olarak iki parçaya ayıran ve davulu tutmaya yarayan, eksen algısıyla evren ağacını, insan biçimli oluşuyla davul sahibinin ruhunu simgelediğine inanılan sap olan eezi, bazı kaynaklarda birtakım mitolojik hayvanlarla ilişkili olarak anlatılmıştır. "Eezi, Şaman davulunun ön yüzünde, yüzeyi dikey yönde doğu-batı ya da sağ-sol olarak iki parçaya bölen, evren ağacını ya da şamanın kendisini simgeleyen desen-çizgi Altay tasarımlarında, eezinin başı bayzı şeklindedir; üzerine oyma yöntemiyle kaş, burun, göz, ağız, sakal yapılır. Kimi davullarda eezi, iki başlı da olabilir; bu durumda ayak tarafındaki baş, şamanın başıdır."¹⁶¹

Akay Kine'ye eezi'nin bazı kaynaklarda "altı gözlü ala kaplan" şeklinde anıldığını; böyle bir hayvanın Türk mitoloji ve inanç sisteminde bir yerinin olup olmadığını sordum ve şu cevabı aldım: "Böyle fantastik şeyler toprak ve suyun gücünde vardır, bazı insanlar bunu her zaman görür. Aslında fantastik yaratıklar gerçekte vardır ve onları görebilen görür."

Akay Kine ile 12 hayvanlı Türk takvimi hakkında konuştuğumuzda şu ilginç açıklamayı yaptı: "Türklerin 12 hayvanlı takvimini Çinliler alıp kendilerine mal etmişlerdir. Türk takviminde ki insan resmini kaldırıp onun yerine maymun resmi koymuşlardır. Güneş'in doğuşundan batışına kadar toprakta çalışan Çinlilere hayvan takvimi daha uygun gelmiştir. Çinliler iki kere yılbaşı kutlamışlardır; birincisi Aralık sonunda, ikincisi de Şubat ayındadır. Bu dönemde onların topraklarının işleme döneminin geldiği kabul edilir.

161 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.61)

Hayvan takvimini uygulamak zordur; bunu Türkler gibi göçebe hayatı yaşayanlar kullanabilir. Göçebe Türlerin her zaman gece gündüz yolda olması gerekiyordu. Türk gündüz Güneş'e, gece Ay'a, Ay olmadığında zaman da yıldızlara göre yönünü ayarlamıştır. Böylece Türkler her zaman Gök'ü tanımış ve onu hatıralarında korumuşlardır. Onlar yıldızların da bu Orta Dünya'ya etki ettiğini çok iyi biliyorlardı. Bunu bildikleri için onlar, yıldız döngülerini de çok iyi bilmiş ve takip etmişlerdir. Türklerin takvimi olan bu 12 hayvanlı Jüpiter takvimi günü müze kadar gelmiştir. Bu takvimde Orta Dünya'da yaşayan hayvanlar yer alır. Çin takvimindeki maymun resmi yerinde, Türk takviminde insan vardır. Eski Türk takvimindeki bu insan, elinde Altın Kazığı tutar ve kazığın üstünde de Ülker Yıldız kümesi vardır. Takvimdeki Altın Kazığı tutup Gök ile irtibat kuran insan Türk'tür."

BİZ BÂKİ GÖK TANRI'NIN OĞULLARI, NASIL KURT'UN OĞULLARI OLDUK?

Akay Kine, Bozkurt Efsanesi ile ilgili şu çarpıcı açıklamaları yapar: "Çin'in Türklerle yaptığı meşhur bir beddua vardır. 1. Beddua: 'Gök Tanrı'nın oğulları, Bozkurt'un oğulları olsunlar' şeklindedir. Eskiden kurt bizim ikincil, yalnızca savaşta kullandığımız fitratımızdı. Şimdi herkes kurt gibi oldu. Kurt ise ilk babasını korur. Bu bedduadan kurtulmalıyız.

Çinliler birkaç bin sene boyunca, bizleri yenemeyince, bir mit uyduruyorlar. Sanki Türk olarak sadece Hunlar yaşamış, Çinler de onları yenmişler. Savaş sonunda sadece ayaksız, bacaksız, kolsuz bir kişi hayatta kalmış, onu bir kurt alıp ak sütü ile büyütmüş. Sonuçta bu kurttan 9 çocuk doğmuş. Ve biz Türkler, Gök Tanrı'nın oğulları değil kurdun oğulları olarak dünyaya gelmişiz. Âdem ve Havva anlatımındaki gibi kardeşlerin birbirleriyle evlenmesinden yani encestten doğan çocuklar olmuşuz. Encest, Türk kültürüne göre kabul edilemez bir günahıdır. Bu sebeple ne Çinlilerin uydurdukları bu hikâye ne de Âdem ve

Havva hikâyesi Türk kültürüne ve ahlakına uygun değildir. Türk için bundan daha korkunç bir şey yoktur. Türklerin yaratılışı açıklayışında ensest bulunmamaktadır. Göğün yani Bay Ülgen'in dokuz oğlu ile yedi kız evlenir ve insanoğlu bu şekilde türer.

Türklerde anne tarafından 5. nesilden sonra evlenebilirsiniz. Anne eğer Kıpçak ise, Kıpçak, Kıpçak ile evlenmez. Ancak 5 nesil geçmesi gerekir. Baba eğer Tölös ise 1000 yıl geçse de Tölös ile evlenemezsiniz. Çünkü kardeşindir."

Bozkurt Efsanesi'nin Çinliler tarafından değiştirilmiş ve sadece Çin kaynaklarında bulunan bu versiyonuna göre Türk soyu, sağ kalan tek sakat Türk ve onu emziren ana kurttan türemiş oluyor. Bu kesinlikle yanlış bir bilgidir. Kurt çok önemli bir ögedir ancak o, sadece Türk'e zor zamanlarında Gök tarafından gönderilen göksel bir rehber niteliğindedir. Fakat Türk, kurdun oğlu değildir. Çünkü Türk, Gök Tanrı'nın oğludur. Akay, "Çin bunu bilinçli bir şekilde böyle anlatı ve mitolojimizi bozdu," diye ifade etmektedir.

Uluslaşma süreci, mitolojilerin oluşmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Toplum, mitolojiyi; mitoloji ulusları oluşturur. Mitoloji, o ulusun tüm değer yargılarını ve dünya görüşünü içeren millî bir anayasa ya da millî bir şifre gibidir. Mitolojide ne varsa, kültürde de o vardır. Ensestin reddedildiği Türk kültürünün ürettiği mitolojide, ensest olması mümkün değildir. Millete ait mitolojiyi unutturmak, bozmak, ya da değerini düşürmek üzere adını kullanmak, bir toplumun ulusal kimliğini ve duruşunu yok etmek için kullanılan silahlardandır. Mitolojisinin, ulusal varoluş destanının aşağılanmasına ses çıkarmayacak hale getirilmiş bir ulus, toprağının verilmesine ve bayrağının indirilmesine de ses çıkarmayacaktır. Çünkü bayrak, vatan kavramları o ulusun mitolojisi ile içleri doldurulmuş simgesel öğelerdir. Mitoloji yok olduğu anda vatan, toprak; bayrak, bir bez parçası; ulus da hiç-

bir ayırt edici özelliği bulunmayan insanlar topluluğudur. En önemlisi de ulusal idealleri, mitolojiler verir. Mitolojisi yok olan bir ulus, idealler uğruna ve kendi ürettiği, kendine yüksek olan değer yargıları ile hareket etmez; sadece maddi menfaatler uğruna, yüksek değerler ve erdemler olmaksızın hareket eder.

Akay Kine şöyle devam eder: "Efsanenin bu şekilde dönüştürülmesiyle Çinliler de kendi amaçlarına ulaşmışlardır. Biz Gök Tanrı'nın oğlu olduğumuz zaman onlar bizi yenememişlerdir. Altın Ordu'dan sonra, 7. ve 8. asırdan sonra bu mitolojiyi uydurdıkları da, kendimizi bir kurdun çocuğu gibi algılamaya ve birbirimizi yemeye başladık. Ve gücümüz birbirimize karşı savaşmak için kullanıldı.

Kurtlarda iki tane baş ortaya çıkarsa birisi güçlü olmaya başlayınca öbürü onu öldürmektedir. Bizde de bu kanun yürümeye başladı. Bu nedenle Çinliler fazla güç sarf etmeden bizi yendiler. Ben acı da olsa gerçeği söylüyorum. Bu kalbimizi çok acıtıyor, ne yazık ki bu bizim tarihimizdir. Önümüzdeki yolun açık olması için, biz yine Gök Tanrı'nın oğulları olmak zorundayız."

Mitoloji uzmanı Arif Acaloğlu'nun verdiği bilgiye göre, "Ergenekon efsanesinin aslı Ebulgazi Bahadır Han'ın Secere-i Türk kitabında, diğer versiyonları ise Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Gerçek nüshada kurt sadece kurtarıken bulunmaktadır. Kurtla çiftleşme ve ensest yoktur. Ebulgazi'nin iki kitabı vardır. Secere-i Terakime ve Secere-i Türk. Secere-i Terakime Türkiye'de yayınlanmıştır ancak Secere-i Türk henüz çevrilmemiştir. Secere-i Terakime sadece Oğuzları anlatır. Secere-i Türk kitabında Ergenekon efsanesinin asıl hali vardır ve boy boy tüm Türkleri anlatmaktadır,"¹⁶²

162 (Acaloğlu Arif, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Türk Mitolojisi Derleme Notları, 2008)

KARTAL

Kartal, tanrısal ışığın, Güneş'in ve Gök Tanrı'ya yakınlığın simgesi sayılmıştır. O göğün en yüksek doruklarına uçabilmesi özelliği ile Gök Tanrı'ya en yakın olma değerini üstünde taşımaktadır. Kartal göğün en üst katlarına kadar uçabilmektedir. En yüksek ruhlarla alakası vardır.

*"Kartal, aklı, kahramanlığı, irfanı, keskin görüşü, ruhun aydınlanmasını, sağaltımı, yaratılışı, saklı manevî gerçekleri görmeyi, manevî olanı görebilmek için maddeden yukarı yükselmeyi, Kamlarla, manevî hocalarla bağlantıda olmayı, büyük denge gücü, rıkar ve zerâfeti, olayları yukarıdan görebilmeyi, resmin tamamına hâkim olabilmeyi, yüksek gerçekliklerle bağlantıda olmayı temsil eder. Kartal aynı zamanda sadık bir muhafızdır."*¹⁶³

Demircilerle, Kamların aynı kökten geldiğine inanıldığı için Kamların kökeninin bağlandığı kartalın, demircilerle de yakından ilgisi olduğu görülmektedir. Kartal bazı zamanlarda merkezî devletin de simgesi olmuştur.

Akay Kine Kartal ile ilgili şunları söyler: *"Kartal göğün sembolüdür. Çift başlı kartal ise bir başı ile öteki dünyayı bize anlatır ve aynı zamanda bize bu dünyada rehber olur. Hem öteki dünyaya bakıyor hem bu dünyaya rehberlik ediyor. 2 başlı kartal yeraltına ait bir simgedir. Ataların dünyasına aittir; bu dünyaya ait semboller başkadır. Hep arkaya bakan deve, ileri gidemez. O hem geçmişe hem geleceğe bakmaktadır. Eski kurganlarda yeraltında çift başlı kartal sembolü var. Bu bir yeraltı sembolüdür. Şimdi bu sembolü yerin üstünde kullanıyorlar. Bu yanlış. Yeraltının sembolü yeraltında kalmalıdır. Biz yeraltı sembollerine bakmamalıyız. Bu dünyaya yeraltı sembolünü uygularsan ilerleme olmaz."*

163 (Yaşar Kalafat, *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004*)

HAYVAN TOTEM

Akay Kine şöyle der: *"Her insanın ak ve kara totemi vardır bunun hangi hayvan olduğunu sana ataların söyler. Örneğin, benim (Akay'ın) kara totemim deve; ak totemim ise maral yani dişi geyiktir. Geyik, anayı, kadını, başlangıç, sıcaklık ve doğurganlığı temsil eder.*

Her kabilenin de kendi totemi var. Bu totemler Gök, toprak ve su ile bağlantı kurmak için gereklidir. Örneğin, Bozkurt totemi kara totemdir. Agresif totemdir. Onu savaş zamanlarında korunmak için insanlar hep yanında taşımışlardır. Kurt bu konuda çok fazla ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda birinci totem kurttur. Bu konumundan ötürü Kurt akıllarda en çok kalmış olan totemdir. Türkiye'de de bu yüzden en çok akıllarda Bozkurt kalmıştır. Kurt, toprak ve suyun gücünden gelen bir şey, bu da bizim için çok önemlidir ve bizi kötü ruhlardan koruyan da kurt olmuştur ve kurdun vatanı yoktur, o her yerde vardır."

Kurt'un, Türk'ün zor zamanlarında Gök tarafından gönderilen bir rehber ve kurtarıcı olduğu inancı ve simgesi tüm Türklerin alt belleklerine işlenmiş durumdadır. Kurt-armak, kurt-garmak, kurt-ulmak ('kurt olmak' yani bağımsızlığa kavuşmak), kurt-ulus (kurt oluş), kurt-arıcı, kelimeleri de bu mitolojiden beslenmektedir.

Türklerdeki mitolojik kurt, bir kurtarıcı rehber ve önder niteliğinde olduğu için, sürü halinde gezen kurtlardan elbette ki bahsedilmemektedir. Türk mitolojisi, Türk kültürü ve Türk dinî inancı 'sürü olana' hiçbir zaman bir değer ve kıymet yüklememiştir. Kurt'un değerlisi, yalguzaktır (yalnız kurt). Ağacın değerlisi de etrafı açık olan, görkemli, yalnız ağaçtır.

Türklerin cenaze törenlerinde kurt gibi uludukları ile ilgili bilgileri birçok kaynaktan elde etmekteyiz. Eliade'nin verdiği bilgiye göre *"Eski Türklerde cenaze kaldırıldıktan sonra kızdırılmış taşların üzerine kenevir atılarak dumanının solundu-*

ğunu bilmekteyiz. Kenevir dumanı hafif bir sarhoşluk/esrliklik sağ-
lamaktadır. Duman altı olan Türkler bir kurt gibi ulurlar.”¹⁶⁴

“Türkçede yakınmak, ulı kelimesi ile ifade edilir. Ulı “kurt-
lar için ulumak” ve “insanlardan söz ederken yanıp yakınmak
anlamındadır.”¹⁶⁵

Akay Kine’ye uluma sesinin anlamını sorduğumda şun-
ları söyledi: “Uluma sesi tedirginlik içerir çünkü gece ile ilgilidir.
Uluma başlayınca ‘bir insan ölecek’ denir. Uluma kötü güçleri çağır-
madır. Bir insanın uluması da, ağlaması da iyi değildir; kötü güçleri
çağırarak gibidir; durdurmak lazımdır. Her Türk kurdun anlamını iyi
bilmelidir. O, her zaman koruma amaçlıdır, savaş gibi zamanlarda
evin başköşesine konur ve o agresifliğin simgesidir. İnsan için ise, her
zaman agresif durumda olmak yıpratıcıdır. Dört çeşit kurt vardır; Ak
Kurt, Kara Kurt, Gök Kurt ve Kızıl Kurt. Ak Kurt aklı, iyiliği
temsil eder. Kara ise tam tersidir. Gök Kurt, Tanrı ile gök ile bağlantı-
lıdır. Kızıl Kurt, güçsüz ve kötüdür. Kişinin arkasından gelir ve onu
arkasından öldürür. Yüze değil kişinin arkasından konuşan kişiye biz
Kızıl Kurt deriz.”

Ulumanın kıyamet miti ile alakalı olması önemlidir. Kı-
yamet esnasında yerle bir olan yeryüzünde, kurt bir yüksek
tepeye çıkar ve Tanrı’ya “Neden beni tek bıraktın” diyerek acı
acı ulur. Uluma, kıyamette ve yine küçük kıyamet diye nite-
lendirebileceğimiz cenazelerde ortaya çıkmaktadır. Günlük
hayatta ağlayan çocuğa dahi ‘uluma, kötülük getireceksin’
denir ve ağlamaktan kaçınılır. Cenazede ise ağlama - uluma
gereklidir. Erkekler de kadınlar da ağlamalıdır.

“İbn Fadlan dahil birçok gözlemcinin anlattıklarına bakarsak
‘korkunç ve vahşi bir şekilde bağırıp ağlayan’ erkekler olduğunu

164 (Mircea Eliade, Şamanizm, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999, s. 432)

165 (Jean Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini,
Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 282)

görmekteyiz."¹⁶⁶ Bu bilgi bize, erkeklere ağlamanın yasak olmadığı gösterir.

Erkekler yüzlerini bıçakla çizerek, kadınlar gibi gözyaşlarıyla değil, kan dökerek kişinin ölümüne ağlamaktadırlar. Bu, ağlamanın erkekçesidir. Bıçaklarla yüzlerini 3 kere çizerek. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Kanlı gözyaşları ile ağlarlar. Bugün halk dilinde kullanılan 'kan ağladım' lafının kökeni buna dayanmaktadır.

Çin kaynaklarında: "Onlar, cenazenin içinde olduğu çadırın kapısı önüne gelir gelmez kanlarının gözyaşlarıyla birlikte aktığının görülmesi için yüzlerini bir bıçakla kesmektedirler" demektedir. İnsanlar iki kere bir ölümün hemen ardından, bir de cenaze töreni sırasında kanlı gözyaşları dökmekteydi. "Cenaze çadırının kapısının önüne gelir gelmez yüzlerini bir bıçakla kestikleri ve kanın gözyaşlarıyla birlikte aktığı görülmektedir. Hatta cenaze törenine katılan yabancı elçilerin dahi bu acıyı paylaştığını ifade etmek için yüzlerini kestiklerini bilmekteyiz."¹⁶⁷

KAM AYINLERİNİN ÖNDE GELEN ÇALGISI DAVUL

Kam ayinlerinde çalgıların önemi büyüktür. Bir kutsallık sıralaması olduğunu gözlemlese bile, Kam için tüm çalgı aletleri kutsaldır. Çalgı aletleri, kutsala, öteki âleme, ataların ve ruhların yanına doğru yapılan yolculukta bizi oraya taşıyan kayığa, ata... vb. benzerler. Radloff'a göre Kam, ruhları davul ile tokmağın arasına sıkıştırarak uzaklaştırır. Tören esnasında Kam'ın ruhu yolculuğa çıkınca davul at, tokmak kamçı; sulardan geçerken davul kayık, tokmak kürek; göğe çıkarken bir çeşit kuş, ya da kanatlı at olur.

166 (Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 282)

167 (Jean-Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

Kam, adeta davulunu çalarak kötü ruhları etkisiz hale getirir. Davul aynı zamanda Kam'ın bir silâhıdır. Aslında Kamların ellerinde yay veya ok yoktur ama Kamların çaldıkları davul, ellerinde kötülüğe karşı tuttukları kutsal yayları simgelemektedir. Kam davuluna, kötü ruhları kovabilme yetisinden dolayı nadiren de olsa "ırlayan yay" denildiği olmuştur.

Çalgı aletlerinin kötü ruhları kovduğu inancı, müziğin insanın zayıflayan ruhunu güçlendiren niteliğiyle alakalıdır. Türk inancına göre güçsüz, zayıflamış ruhlar kötülüğe kendilerini kaptırır. Zor zamanlarda, hastalık, savaş, ölüm gibi felaketlerle ruhların güçsüz kaldığı durumlarda sahneye çıkan Kam, müzik ile kişinin ruhuna seslenir, onu çağırır, uyandırır ve kuvvetli kılar. Çalgı aletleri de ruhları yükselten araçlardır.

Davul ayrıca devlet gücünü de simgelemektedir. *"Eski Türkler'de davul dövmek, devlet gücünün simgesi sayılıyordu: Tarihi kaynaklarda Romalılarla savaşan Asya ordularına, sesinin eşlik ettiği, Romalı askerlerin bu sesteki dehşete düştükleri belirtilir. Şaman davulu, şamanın tinde bulunduğu ruhun isteği üzerine ya da ata ruhlarından gelen bir esin üzerine yapılır. Hiçbir şaman, kendi isteği ve arzusuyla davul yaptıramaz. Şaman davulu, gökyüzüne yükselme, yeraltına inme; Tanrı'ya, ruhlara kurban sunma, evi kötü ruhlardan temizleme ya da ölenin ruhunu öbür dünyaya götürme törenlerinin vazgeçilmez aracıdır,"*¹⁶⁸

Bu önemli çalgı ile ilgili Akay Kine şu açıklamaları yapar: *"Davulu günlük hayatta sık kullanmaya başladığımızda 1904 yılında davul çalmaktan vazgeçtik. Davula her vuruşta kötü ruhlar daha çok çoğalıyordu. Buna Buden deniyor, buden 7 yılda bir kere, ya da savaşa uğurlarken kullanılır. Bu şekilde yerinde kullanımında toprak ve Gök'ün güçleri çoğalıyor. Ama biz onu günlük hayatta kullanmaya*

168 (Korkmaz Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.52)

başladığımızda, günlük hayatta tedavi ve diğer amaçlı sık kullanılmaya başladığında kara güçlerin çoğaldığı ve maddi gücün beslendiğini görüyoruz."

Burada önemli bir tespitte bulunulduğunu düşünmekteyim. Bu tespit, Türk'ün bakış açısı ve değerlerinden çıkan bir doğrudur. Bir dinî malzemenin çok fazla kullanılması'nın iyilikten öte kötülük etkisi göstermeğe başlayacağı fikri, Türk'ün doğrusudur. Dinî öğeler, az kullanıldığında iyi yönde etkili olmakta; aşırı kullanımda zarar vermeye başlamaktadır. Bu yüzden de kutsalların isimleri ağza sürekli alınmamakta, dinî kıyafetler her zaman giyilmemekte ve Kam günlük hayata müdahale etmemektedir. Dinî olan her öğe sıklıkla kullanılmamakta, çok gereklilik arz ettiğinde ortaya çıkmaktadır. Bunların sıklıkla yapılması manevi güçleri zayıflatıp, maddi güçleri arttırmaktadır. Örneğin, manevi gücü arttırmak için çalınan davul, sık çalındığında artık insandaki manevi tarafı değil, maddi tarafı yani ak değil kara olanı ortaya çıkarmaya başlamaktadır. Akay, Altay'da *"kutsal olanın sadece gerekli zamanlarda, gerektiği kadar uygulanması gerektiğini biz tecrübe ettik"* diyerek bugün Türkiye'de de bazı kesimlerin devamlı dinî öğeleri ön plana çıkarmasının iyilikten çok kötülük, zarar ve kirlilik getirdiğine dair kanaatlerini akıllara getirmektedir.

ULUS-DİN

Ak Cang / Tanrıçılık millî bir dindir. Ümmet fikrini içermez. Yani Türkler Tanrıcıdır. Bir Arap'ı ya da Rum'u, Tanrııcı yapma amacı taşınmaz. Bunun hiçbir anlamı da yoktur. Çünkü zaten Tanrı da Türk Tanrısıdır. Türk'ün anladığı Tanrı'dır. Onu başka bir millet zaten anlamamaktadır. Başka milletin Tanrısı da, Rus Tanrısı vs. gibi... onun kendi

anlayışındaki Tanrı'dır. Ümmet fikrine elverişli bir din değildir. Çünkü bu bir kök dindir. Başka yerden alınmamış, kökten gelen bir yapılanma olduğu için, kökten gelen birliğe ihtiyaç vardır.

Lakin inanç çok değerli olduğu için ve Türklerde derin bir inanç hâkim olduğu için diğer dinlere ve inançlara son derece hoşgörü gösterilir. Bu büyük hoşgörünün bir nedeni de şudur: Bazı dinler başka dinleri küçümser, kendi din anlayışlarının, tüm insanlık için en doğrusu olduğunu iddia ederler. Bu bakış açısında olan inananların önlerinde iki seçenek vardır: ya herkesi bir şekilde kendi dinlerine dâhil etmelidirler, ya da kendi dinlerinden olmayanlar ölmelidir.

Oysaki Türkler, Tanrı'nın birliğine iman etseler de Tanrı'nın her topluluğa yaklaşımının farklı olduğuna, her topluluğun da Tanrı'ya yaklaşımının farklı olması gerektiğine inanarak, asla başka topluluklara kendi inançlarını empoze etme fikrine kapılmamışlardır. Çünkü farklı olması en doğal olandır. Olması gereken budur. Önemli olan başkalarının kendileri gibi inanmaları değil, kendilerinin nasıl inandıklarıdır. Kendi akıllarına ve ruhlarına neyin yatkın geldiğidir.

Farklılık, Türk kültüründe bir tehdit olarak algılanmaz, doğal karşılanır. Hatta farklılıkların korunması önemsenir. Çünkü millî inanç, farklılığın kabulünü gerektirir. Diğer birçok topluluk ve dinî cemaat kendinde farklı olanı, yok edilmesi gereken bir tehdit olarak algılar. Oysaki Türk tasavvurunda bir topluluğun senden farklı olması değil, senin onunla farklılığının ortadan kalkması rahatsız edicidir veya bir tehlike içerir. Senden olmayanın, sana benzemesi ya da senin, ait olmadığın bir topluluğa benzemen kökeninden kopuş anlamına gelir. Bu da her ilahiye, her anlatıya kökene inerek başlayan Türk'ün nazarında son derece olumsuz bir durumdur.

Tanrıcılıkta yatan ulusçuluğun izlerini Kam'ın kıyafetinde de görmekteyiz. Giysi, Kam'ın ait olduğu insan topluluğunun dününü, bugününü ve yarınını içeren herkesin adeta ortak malıdır. Bu giysiler Kam'ın olmakla birlikte, üstlerine ruhların, ataların, tarihin, bölgeye ait mitolojinin gücü işlemiş olduğundan, giysi temsil ettiği yörenin veya ülkenin dışına çıkarılamaz. Onlara egemen olamayacak veya o ruhlara yabancı biri tarafından bu giysi giyilirse toplumun başına dert açılabilir.

Gözlemlerime ve görüşmelerime dayanarak; Türk Dünyası'ndaki Tanrıcuların ulusçu ve bağımsızlıkçı olduklarını, aksinin yer bulmadığı sonucunu çıkardım. Tanrıcuların başı Akay Kine ile ilgili gözlemlediğim bir olayı örnek teşkil etmesi için burada anlatacağım. Akay Kine, Bilge Uzel ve ben, bir Telengit köyüne misafir olduk. Misafir olduğumuz evin sahipleri Akay'ın anne ve babasının Telengit olduğunu ifade edince, onun eski dostu "Sen Telengitsin de bana yıllarca neden söylemedin. Ben nasıl bilemem" dediği zaman Akay'ın ona cevabı şu oldu "*Bize Telengit olmak gerekmez, bize Türk olmak gerek, bölüngeyi bölü cer*" dedi. Yani Türkiye Türkçesi ile; "Bize Telengit olmak gerekmez; bize Türk olmak gerekir, Bölüneni, Kurt yer..."

Yine görüşme yaptığım Bilge Uzel'in ifadesine göre "1991 senesine kadar Kam'ım diyeni Rusya sorgusuz sualsiz içeri atmaktaydı. Ama Müslümanlığa az da olsa yer veriyordu. Çünkü Müslümanlık, Tanrıcılık kadar korkulacak bir şey değildi. Çünkü İslâm enternasyonal-milletlerarası-evrensel idi ama Tanrıcılık ulusçuydu ve millî duruşu perçinleştiriyordu." Bu ifadelerden anlamaktayız ki hem yerli ulus, hem de Ruslar bu dinî ulusçu bir din olarak görmekte ve kabul etmektedirler.

Akay Kine'ye Rusların en çok korktukları inanç hangisidir sorusunu yönelttim ve şu cevabı aldım: "*Rusların korktuğu*

şey Türklerin birleşmesidir. Çünkü biz 250 milyondan fazlayız. Biz Türkler 56 halktan fazlayız. Her zaman büyük devletler kurmuşuz ve bizim varlık gösterdiğimiz yer Avrasya'dır. Eğer eskiden olduğu gibi biz tekrar birleşmeye başlarsak, çok büyük millet olacağız ve bizim o eski şanlı imparatorluğumuz geri dönmüş olacaktır. İşte Ruslar bundan korkuyor. Bu durumda Türk halkı dünyanın her yerinde başkışe-leri alacaktır. Gök Tanrı'nın oğlu olarak tekrar eşitler arasında eşitlik prensibini getirmiş olacaktırlar. Dünyada şimdi eşitlik değil, çoğunluk prensibi yaşamaktadır. Eşitler arasında eşitlik prensibi, bütün insanların eşit olduğu anlamına gelmektedir. Ve bu pek çok halkın işine gelmeyen bir durumdur. Özellikle şu anda dünyayı yöneten halkların işine gelmemektedir."

YADA TAŞI

Çok eski devirlerden kalan yaygın bir inanca göre, Türkler'in atalarına göklerden gelen sihirli bir taş armağan edilmiştir. Bu taş, her devirde Türk Kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur. Akay Kine, Türklere ait olan Yada Taşı hakkındaki efsaneleri doğrular ve "Güneş ve yağmuru çağıran bir taş vardır. O insana doğadan verilmiştir." der.

10. yüzyılın başlarında yazan İslâm tarihçilerinden İbn-ül-Fakih bu taşla ilgili şunları söyler: "Ebu'l-'Abbas İbn Muhammed İbn 'İsâ el-Mervezî, Oğuzlar, Dokuz Oğuzlar ve Karluklarla komşu bulunan Horasan sınırlarında bulunan Türkler arasında istedikleri zaman yağmur ve kar yağdıran ve fırtına çıkaran adamların bulunduğunu işitmiştir; fakat Davut İbn Mensur İbn 'Ali el-Badgisî'yi görüp konuşuncaya kadar bu rivayetlere inanıp inanmamakta tereddüt etmiştir. Bu Davut İbn Mensur evvelce Horasan'ı idare etmiş ve idaresi beğenilmiş salih bir adamdı. Bu zat Ebul-Abbas'a, kendisinin Dokuz Oğuz hakanının oğlu Balkık

ile bu yağmur taşı hakkında konuştuğunu anlatmıştır. Onun anlattığına göre, Türk hakanlarından biriyle oğlunun arası açılmış, oğlu adamları ile beraber haydutluk yapmak için doğuya gitmiş ve orada bir dağda bu taşı elde etmiştir. Türkler bu taşla istedikleri zaman yağmur ve kar yağdırırlar.¹⁶⁹

Kaşgarlı Mahmud, *Divani Lugat-it Türk* adlı ünlü eserinde konuyla ilgili bizzat şahit olduğu bir olayı şöyle anlatır: "Belli taşlarla yapılan birtakım ritüellerde rüzgâr estirilir, yağmur yağdırılırdı. Bu, Türkler arasında çok tanınan bir şeydir. Ben buna gözümle şahit oldum. Orada bir yangın olmuştu. Mevsim yaz idi. Ve bu uygulamayla kar yağdırıldı ve yangın söndürüldü,"¹⁷⁰

Bir örnek olması bakımından Er Gökçe Destanı'ndan konumuzla ilgili bir bölüm aktaralım: "... yanındaki adamlar susadı. Er Kosay'a susuzluktan şikâyet ettiler. Er Kosay, uzun kulaklı sarı atının altından 'Çay Taşı'nı çekip çıkarttı. Salladı, salladı yere koydu. Havadan yağmur yağdı. Yağmur suyunu içtiler,"¹⁷¹

Bu konuda günümüze kadar gelen Farsça bir şiir "Yada Taşı'nın kullanılmasıyla ilgili önemli çağrışımları beraberinde getirmektedir. Türkçe çevirisiyle aktarıyorum: "Şekli bir taştır ki, her ne zaman ona dua edilse göğü yarar ve çokça bulut ve yağmur getirir, bu iş Türkler arasında yaygındır,"¹⁷² demektedir.

Roux'un ifadelerinde göre de "Yada Taşı ile yağmur yağdırma yöntemi kesin olarak Türk kökenlidir ve Moğollar da bunu Türklerden öğrenmişlerdir,"¹⁷³

Yine Roux'un verdiği bilgiye göre, Türklerin doğanın hassas dengesi konusunda son derece duyarlı olmaları

169 (Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 160)

170 (Ergun Candan, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

171 (Ergun Candan, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

172 (Ergun Candan, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

173 (Jean Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

rı nedeniyle, bu dengeyi bozmamak için önlemleri arttırdıklarından, daha geç bir tarihte yapılmış olmasına karşın Pallas'ın aşağıdaki gözlemine büyük önem vermek yerinde olacaktır: *"Bunu (yat törenini) kışın yapmamak gerekir, çünkü bu işlem bitki ve hayvanlara zarar verir ve yazın da ona sık sık başvurmak gerekir, yoksa bir sürü kurt ve böceğin ortaya çıkmasına neden olur."*¹⁷⁴

Bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre, Yada Taşı daima rüzgâr esen dağlarda veya dağların buzullu bölgelerinde bulunur. Bazı kaynaklara göre de, bu taş dağlarda geyik, su kuşu, yılan gibi hayvanların başında ya da bir öküzün karnında bulunur. Saha Türklerine göre bu taş at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli Yada (sata) Taşı kurdun karnından çıkarıldır.

Bazı kaynaklarda taşın, kullanıldıktan sonra su içine konup saklandığı, bazılarında ise, kuru ve sıcak yerlerde saklandığı bilgisi verilir. Kullanacaklarında taşı alır, işi bitince de yerine korlar. Kullanmadan önce soğuk suyun içine koyup su içinde birkaç gün bırakırlar.

Bu gizemli taşla ilgili elimizdeki tüm bilgileri yan yana getirdiğimizde, *"onun kullanım metotları olarak; taşın su içine konulduğu, suyun üzerine asıldığı, birbirine sürtüldüğü veya taşın sağa sola hareket ettirilerek sallandığını görüyoruz."*¹⁷⁵

Yada Taşı, genel olarak suya batırmak için bir söğüt dalına bağlanır suya batırılarak yıkanır ve bu şekilde kullanılır. Bazı kaynaklara göre, canlı olarak kabul edilen Yada Taşı, yukarı doğru kaldırılırsa derhal soğuk bir rüzgâr eser, yağmur veya kar yağar. Dağ gibi yüksek yerlere çıkararak oradaki sulara taş atılması etkiyi daha da artırır.

Yada Taşı'nın kırmızı renkli olduğu da sıklıkla ifade edilir. Kazvini'ye göre de aynı renkte olmayan değişik türlerin

174 (Jean-Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999)

175 (Ergun Candan, *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004)

bulunması söz konusudur. Kül renginde, beyaz ve kırmızı benekleri bulunan yumurta iriliğinde bir taş biçimindekilere veya kalınlığı ve rengi değişen: gök rengi, sarı, ak, kızıl ve yeşil veya kahverengi olanlarına rastlanmaktadır. Bazı bilgilerde de Yada Taşları, yumruk büyüklüğünde ve koyu renklidir, üzerlerinde damar damar çizgiler bulunur.

Altay Tanrıçılarının başı Akay Kine'ye, Yada Taşı'nın nerede olduğunu sorduğumda *"Yada Taşı kişinin özünde, sanasında (fikirinde) bulunur. Herhangi kutsal bir taş çakıl taşı gibi eğer kişinin sanasında bu güç varsa, ele alındığında bu etkide bulunur"* demiştir.

Görüşme yaptığım, Altaylı Tanrıca Claudia Mihailovna *"Mürgül ettiğimiz yerlerde, El Oyun'da, bayramlarda yağmur yağmaz ama etrafında yağar. Bizim üstümüze tek damla yağmur düşmez. Bizde yağmurun, karın, dağın, suyun iyesiyle konuşan, onların dilini bilen kişiler vardır"* demiştir.

ERGENEKON

*Kapa gözlerini bir an,
Uzakları dinle dan... dan...
Bu kapı Ergenekon'dan
Ses getiren örs kapısıdır*

N.Y. Gençosmanoğlu

Ergenekon Efsanesi Türkler için temel bir değerdir. *"Secere-i Türki'ye göre Türkler, Ergenekon'dan çıkılan günü ve saati bellediler. Her yıl o günde ve o saate bayram yaparlar. Bir*

parça demiri ateşe sokup kızdırırlar. Önce Han bir aletle demiri tutup örse koyup çekiçe vurur. O günü oldukça üstün tutarlar,"¹⁷⁶

Türklerde iki nehrin birbirine kavuştuğu yerler de oldukça önemlidir. "Su kavşaklarının arasında bulunan dağlar, Türk ve Moğol kavimlerince kutsal yerler sayılmışlardır."¹⁷⁷

Akay Kine, Ergenekon ile ilgili şu önemli bilgileri vermektedir:

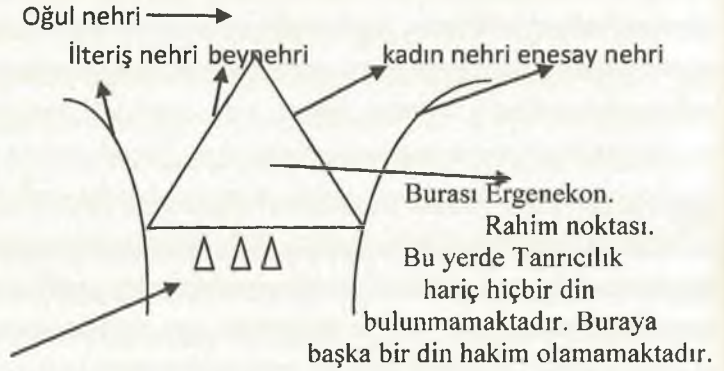
"Dişi kuzu kesildiğinde hayvanın döl yatağında, yumurtalığında 1.000.000 hayvandan ancak 1 tanesinde olan ak bir şey vardır. O ergenedir. Ergene, çamin yemişi (ceder, kıdır) ve buğday ile birlikte karıştırılıp bir kutsal yemek yapılır. Ergene, Tengri'nin kütü, gücü, baylığı yani zenginliği, mutluluk, algısı, tüm yüce ve güzel şeylerdir. Başka dillerde kelime olarak karşılığı yoktur. Eşanlamısı da yoktur. Ergeneyi ele geçiren kişi en saygın, en güçlü, en kutsal kişidir. Eskiden ergeneyi ele geçiren, yüreği ile yürüyen bu halka Tengri küt vermiştir.

Ergene'nin anlamını açıkladık. 'Kondu' da Tanrı'dan düştü, Tanrı'dan geldi demektir. Ergenekon, Tanrı'dan gelen ergenedir. Tanrı'dan gelen kuttur, Ergenekon. Gökten yere düşen kütun olduğu yerin adı da Ergenekon'dur. Gök erkek, yer kadındır. Sol taraf er, sağ taraf kadındır. Altay'da Ergenekon'un olduğu yer yeryüzünün rahimidir. Kadın Nehri, Bey Nehri ve Üç Sümer Dağları'nın oluşturduğu rahim şeklindeki yer Ergenekon'dur. O yerin dışındaki kişiler başka başka dinlerdedir ama orada Türklerin dininin özü hüküm sürmektedir.

Biz, bütün dünyayı şöyle görürüz: sol taraf ata yani, sağ taraf ana yanındır. Üç Sümer'den çıkan suyun biri Kadın biri de Bey suyudur. Altay'ın sağ yanı yani ana tarafından akan nehre Enesay - Anasay (Yenisey), sol yanındaki nehre İltiş deriz.

176 (Gökalp Ziya, Türk Töresi, Kamer Yayınları, İstanbul, 1997, s. 130)

177 (Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 550)

Üç Sümer Dağları (Üç Sümer, dünyanın göbeğidir)

Ergeneyi alan ulus, Türklerdir. Türkler, Türklüklerinden utanmasınlar. Ben dünyanın her yerinde başım dik, Türküm dedim. Ama bir tek Türkiye'de bunu diyemedim."

EVREN ALGISI

"Gök, erkek; yer, kadın başlangıcıdır. Tengri sözü eşitlik kelimesini anlatmaktadır. Teng-ri, Teng-ir / Teng-er kelimesinden gelir. Teng ve er kelimelerinin birleşmesidir. Zaten iki sessiz harf Türkçede yan yana gelmez. Ere - erkeğe denk olan Gök demektir. Fakat onun maddi başlangıcı toprak ve sudandır. Ana karında 9 ay boyunca bir kan ve et parçası oluşuyor. Ana da bu toprağın verdikleri ve su ile Gök'ten inen canı besliyor Manevi başlangıç olarak Gök'ten çekirdek gibi inmiş olan can, maddi varoluşunu yer ile kazanıyor. O Gök'ün eril gücünden sadece bir çekirdek almış oluyor.

Toprak, canlı ve yaşayan bir varlıktır. Toprağın maddi başlangıcı, dişilidir. Gök'te her şey Altın Kazık diye adlandırılan Kutupyıldızı'nın etrafında dönmektedir. Toprak da yerde yerin göbeği etrafında dönmek zorundadır. Yer ile Gök arasındaki bağlantı da Kutupyıldızı ile sağlanmıştır.

Dünyanın merkezi ile ilgili başka bir inanç da dünyanın merkezinde kutsal bir dağ olduğudur. Altay'dan Hindistan'a giden Türk toplulukları bu mitolojiyi Mahabarata'da korumuştur. Türklerde Altay'daki Uç Sümer Dağları yerin göbeği olarak algılanır. Bu dağ el yapımı bir dağ değildir. Altay'daki Sümer bölgesinden giden Sümerliler kendilerinin Sümer'in en üstündeki halk olduklarını boşuna söylememişlerdir. Bu nedenle Altay'da yerin göbeği kabul edilen yerden tüm dünyaya dağılan insanlar bulundukları, yaşadıkları yerleri dağa benzetmeye çalışmışlardır. Altay'daki düz yerler de insanların gömülme yeri olmuştur; yani kadim zamanlarda bütün insanların burada gömülmesi gerektiğine inanılıp nerede ölürsen ölsün Altay'a getirilip gömülmüşlerdir."

Nereye gidilirse gidilsin, anavatan ya da atavatan, kısacası varoluşun ilk ceryan ettiği yere gömülme prensibinin hâlâ Türklerin bilinçaltında devam ettiğini görmek zor değildir. Almanya'ya çalışmak için giden Türkler arasında yapılan anketlerde, insanlar öldüklerinde anavatanlarında gömülme istediklerini ifade etmişlerdir. Hatta 3. nesilde yapılan bir anket çalışmasında da Almanya'da yaşamayı Türkiye'de yaşamaya tercih eden insanlar arasında hâlâ öldüğünde Türkiye'de gömülmek isteyenlerin sayısı çoğunluktadır.

Türkiye içinde dahi örneğin, Sivas kökenli olup İstanbul'a göç etmiş ve yerleşmiş insanların öldüklerinde köklerinin olduğu yere yani Sivas'a gömülmek istediklerini, böyle vasiyette bulunduklarını, imkan dahilinde de bu isteklerin yerine getirildiğini görmekteyiz. Türkiye Türklerine Atayurt Altay unutturulmuş olsa da, insanın kökü nerede ise tekrar oraya gömülmesi gerektiği prensibi dimağlardan henüz çıkartılamamıştır.

Akay evren tasavvurunu anlatmaya şöyle devam eder: "Gök ile yerin bağlantısı, dağların üzerinde gerçekleşmiştir. Yüksek dağların dışında kutsal tepelikler de vardır. Oralara insan ayağı bas-

ması yasaktır. Bizim dünya görüşümüzde dağlar yaşayan varlıklardır, dağlar yerin göbeğinin koruyucusudur. Dağların toprağı ve yeri koruyabilmesi için güçlü olmaları gerekir. Bunun için de insana ihtiyaç vardır ve dağları güçlendirme yani yer göbeğini koruma vazifesini Türkler üstlenmiştir.

Bizim dünya görüşümüzün gelişmesi aşamasında Altay'ın sahibi geldi ve şöyle dedi: 'Gökte her şey Altın Kazık (Kutup yıldızı) etrafında dönmektedir. Orada her şey Gök Tanrı'nın kurallarına göre işlemektedir. Yerde de bir denge oluşması için, her şeyin yerin göbeği etrafında dönmesi gerekmektedir. Altın Kazık ile yeri birleştirmek için sen ve senin halkın artık hazır. Artık sen, yer ile Gök'ü bağlayabilirsin, o yolu oluşturabilirsin, o yoldan da Gök Tanrı'nın oğullarının inmiş olduğu yolu bulmuş olursun.'

VEDA...

Akay Kine'nin Ak Cang ya da Tanrıçılık diye isimlendirebileceğimiz Türklerin kendilerine has olan inancı ve bu inancın penceresinden dünyayı, kavramları ve evreni anlamaya çalıştığımız bu kitabın sonunu Akay'ın her ayrıldığıımızda söylediği alkışlardan (dua, yüceltme) biri ile kapatmak istiyorum...

"Burada oturan Gök Tanrı'nın oğulları, kızları Kızıl Tuğ'dan (o an bulunduğumuz bölgede bulunan en yakın dağ Kayışdağ eski adıyla Kızıl Dağ olduğu için onun adı söylenmiştir) alınılı yürüsün (dursun, yaşasın). Gök Tanrı'dan, Ak Altay'dan algışlı bolsun (Gök Tanrı, Ak Altay onları yüceltsin). Ardındaki yolu suluğ (güzel), korunaklı olsun, aldı (önündeki) yolu açık olsun... Çeneliye laf söylättirmesin. Gözünden ateş çıkışın. Güzel, görkemli, en yüceye çıkışın..."

KAYNAKÇA

Aksun, Ziya Nur, Siyasi ve Sosyal Açından Mezhebler Tarikatlar , Marifet Yayınları, 1997

Altuntek, N. Serpil (2009). Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem, Ütopya Yayınları, Ankara.

Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar, Yusuf Ziya Yörükân, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006

Antonin, Artaud, Tiyatro ve İkizi, Çev: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993

Antropoloji Sözlüğü (Yayına hazırlayanlar: Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003

Atalay, Besim (1991) Çeviren: Vedat Atilla, Bektaşilik ve Edebiyatı. Ant Yayıncılık, İstanbul.

Atay, Tayfun, Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

Ayten, Ali (2010). Psikoloji ve Din, İz Yayıncılık, İstanbul

Azmanoğlu, Mesut, Türk Dünyası Atasözleri, Turan Kültür Vakfı Basımevi, İstanbul, 1999

Bayat, Ali Haydar, Türk Kültüründe Lokman Hekim, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000

Baykara, Tuncer, Türk Kültürü Araştırmaları, Akademi Kitabevi, 1997

Bichen, Hüseyin Yüksel, İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar, Tek Ağaç Yayınevi, Ankara, 2005

Bozkurt, Fuat, Türklerin Dini, Cem Yayınevi, Aralık 2003

Braem, Harald, Ateşin Efendisi Şaman, Yurt Yayınevi, Ankara, 1994

Budak, Ogün Atilla, Türk Müziğinin Kökeni Gelişimi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

Buluç S., Şaman ve Şamanizm, İslam Ansiklopedisi, cilt XI

Buluç S., Şamanizmin Menşei ve İnkişafı Hakkında, İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 2, sayı 3-4, 1948

Cahen, Claude (1979). Çeviren: Yıldız Moran, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul.

Candan, Ergun, Türklerin Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004

Ceram, C.W. (1979). Tanrıların Vatanı Anadolu, İstanbul, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Chavannes, Edouard, Çevirmen E. Büyükelçi Metin Sirman, Batı Türkleri Tarihi, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2006

Chavannes, Edouard, Doğu Türkleri Tarihi, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2006

Çıblak, Nilgün (2005). Mersin Tahtacıları Halkbilim Araştırmaları, Ürün Yayınları, Ankara.

Çobanoğlu, Sacide, Türk Mitolojisinden Masallar, Yurt Kitap Yayın, Ekim 2004

Çoruhlu, Yaşar, Türk Mitolojisinin Anahtarı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000

Demirel, Hamide, Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları, Ötüken Neşriyat, 1995

Diker, Selahi, Türk Dilinin Beşbin Yılı, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2000

Donald F. Sandner, Steven H. Wong, Türkçesi Nur Yener, Kutsal Miras Yılanın Biri Beni Şaman Yoluna Çağırıyor Şamanlık ve Jung Psikolojisi, Okyanus Yayıncılık, İstanbul

Donner, O., Fin Atlası Orhun Yazıtlarının İlk Çözümü, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2005

Drury, Nevill, Şamanizm, Okyanus Yayınevi, İstanbul, 1996

Duymaz, Ali, Sakaoğlu, Saim, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Neşriyat, 2002

Eliade, Mircea, Şamanizm, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999

Emel, Esin, Türk Kozmolojisine Giriş Toplu Eserler 1, Kabalcı Yayınevi, Kasım 2001

Emerson, R.M., Fretz, R.I., Shaw, L.L. (2008). Çeviren: A. Erkan Koca, Bütün Yönleriyle Alan Çalışması Etnografik Alan Notları Yazımı, Birleşik Yayınları, Ankara.

Ergin, Muharrem, Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001

Eröz, Mehmet (1992). Gök Tanrı İnancı ve Alevilik Bektaşilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

- Espinoza Luis, Yüreğinin Yolu, Okyanus Kitabevi, İstanbul, 1997
- G. Keller, John Lee Maddox, Medicine Man: A Sociological Study of the Character and Evolution of Shamanism, 2003
- Gazimihal, R. Mahmut, Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:15, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975
- Geertz, Clifford (2010). Kùltürlerin Yorumlanması, Dost Yayınevi, Ankara.
- Gençosmanoğlu, Niyazi Yıldırım, Alperenler Destanı, Türk Edebiyatı Vakfı Basımevi, İstanbul, 2002
- Gerhart, Drabsch, Bir Kızılderili Öyküsü, Gendaş Kültür, Ekim 1998
- Giovanni, Luigi Bonelli, Aurelio Galleppini, 11 Kızılderili İşaretleri, Oğlak Yayıncılık, Aralık 2004
- Gökalp, Ziya, Türk Ahlakı, Toker Yayınları, İstanbul, 1992
- Gökalp, Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi, Toker Yayınları, 1995
- Gömeç, Saadettin, Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü, Akçağ Yayınları
- Gumilöv L.N., Eski Türkler, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Günel, Zerrin, İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü, Nobel Yayınevi, Ankara, 2004
- Hani Gökhan, Nazar, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2003
- Harald Braem, Ateşin Efendisi Şaman Mitolojinin Romanı, Yurt Kitap Yayın, Mart 1999
- Harner, Michael, Şaman'ın Yolu, Dharma Yayınları, Kasım, 1999
- Haviland, William A., Harald E. L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride (2008). Kültürel Antropoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Haviland, William A., Herald E. L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride (2008). Kültürel Antropoloji, Çeviren: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Hori, I., Folk Religion in Japan, University Of Chicago Press, Chicago and London, 1968
- İbn Fadlan, İbn Fadlan Seyahatnamesi, AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 1, sayı 2, 1954
- İbn Haldun, Mukaddime, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB, 3 cilt, 1954

İnan Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000

İpşiroğlu, Ş.Mazhar, Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004

Kafesoğlu İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, Kasım 1997

Kalafat Yaşar, Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004

Karasar Niyazi, Araştırmalarda Rapor Hazırlama Yöntemi, Pars Matbaası, Ankara, 1976

Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügatit Türk Tercümesi, çev. B. Atalay, 3 cilt, TDK, Ankara, 1939

Kılıç, Ahmet Faruk (2008). Ziya Gökalp'in Din Sosyolojisi, Değişim Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, Esat, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Ocak 2003

Kömen Mehmet, Türk Bil Yazısı Kök Türkçe, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2005

Kümbetoğlu, Belkıs (2008). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Linton, R, Culture and Mental Disorders, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, 1956

Makas, Zeynelabidin, Türk Milli Kültüründe Nevruz, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1987

Mardin, Şerif (1992). Din ve İdeoloji, İletişim Yayıncılık, İstanbul

Mariko Walter, Eva Fridman, Shamanism: An Encyclopedia of World Beliefs, Practices, and Culture, November 19, 2004

Marx, Karl, Engels Friedrich (2000). Din Üzerine, İnter Yayınları, Ankara

McLuhan, T.C., Yeryüzüne Dokun, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001

Metehan Orhan, Ziya Gökalp ve Din, Kamer Yayınları, İstanbul

Morris, Brian (2004). Çeviren: Tayfun Atay, Din Üzerine Antropolojik İncelemeler, İmge Kitabevi, Ankara.

Ögel Bahattin, Türk Mitolojisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

Özbudun, Sibel; Şafak, Balkı ve Altuntek, N. Serpil (2007). Antropoloji Kuram ve Kuramcılar, Dipnot Yayınevi, Ankara.

Özkırımlı Umut, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Doğubatı Yayınları, Ankara, Ağustos 2009

Perrin, Michel, Şamanizm, İletişim Yayınevi, Eylül 2003

Radlov, Manas Destanı Kırgız Türkçesi Metin, Türkiye Türkçesi çeviri, Emine Gürsoy Naskali, Ankara, 1995

Réne, Gibaud, Göktürk İmparatorluğu, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2006

Roux Jean-Paul, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

Roux, Jean Paul (2001a). Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Roux, Jean Paul (2001b). Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Roux, Jean-Paul, Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Kabalcı Yayınevi, Şubat 2001

Semen Sofi Tram, Türk Astrolojisi, Kesittanıtım Ltd. Sti, İstanbul, 2004

Sevengil, Refik Ahmet, Eski Türklerde Dram Sanatı, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959

Seyidoğlu, Halil, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1997

Smith, D. Anthony (2009). Milli Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul.

Storr, Anthony, Öteki Peygamberler, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2001

Sümer, Faruk (1980). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı Destanları, Ana Yayınevi, İstanbul.

Şener, Cemal, Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm, Ad Yayıncılık, İstanbul, 1997

Şerafettin, Turan, Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe, Bilgi Yayınevi, Kasım 1994

Talal Asad, Sekülerliğin Biçimleri, Metis Yayınları Hristiyanlık, İslamîyet ve Modernlik, Çeviren Ferit Burak Aydar, İstanbul, 2007

- Tekin, Talat, Orhun Yazıtları, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1995
- Toros, Taha (1938). Toroslarda Tahtacı Oymakları. Mersin, Mersin Halkevi Neşriyatı.
- Tuna, Erhan, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Türk Etnografya Dergisi, Sayı VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1966
- Türkdoğan, Orhan, Türk Tarihinin Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, 1996
- Türköne, Mualla, Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü, Ark Yayınevi, Ankara, 1995
- Uğurlu Veyssel, Göknil Can, Orta Asya'dan Anadolu'ya Yaratılış Efsaneleri, Yapı Kredi Yayınları, Aralık 1996
- Ünver Günay, Harun Güngör, Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Rağbet Yayınları, Mart 2003
- Versucht eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Petersburg, 1889, II, 476 vd
- W. Barthold, Türk ve Moğollar'da Defin, 1996
- Yaşar, Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, Haziran 2002
- Yaşar, Kalafat, Şamanizm Altay'lardan Anadolu'ya Kamizm, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Ekim 2004
- Yazıcı, Yüksel, İnsanın Ötesi, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993
- Yıldırım, Cafer, Şamandan Şaire Türk Şiiri , Engin Yayıncılık, 1995
- Zenger, Erkal (2000). Postmodern Şamanizm Alevilik ve Halkozanları, İtalik Yayıncılık, Ankara.

Gök-Tanrı İnancı üzerine Altay'da alan araştırması yaparak yüksek lisans tezini tamamlamış ve 'Mevlevilik'te Şamanizm İzleri' adlı kitabını yayınlamış olan Günnur Yücekal Arpacı, halen bu konu üzerinde doktora yapmaktadır.

Yazarın bu yeni çalışması da, Akay Kine'nin verdiği bilgiler doğrultusunda, Gök-Tanrı inancının anlamlar dünyası, dünya görüşü ve ritüellerine ek olarak din ve millet kavramlarının bir incelemesidir.

Türk inancındaki ulus-din yapısı, aşına olduğumuz milletsiz-din anlayışıyla, Türk tefekkürünün millet ile dini aynı hamurda yoğrulmuş inancının bir karşılaştırmasıdır.

"Uluslaşma süreci, mitolojilerin oluşmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Toplum, mitolojiyi, mitoloji ulusları oluşturur. Mitoloji, o ulusun tüm değer yargılarını ve dünya görüşünü içeren millî bir anayasa ya da millî bir şifre gibidir. Mitolojide ne varsa, kültürde de o vardır.

Millete ait mitolojiyi unutturmak, bozmak ya da değerini düşürmek üzere adını kullanmak, bir toplumun ulusal kimliğini ve duruşunu yok etmek için kullanılan silahlardandır. Mitolojisinin, ulusal varoluş destanının aşağılanması ses çıkarmayacak hale getirilmiş bir ulus, toprağının verilmesine ve bayrağının indirilmesine de ses çıkarmayacaktır. Çünkü bayrak, vatan kavramları o ulusun mitolojisi ile içleri doldurulmuş simgesel öğelerdir.

Mitoloji yok olduğu anda vatan toprak, bayrak bir bez parçası, ulus da hiçbir ayırt edici özelliği bulunmayan insanlar topluluğudur.

En önemlisi de ulusal idealleri, mitolojiler verir. Mitolojisi yok olan bir ulus, idealler uğruna ve kendi ürettiği, kendince yüksek olan değer yargıları ile hareket etmez. Sadece maddi menfaatler uğruna, yüksek değerler ve erdemler olmaksızın hareket eder."

Altay'ın dini ve ulusçu önderi, Akay Kine

"Siz Türkiye'deki kardeşlerimiz; iyi yaşıyorsunuz, dost yaşıyorsunuz. Kendi devletinizi oluşturmuşsunuz, kendi yüce kültürünüz var. Atalarınızın eski bilgi ve kültürünü koruyorsunuz. Bu nedenle siz Gök Tanrı ve Toprak Ana önünde kutsallaşmışsınız."

